MILAN KUNDERA

NEMURIREA

HUMANITAS

MILAN KUNDERA

NEMURIREA

Traducere din cehă de
JEAN GROSU

HUMANITAS
BUCUREŞTI

PARTEA ÎNTÂI
Chipul

1

Doamna respectivă putea să aibă şaizeci, şaizeci şi cinci de ani. Mă uitam la ea de pe şezlongul meu aflat în faţa bazinului de înot din sala unui club de gimnastică instalat la ultimul etaj al unei clădiri înalte, de unde prin nişte ferestre imense se vedea întregul Paris. Îl aşteptam pe profesorul Avenarius, cu care mă întâlnesc aici din când în când, ca să mai schimbăm o vorbă. Avenarius întârzia şi eu mă uitam la doamna aceea care, singură în tot bazinul şi cufundată în apă până la brâu, îl privea fix pe tânărul instructor îmbrăcat în trening care-i dădea lecţii de înot. Ascultându-i comenzile, doamna se ţinea cu mâinile de marginea bazinului, inspirând şi expirând din adânc. Făcea totul cu seriozitate şi cu mult zel, lăsând impresia că din adâncul apelor ar fi răzbit glasul unei vechi locomotive cu aburi (acel sunet idilic, astăzi uitat, despre care pentru cei ce nu l-au cunoscut, nu mai poate fi descris decât ca suflarea unei doamne în vârstă inspirând şi expirând zgomotos la marginea unui bazin de înot). Mă uitam la ea fascinat. Mă captiva cu comicul ei înduioşător (instructorul era, şi el, conştient de acest comic, judecând după repetatele zvâcnituri ale buzelor sale în colţul gurii), când, deodată, un cunoscut mi-a dat bineţe, distrăgându-mi atenţia de la acest spectacol.

Peste puţin timp, când am vrut din nou s-o urmăresc, exerciţiul se terminase. Femeia înainta în costum de baie de-a lungul bazinului, trecu pe lângă instructor şi când ajunse la patru-cinci metri distanţă de el, îşi întoarse capul, îi zâmbi şi-i făcu un semn cu mâna. Am simţit o strângere de inimă. Zâmbetul acela şi mişcarea aceea erau ale unei femei de douăzeci de ani. Mâna ei se înălţase cu o uşurinţă încântătoare, miraculoasă. Era ca şi când, în joacă, i-ar fi aruncat iubitului o minge colorată. Zâmbetul acela şi mişcarea aceea aveau farmec şi eleganţă, în timp ce chipul şi corpul ei nu mai aveau niciun farmec. Era farmecul unui gest înecat într-un corp lipsit de farmec. Dar femeia aceea, deşi trebuia să ştie că nu mai era frumoasă, în clipa aceea uitase acest lucru. Cu o anumită parte a fiinţei noastre trăim cu toţii în afara timpului. Poate doar în

anumite momente excepţionale ne dăm seama de vârsta noastră, aflându-ne mai tot timpul în afara vârstei. Dar, oricum ar fi, în clipa în care s-a întors, a zâmbit şi i-a fluturat din mână tânărului instructor (care nu se putu stăpâni şi-l pufni râsul), femeia nu era conştientă de vârsta ei. Datorită acestui gest pe durata unei secunde, o anumită esenţă din farmecul ei, ce nu depindea de timp, s-a dezvăluit şi m-a uluit. Mă simţeam cuprins de o emoţie bizară şi în minte îmi ţâşni cuvântul Agnes. Niciodată n-am cunoscut o femeie purtând acest nume.

2

Stau întins în pat, cufundat în dulceaţa semisomnului. La ora şase, în prima fază a uşoarei treziri, întind mâna spre micul tranzistor aflat lângă perna mea şi apăs pe buton. Se aud primele ştiri ale dimineţii... Abia izbutesc să disting cuvintele şi adorm din nou; în felul acesta frazele crainicilor se transformă în vise. E faza cea mai frumoasă a somnului, momentul cel mai încântător al zilei: datorită radioului gust savoarea neîncetatelor mele adormiri şi treziri – acea sublimă legănare între starea de somn şi trezie, care, în sine, constituie un motiv îndestulător ca omul să nu regrete faptul de a se fi născut. Visez, sau mă aflu într-adevăr la operă, unde doi actori în costume cavalereşti cântă ceva despre starea vremii? Cum se face că aceşti cavaleri nu cântă dragostea? Pe urmă, îmi dau seama că e vorba de crainici, care nu mai cântă, ci se întrerup unul pe celălalt ţinându-se de şotii: „Va fi o zi fierbinte, zăpuşeală şi furtună...” spune primul şi celălalt îi taie vorba, cu afectată cochetărie: „Zău?!” Primul glas îi răspunde pe acelaşi ton: „îmi pare rău, dragă Bernard, şi-mi cer scuze, dar aşa stau lucrurile. N-avem ce face. Trebuie să rezistăm.” Bernard râde zgomotos şi-i spune la rândul său: „Asta-i pedeapsa pentru păcatele noastre”. Şi, din nou, primul glas: „De ce trebuie să plătesc eu pentru păcatele tale, dragă Bernard?” Şi în clipa aceea Bernard izbucneşte într-un hohot de râs şi mai zgomotos, spre a-i face pe toţi ascultătorii să priceapă despre ce păcat era vorba, şi eu îl înţeleg: nu există decât un singur lucru pe care-l dorim cu toţii, din adâncul inimii: ca toată lumea să ne considere nişte mari păcătoşi! Ca păcatele noastre să fie comparate cu ploile torenţiale, cu furtunile, cu uraganele! Când francezii îşi vor

deschide azi umbrelele deasupra capului, să-şi aducă aminte, cu toţii, de râsul echivoc al lui Bernard şi să-l invidieze. Învârtesc butonul, sperând să readorm în compania unor imagini mai interesante. La postul învecinat, o voce de femeie anunţă o zi fierbinte, zăpuşeală, furtună, şi eu mă bucur la gândul ca avem în Franţa atâtea posturi de radio şi toate anunţă în aceeaşi clipă acelaşi lucru. Armonioasă îmbinare a uniformităţii şi a libertăţii, ce altceva mai bun îşi poate dori omenirea? Şi iar întorc butonul şi revin acolo unde Bernard îşi etalase, cu câteva clipe în urmă, păcatele sale, dar acum, în locul lui, aud o altă voce de bărbat cântând despre un nou tip de maşină marca Renault; şi mai întorc butonul, şi aud un cor de femei lăudând vânzarea la solduri a unor blănuri elegante; revin la postul lui Bernard şi mai apuc să aud ultimele două măsuri din imnul închinat maşinilor Renault, şi imediat după aceea reapare Bernard. Imitând melodia publicitară abia terminată, ne informează cu o voce cantabilă despre recenta apariţie a unei noi biografii a scriitorului Ernest Hemingway, a douăzeci şi şaptea la număr, de data aceasta însă foarte importantă, întrucât ea demonstrează că, de-a lungul întregii sale vieţi, Hemingway n-a spus niciodată un singur cuvânt adevărat. A îngroşat numărul rănilor suferite în timpul primului război mondial, a simulat că ar fi fost un mare seducător, deşi s-a dovedit că în august 1944 şi apoi începând din iulie 1959 era absolut impotent. „Zău?” spune râzând cealaltă voce şi Bernard îi răspunde cu afectată cochetărie: „Păi, da…” şi din nou ne aflăm cu toţii pe scena operei, şi cu noi e şi impotentul Hemingway, ca apoi, pe neaşteptate, o voce foarte gravă să ne povestească ceva despre un proces judiciar care, în ultimele săptămâni, are darul să răscolească şi să tulbure întreaga Franţă: în timpul unei operaţii absolut inofensive, o anestezie prost administrată a dus la moartea pacientei. Drept care, organizaţia însărcinată cu protecţia „consumatorilor”, aşa cum o numeşte toată lumea, propune ca pe viitor toate intervenţiile chirurgicale să fie filmate şi filmele să fie păstrate în arhivele spitalelor. Numai aşa, pretinde „organizaţia pentru protecţia consumatorilor”, i se poate garanta francezului ce moare pe masa de operaţie că tribunalul îl va răzbuna aşa cum se cuvine. Şi iar aţipesc, şi dorm.

Când m-am trezit, era aproape opt şi jumătate: mi-o imaginam pe Agnes. Stă şi ea lungită, la fel ca mine, pe un pat

încăpător. Partea dreaptă a patului e goală. Cine o fi soţul ei? De bună seamă cineva care sâmbăta pleacă devreme de-acasă. De aceea e singură şi se delectează legănându-se între starea de trezie şi visare.

Pe urmă, se dă jos din pat. În faţa ei, pe un picior lung, ca de cocostârc, se află televizorul. Aruncă peste el cămaşa ei de noapte, care acoperă ecranul ca o cortină albă cu falduri. Acum stă în picioare, în imediata apropiere a patului, şi eu o văd, pentru prima oară, în pielea goală. Agnes, eroina romanului meu. Nu-mi pot desprinde ochii de pe această femeie frumoasă şi ea, simţindu-mi parcă privirea, dă fuga să se îmbrace în camera învecinată.

Cine e Agnes?

Aşa cum Eva se trage din coasta lui Adam, aşa cum Venus s-a născut din spuma mării, Agnes a izvorât din gestul acelei doamne sexagenare pe care am văzut-o la marginea bazinului, fluturându-i din mână instructorului de înot, şi ale cărei trăsături au început să se estompeze în memoria mea. Gestul ei a trezit atunci în mine o imensă şi neînţeleasă nostalgie, iar această nostalgie a dat naştere personajului căruia eu i-am dat numele de Agnes.

Dar oare nu se defineşte omul, şi, poate, şi mai mult, personajul unui roman drept o fiinţă unică şi irepetabilă? Şi-atunci, cum e cu putinţă ca gestul văzut de mine la o persoană A, gest alcătuind cu ea un tot ce o caracteriza şi-i conferea un farmec aparte, să fie în acelaşi timp al unei alte persoane B şi al viselor mele despre ea? Iată un motiv de meditaţie:

Dacă de la apariţia primului om pe pământ, planetei noastre i-a fost dat să vadă circa optzeci de miliarde de oameni, e greu de presupus că fiecare individ a avut repertoriul său de gesturi. Din punct de vedere aritmetic e de neconceput. Nu încape nicio îndoială că pe lume sunt infinit mai puţine gesturi decât indivizi. Această constatare ne face să ajungem la o concluzie de-a dreptul şocantă: gestul e mai individual decât individul. Am putea spune asta sub forma unei zicale: *mulţi oameni*, *puţine gesturi.*

Am spus în capitolul iniţial, când vorbeam despre doamna de la marginea bazinului că: „datorită acelui gest, de durata unei secunde, un fel de esenţă a farmecului ei, ce nu depinde de timp, s-a dezvăluit şi m-a uluit”. Da, aşa credeam atunci, dar m-

am înşelat. Gestul acela nu a dezvăluit nicio esenţă a farmecului doamnei – s-ar putea spune, mai degrabă, că doamna m-a făcut să cunosc farmecul unui gest. Căci gestul nu poate fi considerat proprietatea unui individ, nici creaţia acestuia (omul nefiind în stare să-şi creeze un gest propriu, absolut original, ce-i aparţine numai lui), nici măcar instrumentul acestuia; adevărul e tocmai pe dos: gesturile sunt cele ce se servesc de noi, iar noi suntem instrumentele, marionetele şi întruchipările lor.

Agnes era gata îmbrăcată şi se pregătea să plece. În vestiar zăbovi o clipă ca să tragă cu urechea. Un zgomot vag din camera alăturată o făcu să înţeleagă că fiica ei tocmai se trezise. Vrând parcă să evite întâlnirea, grăbi pasul şi părăsi apartamentul. În ascensor, apăsă pe butonul ce indica parterul. În loc să pornească, ascensorul începu să tresalte, să se zgâlţâie convulsionat, ca un om ce suferă de boala căreia i se spune dansul sfântului Vit. Nu era pentru prima oară când ascensorul o surprindea cu capriciile sale. O dată urca, atunci când ea voia să coboare, altă dată refuza să-şi deschidă uşa, ţinând-o prizonieră o jumătate de oră, de parcă ar fi vrut să stea de vorbă cu ea, să-i comunice ceva cu mijloacele sale de animal necuvântător. De câteva ori se plânsese de el portăresei, dar, întrucât faţă de ceilalţi locatari avea o atitudine normală şi cuviincioasă, portăreasa socoti conflictul Agnesei cu ascensorul drept o chestiune de-a ei particulară şi refuză să-i acorde atenţia cuvenită. De data asta Agnesei nu-i rămânea altceva de făcut decât să-l părăsească şi s-o ia pe scară în jos. Dar abia apucă să coboare câteva trepte, când ascensorul se linişti şi porni în grabă după ea.

Sâmbăta era întotdeauna pentru Agnes ziua cea mai obositoare. Paul, soţul ei, pleca de-acasă înainte de ora şapte şi, ca de obicei, lua masa de prânz în oraş cu un prieten, în timp ce ea profita de ziua liberă spre a se achita de o sumedenie de obligaţii, mult mai neplăcute decât activitatea sa la locul de muncă: să meargă la poştă, unde suporta o jumătate de oră de stat la coadă, mutându-se nervos de pe un picior pe altul, să-şi facă obişnuitele cumpărături la supermarket, unde se certa cu vânzătoarea, ca apoi să-şi piardă timpul cu aşteptatul la casă, să-i telefoneze instalatorului şi să se milogească, cerându-i să vină la ora fixată ca să nu fie silită din cauza lui să rămână toată ziua acasă. Între două urgenţe se străduia să-şi găsească un

moment liber pentru saună, unde nu izbutea să ajungă în decursul săptămânii, iar sfârşitul după-amiezii şi-l petrecea mânuind aspiratorul şi cârpa de şters praful, întrucât femeia de menaj care venea vinerea începuse de la o vreme să-şi facă treaba de mântuială.

Această sâmbătă se deosebea însă de celelalte: se împlineau exact cincizeci de ani de la moartea tatălui ei. În minte îi reveni următoarea scenă: tatăl, aplecat asupra unei grămezi de fotografii rupte şi sora Agnesei strigând la el: „De ce rupi fotografiile mamei, de ce!?!" Agnes îi ia apărarea tatălui şi cele două surori se iau la harţă, cuprinse de o ură subită.

Se urcă în maşina staţionată în faţa imobilului.

3

Ascensorul a urcat-o la ultimul etaj al unei clădiri moderne unde funcţiona un club dotat cu o sală de gimnastică, cu un bazin mare de înot, cu altul, mai mic, pentru masaj subacvatic, cu saună, baie turcească, şi cu o privelişte panoramică a Parisului. La vestiare răcnea din megafoane o muzică rock. Cu zece ani în urmă, când începuse să-l frecventeze, clubul se rezuma la un număr restrâns de membri şi domnea aici o linişte binefăcătoare. Pe urmă, de la un an la altul, clubul a cunoscut o serie de îmbunătăţiri: din ce în ce mai multă sticlărie, mai multe corpuri de iluminat, flori artificiale şi cactuşi, mai multe megafoane şi tot mai mulţi vizitatori al căror număr se dubla când se răsfrângeau în uriaşele oglinzi cu care, într-o bună zi, administraţia clubului hotărâse să acopere toţi pereţii sălii de gimnastică.

Agnes se apropie de dulăpior şi începu să se dezbrace. În apropiere se auzea o discuţie între două femei. Una, cu o voce calmă şi domoală, de altistă, se plângea de soţul ei spunând că lasă toate obiectele să zacă pe jos în neştire: cărţi, ciorapi, ziare, ba chiar şi pipa şi chibriturile. Cealaltă, o soprană, vorbea de două ori mai repede şi, obiceiul francez de a rosti ultima silabă a frazei cu o octavă mai sus, făcea ca rostirea ei să se asemene cu cotcodăcitul indignat al unei găini: „îmi pare rău, dar mă dezamăgeşti! Mă superi! Da, mă superi şi mă întristezi! Aşa ceva nu se poate! Nu se poate! Cum îşi permite! Eşti la tine acasă. Ai şi tu drepturile tale. Y/ Cealaltă, ruptă parcă între

prietena a cărei autoritate o recunoştea şi soţul pe care-l iubea, se străduia să-i explice cu o voce melancolică: „Ce pot să fac, aşa-i el. De când îl ştiu, arunca totul pe jos, n-am ce-i face…” „Nu, aşa nu se mai poate! Trebuie să înceteze! Eşti la tine acasă! Ai şi tu drepturile tale! Eu, una, n-aş suporta aşa ceva!”

Agnes n-avea obiceiul să participe la asemenea discuţii; nu-l vorbea niciodată de rău pe Paul, deşi ştia că în felul acesta se înstrăina oarecum de celelalte femei. Îşi întoarse privirea spre vocea ascuţită: era a unei tinere fete cu părul bălai şi cu o faţă angelică.

„Nu, nu! Aşa nu se poate. Eşti în dreptul tău! N-are voie să se poarte aşa!” continua îngeraşul, şi Agnes observă că vorbele ei erau însoţite cu repeziciune de nişte scurte răsuciri din cap, de la dreapta la stânga, de la stânga la dreapta, în timp ce umerii i se ridicau şi sprâncenele i se încruntau, dând parcă la iveală indignarea faţă de cineva care refuză să-i recunoască prietenei sale drepturile omului. Agnes cunoştea acest gen de manifestare: la fel răsucea din cap, strângând din umeri şi încruntându-şi sprâncenele, fiica ei, Brigitte.

Se dezbrăcă, încuie dulăpiorul şi, desfăcând uşa batantă, pătrunse într-o sală cu pereţii îmbrăcaţi în plăci de faianţă, unde, într-o parte se aflau duşurile, iar în cealaltă o uşă de sticlă ce dădea în sauna. Aici, pe nişte bănci de lemn, stăteau înşirate femeile, strâns lipite unele în altele. Unele purtau pe ele o ţesătură din mase plastice ce formau în jurul corpului (sau a unei părţi din el – pântecele şi, mai ales, fundul) un fel de ambalaj ermetic, având darul să stârnească o sudaţie intensă şi speranţa de a slăbi.

Agnes urcă pe banca cea mai de sus unde mai erau locuri libere. Se sprijini cu spatele de perete şi închise ochii. Vacarmul muzicii de la vestiare nu răzbea până aici, în schimb vocile femeilor care vorbeau de-a valma răsunau la fel de puternic. În saună îşi făcu apariţia o tânără necunoscută care nu trecuse încă bine pragul şi, de-acolo, se apucă să le organizeze pe celelalte: le sili să-şi strângă şi mai mult rândurile, ca apoi să se aplece şi, ridicând o putină cu apă, s-o răstoarne peste soba încinsă care începu să sfârâie. Aburul fierbinte se ridică spre plafon şi femeia aşezată lângă Agnes se schimonosi de durere şi îşi acoperi faţa cu mâinile. Necunoscuta observă acest lucru şi ţinu să declare: „mie îmi place aburul fierbinte; numai aşa simt

eu că mă aflu în saună” şi, strecurându-se între două trupuri goale, începu numaidecât să vorbească despre un program transmis în ziua precedentă la televiziune, unde fusese invitat să vorbească un biolog celebru care tocmai îşi publicase Memoriile. „Un tip extraordinar!” ţinu să precizeze. „O, da! Şi ce modest!” interveni o alta, aprobator. „Modest?”, reluă necunoscuta. „Dumneata nu ţi-ai dat seama cât de orgolios e acest om?! Dar mie îmi place orgoliul lui! Şi ador oamenii orgolioşi!”, apoi, întorcându-se spre Agnes, o întrebă: „Dumneata l-ai găsit modest?”

Agnes îi răspunse că nu văzuse emisiunea şi, necunoscuta, văzând parcă în asta un dezacord nemărturisit, reluă cu o voce foarte ridicată, privind-o pe Agnes drept în ochi: „Eu nu suport modestia! Modeştii sunt nişte ipocriţi!”

Agnes strânse din umeri şi tânăra necunoscută continuă: „în sauna eu trebuie să simt dogoarea adevărată. Să asud cum scrie la carte. Pe urmă mă duc şi fac un duş rece. Ador duşul rece. Nu-i pot înţelege pe oamenii care după sauna fac duşuri calde. Eu, şi-acasă, fac în fiecare dimineaţă un dus rece. Mi-e silă de dusul cald.”

Curând începu să se sufoce atât de tare încât după ce mai repetă pentru ultima oară că detestă modestia, se ridică şi dispăru.

În anii copilăriei, în timpul uneia dintre îndelungatele lor plimbări, Agnes îl întrebase pe tatăl ei dacă crede în Dumnezeu. I-a răspuns: „Eu cred în ordinatorul Creatorului.” Răspunsul era atât de straniu, încât copilul l-a reţinut. Straniu i s-a părut nu doar cuvântul ordinator, ci şi cuvântul Creator. Căci tatăl ei nu vorbea niciodată de Dumnezeu, ci întotdeauna de Creator, vrând parcă să limiteze importanţa lui Dumnezeu la unica sa performanţă, de inginer. Ordinatorul Creatorului: dar cum poate să stea de vorbă cu un aparat căruia i se spune Ordinator? De aceea l-a întrebat pe tatăl ei dacă se roagă. I-a răspuns: „Asta ar fi ca şi când te-ai ruga lui Edison atunci când ţi se arde un bec.”

Şi Agnes îşi spune în sinea ei: „Creatorul a introdus în ordinator o dischetă cu un program amănunţit, apoi a plecat. Că după ce a făcut lumea, Dumnezeu a lăsat-o la bunul plac al oamenilor abandonaţi care, adresându-i-se, vorbesc într-un gol fără ecou – ideea asta nu e nouă. Dar a te trezi abandonat de Dumnezeul străbunilor noştri e una şi alta e să fii abandonat de

inventatorul ordinatorului cosmic. În locul lui rămâne un program care se îndeplineşte fără stavilă în absenţa Sa, fără a i se putea schimba ceva, indiferent ce. A programa ordinatorul nu înseamnă că viitorul e planificat în amănunţime, că totul e scris „acolo sus”. De pildă, programul nu stipulează că în anul 1815 va avea loc bătălia de la Waterloo şi francezii o vor pierde, ci doar atât, că omul e o fire agresivă prin natura sa, că războiul îi este sortit, iar progresul tehnic va face din el o fiinţă din ce în ce mai fioroasă. Din punctul de vedere al Creatorului, toate celelalte rămân fără importanţă, un simplu joc de variaţiuni şi de permutaţii într-un program general ce n-are nimic de-a face cu o anticipaţie profetică a viitorului, determinând doar limitele unor posibilităţi, în cercul cărora întreaga putere e lăsată la voia întâmplării.

Omul e şi el un proiect despre care se poate spune acelaşi lucru. Nicio Agnes, niciun Paul n-a fost planificat în ordinator, ci doar un prototip al fiinţei umane, după care s-a tras o puzderie de exemplare – simple derivate ale unui model primitiv ce n-au nicio substanţă individuală. După cum substanţă nu au nici maşinile ieşite din uzinele Renault.

Substanţa ontologică a maşinii trebuie căutată în afara acestei maşini, în arhivele constructorului. Doar numărul de serie deosebeşte o maşină de alta. Pe exemplarul uman, numărul de serie e chipul său – această alcătuire de trăsături, accidentală, unică şi irepetabilă. Nu se oglindeşte în ea nici caracterul, nici sufletul, nici ceea ce numim „eul” omului. Fata e doar numărul de serie al unui exemplar.

În mintea Agnesei stăruia chipul necunoscutei care, cu câteva clipe în urma, le declarase tuturor că detestă duşul cald. Venise aici ca să le facă pe toate celelalte să ia aminte că 1) îi place fierbinţeala saunei ca să transpire în lege, 2) că adoră trufia, 3) că dispreţuieşte modestia, 4) că-i place la nebunie duşul rece, 5) că urăşte duşul cald. Din cinci trăsături şi-a desenat autoportretul, în cinci puncte şi-a definit propriul eu, oferindu-l tuturor. Şi nu l-a oferit cu modestie (a spus, de altfel, că dispreţuieşte modestia), ci cu combativitate, folosind cuvinte pătimaşe – ador, dispreţuiesc, detest, mă dezgustă, ca şi când ar fi vrut să spună că era gata să se bată, cu străşnicie, pentru fiecare dintre cele cinci trăsături ale portretului său şi pentru cele cinci puncte ale definiţiei sale.

De unde această pasiune, se întrebă Agnes şi îşi spuse în sinea ei: De vreme ce am fost azvârliţi în lume aşa cum suntem, a trebuit mai întâi să ne identificăm cu această aruncare a zarurilor, cu acest accident organizat de ordinatorul divin: să nu ne mai mirăm de faptul că tocmai *acesta* (acest ceva care ni se înfăţişează în oglindă) e eul nostru. Fără această credinţă, că faţa noastră exprimă eul nostru, fără această iluzie primară şi fundamentală, n-am fi putut trăi, sau, cel puţin, să fi luat viaţa în serios. Şi nu era destul să ne identificăm singuri cu noi înşine, ci mai trebuia o identificare *pătimaşă*, pe viaţă şi pe moarte... Căci numai aşa putem să nu ne vedem cu propriii noştri ochi doar ca o simplă variantă a prototipului uman, ci ca o fiinţă înzestrată cu o substanţă proprie, de neînlocuit. Iată de ce tânăra necunoscută simţise nevoia nu doar să-şi deseneze propriul portret, ci voia, totodată, să le demonstreze celorlalte că acest portret ascundea în el ceva unic, de neschimbat, pentru care merită să te baţi, sau chiar să-ţi dai viaţa.

După ce-şi petrecu sfertul de oră în fierbinţeala saunei, Agnes se ridică şi se duse să se arunce în bazinul cu apa rece ca gheaţa. Apoi intră în sala de odihnă şi se întinse pe un şezlong, printre alte femei care, nici aici, nu conteneau să sporovăiască. Îşi frământa mintea întrebându-se ce fel de fiinţă programase ordinatorul, după moarte?

Există două posibilităţi. Dacă ordinatorul Creatorului are ca unic câmp de acţiune planeta noastră şi dacă asta depinde de el şi numai de el, nu ne putem aştepta după moarte decât la o permutaţie a ceea ce ne-a fost dat să cunoaştem în timpul vieţii; ne vom întâlni din nou cu peisaje asemănătoare, cu creaturi asemănătoare. Vom fi singuri, sau într-o mulţime? Ah, singurătatea, e atât de puţin probabilă, puţină a fost ea în timpul vieţii, darmite după moarte! Morţii sunt, totuşi, mult mai mulţi decât viii! În cel mai bun caz, fiinţa va semăna după moarte cu clipele trăite acum de Agnes în sala de odihnă: de pretutindeni va auzi pălăvrăgeala neîntreruptă a femeilor. Eternitatea ca ecou nesfârşit al pălăvrăgelii: sincer vorbind, ne-am putea imagina lucruri mult mai grave, dar şi ideea că ar fi obligată să audă aceste glasuri de femei, zi de zi, fără încetare şi pentru totdeauna, e pentru ea un motiv suficient de a se tine cu străşnicie de viaţă şi de a face orice ca să moară cât mai târziu.

Există însă o altă eventualitate: peste ordinatorul planetei noastre mai sunt alte ordinatoare, superioare acestuia din punct de vedere ierarhic. În cazul acesta, fiinţa n-ar trebui să semene după moarte cu ceea ce apucasem să trăim, şi omul ar putea să moară cu senzaţia neclară a unei speranţe justificate. Şi Agnes îşi imaginează o scenă la care se gândeşte adeseori în ultima vreme: acasă, primeşte, împreună cu Paul, vizita unui necunoscut. Un tip simpatic, amabil, instalat într-un fotoliu, în faţa lor. Cei doi soţi încep să vorbească. Influenţat de farmecul neobişnuitei amabilităţi a vizitatorului, Paul e bine dispus, vorbăreţ, prietenos, şi decide să-i arate un album cu fotografii de familie. Oaspetele întoarce filele, dar lasă impresia că nu înţelege unele fotografii. De pildă, Agnes şi Brigitte la poalele turnului Eiffel. „Ce-i asta?" întreabă oaspetele.

„Asta-i Agnes!" răspunde Paul. „Iar asta-i fiica noastră, Brigitte!"

„Asta ştiu", spune vizitatorul. „Eu mă referam la această construcţie."

Paul îl priveşte cu mirare: „Asta-i turnul Eiffel!"

„Ah, bon", se minunează oaspetele, grăbindu-se să adauge: „Vasăzică ăsta-i faimosul turn" şi glasul aduce cu cel al unui om căruia i-aţi arăta portretul bunicului vostru şi ar spune: „Vasăzică el e bunicul despre care am auzit vorbindu-se atât de mult. Mă bucur că, în sfârşit, îl pot vedea"…

Paul e uimit, Agnes cu mult mai puţin. Ea ştie cine este acest bărbat. Ştie de ce a venit aici, şi ce întrebări avea să le pună. Şi tocmai de aceea e oarecum nervoasă, şi ar vrea să rămână cu el singură, fără Paul, dar nu ştie cum să procedeze.

4

Tatăl îi murise cu cinci ani în urmă. Mama cu şase. La vremea aceea, tatăl căzuse la pat şi toată lumea se aştepta să-l vadă murind. În schimb, mama era sănătoasă tun şi plină de viaţă, sortită parcă unei văduvii îndelungate şi fericite; aşa se face că tata se simţi aproape jenat când ea muri în locul lui, de parcă s-ar fi temut că toţi aveau să-i reproşeze acest lucru. Toţi însemnau familia mamei. Familia tatei era risipită în lumea largă şi, cu excepţia unei verişoare care locuia în Germania, Agnes nu mai cunoştea pe nimeni. În schimb, din partea mamei, toate

rubedeniile locuiau în acelaşi oraş: surori, fraţi, veri, verişoare şi o droaie de nepoţi şi nepoate. Bunicul dinspre mamă, agricultor dintr-un sat de munte, a ştiut să se sacrifice pentru copiii săi, care şi-au terminat studiile superioare şi s-au căsătorit cu persoane bine situate în ierarhia socială.

Nu încape nicio îndoială că, atunci când l-a cunoscut, mama s-a îndrăgostit pe loc de tatăl Agnesei, şi nu e de mirare, căci era un bărbat frumos şi, în plus, la treizeci de ani devenise profesor universitar, ceea ce la vremea respectivă mai era încă o profesiune preţuită şi respectată. Ea nu se bucura doar pentru faptul că avea un soţ demn de invidiat, ci se bucura mai mult fiindcă-l putea oferi în dar familiei sale, de care se simţea legată prin vechea tradiţie a solidarităţii ţărăneşti. Dar, întrucât nu era o fire sociabilă, fiind mai curând un taciturn (nimeni nu ştia dacă era timid, sau dacă era purtat de gânduri în altă parte, altfel spus, dacă tăcerea lui exprima modestia sau dezinteresul), darul mamei oferit familiei era pentru aceasta mai degrabă prilej de descumpănire decât de fericire.

Pe măsură ce viaţa se scurgea şi soţii îmbătrâneau, mama se ataşa tot mai mult de apropiaţii ei – fie şi pentru faptul că tata stătea mai tot timpul închis în camera sa de lucru, în timp ce ea simţea nevoia flămândă de a vorbi, aşa se face că petrecea ore în şir discutând la telefon cu surorile, cu fraţii, cu verişoarele, cu nepoţii şi nepoatele, împărtăşind din ce în ce mai mult grijile şi necazurile lor. Acum, când se gândeşte la toate astea, Agnes îşi spune că viaţa mamei sale aducea cu un cerc: părăsind mediul ei, se avântase plină de curaj într-o lume cu totul diferită, ca apoi să pornească înapoi spre punctul de plecare: locuia cu tata şi cu cele două fiice într-o vilă cu grădină unde, de câteva ori pe an (de Crăciun şi în zilele aniversare) îşi invita toate rubedeniile la mari petreceri familiale; în intenţia ei era ca, după moartea tatei (moarte ce se anunţase de multă vreme, drept care toţi se uitau la el cu interesată solicitudine, ca la un om căruia îi expirase termenul de şedere, oficial planificat), să locuiască aici împreună cu sora ei şi cu fiica acesteia.

S-a întâmplat însă ca mama să moară şi tata să-i supravieţuiască. La două săptămâni după înmormântare, când Agnes şi sora ei Laura veniră să-l vadă, îl găsiră în faţa mesei din salon, aplecat asupra unui maldăr de fotografii sfâşiate. Laura le înşfăcă şi începu să ţipe: „De ce rupi fotografiile

mamei!?!”

Agnes se aplecă şi ea asupra dezastrului: dar, iată, nu erau în exclusivitate fotografiile mamei, ci mai ales fotografii de-ale tatei, doar în câteva se vedeau amândoi sau mama singură. Surprins de fiicele sale, tatăl tăcea, fără să le dea vreo explicaţie. „Gata, încetează o dată cu ţipetele”, scrâşni Agnes printre dinţi, „lasă-l pe tata în pace” – dar Laura nu se lăsă şi continuă să ţipe. Tatăl se ridică, se retrase în camera învecinată, şi surorile se certară cum nu se mai certaseră vreodată. În ziua următoare, Laura se grăbi să plece la Paris şi Agnes rămase cu tatăl ei, care abia atunci îi mărturisi că găsise un mic apartament în centrul oraşului şi se hotărâse să scoată vila la vânzare. A fost pentru ea o nouă surpriză: căci în ochii tuturor tatăl ei era un om nepriceput care-i cedase mamei frâiele treburilor curente. Toţi îl credeau incapabil să trăiască fără ea, nu doar pentru că ar fi fost lipsit de orice simţ practic, ci fiindcă, printre altele, nu ştia niciodată ce vrea, şi până şi voinţa i-o predase ei de când lumea… Dar, atunci când a decis să se mute repede, fără nicio ezitare, şi asta numai câteva zile după moartea mamei, Agnes a înţeles că acest om realiza de fapt un lucru la care se gândea de multă vreme şi, în consecinţă, ştia prea bine ce vrea. Şi povestea i se părea cu atât mai interesantă cu cât nici el nu putea să prevadă că mama avea să moară înaintea lui, şi dacă se gândise să achiziţioneze acel mic apartament din oraşul vechi, ideea aceasta era mai curând un vis al său decât un proiect adevărat. Trăise cu mama în vila lor, se plimbase cu ea în grădină, primise vizitele surorilor şi verişoarelor ei, se prefăcuse că le ascultă, dar în acest timp, în imaginaţia sa trăise singur în mica sa locuinţă de celibatar; după moartea mamei nu făcuse decât să se mute acolo unde, în sinea lui, locuia de multă vreme.

Atunci a apărut în ochii Agnesei ca un mister. De ce a sfâşiat fotografiile? De ce visase atâta timp la micul său apartament? Şi de ce n-a putut el să dea curs dorinţei mamei, care voia ca una dintre surorile sale să se mute în vilă cu fiica sa? Ar fi fost o treabă mai practică şi mai convenabilă: acestea l-ar fi îngrijit, fără doar şi poate, mai bine decât o infirmieră plătită pe care, oricum, ţinând seama de suferinţa lui, ar fi trebuit într-o bună zi s-o angajeze. Când l-a întrebat de ce voia să se mute, răspunsul lui a fost cât se poate de simplu: „Ce vrei tu să facă un bărbat

singur într-o casă atât de mare?” Nici măcar nu se gândi să-i sugereze ideea de a o invita să stea cu el pe sora mamei şi pe fiica acesteia, întrucât era prea limpede că nu voia acest lucru. Şi-a tund îi veni în minte că tatăl ei se întorcea şi el în cercul lui, de unde plecase. Mama: din familie, trecând prin căsnicie, înapoi în familie. El: din singurătate, trecând prin căsnicie, înapoi în singurătate.

Boala lui se agravase cu câţiva ani înainte de-a muri mama. Agnes şi-a luat atunci un concediu de cincisprezece zile ca să le petreacă singură cu el. Dar speranţa ei a fost zadarnică, fiindcă mama nu-i lăsa o clipă între patru ochi. Într-o zi au venit să-l vadă pe tata doi colegi de la Universitate. Îi puneau tot felul de întrebări. Dar de răspuns răspundea mama în locul lui. Agnes nu s-a putut stăpâni: „Fii, te rog, atât de bună şi lasă-l pe tata să vorbească.” Mama s-a simţit ofensată: „Tu nu vezi că tata-i bolnav?” Când, spre sfârşitul celor cincisprezece zile, starea sănătăţii lui se îmbunătăţi un pic, Agnes izbuti, în sfârşit, să iasă la plimbare cu el de două ori. La a treia, mama era din nou cu ei.

La un an după moartea ei, boala tatei s-a înrăutăţit pe neaşteptate. Agnes s-a dus să-l vadă, a petrecut trei zile cu el, în a patra a murit. Acele trei zile au fost singurele pe care le-a putut petrece în compania lui, aşa cum îşi dorise dintotdeauna. Îşi spunea în sinea ei că se iubeau, dar n-au putut să se cunoască fiindcă n-au avut destule ocazii să fie singuri, numai ei doi. Asemenea prilejuri s-au ivit doar la vârsta între opt şi doisprezece ani ai săi, când mama trebuia să se ocupe de micuţa Laura. La vremea aceea au făcut, adeseori, multe şi îndelungate plimbări în natură, şi el îi răspundea la tot felul de întrebări. Atunci i-a povestit despre ordinatorul divin şi despre multe alte lucruri. Din toate convorbirile acelea nu i-au rămas în minte decât nişte maxime aidoma unor cioburi de farfurii scumpe, pe care, ajunsă la vârsta maturităţii, Agnes a încercat să le lipească, spre a le readuce la forma iniţială.

Moartea tatei a pus capăt duioasei lor singurătăţi în doi. La înmormântare au venit toate rudele mamei. Dar, în lipsa mamei, nimeni nu s-a încumetat să organizeze praznicul de doliu şi cortegiul se risipi în mare grabă. De altfel, faptul că tata vânduse vila şi se mutase în micul său apartament de celibatar fu interpretat de rude drept un gest menit să le sugereze ideea că nu mai dorea să le vadă. Cunoscând valoarea vilei, acestea

nu se mai gândeau decât la bogăţia celor două fiice moştenitoare. Aflară însă, din spusele notarului, că toţi banii depuşi în bancă erau destinaţi unei societăţi a matematicienilor, al cărei fondator fusese tatăl fetelor. În felul acesta se înstrăinase de ele şi mai mult decât în timpul vieţii, dându-le parcă a înţelege prin acest testament să aibă amabilitatea de a-l uita.

Curând după moartea lui, Agnes constată că în contul ei bancar apăruse o sumă considerabilă. Atunci a înţeles totul. Acel om, aparent lipsit de orice simţ practic, acţionase cu multă ingeniozitate. Cu zece ani în urmă, când viaţa lui se anunţase pentru prima oară ameninţată şi ea venise să stea cu el cele cincisprezece zile, bătrânul a obligat-o să-şi deschidă imediat un cont la o bancă din Elveţia. Cu puţin înainte de a muri, transferase în acest cont aproape toţi banii de care dispunea în bănci, iar puţinul rămas l-a lăsat societăţii ştiinţifice. Dacă prin testamentul său i-ar fi lăsat totul Agnesei, şi-ar fi jignit, fără rost, cealaltă fiică; dacă ar fi transferat toţi banii, cu discreţie, în contul ei şi n-ar fi menţionat o sumă simbolică pentru matematicieni, curiozitatea i-ar fi îndemnat pe toţi să cerceteze ce s-a întâmplat cu aceşti bani.

În primul moment, Agnes şi-a spus în sinea ei că ar trebui să-i împartă cu Laura. Întrucât era cu opt ani mai mare ca ea, nu fusese niciodată în stare să se dezbare de sentimentul responsabilităţii faţă de sora mai mică. În cele din urmă însă, nu-i spuse nimic. Nu din lăcomie, ci de teamă să nu-şi trădeze părintele. Prin acest dar a vrut, de bună seamă, să-i spună ceva anume, să-i transmită un semn, să-i dea un sfat pe care n-a avut timp să i-l dea în timpul vieţii şi, de-acum încolo, ea va trebui să-l păstreze ca pe un secret care-i priveşte numai pe ei doi.

5

Trase maşina într-un parcaj, coborî şi se îndreptă spre marele bulevard. Se simţea obosită, era lihnită de foame şi, întrucât e penibil să dejunezi singur într-un restaurant, se gândi să ia ceva la iuţeală în primul bistrou ce-i va apărea în cale. Cândva, cartierul acesta era plin de cârciumioare bretone atrăgătoare, unde se puteau mânca, după plac şi la preţuri convenabile, delicioasele clătite şi galete, stropind dumicatul cu câte o duşcă

de cidru. Într-o bună zi, aceste cârciumioare au dispărut, ca în locul lor să apară nişte birturi moderne, botezate cu întristătorul nume de *fast food.* Biruindu-şi aversiunea, se îndreptă spre o asemenea cantină. Uitându-se, de afară, prin fereastra înaltă, zări clienţii aplecaţi asupra meselor aşternute în faţa lor cu nişte şervete de hârtie slinoasă. Privirea i se opri pe o tânără cu faţa foarte palidă şi cu buzele vopsite într-un roşu aprins. Tocmai terminase de mâncat şi, împingând într-o parte paharul golit de Coca-cola, îşi introduse adânc în fundul gurii degetul arătător; îl învârti acolo îndelung, dându-şi totodată ochii peste cap. La masa alăturată, un bărbat aproape tolănit pe scaunul lui, urmărea cu o privire fixă strada, şi nu mai contenea să deschidă gura. Căscatul lui n-avea nici început, nici sfârşit, era căscatul infinit al melodiei wagneriene: din când în când gura se închidea, dar niciodată de-a binelea, ci se căsca din nou, încă o dată şi încă o dată şi, în contratimp cu ea, ochii lui aţintiţi mereu spre stradă i se lipeau şi iar se deschideau. Dar mai căscau şi alţi clienţi, arătându-şi dinţii, plombele, coroanele şi protezele, şi niciunul nu ducea, măcar o dată, mâna la gură. Printre mese se foia o puştoaică într-o rochiţă roz, ţinând de un picior ursuleţul ei de catifea; şi ea cu gura căscată; dar se vedea limpede că fetiţa nu căsca, ci scotea pe gură nişte urlete, lovind, din când în când, câte un client cu ursuleţul ei. Mesele erau atât de apropiate unele de altele, încât, privind pe fereastră, îţi puteai da seama că, o dată cu porţia de mâncare, toţi clienţii înghiţeau, de bună seamă, şi mirosul de transpiraţie stârnit pe epiderma vecinului de dogoarea zilei de cireşar. Valul de urâţenie vizuală, olfactivă şi gustativă o izbi în faţă cu atâta putere (Agnes îşi imagina şi simţea cu intensitate gustul de hamburger gras stropit cu Coca-cola dulceagă) încât, dezgustată, se întoarse cu spatele, hotărâtă să meargă să-şi astâmpere foamea în altă parte.

Trotuarul era aglomerat şi mersul anevoios. În faţa ei îşi croiau drum prin mulţime două siluete înalte – doi nordici cu feţe palide şi părul bălai: un bărbat şi o femeie dominând cu două capete bune vălmăşagul de francezi şi arabi. Şi unul şi altul purtau în spate un rucsac roz şi, în faţă, strâns într-un ham special, un bebeluş necuvântător. Curând dispărură din câmpul ei vizual şi în locul lor se ivi o femeie purtând nişte pantaloni scurţi şi largi ce-i ajungeau până mai sus de genunchi, aşa cum

cerea moda la vremea respectivă. În această ţinută, fundul ei părea mai lătăreţ şi mai lăsat, iar pulpele dezgolite şi albe ca brânza aduceau cu două ulcioare rustice, ornamentate cu un relief de varice albastre ca sineala şi răsucite ca într-un ghem de pui de şerpi. Agnes îşi spuse în sinea ei: femeia asta putea să-şi găsească douăzeci de vestimentaţii diferite, care să-i facă fundul mai puţin monstruos şi, în plus, să-i ascundă vânătăile varicoase! De ce n-a făcut-o?! De la o vreme, în afara faptului că nu se mai omoară să fie frumoşi când apar printre semenii lor, oamenii nu mai încearcă măcar să-şi ascundă urâţenia!

Şi continuă să mediteze: într-o zi, când asaltul urâţeniei va deveni insuportabil, va cumpăra dintr-o florărie un fir de nu-mă-uita, un singur fir de nu-mă-uita – o tijă subţire şi fragilă, cu o floricică albastră, miniaturală, în vârf; va ieşi cu ea pe stradă, ţinând-o aproape de faţa ei, cu privirea ţintuită cu încrâncenare pe acest firicel, ca să nu mai vadă nimic altceva decât acest frumos punct albastru – ultima imagine pe care vrea s-o păstreze dintr-o lume pe care a încetat s-o mai iubească. Va cutreiera aşa străzile Parisului, oamenii vor începe curând s-o cunoască, puştii vor alerga în urma ei, o vor batjocori, aruncând după ea cu tot felul de obiecte şi tot Parisul îi va spune *nebuna cu floarea de nu-mă-uita.*

Îşi vedea de drumul ei: cu urechea dreaptă înregistra talazul violent al unei muzici – lovituri ritmate, bubuitoare, ale unor instrumente de percuţie, răzbind până la ea din magazine, din saloane de coafură, din restaurante, în timp ce cu urechea stângă recepţiona zgomotele şoselei: uruitul uniform al maşinilor, bubuitul asurzitor al unui autobuz gata să pornească. Pe urmă, se simţi străpunsă de zgomotul tăios al unei motociclete. Nu se putu stăpâni să nu-l vadă pe cel ce-i pricinuia această durere fizică: era o tânără în blugi, cu părul lung şi negru ce fâlfâia în urma ei, instalată în şa dreaptă ca în faţa unei maşini de scris; lipsit de amortizoare, motorul motocicletei stârnea un zgomot infernal.

Agnes îşi aminti de tânăra necunoscută care, cu trei ceasuri mai devreme, intrase în sauna şi, în dorinţa de a-şi prezenta propriul eu, spre a-l impune celorlalţi, anunţase zgomotos din pragul uşii că detesta duşul cald şi modestia. Agnes era convinsă că fusese vorba de un îndemn absolut asemănător cel care o determinase pe tânăra în blugi să scoată amortizoarele

de pe motorul motocicletei. Nu motorul era cel ce producea zgomotul, ci eul brunetei în blugi: spre a se face auzită, spre a pătrunde în conştiinţa altora, această fată îşi fixase de sufletul ei o ţeava de eşapament ultrazgomotos. Uitându-se la părul fâlfâitor al acestui suflet gălăgios, Agnes simţi deodată că dorea cu intensitate moartea tinerei motocicliste. Dacă s-ar fi ciocnit în clipa aceea cu un autobuz şi ar fi rămas într-o baltă de sânge pe carosabil, Agnes nu s-ar fi îngrozit, nici nu s-ar fi întristat, ci ar fi fost cuprinsă doar de sentimentul satisfacţiei.

Dar, în clipa următoare, speriată de această ură, îşi spuse: lumea a atins limita unei frontiere; când o va depăşi, totul va putea să se transforme în nebunie şi oamenii vor umbla pe străzi cu o floare de nu-mă-uita în mână sau se vor ucide între ei la tot pasul. Şi nu va fi nevoie de mult, va fi de-ajuns o singură picătură de apă ca paharul să se reverse: de pildă, o maşină, un om sau un decibel în plus pe stradă. Există o frontieră cantitativă ce nu poate fi depăşită; dar această frontieră nu e păzită de nimeni şi s-ar putea ca nimeni să nu ştie de existenţa ei.

Pe trotuar era din ce în ce mai multă lume şi nimeni nu-i făcea loc să treacă, drept care, coborî pe carosabil, urmându-şi drumul pe culoarul strâmt dintre marginea trotuarului şi coloanele de maşini în mers. Avea în privinţa asta o experienţă îndelungată: oamenii nu se dădeau niciodată într-o parte ca să cedeze locul. Ştia acest lucru, socotindu-l ca un fel de blestem, şi adeseori încerca să-l doboare: îşi aduna curajul, făcând tot ce-i stătea în putinţă spre a nu se abate din linia dreaptă, înaintând în aşa fel încât să-l oblige pe cel ce venea din direcţia opusă să se dea la o parte, dar de izbutit nu izbutea niciodată. În această zilnică şi banală încercare de forţe, ea era întotdeauna învinsă. Într-o zi, i-a apărut în cale un copil de şapte ani; a încercat să nu-i cedeze, dar, în cele din urmă, n-a avut încotro şi a trebuit să se dea la o parte spre a nu se ciocni cu el.

Îi veni în minte o întâmplare de demult: avea vreo zece ani când ieşise cu părinţii la o plimbare în munţi. Pe o potecă largă de pădure, stăteau postaţi în faţa lor doi pui de săteni: unul ţinea în mână o bâtă în poziţie orizontală, ca să le taie drumul: „Ăsta-i drum particular! Pe aici nu se trece fără taxă!” striga el, atingând uşor cu bastonul burta tatei.

Era, de bună seamă, o glumă copilărească şi ar fi fost de-

ajuns să-l împingi pe ştrengar ca să-l dai la o parte. Ori, poate, era un mod de a cerşi, şi ar fi fost de-ajuns să scoţi un franc din buzunar. Dar tata s-a întors, preferind s-o ia pe alt drum. La drept vorbind, era totuna încotro mergeau, căci ieşiseră să se plimbe fără niciun ţel, dar mama a luat gestul tatei în nume de rău şi nu s-a putut stăpâni să nu spună: „Omul ăsta dă înapoi chiar şi în faţa unor băieţandri de doisprezece ani!” În clipa aceea, Agnes se simţise şi ea uşor dezamăgită de comportamentul tatălui său.

Un nou asalt de zgomote avu darul să-i întrerupă această amintire: nişte bărbaţi cu căşti pe cap, înarmaţi cu perforatoare pneumatice, sfredeleau de zor asfaltul carosabilului. Peste acest vacarm răsună deodată, de undeva de sus, ca din ceruri, o fugă de Bach cântată la pian. Pesemne, un locatar de la ultimul etaj al unei clădiri înalte deschisese larg fereastra şi reglase volumul aparatului la maximum, aşa fel, încât severa frumuseţe a fugit lui Bach să sune ca un avertisment ameninţător adresat unei lumi pornite pe un drum greşit. Dar, iată, fuga lui Bach nu fu în stare să înfrunte perforatoarele pneumatice, nici maşinile, ci, dimpotrivă, maşinile şi perforatoarele puneau stăpânire pe fuga lui Bach, integrând-o în propria lor fugă, silind-o astfel pe Agnes să-şi astupe urechile cu palmele şi să-şi urmeze drumul în această postură.

În clipa aceea, un trecător venind din direcţia opusă îi aruncă o privire plină de ură, bătându-se cu palma peste frunte, ceea ce în limbajul gesturilor din toate ţările înseamnă a-i da cuiva de înţeles că-i nebun, trăsnit cu leuca sau sărac cu duhul. Agnes surprinse această privire, această ura, şi se simţi deodată cuprinsă de o furie turbată. Se opri. Voia să se repeadă spre acest om. Să se năpustească asupra lui, să-l lovească. Dar nu izbuti, mulţimea îl împinsese mai departe, şi în clipa următoare se ciocni de ea un individ, căci pe trotuarul aglomerat nu era cu putinţă să te opreşti mai mult de trei secunde.

Trebui să-şi vadă mai departe de drum, fără a fi în stare să-l izgonească pe acel bărbat din mintea ei: deşi străbătuseră amândoi acelaşi vacarm infernal, dumnealui găsise cu cale să-i dea a înţelege că n-avea niciun motiv şi, poate, niciun drept să-şi astupe urechile. Omul acesta o chemase la ordine, o ordine pe care gestul ei o încălcase. Era egalitatea însăşi care, prin persoana lui, îi dădea un vot de blam, nepermiţând ca un individ

să nu se supună unei suferinţe căreia cu toţii suntem datori să ne supunem. Era însăşi egalitatea, care îi interzisese să fie în dezacord cu lumea în care ne e dat să trăim cu toţii.

Dorinţa ei de a-l ucide pe acel bărbat nu era doar o reacţie trecătoare. Chiar dacă furia directă se risipise, dorinţa iniţială tot mai stăruia în sufletul ei, adăugându-i-se doar uimirea că era în stare de un asemenea sentiment. Imaginea bărbatului bătându-se cu palma peste frunte plutea în măruntaiele ei ca un peşte umplut cu otravă ce se descompunea încet şi nu putea să-l vomite.

Şi din nou îi veni în minte tatăl ei. De atunci de când bătuse în retragere în faţa unor băieţandri de doisprezece ani, şi-l imagina, adeseori, în situaţia următoare: se află pe puntea unui vapor ce se scufundă; e limpede că bărcile de salvare nu vor putea să-i cuprindă pe toţi pasagerii, drept care, pe punte se produce o busculadă frenetică. La început, tata aleargă împreună cu ceilalţi; dar când îi vede cum se îmbrâncesc unii pe alţii, gata să se calce în picioare, şi o doamnă furioasă îl loveşte cu pumnul fiindcă-i stă în cale, tata se opreşte brusc şi se dă la o parte; în cele din urmă nu face nimic altceva decât să privească bărcile supraîncărcate, care, în corul de răcnete şi înjurături ale naufragiaţilor, coboară încet pe valurile dezlănţuite.

Cum poate fi denumită această atitudine a tatei? Laşitate? Nu. Laşii se tem de moarte şi, spre a supravieţui, ştiu să se bată cu sălbăticie. Nobleţe? S-ar putea spune, dacă tata ar fi acţionat aşa animat de grija pentru aproapele său. Dar Agnes nu credea în această motivaţie. Şi-atunci, despre ce a fost vorba? Nu ştia. Un singur lucru i se părea sigur: pe un vapor ce se scufundă şi unde trebuie să te baţi ca sa ajungi în bărcile de salvare, tata era condamnat la moarte, cu anticipaţie.

Da, asta era sigur. Întrebarea pe care şi-o punea acum suna astfel: i-a urât tata pe pasagerii vaporului aşa cum îi urâse ea cu puţin timp în urmă pe motociclista în blugi şi pe bărbatul care-şi bătuse joc de ea fiindcă-şi astupase urechile? Nu. Agnes nu-şi putea închipui că tatăl ei ar fi fost în stare să urască. Capcana înşelătoare a urii constă în aceea că ne leagă într-o strânsă îmbrăţişare cu adversarul. Iată obscenitatea războiului: intimitatea sângelui vărsat în comun, apropierea lascivă dintre doi soldaţi care se străpung unul pe altul cu baioneta, uitându-

se în acest timp unul în ochii celuilalt. Agnes e sigură că tatei îi era silă tocmai de această intimitate. Îl îngreţoşase busculada de pe vapor în asemenea măsură incit a preferat înecul. Contactul fizic cu nişte oameni îmbrâncindu-se, călcându-se în picioare şi trimiţându-se unii pe alţii la moarte i se părea mult mai cumplit decât o moarte solitară în puritatea cristalină a apelor.

Amintirea tatei începu s-o elibereze de ura ce o invadase. Încetul cu încetul, chipul otrăvit al bărbatului ce se bătea cu palma pe frunte dispărea din mintea ei, unde, pe neaşteptate, îşi făcuse loc următoarea frază: nu pot să-i urăsc, fiindcă nimic nu mă leagă de ei şi nu am nimic comun cu ei.

6

Dacă Agnes nu e nemţoaică, asta se datorează faptului că Hitler a pierdut războiul. Pentru prima oară în istorie nu i s-a lăsat învinsului nicio glorie, niciuna: nici măcar gloria dureroasă a naufragiului, învingătorul nu s-a mulţumit doar cu victoria, ci a decis să-l judece pe învins, şi a judecat întreaga naţiune – aşa se face că, la vremea aceea, a vorbi germana şi a fi german era în general un lucru dificil şi neplăcut. Bunicii Agnesei, dinspre mamă, fuseseră proprietarii unei gospodării ţărăneşti aflate la frontiera dintre zonele francofonă şi germanofonă a Elveţiei; aşa se face că vorbeau la fel de bine ambele limbi, chiar dacă din punct de vedere administrativ aparţineau de Elveţia romandă. Bunicii dinspre tată erau germani stabiliţi în Ungaria. Tatăl studiase în tinereţe la Paris şi cunoştea bine franceza; cu toate acestea, când s-a căsătorit, limba soţilor deveni în mod firesc germana. Abia după război mama îşi aminti de limba oficială a părinţilor săi şi Agnes fu trimisă să înveţe la un liceu francez. Tatei, ca german, i se îngăduia o singură plăcere: să-i recite fiicei sale versurile lui Goethe în original.

Iată poemul german cel mai celebru al tuturor timpurilor, pe care toţi copiii germani trebuie să-l înveţe pe dinafară:

Pe culmi
Stăpână-i liniştea
Din toate crestele copacilor
Nu simţi Nicio suflare;

Păsările pădurii au amuţit
Dar, stai, curând
Te vei odihni şi tu.

Ideea poemului e cât se poate de simplă: pădurea-i adormită, curând vei adormi şi tu. Vocaţia poeziei nu e aceea de a ne uimi cu o idee surprinzătoare, ci de a face ca un moment al fiinţei să rămână de neuitat şi demn de o nostalgie insuportabilă.

În traducere, totul se pierde, frumuseţea poemului o veţi sesiza însă citind originalul:

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch.
Die Vögelein schweigen im Walde,
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Aceste versuri au fiecare un număr de silabe diferit, troheele, iambii şi dactilii alternează, al şaselea vers e în mod ciudat mai lung decât celelalte; şi chiar dacă poemul e alcătuit din două catrene, prima frază gramaticală se încheie asimetric în al cincilea vers, dând naştere unei melodii inexistente vreodată în altă parte decât în această unică poezie superbă şi, totodată, de o perfectă simplitate.

Tata o învăţase în anii copilăriei, în Ungaria, unde frecventa o şcoală primară germană, iar Agnes avea aceeaşi vârstă când a ascultat-o de la el pentru prima oară. O recitau împreună în timpul plimbărilor îndelungate, accentuând, disproporţionat, toate silabele fonice, şi străduindu-se să mărşăluiască în ritmul poeziei. Nu era deloc uşor, ţinând seama de neregularitatea metrului şi reuşita lor se desăvârşea abia la ultimele două versuri: war – te nur – bal – de – ruhest du – auch! Ultimul cuvânt îl strigau întotdeauna atât de tare încât pe o rază de un kilometru se auzea: auch!

Ultima dată i-a recitat-o în una din cele două-trei zile înainte de a muri. Mai întâi, Agnes crezuse că în felul acesta tata se întorcea pe firul amintirilor la copilăria lui, la limba lui maternă;

pe urmă, văzând că se uita în ochii ei cu o privire sugestivă ce trăda confidenţialitatea, îşi spuse în sinea ei că voia să-i aducă aminte de fericitele lor plimbări de odinioară; abia într-un târziu şi-a dat seama că, de fapt, poezia aceasta vorbea despre moarte: voia să-i spună că moare şi ştia acest lucru. Până atunci Agnesei nu-i dăduse niciodată prin minte că aceste versuri inocente, bune pentru şcolari, puteau să aibă o asemenea semnificaţie. Tatăl ei zăcea pe pat, cu fruntea brobonită, şi ea l-a apucat de mână şi, stăpânindu-şi lacrimile, repeta, în şoaptă, o dată cu el: *warte nur*, *balde ruhest du auch*. Curând te vei odihni şi tu. Şi, în acest timp, recunoştea glasul apropiatei morţi a tatălui ei: era tăcerea păsărilor adormite în crestele copacilor.

După moartea lui se aşternu într-adevăr liniştea, şi această linişte îi copleşi sufletul ca un balsam; s-o mai spun o dată: era liniştea păsărilor adormite în crestele copacilor. Şi, peste această linişte, pe măsură ce timpul trecea, se auzea ca sunetul unui com de vânătoare, răzbind din adâncul pădurii, ultimul mesaj, din ce în ce mai clar, al tatei. Ce voia să-i spună prin darul său? Să fie liberă. Să trăiască după pofta inimii, să meargă acolo unde vrea să meargă. El nu se încumetase s-o facă, niciodată. Acesta era motivul pentru care îi lăsase întreaga avere fiicei sale, ca ea să se încumete.

Din clipa căsătoriei, Agnes trebui să renunţe la bucuriile singurătăţii: îşi petrecea zilnic opt ore într-un birou, împreună cu doi colegi; pe urmă se întorcea acasă, într-un apartament alcătuit din patru încăperi: un salon mare, un dormitor, o cameră pentru Brigitte şi o cămăruţă de lucru pentru Paul. Dar niciuna din aceste camere nu-i aparţinea. Când se plângea, Paul îi oferea salonul, asigurând-o (cu neîndoielnică sinceritate) că nici el, nici Brigitte nu vor veni s-o deranjeze. Dar cum putea să se simtă la largul ei într-o încăpere mobilată cu o masă mare şi opt scaune, rezervate, îndeobşte, oaspeţilor nocturni?

Acum putem înţelege, eventual, mai bine de ce se simţise ea atât de fericită în dimineaţa aceea, în patul pe care Paul tocmai îl părăsise şi de ce străbătuse apoi vestiarul într-o linişte desăvârşită, de teamă să nu-i atragă atenţia Brigittei. Îndrăgea până şi nazurile capriciosului ascensor, pentru simplul motiv că-i furniza câteva clipe de singurătate. Chiar şi în maşină se bucura pentru faptul că acolo nimeni nu-i vorbea şi nimeni nu se uita la ea. Da, lucrul cel mai important era ca nimeni să n-o privească.

Singurătatea: dulcea absenţă a privirilor. Într-o zi, colegii de birou se îmbolnăviră amândoi deodată şi preţ de două săptămâni a lucrat singură în birou. Seara, constata cu uimire că oboseala se risipea încetul cu încetul şi abia o mai simţea. Povestea asta o făcu să-şi dea seama că privirile erau nişte poveri, având darul s-o strivească, sau nişte sărutări vampirice menite să-i sleiască puterile; că ridurile, pe faţa ei, erau gravate de acele privirilor.

În dimineaţa aceea, când se trezi, auzi la radio ştirea că în decursul unei intervenţii chirurgicale, inofensive, murise pe masa de operaţie o tânără pacientă, din pricina unei anestezii neglijente. Drept care, trei medici erau urmăriţi în justiţie, iar organizaţia pentru protecţia consumatorilor propunea ca, pe viitor, toate operaţiile, fără excepţie, să fie de-acum încolo filmate şi bobinele arhivate. Toată lumea aplauda această propunere! Mii de priviri ne înţeapă şi ne străpung în fiecare zi, dar asta nu-i de-ajuns; pe deasupra, vom avea parte de o privire instituţionalizată, ce nu ne va părăsi nici măcar o secundă, urmărindu-ne, cu perseverenţă, pe stradă, în pădure, în cabinetele medicale, pe masa de operaţie, în pat; imaginea vieţii noastre va fi păstrată integral în arhive spre a putea fi folosită în orice moment în caz de litigiu, sau atunci când curiozitatea publică va cere acest lucru.

Aceste gânduri treziră din nou în ea nostalgia Elveţiei. După moartea tatei se ducea acolo de două sau de trei ori pe an. Paul şi Brigitte denumeau asta, cu un zâmbet plin de indulgenţă, nevoia ei igienico-sentimentală: chipurile, se ducea acolo să mături frunzele uscate de pe mormântul tatei şi să respire aerul curat prin fereastra larg deschisă a unui hotel alpin. Se înşelau: în ciuda faptului că n-avea acolo niciun amant, Elveţia era, totuşi, singura infidelitate profundă şi sistematică de care se făcea vinovată faţă de ei. Elveţia: cântecul păsărilor în crestele copacilor.

Voia să rămână acolo într-o bună zi, să nu se mai întoarcă. Ajunsese până acolo încât vizitase de câteva ori nişte apartamente de vânzare sau de închiriat undeva în creierul munţilor, şi schiţase chiar în mintea ei o scrisoare adresată fiicei şi soţului, prin care îi anunţa că, deşi nu încetase să-i iubească, se hotărâse totuşi să trăiască singură, fără ei. Le cerea doar atât, ca, din când în când, să primească veşti despre ei, ca să fie

sigură că o duc bine şi nu li se întâmplă nimic supărător. Şi tocmai asta era dificil de exprimat şi de explicat: nevoia ei de a şti cum le merge, de vreme ce nu dorea să-i vadă, nici să trăiască în preajma lor.

De bună seamă, toate astea nu erau decât vise. Cum ar putea o femeie raţională să părăsească o căsnicie fericită? Cu toate acestea, un glas seducător, răzbind din depărtări, venea să-i tulbure liniştea şi pacea conjugală: era glasul singurătăţii. Închidea ochii şi asculta ecoul cornului de vânătoare răsunând din adâncul pădurilor îndepărtate. Pădurile acelea erau tăiate de drumuri şi, pe unul din ele, stătea tatăl ei; îi zâmbea şi-i făcea semn să vină după el.

7

Instalată într-un fotoliu, îl aştepta pe Paul. Erau în perspectiva unei cine, căreia în Franţa i se spune „diner en ville”, adică o întâlnire între oameni care abia se cunosc sau nu se cunosc deloc, în timpul căreia vor sta de vorbă trei sau patru ore, mestecând bucatele, întrucât nu mâncase toată ziua şi se simţea uşor obosită, îşi oferea un moment de destindere răsfoind o voluminoasă revistă ilustrată. Prea obosită spre a citi articolele, se mulţumea privind numeroasele fotografii în culori. În mijlocul revistei era publicat un amplu reportaj despre o catastrofă survenită în decursul unei demonstraţii aviatice. Un avion în flăcări se prăbuşise peste mulţimea spectatorilor. Fotografiile erau imense, fiecare ocupând câte două pagini de revistă; se vedeau oameni îngroziţi, alergând de zor în toate direcţiile, îmbrăcăminte arsă, piele arsă, trupuri cuprinse de flăcări. Agnes nu-şi putea desprinde ochii de pe ele şi se gândea în sinea ei la bucuria frenetică a fotografului căruia, în timp ce se plictisea de moarte privind un spectacol adormitor, îi pică deodată din cer norocul sub forma unui avion în flăcări!

Mai întoarse câteva pagini şi surprinse nişte oameni în pielea goală, înşiraţi pe o plajă, şi un titlu cu litere de-o şchioapă: *Fotografii de vacanţă ce nu vor fi văzute în albumul de amintiri al Buckinghamului,* titlu însoţit de un text scurt, cu următoarea frază de încheiere: „... şi se afla acolo un fotograf şi prinţesa a ajuns din nou în avanscenă datorită relaţiilor sale.” Se afla acolo un fotograf. Un fotograf ascuns în spatele unui boschet. Un

fotograf deghizat în cerşetor şchiop. Pretutindeni un ochi. Pretutindeni un obiectiv.

Agnes îşi aminti că, odinioară, în anii copilăriei, era fascinată de ideea că Dumnezeu o vede şi o vede neîncetat. De bună seamă, atunci a simţit pentru prima oară acea voluptate, acel deliciu bizar pe care-l încearcă fiinţele umane atunci când sunt văzute împotriva voinţei lor, văzute în clipele lor de intimitate, văzute şi violate cu privirea. Mama ei, femeie credincioasă, obişnuia să-i spună: „Te vede Dumnezeu”, sperând în felul ăsta s-o determine să renunţe la obiceiul de a minţi, de a-şi mânca unghiile, de a se scobi cu degetul în nas, dar efectul era exact contrariul: tocmai atunci când se dăruia proastelor sale obiceiuri, sau atunci când se ruşina, Agnes şi-l imagina pe Dumnezeu şi-i arăta ce face.

Se gândi la sora reginei Angliei şi îşi spuse că, în zilele noastre, ochiul Domnului e înlocuit de camera de luat vederi. Ochiul unuia e înlocuit de ochii tuturor. Viaţa s-a transformat într-o unică şi uriaşă partuză – cum li se spune în Franţa orgiilor – la care participă toată lumea. Toată lumea o poate vedea pe prinţesa Angliei, goală puşcă, sărbătorindu-şi ziua de naştere pe o plajă tropicală. În aparenţă, camera de luat vederi nu se interesează decât de persoanele celebre, dar e de ajuns ca în preajma noastră să cadă un avion, din cămăşile noastre să se înalţe flăcări, spre a deveni şi noi celebri şi incluşi în partuza generală ce nu are nimic comun cu voluptatea, ci ne anunţă doar în mod solemn că nimeni nu se poate ascunde nicăieri, şi fiecare e lăsat la bunul plac al tuturor.

Într-o zi avu o întâlnire cu un bărbat, şi în clipa în care îl săruta în holul unui hotel de lux, în faţa ei îşi făcu deodată apariţia un individ bărbos, în blugi şi jachetă de piele, de gâtul căruia atârnau cinci tolbe. Se lăsă numaidecât pe vine şi îşi duse la ochi aparatul de fotografiat. Făcându-i semn cu mâna, încerca să-i dea a înţelege că nu dorea să fie fotografiată, dar individul, după ce bolborosi câteva cuvinte într-o engleză stricată, se apucă să sară de-a îndărătelea, ca un purice, apăsând întruna pe declanşatorul aparatului. Episod lipsit de importanţă: în saloanele hotelului cu pricina se încheiau în ziua aceea lucrările unui congres, drept care fusese angajat un fotograf pentru a fi se oferi oamenilor de ştiinţă sosiţi aici din întreaga lume posibilitatea de a-şi cumpăra în ziua următoare fotografiile de

amintire. Dar Agnes nu suporta ideea că undeva ar putea rămâne o mărturie a întâlnirii sale cu prietenul ei; reveni la hotel a doua zi şi cumpără toate fotografiile (care o arătau alături de acel bărbat – ea cu mâna întinsă, în semn de protest) şi ceru să i se dea şi negativele, dar acestea fuseseră clasate în arhivele întreprinderii fotografice şi deveniseră inaccesibile, în ciuda faptului că n-o ameninţa nicio primejdie, nu putea să scape de o anumită îngrijorare la gândul că o secundă din viaţa ei, în loc să se prefacă în neant, aşa cum fac toate celelalte secunde ale vieţii, va dăinui smulsă din trecerea timpului, şi dacă vreo întâmplare stupidă o va dori într-o bună zi, ea va învia, ca un mort îngropat cu neglijenţă.

Luă o altă revistă săptămânală ce se ocupa mai mult de politică şi cultură. Nu tu catastrofe, nu tu prinţese despuiate pe malul mării, ci numai chipuri, chipuri şi iar chipuri. Chiar şi în ultimul fascicol al revistei, consacrat literaturii, articolele erau însoţite de fotografiile acelora ale căror cărţi erau recenzate. Autorii erau adeseori necunoscuţi, de aceea fotografiile puteau fi considerate informaţii utile, dar cum să justifici cinci portrete ale preşedintelui republicii, căruia toată lumea îi cunoaşte pe dinafară nasul şi bărbia proeminentă. Editorialiştii erau şi ei înfăţişaţi în nişte poze micuţe, plasate deasupra textului, de bună seamă în acelaşi loc ca în fiecare zi. Într-un reportaj despre astronomie se vedeau mărite zâmbetele astronomilor; până şi paginile publicitare erau pline de chipuri lăudând piese de mobilă, maşini de scris sau morcovi. Mai răsfoi o dată revista, de la un capăt la altul, şi numără: nouăzeci şi nouă de fotografii înfăţişând doar chipul; patruzeci şi una înfăţişând chipul şi trupul; nouăzeci de chipuri înghesuite în douăzeci şi trei de fotografii de grup; şi numai unsprezece fotografii în care oamenii jucau un rol secundar sau niciunul. În total revista cuprindea două sute douăzeci şi trei de chipuri.

Pe urmă sosi acasă Paul, şi Agnes îi vorbi de socotelile sale.

„Da, aşa e”, încuviinţă Paul. „Cu cât omul e mai indiferent faţă de politică şi de interesele altora, cu atât mai mult e obsedat de propriul său chip. Acesta e individualismul timpurilor noastre.”

„Individualism? Ce legătură are povestea asta cu individualismul, când camera de luat vederi te filmează în momentul agoniei tale? Dimpotrivă, asta înseamnă că individul

în sine nu-şi mai aparţine, că e, în întregime, proprietatea celorlalţi. Îmi amintesc că în copilăria mea, când voiai să fotografiezi pe cineva, trebuia mai întâi să-i ceri permisiunea. Chiar şi mie, copilei, adulţii îmi adresau întrebarea: micuţo, putem să-ţi facem o poză? Pe urmă, într-o bună zi, nimeni nu te mai întreba. Dreptul camerei de luat vederi a fost ridicat deasupra tuturor drepturilor, şi din ziua aceea totul s-a schimbat, absolut totul…”

Deschise din nou revista şi spuse: „Dacă plasezi una lângă alta fotografiile a două chipuri diferite, te izbeşte imediat în ochi tot ceea ce le deosebeşte.

Dar atunci când ai în faţa ta două sute douăzeci şi trei de chipuri, îţi dai seama pe loc că nu vezi decât numeroasele variante ale unuia şi aceluiaşi chip, iar individul, în sine, n-a existat niciodată.

„Agnes”, interveni Paul, şi vocea lui deveni, deodată, gravă. „Chipul tău nu seamănă cu niciun altul.”

Agnes nu sesiză tonul vocii sale, şi zâmbi.

Şi Paul reluă: „Nu zâmbi. Am spus asta cu toată seriozitatea. Când iubeşti pe cineva, îi iubeşti chipul, şi în felul acesta el devine cu totul diferit de al celorlalţi.”

„Da, aşa e, tu mă cunoşti după chipul meu, tu mă cunoşti în calitate de chip, şi niciodată nu m-ai cunoscut altfel. De aceea n-a putut să-ţi treacă prin minte gândul că chipul meu n-aş fi eu.”

Paul îi răspunse cu îngrijorarea îngăduitoare a unui medic bătrân: „Cum vine asta – chipul tău nu eşti tu? Cine se află în spatele chipului tău?”

„Imaginează-ţi că ai fi trăit într-o lume unde nu există oglinzi. Ai fi visat despre chipul tău şi ţi l-ai fi reprezentat ca pe o răsfrângere exterioară a ceea ce se află în lăuntrul tău. Pe urmă, când ai fi avut patruzeci de ani, cineva ţi-ar fi pus în faţă o oglindă. Imaginează-ţi spaima care te-ar fi cuprins văzând în faţa ta un chip străin, absolut străin! Atunci ai fi înţeles, cu claritate, ceea ce nu eşti în stare să înţelegi acum: chipul tău nu eşti tu.”

„Agnes”, spuse Paul, ridicându-se din fotoliu şi apropiindu-se de ea. Stătea în faţa ei şi ea citea în ochii lui dragostea, şi în trăsăturile chipului său o vedea pe mama lui. Îi semăna, aşa cum mama îi semăna, fără îndoială, tatălui ei, care, la rândul său, semăna cu cineva. Când o văzuse pe această femeie

pentru prima oară, Agnes se simţise foarte stânjenită din pricina asemănării sale fizice cu fiul ei. Mai târziu, în timp ce făcea dragoste cu Paul, un fel de răutate i-a readus în minte această asemănare încât, în anumite momente, i se părea că deasupra ei se afla o femeie bătrână, cu faţa schimonosită de plăcere. Dar Paul uitase de mult că purta pe chipul său amprentele mamei sale, convins fiind că chipul lui nu era nimeni altul decât el şi numai el.

„Până şi numele le-am căpătat întâmplător", reluă ea. „Habar n-avem cum au apărut şi cum a ajuns la ele vreun străbun îndepărtat şi necunoscut. Noi nu ne pricepem la aceste nume, nu cunoaştem istoria lor, şi totuşi le purtăm cu o fidelitate exaltată, ne confundăm cu ele, ne încântă şi suntem mândri de ele, aş zice prosteşte, de parcă le-am fi inventat noi înşine, într-un moment de inspiraţie genială. La fel şi cu chipul. Era, dacă-mi aduc bine aminte, pe la sfârşitul anilor copilăriei mele: uitându-mă îndelung în oglindă, am ajuns în cele din urmă să cred că ceea ce vedeam în faţa ochilor eram eu... Nu mi-a rămas în minte decât o vagă amintire a acelor vremuri, dar ştiu că a-ţi descoperi propriul eu era un lucru de-a dreptul încântător. Numai că, mai târziu, survine momentul când stai din nou în faţa oglinzii, şi-ţi spui în sinea ta: ăsta sunt eu? Adevăratul eu? Şi de ce? De ce ar trebui să mă solidarizez cu aces*ta? Ce*-mi pasă mie de acest chip? Şi în clipa aceea totul începe să se prăbuşească. Da, totul începe să se prăbuşească..."

„Ce începe să se prăbuşească? Ce-i cu tine, Agnes? Ce se întâmplă cu tine în ultima vreme?"

Îl privi, şi lăsă din nou capul în jos. În mod categoric şi ireparabil semăna cu mama lui. Semăna chiar din ce în ce mai mult. Semăna din ce în ce mai mult cu bătrâna doamnă care fusese mama lui.

Paul o luă în braţe şi o săltă din fotoliu. Se uita la el, şi abia acum observă Paul că avea ochii înecaţi în lacrimi.

O strânse la pieptul său. A înţeles că Paul o iubea nespus de mult şi, deodată, o cuprinse părerea de rău. Îi părea rău că o iubeşte atât de mult şi-i venea să plângă.

„E timpul să ne îmbrăcăm", spuse, smulgându-se din îmbrăţişarea lui. Şi dădu fuga în camera de baie.

Scriu despre Agnes, mi-o imaginez, o las să se odihnească pe banca din sauna, să hoinărească pe străzile Parisului, să răsfoiască revistele, să stea de vorbă cu soţul ei, dar de felul cum a început întreaga poveste, despre acel gest al doamnei fluturându-i din mână instructorului de înot la marginea bazinului, parcă aş fi uitat. Să nu mai facă, oare, Agnes acest semn nimănui? Nu. Chiar dacă pare ciudat, am impresia că de multă vreme nu l-a mai făcut. Odinioară, când era foarte tânără, da, atunci îl făcea.

Era pe când mai trăia în oraşul în spatele căruia se conturau culmile Alpilor. Tânără, de şaisprezece ani, s-a dus într-o zi la cinema cu un coleg de clasă. Când s-au stins luminile, a apucat-o de mână. Curând au început să le năduşească palmele, dar băiatul nu se încumetă să-i elibereze mâna apucată cu atâta vitejie, fiindcă asta ar fi însemnat să recunoască faptul că transpiră şi asta îl face să se ruşineze. Şi-au muiat astfel palmele preţ de un ceas şi jumătate în umezeala fierbinte şi s-au desprins abia în clipa când au început să se aprindă luminile.

Dorind să mai prelungească întâlnirea, o conduse pe străzile oraşului vechi şi, de-acolo, mai sus, până la vechea mânăstire, în curtea căreia mişunau grupuri de turişti. De bună seamă, premeditase totul cu amănunţime, căci o conduse cu pas destul de hotărât pe un coridor pustiu, evocând grotescul motiv de a-i arăta un tablou anume. Ajunseră la capătul coridorului fără să întâlnească vreun tablou, ci doar o uşă vopsită maro, pe care se putea citi inscripţia WC. Băiatul nu văzuse inscripţia şi se opri. Agnes îşi dădea seama că pe băiat nu-l interesau tablourile, ci căuta un loc unde s-o poată săruta. Şi, sărăcuţul, nu găsise nimic mai bun decât un colţ murdar în preajma closetului. O pufni râsul şi, ca să nu creadă că-şi bate joc de el, îi arătă inscripţia. Râse şi el, în ciuda disperării sale. Pe fundalul celor două litere era cu neputinţă să se aplece spre ea şi s-o sărute (cu atât mai mult cu cât acesta trebuia să fie primul lor sărut, prin definiţie de neuitat), drept care, nu-i rămânea altceva de făcut decât să se întoarcă pe străzile oraşului, cuprins de amarul sentiment al capitulării. Mergeau fără să-şi spună o vorbă şi Agnes era supărată foc: de ce n-o sărutase, pur şi simplu, în plină stradă? De ce preferase s-o ducă într-un loc suspect, spre un closet în care îşi deşertaseră măruntaiele generaţii întregi de

călugări bătrâni, hidoşi şi urât mirositori? Descumpănirea băiatului o măgulea, ca un semn al confuziei sale amoroase, dar, cu atât mai mult, o irita, ca o dovadă a lipsei sale de maturitate: să iasă cu un băiat de aceeaşi vârstă îi sugera ideea propriei sale descalificări; n-o atrăgeau decât ceilalţi, mai mari. Dar, întrucât în sinea ei îl trădase şi în acelaşi timp îşi dădea seama că el o iubea, în sufletul ei se trezi un vag sentiment al dreptăţii, care o îndemna să-l ajute în strădania lui amoroasă, să-i redea speranţa, şi să-l scoată din încurcătura sa copilărească. Dacă el nu îndrăznea, era de datoria ei să îndrăznească.

O conducea spre casă şi ea se pregătea ca, în clipa în care vor ajunge în dreptul vilei, lângă portiţa ce dădea spre grădină, să-l îmbrăţişeze şi să-l sărute la iuţeală, făcându-l astfel să rămână înmărmurit de gestul ei. Dar, în ultimul moment, citind pe chipul lui nu numai tristeţea ci, totodată, inaccesibili ta tea şi chiar ostilitatea, îi trecu pofta şi se răzgândi. Aşa stând lucrurile, îşi strânseseră doar mâna şi ea porni pe cărăruia străjuită de flori, ce ducea spre uşa casei. Se simţea urmărită de privirea apăsătoare a colegului ei, care stătea neclintit în faţa porţii. Şi din nou o încercă faţă de el un sentiment de compasiune – compasiunea surorii mai mari – şi deodată făcu un lucru care nici prin gând nu-i trecuse cu câteva clipe în urmă. Îşi întoarse din mers capul şi, zâmbind, îşi săltă braţul în sus, cu voioşie, uşor şi cu supleţe, de parcă ar fi aruncat spre înălţimi o minge colorată.

Momentul acela când Agnes şi-a ridicat mâna pe neaşteptate, fără nicio pregătire, cu atâta graţie şi cu atâta eleganţă, e un moment de-a dreptul miraculos. Cum a ştiut ea, într-o fracţiune de secundă şi pentru prima oară, să găsească o mişcare a corpului şi a braţului atât de perfectă, atât de şlefuită, aidoma unei adevărate opere de artă?

La vremea aceea, tatăl ei era vizitat de o doamnă cvadrigenară, secretară a facultăţii, care-i aducea cu regularitate tot felul de hârtii, plecând apoi cu altele, gata semnate. Dar în ciuda faptului că motivul acestor vizite era lipsit de importanţă, ele erau însoţite de o tensiune ciudată (mama devenea taciturnă şi Agnesei îi stârnea curiozitatea). De fiecare dată când secretara se pregătea să plece, Agnes dădea fuga la fereastră şi o urmărea cu discreţie. Într-o zi, în timp ce se

îndrepta spre portiţa grădinii (coborând în felul ăsta drumul pe care, mai târziu, Agnes avea să-l urce sub privirea nefericitului ei prieten), secretara s-a întors şi a zâmbit, ridicându-şi braţul cu o mişcare neaşteptată, suplă şi plină de graţie. A fost un moment de neuitat: aleea, presărată cu nisip, sclipea în bătaia razelor solare ca un pârâiaş de aur şi de-o parte şi de alta a portiţei străjuiau două boschete de iasomie în floare. Gestul femeii se desfăşura pe verticală, vrând parcă să indice acestui colţ de pământ direcţia în care trebuia să zboare, încât boschetele albe de iasomie începeau să se transforme în aripi. Pe tatăl ei, Agnes n-avea cum să-l vadă, dar din gestul femeii şi-a dat seama că stătea în pragul uşii de la intrarea în vilă şi se uita după ea.

Gestul acela atât de neaşteptat şi atât de frumos s-a întipărit în memoria Agnesei ca o dâră de fulger; o îndemna să plece spre depărtările neţărmurite ale timpului şi spaţiului, trezind în tânăra fată de şaisprezece ani o dorinţă neclară, fără margini.

Nu ştiu cât timp a făcut apel la gestul acesta (sau, mai exact, cât timp s-a folosit gestul de ea); cu siguranţă, până în ziua în care a constatat că sora ei, cu opt ani mai mică, ridica mâna în sus şi o flutura, ori de câte ori îşi lua rămas-bun de la prietenele ei. Văzându-şi propriul gest executat de micuţa surioară care din frageda ei copilărie o admirase şi o imitase în toate, se simţi deodată cuprinsă de o neînţeleasă indispoziţie: gestul adult nu i se potrivea unei fetiţe de unsprezece ani. Dar ceea ce o tulbura mai mult era ideea că gestul acesta se afla la dispoziţia oricui, şi deci nu-i aparţinea în exclusivitate: ori de câte ori flutura din mână se făcea, de fapt, vinovată de furt, de fals sau de înşelăciune. De atunci a început să evite acest gest (şi nu-i deloc uşor să ne dezvăţăm de gesturile care s-au obişnuit cu noi); în plus, a devenit neîncrezătoare în toate gesturile, străduindu-se să se limiteze doar la cele absolut indispensabile (să dea din cap ca să spună „da” sau „nu”, să arate un obiect cuiva care nu-l vedea) şi care nu impun nicio originalitate în comportamentul fizic. Şi astfel, gestul care o vrăjise văzând-o pe secretara facultăţii îndepărtându-se pe aleea aurită (gest de care eu însumi am fost vrăjit, văzând-o pe doamna în costum de baie luându-şi rămas-bun de la instructorul de înot) a adormit în ea de-a binelea.

Şi, totuşi, într-o zi, s-a trezit. Era înaintea morţii mamei sale,

atunci când venise să petreacă două săptămâni în vila părintească, spre a sta la căpătâiul tatălui ei bolnav. Când şi-a luat rămas-bun de la el, ştia că nu va mai putea să-l vadă multă vreme. Mama nu era acasă şi tata voia s-o conducă până în stradă, unde staţiona maşina ei. I-a interzis să treacă pragul vilei, şi a pornit de una singură spre portiţa grădinii, înaintând pe nisipul de aur cu care era presărată aleea dintre straturile cu flori. I se pusese un nod în gât şi o încerca nemărginita dorinţă de a-i spune tatei ceva frumos, ce nu poate fi exprimat prin cuvinte, când, deodată, nici ea nu ştie cum s-a întâmplat, a întors capul şi, zâmbind, şi-a săltat braţul în sus cu o mişcare lină, degajată, de parcă i-ar fi spus că mai au înaintea lor o viaţă lungă şi aveau să se mai vadă de multe ori. În clipa următoare şi-a adus aminte de secretara cvadrigenară care, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, în acelaşi loc şi în acelaşi mod, îi fluturase din mână tatei, înainte de a părăsi grădina. Era ca şi când s-ar fi întâlnit, într-o singură secundă, două timpuri îndepărtate, ca şi când două femei diferite s-ar fi întâlnit într-un singur gest. Şi îşi spuse în sinea ei că aceste două femei au fost, poate, singurele pe care tata le-a iubit.

9

După cină, în salonul în care se aşezaseră cu toţii în fotolii cu câte un pahar de coniac sau cu o ceaşcă de cafea în mână, unul dintre invitaţi prinse curaj şi, ridicându-se în picioare, zâmbi curtenitor făcând o plecăciune în faţa amfitrioanei. La acest semnal, socotit de ceilalţi ca un ordin, săriră cu toţii din fotoliile lor, inclusiv Paul şi Agnes, şi porniră grăbiţi spre maşinile staţionate în faţa hotelului. Paul conducea, în timp ce Agnes urmărea forfota nepotolită a vehiculelor, clipitul luminilor, toată zădărnicia neliniştii permanente a nopţii marelui oraş ce nu cunoaşte odihna. Şi din nou o cuprinse acea ciudată şi puternică senzaţie care o încerca din ce în ce mai des: ce are ea comun cu aceste creaturi pe două picioare, cu capul pe umeri, cu gura în faţă? Nimic. Cândva fusese captivată de politica lor, de ştiinţa lor, de invenţiile lor, socotindu-se o părticică a marii lor aventuri; până când, într-o bună zi, s-a născut în ea senzaţia ca nu era de-a lor. Era o senzaţie bizară, i se împotrivea, ştiind că e absurdă şi imorală, dar până la urmă şi-a spus că omul nu poate da

porunci sentimentelor sale: nu putea nici să se frământe cu gândul la războaiele lor, nici să se bucure de festivităţile şi serbările lor, fiindcă era pătrunsă de convingerea fermă că toate astea nu erau treaba ei.

Să însemne oare asta că are o inimă rece? Nu, povestea nu are nicio legătură cu inima. De altfel, nimeni nu împarte atâta bănet cerşetorilor, cum face ea. Nu-i în stare să treacă nepăsătoare prin preajma lor, iar ei, ştiind parcă acest lucru, i se adresează de la distanţă, recunoscând-o printre sutele de trecători pe cea care-i vede, îi înţelege şi nu-i ocoleşte. — Da, acesta-i adevărul, dar mă simt dator să adaug: generozitatea ei faţă de cerşetori avea, şi ea, un fond *negativ:* ofranda ei nu se datora faptului că aceşti cerşetori aparţin genului uman, ci, dimpotrivă, faptului că nu-i aparţin, că sunt excluşi din el şi, probabil, la fel de nesolidari cu omenirea, întocmai ca ea.

Nesolidaritatea cu genul uman: asta-i opţiunea ei. Un singur lucru ar putea s-o desprindă de ea: o dragoste concretă faţă de un om concret. Dacă ar iubi pe cineva, cu adevărat, destinul altora ar înceta să-i mai fie indiferent, întrucât persoana iubită ar depinde de acest destin şi ar face parte din el; pe urmă, ea n-ar mai putea să aibă senzaţia că suferinţele oamenilor, războaiele şi vacantele lor, nu sunt treaba ei.

Această ultimă idee avu darul s-o înfricoşeze. E adevărat că nu iubeşte pe nimeni?! Şi Paul?...

Îşi aminti cum se apropiase de ea cu câteva ore înainte de a ieşi să ia cina în oraş, şi o strânsese la pieptul lui. Da, ceva se întâmplă: în ultima vreme o obsedează gândul că în spatele dragostei sale pentru Paul nu se află decât o simplă voinţă: simpla voinţă de a-l iubi; simpla voinţă de a se bucura de o căsnicie fericită. Dacă această voinţă ar slăbi, fie şi pentru o clipă, dragostea ei ar zbura ca o pasăre căreia i s-a deschis colivia.

E ora unu noapte. Agnes şi Paul se dezbracă. Dacă ar trebui să descrie unul dezbrăcatul celuilalt şi cum se mişcă în acest timp, ar rămâne, cu siguranţă, descumpăniţi.

De multă vreme nu se mai privesc în această postură. Aparatul memoriei e deconectat şi nu mai înregistrează nimic din ceea ce precedă culcatul lor în patul conjugal.

Patul conjugal: altarul căsniciei; şi cine spune altar, spune şi sacrificiu. Aici se sacrifică unul pe celălalt: amândoi au probleme

cu somnul şi suflarea unuia îl trezeşte pe celălalt; de aceea se trag amândoi spre marginea patului, lăsând între ei un spaţiu larg; se prefac că dorm, socotind că în felul ăsta îl ajută pe celălalt să adoarmă, permiţându-i să se întoarcă de pe-o parte pe cealaltă fără a-i fi teamă că-şi va tulbura partenerul.

Din păcate, partenerul nu va profita de această situaţie, fiind el însuşi ocupat (din aceleaşi motive) cu simulatul somnului…

A nu putea să adormi şi a-ţi interzice să te mişti: acesta-i patul conjugal.

Agnes zace întinsă pe spate şi în mintea ei se perindă imaginile: în casa lor a revenit bărbatul acela ciudat şi amabil, care ştie totul despre ei, în schimb, habar n-are de Turnul Eiffel. Agnes ar da orice ca să poată sta de vorbă cu el între patru ochi, dar el şi-a ales dinadins momentul când sunt acasă amândoi. Îşi frământă creierul căutând un şiretlic cu care să-l îndepărteze pe Paul, dar nu reuşeşte. Stau toţi trei instalaţi în nişte fotolii aflate în jurul unei măsuţe scunde, cu trei ceşcuţe de cafea în faţa lor, şi Paul încearcă să-şi distreze musafirul. Agnes aşteaptă momentul în care acesta va începe să explice motivele prezenţei sale aici. Agnes le ştia. Paul nu. În sfârşit, vizitatorul curmă vorbăria lui Paul şi trece la subiect: „Bănuiesc că ştiţi de unde vin”.

„Da”, se grăbeşte Agnes să răspundă. Ştie că oaspetele vine de pe altă planetă, o planetă foarte îndepărtată ce ocupă în univers o poziţie importantă. Şi în aceeaşi clipă adaugă, schiţând un zâmbet sfielnic: „E mai bine acolo?”

Oaspetele se mulţumeşte să strângă din umeri: „Dumneata ştii pe ce lume trăieşti, doamnă Agnes.”

Şi Agnes îi spune: „De bună seamă, o moarte trebuie să existe. Dar nu putea să fie născocită altfel? E oare necesar ca omul să lase în urma lui un trup ce trebuie îngropat în pământ sau aruncat în flăcări? Povestea asta e o grozăvie înfiorătoare.”

„Peste tot se ştie că Terra e o grozăvie înfiorătoare”, răspunde oaspetele.

„Ar mai fi ceva”, reia Agnes. — „Chiar dacă întrebarea mea vi se va părea prostească trebuie să v-o pun: «Cei ce trăiesc acolo au un chip?»”

„Nu. Chipul nu există decât aici, la voi.”

„Şi-atunci, cum pot fi deosebiţi unii de alţii cei de-acolo?”

„Acolo, fiecare e propria sa operă. Fiecare, ca să zic aşa, se

autoinventează. Dar asta e greu de explicat. Oricum, n-aţi fi în stare să înţelegeţi. Dar într-o zi veţi înţelege. Căci eu, ca să zic aşa, am venit să-ţi spun dumitale că într-o viaţă viitoare n-o să te mai întorci pe pământ."

Fireşte, Agnes ştia dinainte ce avea să le spună musafirul şi nu putea fi surprinsă. În schimb, Paul era uluit. Se uita când la musafir, când la Agnes care, în clipa aceea nu izbuti decât să întrebe: „Şi Paul?"

„Nici Paul nu va mai reveni pe Terra", răspunse oaspetele. „Asta am venit să vă anunţ. Aşa-i anunţăm întotdeauna pe cei pe care i-am ales. Aş avea o singură întrebare să vă pun: «în viaţa viitoare vreţi să rămâneţi împreună, sau vreţi să nu vă mai întâlniţi?»" Agnes se aştepta la această întrebare. De aceea ar fi vrut să fie singură cu vizitatorul. Dar, în prezenţa lui Paul, nu se simţea în stare să răspundă:

„Nu, nu mai vreau să trăiesc cu el." Nu poate spune asta de faţă cu el, deşi, probabil, şi el ar prefera să încerce viaţa viitoare altfel, adică, fără Agnes. Numai că a spune cu voce tare, unul de faţă cu celălalt: „În viaţa viitoare nu mai vrem să rămânem împreună şi nu vrem să ne mai vedem", e ca şi când ar spune: „Între noi n-a existat şi nu există nicio dragoste." Iar asta nu se poate rosti cu voce tare, fiindcă toată viaţa lor împreună (de peste douăzeci de ani) e întemeiată pe o iluzie a dragostei, iluzie pe care amândoi o cultivă şi o păzesc cu străşnicie. Şi astfel, ori de câte ori îşi imaginează această scenă ajungând până la întrebarea vizitatorului, Agnes ştie că va capitula şi va spune, împotriva voinţei şi a dorinţei sale: „Da. Bineînţeles. Vreau să rămânem împreună şi în viaţa viitoare."

Azi însă, pentru prima oară era sigură că va găsi, şi în prezenţa lui Paul, curajul să spună ce vrea, ce-şi doreşte cu adevărat şi din adâncul sufletului său; era sigură că va găsi în ea acest curaj, chiar cu riscul de a vedea năruindu-se sub ochii ei tot ceea ce exista între ei. Deodată aude lângă ea o respiraţie profundă. Paul adormise, cu adevărat. Reintroducând parcă bobina acestui film într-un aparat de proiecţie, mai derulează o dată în faţa ochilor săi întreaga scenă: ea în dialog cu oaspetele, Paul privindu-i cu uimire, şi oaspetele întrebând: „În viaţa viitoare vreţi să rămâneţi împreună, sau să nu vă mai vedeţi?"

(Ciudat lucru: în ciuda faptului că dispune de toate informaţiile în ceea ce-i priveşte, psihologia terestră e pentru el

de neînţeles, noţiunea dragostei necunoscută, drept care nu bănuieşte în ce situaţie dificilă îi aduce întrebarea lui directă, sinceră şi formulată cu cele mai bune intenţii.)

Agnes îşi adună în ea toate forţele şi răspunde cu o voce fermă:

„Preferăm să nu ne mai întâlnim.”

Era ca şi când ar fi trântit, cu aceste cuvinte, uşa în spatele iluziei despre dragoste.

PARTEA A DOUA
Nemurirea

1

13 septembrie 1811. A treia săptămână de când tânăra şi recent căsătorita Bettina, născută Brentano, locuieşte, împreună cu soţul ei, poetul Achim von Arnim, în casa soţilor Goethe din Weimar. Bettina are douăzeci şi şase de ani, Arnim treizeci, Christiane, soţia lui Goethe, patruzeci şi nouă; Goethe are şaizeci şi doi de ani şi niciun dinte. Arnim îşi iubeşte tânăra sotie, Christiane îşi iubeşte bătrânul domn, iar Bettina nu încetează – nici după cununie – să flirteze cu Goethe. În dimineaţa acestei zile, Goethe rămâne acasă şi Christiane îi însoţeşte pe tinerii soţi la o expoziţie (organizată de un prieten al familiei, consilierul imperial Mayer) unde sunt prezentate nişte tablouri despre care Goethe vorbise în termeni elogioşi. Doamna Christiane nu se pricepe la tablouri, dar a reţinut spusele lui Goethe despre ele atât de bine, încât acum poate reda fără dificultate, drept ale sale, opiniile soţului ei. Arnim aude vocea puternică a Christianei şi vede ochelarii pe nasul Bettinei. Aceşti ochelari tresar clipă de clipă întrucât Bettina îşi încreţeşte nasul (ca iepurii) şi Arnim ştie foarte bine ce înseamnă asta. Bettina e iritată la culme, gata să explodeze. Simţind parcă furtuna, se îndepărtează discret şi trece în sala alăturată.

Abia a apucat să iasă and Bettina o întrerupe pe Christiane: nu, nu e de acord cu ea, de fapt, aceste tablouri sunt imposibile!

Christiane e şi ea iritată, şi asta din două motive: pe de o parte, această tânără patriciană, deşi măritată şi gravidă, cochetează fără ruşine cu soţul ei, iar pe de altă parte îl contrazice. Ce urmăreşte? Să fie prima printre cei ce se întrec să-l aduleze pe Goethe şi, în acelaşi timp, prima printre contestatarii săi? Christiane e tulburată de fiecare motiv în parte, cu atât mai mult cu rit, în mod logic, unul îl exclude pe celălalt. De aceea declară cu o voce foarte ridicată că nu e cu putinţă să califici drept imposibile nişte tablouri atât de remarcabile.

La care Bettina reacţionează spunând: nu e de ajuns doar să le califici drept imposibile, ci mai trebuie spus că aceste tablouri

sunt ridicole! Da, ridicole! Invocând în sprijinul afirmaţiei sale argument după argument.

Christiane ascultă şi constată că nu înţelege nimic din tot ce-i povesteşte această tânără femeie. Cu cât mai mult se aprinde Bettina, cu atât mai mult foloseşte cuvinte învăţate de la prietenii de vârsta ei, de la tinerii trecuţi prin universităţi, şi Christiane îşi dă seama prea bine că le foloseşte anume, pentru că ea, Christiane, nu le înţelege. Se uită la nasul ei pe care tresar ochelarii, şi îşi spune în gând că aceşti ochelari şi aceste cuvinte necomprehensibile corespund unei perfecte armonii. Într-adevăr, era demnă de remarcat prezenţa ochelarilor pe nasul Bettinei! În fond, toată lumea ştia că Goethe condamnă purtatul ochelarilor în public, considerându-l un semn al prostului gust şi al extravaganţei! Şi dacă Bettina îi poartă, totuşi, la Weimar, o face numai în dorinţa de a da la iveală, cu insolenţă şi spirit provocator, apartenenţa sa la tânăra generaţie – exact la acea generaţie ce se distinge prin convingerile romantice şi prin portul ochelarilor. Iar noi ştim ce vrea să spună prin ceea ce îşi proclamă cu mândrie şi ostentaţie apartenenţa la tânăra generaţie: că va mai trăi încă atunci când ceilalţi (în capul Bettinei, Christiane şi Goethe) îşi vor fi dat de mult caraghiosul sfârşit, şi-i va fi înghiţit pământul.

Bettina vorbeşte, e din ce în ce mai exaltată şi, pe neaşteptate, mâna Christianei zboară spre faţa ei. În ultima clipă aceasta îşi dă seama că nu e potrivit să-i tragi o palmă cuiva care e oaspetele tău. Tresare, îşi stăpâneşte gestul şi astfel mâna ei alunecă doar pe fruntea Bettinei. Ochelarii cad pe jos şi se prefac în ţăndări. Oamenii din preajma lor se întorc uşor jenaţi; din sala învecinată aleargă grăbit sărmanul Arnim şi, negăsind ceva mai inteligent de făcut, se lasă pe vine şi începe să adune cioburile, voind parcă să le lipească la loc.

De câteva ceasuri aşteaptă toţi, cu încordare, verdictul lui Goethe. Cui îi va lua apărarea după ce va afla totul?

Goethe ia apărarea Christianei şi celor doi soţi le interzice, o dată pentru totdeauna, intrarea în casa sa.

Când se sparge un pahar, asta înseamnă noroc. Când se sparge o oglindă, te poţi aştepta la şapte ani de nenorociri. Şi când se sparg ochelarii? Începe războiul. Bettina declară în toate saloanele Weimarului: „caltaboşul gras a înnebunit şi a muşcat-o”. Expresia circulă din gură în gură şi tot Weimarul se ţine de

burtă, tăvălindu-se de râs. Această expresie neprietenoasă, acest râs nepieritor răsună şi acum, ca un ecou, în urechile noastre.

2

Nemurirea. Goethe nu se teme de acest cu vânt. În cartea sa *Din viaţa mea*, purtând celebrul subtitlu *Dichtung und Wahrheit, Poezie şi Adevăr,* vorbeşte despre o cortină pe care o contempla cu nesaţ în noul teatru din Leipzig, când avea nouăsprezece ani. Pe fondul cortinei era sugerat (îi citez pe Goethe) *der Tempel des Ruhmes*, Templul Gloriei, şi în jurul lui erau înfăţişaţi marii dramaturgi ai tuturor timpurilor în mijlocul lor, fără a ie acorda vreo atenţie, înainta „un bărbat într-o haină uşoară, îndreptându-se direct spre acest templu; era văzut din spate şi nu se distingea pe el nimic deosebit. Acesta trebuia să fie Shakespeare care, neavând predecesori şi nepăsându-i de marile modele, mergea pe cont propriu în întâmpinarea nemuririi".

Nemurirea despre care vorbeşte Goethe nu are desigur, nimic comun cu credinţa religioasă în ne murirea sufletului. E vorba deci de o cu totul altă nemurire, pământească, a celor ce vor rămâne după moartea lor în amintirea posterităţii. Oricine poate dobândi o nemurire mai mare sau mai mică, mai scurtă sau mai îndelungată, şi fiecare se gândeşte la ea încă din anii adolescenţei. Despre primarul unui sat din Moravia unde, ca băieţandru, mă duceam adeseori în excursie, se spunea că avea în casă un sicriu deschis în care, în clipele sale de fericire, când se simţea nespus de mulţumit de el însuşi, se întindea şi îşi imagina propria sa înmormântare. Nu trăise niciodată ceva mai frumos decât acele clipe de reverie pe fundul sicriului; în asemenea clipe sălăşluia în propria-i nemurire.

Fireşte, în privinţa nemuririi oamenii nu sunt egali Se cuvine să deosebim *mica nemurire*, amintirea omului în minţile celor care l-au cunoscut (nemurirea visată de primarul satului morav) de *marea nemurire,* însemnând amintirea unui om în minţile acelora care nu l-au cunoscut personal. Există căi în viaţă care-l pun pe om de la bun început faţă în faţă cu o asemenea nemurire, ce-i drept, nesigură, ba chiar improbabilă, dar incontestabil posibilă: acestea sunt căile artiştilor şi ale

bărbaţilor de stat.

Dintre toţi bărbaţii de stat europeni ai vremurilor noastre, cel care a acordat cel mai mare spaţiu în gândurile sale nemuririi a fost, fără îndoială, François Mitterrand; îmi aduc aminte de neuitata ceremonie organizată în 1981 după alegerea sa ca preşedinte.

În Piaţa Pantheonului se adunase o mulţime entuziastă de care el se îndepărta urcând, de unul singur, treptele largi ale scării (întocmai ca Shakespeare îndreptându-se spre Templul Gloriei pe cortina descrisă de Goethe) cu trei fire de trandafir în mână. Apoi, pierzându-se din ochii mulţimii, se trezi printre mormintele celor şaizeci şi patru, ale iluştrilor dispăruţi, urmărit în singurătatea sa gânditoare doar de ochiul camerei de luat vederi, de o echipă de operatori şi de câteva milioane de francezi cu ochii aţintiţi asupra micului ecran, din care bubuia *A notai* lui Beethoven. Depuse trandafirii, unul câte unul, pe mormintele a trei morţi, pe care-i alesese dintre toţi. Aidoma unui măsurător de teren, înfipse cei trei trandafiri, ca pe trei ţăruşi, pe imensul şantier al eternităţii, spre a determina în felul acesta triunghiul în mijlocul căruia urmează a fi înălţat palatul său.

Valéry Giscard d'Estaing, predecesorul său la preşedinţie, i-a invitat în 1974 la prima sa gustare de dimineaţă în palatul Elysée pe gunoieri. Era gestul unui burghez sentimental, dornic să se facă iubit de oamenii simpli şi de a-i face să creadă că era unul de-ai lor. Mitterrand nu era atât de candid încât sa vrea să se asemene cu gunoierii (un astfel de vis nu i se poate împlini nici unui preşedinte); el voia să se asemene cu morţii, ceea ce dovedeşte mult mai multă înţelepciune, căci moartea şi nemurirea alcătuiesc un cuplu de îndrăgostiţi inseparabili, iar cel al cărui chip se contopeşte cu chipurile măştilor e nemuritor din timpul vieţii.

Preşedintele american Jimmy Carter mi-a fost întotdeauna simpatic, dar mi-a devenit aproape drag văzându-l pe ecranul televizorului alergând în trening, împreună cu un grup de colaboratori, antrenori şi gorile; deodată, fruntea a început să i se brobonească de sudoare, faţa i s-a crispat, colaboratorii s-au aplecat spre el şi, apucându-l de braţe, l-au sprijinit să nu cadă; era o uşoară criză cardiacă. Joggingul era menit să demonstreze naţiunii veşnica tinereţe a preşedintelui. De aceea fuseseră

invitaţi cameramanii şi nu era vina lor că, în locul unui atlet plesnind de sănătate, au fost nevoiţi să ne înfăţişeze un bărbat ghinionist, pe cale de a îmbătrâni.

Omul tânjeşte spre nemurire şi, într-o bună zi, camera de luat vederi ne arată gura lui deformată de o grimasă, singurul lucru ce ne va rămâne după el ca o parabolă a întregii sale vieţi. Va intra în aşa-zisa nemurire *caraghioasă.* Tycho de Brahe a fost un mare astronom, dar azi nu ne mai amintim despre el nimic altceva decât acel celebru dineu la curtea imperială din Praga, în decursul căruia s-a sfiit să meargă la toaletă, până când i-a pleznit vezica urinară, iar el a plecat printre nemuritorii caraghioşi ca martir al pudorii şi al urinei. A plecat printre ei aidoma Christianei Goethe, transformată pentru totdeauna în caltaboşul înfuriat care muşcă. Nu cunosc pe lume un romancier care să-mi fie mai drag decât Robert Musil. A murit într-o dimineaţă, în timp ce ridica nişte haltere. Când se întâmplă să le ridic şi eu, îmi cercetez pulsul inimii cu atenţie, de teamă să nu mor, căci a muri cu halterele în mână precum autorul meu adorat ar face din mine un epigon atât de incredibil, atât de frenetic şi atât de fantastic încât nemurirea caraghioasă mi-ar fi asigurată pe loc.

3

Să ne imaginăm că în epoca împăratului Rudolf ar fi existat camerele de luat vederi (cele care l-au imortalizat pe Carter) şi acestea ar fi filmat la curtea imperială dineul în timpul căruia Tycho se foia pe scaun, pălea, îşi încrucişa picioarele şi îşi dădea ochii peste cap. Dacă, în afară de asta, ar fi fost conştient că e privit de câteva milioane de spectatori, chinul lui ar fi sporit şi mai mult, şi râsul care se răsfrânse pe culoarele nemuririi sale ar fi răsunat în ecouri şi mai puternice. Poporul ar cere, cu siguranţă, ca filmul despre celebrul astrolog care se jenează să urineze să fie transmis în fiecare an în seara de Revelion, când oamenii doresc cu disperare să râdă şi de cele mai multe ori n-au de ce.

Această imagine trezeşte în mine întrebarea: se schimbă oare caracterul nemuririi în această epocă a camerelor de luat vederi? Nu ezit să răspund: în esenţă, nu; căci obiectivul fotografic se afla pe lume cu mult înainte de a fi fost inventat; se

afla aici ca propria sa esenţă nematerializată. În ciuda faptului că niciun obiectiv real nu era îndreptat asupra lor, oamenii se comportau ca şi când ar fi fost fotografiaţi. În jurul lui Goethe nu alerga nicio trupă de fotografi, în schimb alergau umbrele fotografilor proiectate asupra lui din adâncul viitorului. Aşa s-a întâmplat de pildă în timpul faimoasei sale întâlniri cu Napoleon. Atunci, în culmea carierei sale, împăratul francezilor îi convocase la Erfurt pe toţi şefii de stat europeni, spre a-i determina să-şi exprime acordul pentru împărţirea puterii între el şi împăratul ruşilor.

În privinţa asta, Napoleon era un francez adevărat: sutele de mii de oameni trimişi la moarte nu erau suficienţi pentru satisfacţia sa, ci voia, în plus, să-şi câştige admiraţia scriitorilor.

Aşa stând lucrurile, îl întrebă pe consilierul său cultural care sunt cele mai de seamă autorităţi spirituale ale Germaniei contemporane şi astfel află că printre acestea se numără în primul rând un anume domn Goethe. Goethe! exclamă Napoleon, bătându-se cu palma pe frunte: autorul *Suferinţelor tânărului Werther*! În timpul campaniei din Egipt constatase, într-o zi, că ofiţerii lui erau cufundaţi în lectura acestei cărţi. Întrucât o cunoştea, se înfurie la culme, le reproşă ofiţerilor că citesc asemenea prostii sentimentale, interzicându-le o dată pentru totdeauna să mai pună mina pe un roman. Indiferent care roman! Să citească, mai degrabă, cărţi de istorie, mult mai folositoare! De data aceasta însă, mulţumit să afle cine-i Goethe, hotărî să-l invite şi făcu acest lucru cu atât mai bucuros cu cât, potrivit spuselor consilierului său cultural, Goethe era vestit, înainte de toate, ca dramaturg. Napoleon dispreţuia romanul, în schimb teatrul era în graţiile lui datorită faptului că-i aducea aminte de bătălii. Şi, întrucât el însuşi era unul dintre cei mai mari autori de bătălii, dublat de un regizor inegalabil al acestora, nutrea în adâncul sufletului său convingerea că era, totodată, cel mai mare poet tragic al tuturor timpurilor, mai mare decât Sofocle, mai mare decât Shakespeare.

Consilierul cultural era un bărbat competent, căruia i se întâmpla totuşi, adeseori, să încurce lucrurile. Goethe, ce-i drept, se ocupa mult de teatru, dar gloria lui nu se datora prea mult pieselor sale. De bună seamă, consilierul lui Napoleon îl confunda cu Schiller. Şi cum Schiller era foarte legat de Goethe, nu era, la urma urmei, o greşeală atât de mare să faci din cei

doi prieteni un singur poet; s-ar putea chiar ca însuşi consilierul cultural, condus de o lăudabilă intenţie didactică, să fi acţionat în deplină cunoştinţă de cauză, alcătuind pentru Napoleon o sinteză a clasicismului german în personajul Friedrich Wolfgang Schilloethe.

Când primi invitaţia, Goethe (nebănuind că e Schilloethe) îşi dădu seama, pe loc, că trebuie s-o accepte. Îi mai lipseau exact doi ani până la şaizeci. Moartea se apropia şi o dată cu ea şi nemurirea (căci, aşa cum am spus, moartea şi nemurirea alcătuiesc un cuplu inseparabil, mai frumos decât Marx şi Engels, decât Romeo şi Julieta, mai frumos decât Laurel şi Hardy), şi Goethe nu-şi putea permite să trateze cu uşurinţă invitaţia unui nemuritor. În ciuda faptului că la vremea aceea era foarte ocupat cu *Teoria culorilor* pe care o socotea lucrarea culminantă a operei sale, îşi părăsi manuscrisul şi plecă la Erfurt unde, la 2 octombrie 1808, avu loc neuitata întâlnire între un poet nemuritor şi un conducător de oşti nemuritor.

4

Însoţit de umbrele agitate ale fotografilor, condus de aghiotantul lui Napoleon, Goethe urcă treptele largi ale scării principale, apoi, pe o altă scară şi alte culoare, se îndreaptă spre o sală mare, în fundul căreia Napoleon, aşezat la o masă rotundă, îşi ia micul dejun. În jurul lui se foiesc bărbaţi în uniformă care-i prezintă tot felul de rapoarte, şi el le răspunde cu gura plină, fără a înceta să-şi mestece dumicatul. Abia peste câteva minute aghiotantul se încumetă să-i facă semn arătând spre Goethe, care stă neclintit ceva mai încolo. Napoleon îşi ridică privirea, îl cercetează, şi în acest timp îşi strecoară mâna dreaptă sub vestă, aşa fel încât palma să-i atingă ultima coastă din stânga. E un gest pe care obişnuieşte să-l facă ori de câte ori e înconjurat de fotografi. (Când va îl făcea fiindcă suferea de dureri stomacale, cu timpul însă, începuse să-i placă şi recurgea la el când în preajma lui se aflau fotografii). Înghite repede dumicatul (căci nu e bine să fii fotografiat atunci când mestecatul îţi schimonoseşte fata, ştiută fiind răutatea cu care gazetele se omoară să publice, cu predilecţie, tocmai acest gen de portrete!) şi rosteşte cu voce tare ca să fie auzit de toţi: „Voilà un homme!” Iată un bărbat!

Această frază este exact ceea ce se numeşte azi în Franţa „une petite phrase”. Politicienii rostesc discursuri lungi repetând fără pic de jenă mereu acelaşi lucru, ştiind că e totuna dacă se repetă sau nu, căci, oricum, publicul larg va afla din discursul lor doar acele câteva cuvinte, citate de ziarişti; ca să le înlesnească munca şi să-i manipuleze un pic, dumnealor strecoară în discursurile lor, din ce în ce mai asemănătoare, una sau două fraze scurte pe care până atunci nu le mai spuseseră niciodată, lucru, în sine, atât de neaşteptat şi atât de uimitor încât „fraza scurtă” îşi cucereşte deodată celebritatea. Arta politică, în totalitatea ei, nu mai constă azi în administrarea *polisului* (acesta se administrează singur, urmând logica mecanismului său obscur şi necontrolabil), ci în născocirea unor „petites phrases”, fraze mici, potrivit cărora politicianul va fi văzut şi înţeles, plebiscitat în sondajele opiniei publice şi ales sau neales în viitorul scrutin. Goethe nu cunoştea încă noţiunea de „petite phrase”, dar, aşa cum ştim, lucrurile există în esenţa lor înainte de a fi realizate material şi denumite ca atare. Goethe înţelege că Napoleon a rostit în clipa aceea o remarcabilă „petite phrase”, care le va cădea nespus de bine amândurora. Încântat, se apropie de masa împăratului.

Puteţi gândi ce vreţi despre nemurirea poeţilor, conducătorii de oşti sunt mai nemuritori, aşa că, pe bună dreptate, Napoleon îl interoghează pe Goethe şi nu invers: „Câţi ani aveţi?” îl întreabă. „Şaizeci”, răspunde Goethe. „Arătaţi bine pentru vârsta asta”, spune Napoleon cu respect (e cu douăzeci de ani mai tânăr), şi Goethe se umflă în pene. La cincizeci de ani era îngrozitor de gras, avea guşă, dar puţin îi păsa. Cu trecerea anilor însă, îi venea tot mai des în minte ideea morţii şi îşi dădea seama că ar putea trece în nemurire cu un burdihan dezgustător. Aşa stând lucrurile, a hotărât să slăbească şi curând a redevenit un bărbat svelt, a cărui înfăţişare, fără a fi frumoasă, putea evoca, cel puţin, amintirea unei frumuseţi trecute.

„Sunteţi însurat?” întreabă Napoleon cu sincer interes. — Da, răspunde Goethe, făcând o uşoară plecăciune. — Şi aveţi copii? — Un fiu. În clipa aceea un general se apropie de Napoleon şi-i comunică o ştire importantă. Napoleon cade pe gânduri. Îşi trage mâna de sub vestă, înfige furculiţa într-o bucată de carne, o duce la gură (scena aceasta nu mai este fotografiată) şi îi

răspunde mestecând. Abia după un timp îşi aduce aminte de Goethe şi, cu sincer interes, îl întreabă: „Sunteţi însurat? — Da, răspunde Goethe, făcând o uşoară plecăciune. — Şi aveţi copii? — Un fiu. — Şi al dumneavoastră Karl-August? îi aruncă Napoleon lui Goethe ca din puşcă numele suveranului său, prinţul de Weimar, pe care, aşa cum reieşea din intonaţia glasului său, era limpede că nu-l îndrăgea.

Goethe nu-l poate vorbi de rău pe prinţul său, dar nici nu poate contrazice un nemuritor, drept care, răspunde cu o abilitate diplomatică, declarând că prinţul Karl-August a făcut multe pentru ştiinţe şi arte. Aluzia la ştiinţă şi artă îi oferă nemuritorului strateg prilejul de a se ridica de la masă, de a înceta să mai mestece, de a-şi reintroduce mâna sub vestă, de a face câţiva paşi în direcţia poetului şi de a-şi dezvolta în faţa acestuia ideile sale despre teatru, în clipa aceea droaia invizibilă a fotografilor începe să freamăte, declanşatoarele aparatelor ţăcăne de zor, şi conducătorul de oşti, care se retrage cu poetul într-o parte pentru o discuţie intimă, e nevoit să-şi ridice glasul ca să-l audă toată lumea prezentă în sală. Îi propune lui Goethe să scrie o piesă despre Conferinţa de la Erfurt, întrucât aceasta trebuie să garanteze, în cele din urmă, pacea şi fericirea oamenilor. „Teatrul”, adaugă el apoi cu o voce puternică, „ar trebui să devină o şcoală a poporului!” (Iată a doua minunată „petite phrase” care ar merita să fie publicată într-un lung articol cu titlul de-o şchioapă, pe prima pagină a ziarelor în ziua următoare.) „Şi ar fi nemaipomenit de frumos”, continuă cu o voce mai scăzută, „dacă aţi dedica această piesă ţarului Alexandru” (căci despre el e vorba la conferinţa de la Erfurt! Pe acesta voia Napoleon să şi-l facă aliat!). Pe urmă îl mai blagosloveşte pe Schilloethe cu o mică prelegere despre literatură, în decursul căreia e întrerupt de unul dintre aghiotanţii săi care-i raportează ceva şi nemuritorul îşi pierde firul ideilor. Ca să-l regăsească, mai repetă de două ori, fără logică şi fără convingere, cuvintele „ţarul – şcoala poporului” şi, pe urmă (a, da! În sfârşit, a găsit firul!) să se refere la *Moartea lui Cezar* de Voltaire. Frumos exemplu, după părerea lui, a unui poet dramatic care a ratat ocazia de a deveni educatorul poporului. Piesa lui ar fi fost menită să înfăţişeze personalitatea unui mare conducător de oşti muncind pentru bunăstarea umanităţii, dar pe care o moarte prematură l-a împiedicat să-şi

realizeze bunele intenţii. Ultimele cuvinte au avut o rezonantă melancolică, şi marele strateg îl priveşte pe poet drept în ochi: „Iată o temă majoră pentru dumneata!”

Dar e din nou întrerupt. În încăpere îşi fac apariţia câţiva ofiţeri superiori, Napoleon îşi retrage mâna de sub vestă, se aşază la masă, înfige furculiţa într-o bucată de carne şi începe să mestece în timp ce ascultă rapoartele generalilor. Umbrele fotografilor au dispărut din sală. Goethe se uită în jurul lui, se plimbă cercetând tablourile atârnate pe pereţi. Apoi, apropiindu-se de aghiotantul care-l condusese aici, îl întreabă dacă audienţa a luat sfârşit. Aghiotantul dă din cap în semn că da, furculiţa lui Napoleon se ridică spre gură şi Goethe părăseşte salonul.

5

Bettina era fiica Maximilianei La Roche, femeia de care Goethe se îndrăgostise când avea douăzeci şi trei de ani. Lăsând la o parte cele câteva îmbrăţişări neprihănite, era o dragoste imaterială, netrupească, o dragoste pur sentimentală, fără niciun fel de consecinţe, întrucât mama Maximilianei a avut grijă să-şi mărite fata la momentul oportun cu bogatul comerciant italian Brentano; acesta, văzând că tânărul poet intenţiona să flirteze în continuare cu soţia sa, l-a izgonit din casa lui, interzicându-i cu stricteţe să-i mai calce pragul. Pe urmă, Maximiliana a născut doisprezece copii (infernalul mascul italian a procreat cu totul douăzeci la viaţa lui), printre care o fiică botezată Elisabeth; aceasta era Bettina.

Bettina fu atrasă de Goethe din frageda-i tinereţe. Pe de-o parte, fiindcă în ochii întregii Germanii poetul păşea spre Templul Gloriei, iar pe de altă parte, fiindcă aflase de dragostea pe care acesta o nutrise pentru mama ei. Începu să se intereseze cu pasiune de această veche dragoste, cu atât mai fermecătoare cu cât ţinea de un trecut mai îndepărtat (o, Doamne, povestea se petrecuse cu treisprezece ani înaintea naşterii ei!) şi, încetul cu încetul, se înfiripă în sufletul ei ideea că avea nişte drepturi tainice asupra marelui poet, căci, în sensul metaforic al cuvântului (şi cine altul decât poetul ar trebui să ia în serios metaforele?), Bettina se considera fiica lui.

E un fapt îndeobşte cunoscut că bărbaţii au supărătoarea

tendinţă de a se eschiva de la obligaţiile lor paterne, de a nu plăti pensiile alimentare şi a nu-şi recunoaşte paternitatea. Aceştia refuză să înţeleagă şi să accepte că adevărata esenţă a dragostei e copilul. Da, esenţa oricărei iubiri este copilul, şi nu e deloc important dacă în realitate acest copil a fost sau nu conceput şi adus pe lume. În algebra iubirii, copilul e semnul sumei magice a două fiinţe. În ciuda faptului că iubeşte o femeie fără s-o fi atins, bărbatul trebuie să conteze pe posibilitatea că dragostea lui e fecundă, iar rodul iubirii lui poate veni pe lume şi peste treisprezece ani de la prima întâmplare a îndrăgostiţilor. Cam aşa îşi spunea în sinea ei Bettina până când s-a încumetat să plece la Weimar în căutarea lui Goethe. Era în primăvara anului 1807. Avea douăzeci şi doi de ani (cu alte cuvinte, aceeaşi vârstă cu el când îi făcea curte mamei sale), dar ea se simţea mereu copil. Acest simţământ avea darul s-o ocrotească, în taină, ca şi când copilăria ar fi fost scutul ei.

Adăpostitul în spatele scutului copilăriei era viclenia întregii sale vieţi. Viclenie, dar, totodată, firescul ei, căci, din copilărie, obişnuise să se joace de-a copilul. Fusese întotdeauna îndrăgostită un pic de poetul Clemens Brentano, fratele ei mai mare, şi cu mare plăcere se aşeza în braţele lui. De pe atunci încă (avea paisprezece ani) ştia să savureze, cu nesaţ, situaţia de triplă ambiguitate a copilului, a surorii şi a femeii însetate de dragoste. Poate cineva să izgonească un copil din braţele sale? Nici Goethe nu va fi în stare s-o facă. I s-a aşezat în braţe chiar în ziua primei lor întâlniri, în 1807, dacă putem da crezare propriei sale descrieri: se instalase mai întâi pe canapea, faţă în faţă cu Goethe; cu o tristeţe convenţională, el îi vorbi despre ducesa Amelia, decedată cu câteva zile în urmă. Bettina îi spuse că nu ştia nimic despre dispariţia ei. „Cum aşa?”, se minună Goethe. „Pe dumneata nu te interesează viaţa Weimarului?” Bettina îi răspunse: „Pe mine nu mă interesează decât persoana dumneavoastră.” Goethe zâmbi şi-i adresă tinerei femei această frază fatală: „Dumneata eşti un copil fermecător.” Auzind cuvântul „copil”, Bettinei îi pieri tracul. Se plânse că nu stă bine pe canapea şi într-o clipită se săltă pe picioare. „Aşază-te aşa ca să te simţi cât mai bine”, spuse Goethe, şi Bettina îi sări repede cu braţele de gât, instalându-se pe genunchii lui. O încercă de bună seamă o senzaţie atât de plăcută încât peste câteva clipe aţipi la pieptul lui.

Greu de spus dacă povestea s-a petrecut întocmai, sau dacă Bettina mistifică; dar dacă mistifica, e cu atât mai bine: în felul acesta ne dezvăluie cum îşi doreşte s-o vedem, şi ne descrie propria-i metodă de a aborda bărbaţii; procedând ca un copil, a dat dovadă de o sinceritate impertinentă declarând că moartea ducesei Weimarului o lăsa rece şi găsind incomodă canapeaua pe care se aşezaseră înaintea ei zeci de alte invitate recunoscătoare; cu procedeul copilului i-a sărit de gât şi s-a instalat pe genunchii lui şi, culmea: cu procedeul copilului a aţipit în braţele lui.

Nimic nu e mai avantajos decât să adopţi comportamentul copilului: inocent încă, şi lipsit de experienţă, copilul îşi poate îngădui orice: nu-i obligat să respecte regulile bunei conduite în societate, întrucât n-a pătruns încă în lumea în care domneşte forma; îşi poate mărturisi simţămintele fără a ţine seama de convenienţe. Persoanele care refuzau să vadă în Bettina un copil spuneau despre ea că-i o aiurită (într-o zi, cuprinsă de o nespusă bucurie, a dansat în camera ei, a căzut şi şi-a spart capul de un colţ al mesei), prost crescută (în societate prefera întotdeauna să se aşeze pe jos) şi, mai ales, o afectată incorigibilă, lipsită de naturaleţe.

Goethe fu impresionat de copil. Amintindu-şi, în sinea lui, de propria-i tinereţe, îi oferi Bettinei un inel frumos. Şi, în aceeaşi seară, notă în jurnalul sau: *Mamsel Brentano.*

6

De câte ori s-au întâlnit, în viaţa lor, aceşti amanţi celebri – Goethe şi Bettina? S-a reîntors să-l vadă în toamna aceluiaşi an 1807 şi a rămas la Weimar zece zile. Pe urmă l-a revăzut abia după trei ani, în timpul unei scurte vizite la Teplice, o localitate balneoclimaterică din Cehia unde, fără ca ea să bănuiască, Goethe îşi făcea tocmai atunci cura de ape tămăduitoare. Ca, mai târziu cu un an, să aibă loc fatala vizită la Weimar, în decursul căreia, după două săptămâni de şedere, Christiane a dat de pământ cu ochelarii ei.

Şi de câte ori au rămas ei, într-adevăr, singuri, între patru ochi? De trei, de patru ori, nimic mai mult. Cu cât mai puţin se vedeau, cu atât mai mult îşi scriau, sau, mai precis: ea îi scria. I-a scris cincizeci şi două de scrisori lungi în care îl tutuia şi nu-i

vorbea decât de dragoste. Dar, de fapt, în afara avalanşei de cuvinte, nu s-a întâmplat nimic, şi ne putem pune pe bună dreptate întrebarea de ce povestea dragostei lor a devenit atât de celebră.

Iată răspunsul: e atât de celebră fiindcă de la bun început a fost vorba de altceva decât de dragoste.

Curând, Goethe a început să-şi dea seama de acest lucru. Prima oară s-a îngrijorat atunci când Bettina i-a dezvăluit că mult înainte de a vizita pentru întâia oară Weimarul, se apropiase foarte mult de bătrâna lui mamă care, ca şi ea, trăia la Frankfurt. Voise să afle totul despre el, şi bătrâna doamnă, măgulită şi încântată, îşi petrecuse zile întregi depănându-şi amintirile. Bettina nutrea speranţa că prietenia mamei avea să-i deschidă repede casa şi inima lui Goethe. Acest calcul n-a fost prea corect. Goethe socotea uşor comică această dragoste adorativă pe care i-o purta mama sa (nu se ducea niciodată s-o vadă la Frankfurt), iar în alianţa unei fete extravagante cu o mamă naivă presimţea un pericol.

Îmi pot imagina ce sentimente amestecate îl încercau în timp ce Bettina îi povestea ceea ce aflase despre el de la bătrâna doamnă Goethe. Fireşte, la început a fost flatat de interesul pe care tânăra fata îl manifesta faţă de persoana lui. Relatările ei aveau darul să trezească în el mii de amintiri adormite, care-l încântau. Curând însă, descoperi printre ele nişte întâmplări hazlii care nu se puteau produce, sau care îl prezentau într-o lumină atât de caraghioasă încât nu trebuiau să se producă. În plus, toată copilăria lui şi toată tinereţea lui căpătau, în relatările Bettinei, o coloratură cu anumite semnificaţii, care nu-i conveneau. Nu fiindcă Bettina ar fi vrut eventual să folosească împotrivă-i amintirile despre tinereţea lui, ci, mai curând, fiindcă omului (oricărui om, nu numai lui Goethe) îi displăcea să audă povestindu-i-se viaţa lui într-o altă interpretare decât a sa proprie. Aşa se face că se simţea ameninţat: această tânără fată, care se mişca printre tinerii intelectuali ai mişcării romantice (Goethe nu-i simpatiza câtuşi de puţin), era de o ambiţie periculoasă şi se socotea (cu un firesc vecin cu neruşinarea) o viitoare scriitoare. De altfel, într-o zi i-a spus pe şleau, fără ocolişuri: voia să scrie o carte inspirată de amintirile mamei sale. O carte despre el, da, o carte despre Goethe! În clipa aceea întrezări, în spatele manifestărilor de dragoste,

agresivitatea ameninţătoare a condeiului şi începu să fie cu ochii în patru.

Dar tocmai pentru faptul că era cu ochii în patru făcea totul ca să nu-i fie dezagreabil. Bettina era prea primejdioasă spre a-şi putea îngădui să-şi facă din ea un duşman; era de preferat s-o ţină în permanenţă sub un control amabil, fără însă a face excese de amabilitate, întrucât cel mai mic gest susceptibil de a fi interpretat ca o manifestare amoroasă (în ochii Bettinei până şi un strănut putea trece drept o declaraţie de dragoste) ar fi încurajat şi mai mult cutezanţa ei juvenilă.

Într-o zi i-a scris: „Nu arde scrisorile mele, nu le rupe; asta ar putea să-ţi pricinuiască necazuri, căci dragostea pe care o exprim în ele e legată de tine puternic, autentic şi vital. Dar nu le arăta nimănui. Păstrează-le ascunse, ca pe o tainică frumuseţe.” La început a râs cu îngăduinţă de aplombul cu care Bettina se asigura de frumuseţea scrisorilor sale, pe urmă însă fu intrigat de această frază: „Nu le arăta nimănui!” De ce această interdicţie?! Avea el intenţia să le arate cuiva?!? Prin imperativul *nu arăta!* Bettina îşi trăda de fapt dorinţa sa secretă de *a arăta.* Înţelegând că scrisorile pe care i le adresa din când în când puteau fi citite şi de alţii, Goethe se văzu în situaţia unui acuzat căruia judecătorul îi atrage atenţia: tot ce veţi declara de acum înainte va putea fi folosit împotriva dumneavoastră…

Se străduia, aşadar, să traseze, cu grijă, între amabilitate şi circumspecţie, o cale de mijloc: la scrisorile ei extatice răspundea cu nişte bileţele amicale şi pline de reţinere; în acelaşi timp, la tutuielile ei reacţiona repetând, îndelung, apelativul „dumneavoastră”; dacă se aflau, întâmplător, în acelaşi oraş, o trata cu o cordialitate paternă, o invita la el de preferinţă în prezenţa altor persoane.

Şi atunci, despre ce era vorba, de fapt, între ei?

Într-o scrisoare (1809), Bettina îi scrie: „Voinţa mea fermă e să te iubesc pe vecie.” Citiţi cu atenţie această frază, aparent banală. Mult mai important decât cuvântul „iubesc” sunt cuvintele „vecie” şi „voinţă”.

Nu vreau să vă mai întreţin încordarea. Între ei nu era vorba de dragoste, ci de nemurire.

În 1810, în decursul celor trei zile când întâmplarea i-a adus pe amândoi la Teplice, Bettina i-a mărturisit lui Goethe că foarte curând avea să se mărite cu poetul Achim von Arnim. I-a spus asta probabil cu o anumită descumpănire, temându-se, de bună seamă, că ar considera acest angajament matrimonial drept o trădare a dragostei pe care i-o declara cu atâta pasiune. Nu cunoştea în suficientă măsură bărbaţii ca să poată prevedea ce bucurie ascunsă îi pricinuia lui Goethe această veste.

Imediat după plecarea Bettinei, îi scrise Christianei o scrisoare în care se putea citi următoarea frază plină de veselie: „Mit Arnim ists wohl gewiss.” Cu Arnim e absolut sigur. În aceeaşi scrisoare se bucura că o găsise de data asta pe Bettina „într-adevăr mai frumoasă şi mai amabilă decât altă dată”, şi putea ghici de ce îi apăruse aşa: era sigur că existenţa unui soţ avea s-o ferească de acum încolo de extravaganţele care până atunci îl împiedicaseră să aprecieze farmecul ei în seninătate şi bună dispoziţie.

Ca să înţelegem bine situaţia, nu ne este îngăduit să uităm un lucru de o importanţă fundamentală: Goethe a fost din frageda-i tinereţe un seducător; când a cunoscut-o pe Bettina, continua să fie de patruzeci de ani fără întrerupere mereu acelaşi seducător şi în acest timp s-a perfecţionat în el un mecanism al gesturilor şi al reacţiilor seductive care, la cel mai mic impuls, se punea în mişcare. Până acum, e cazul s-o spunem, a trebuit să-l ţină întotdeauna imobil în faţa Bettinei, şi asta cu preţul unui efort nemaipomenit. Dar, din clipa în care a înţeles că „Mit Arnim ists wohl gewiss” – cu Arnim e absolut sigur – şi-a spus cu inima uşurată că, de-acum încolo, prudenţa nu mai era necesară.

Veni seara în camera lui, arborând, din nou, aceeaşi mină copilărească. Începu să-i povestească ceva de o obrăznicie fermecătoare şi, ca de obicei, se aşeză pe jos în faţa fotoliului în care se instalase Goethe. Aflându-se într-o stare de bună dispoziţie („cu Arnim e absolut sigur”), se aplecă asupra ei şi-i mângâie obrajii, aşa cum îi mângâiem unui copil. În clipa aceea copilul încetă să mai sporovăiască şi îşi înălţă spre el nişte ochi plini de pofte şi exigenţe absolut feminine. Apucând-o de mâini, o sili să se ridice. Să reţinem această scenă: el şedea, ea stătea în picioare în faţa lui, şi în firida ferestrei soarele cobora în asfinţit. Se priveau în ochi, maşina de sedus se pusese în

mişcare, şi Goethe nu mai făcea nimic ca s-o oprească. Cu o voce mai groasă decât altă dată şi neîncetând să se uite în ochii ei, îi ceru să-şi dezgolească sânii. Ea nu spuse nimic, nu făcu nimic: roşi.

El se ridică din fotoliul său şi-i descheie rochia deasupra sinilor. Ea se uita mereu în ochii lui şi roşea ţa înserării se amesteca pe pielea ei cu roşeaţa ce i se întindea din obraji până în capul pieptului. Îşi lăsă o mână pe sânul ei: „Nu ţi-a mai atins nimeni sânii până acum?" întrebă el. „Nu", răspunse ea, „şi mi se pare atât de ciudat că tu mi-i atingi", se grăbi să adauge, uitându-se mereu în ochii lui. Fără să-şi ia mâna de pe sânul ei, se uita şi el în ochii ei, cercetând îndelung şi cu nesaţ în adâncul lor pudoarea unei tinere fete ai cărei sini nu mai fuseseră atinşi de nimeni.

Cam aşa a înregistrat Bettina această scenă care, cu cea mai mare probabilitate, n-a mai avut nicio urmare şi care, în povestea lor de dragoste, mai curând retorică decât erotică, străluceşte ca o unică şi splendidă bijuterie a tulburării sexuale.

8

După plecarea ei, păstrară multă vreme în adâncul lor amprenta acelei clipe de vrajă. În scrisoarea ce a urmat, Goethe i se adresă cu *allerliebste*, cea mai dragă dintre toate. Asta nu l-a făcut însă să uite de fondul chestiunii şi chiar în scrisoarea următoare îi aducea la cunoştinţă că va începe redactarea memoriilor sale *Din viaţa mea, Dichtung und Wahrheit*, şi-i cerea să-l ajute: mama nu mai era printre cei vii şi nimeni nu-şi mai amintea de anii tinereţii lui.

Bettina însă petrecuse vreme îndelungată în compania bătrânei doamne; să aştearnă deci pe hârtie tot ce-i povestise despre el şi să-i trimită!

Să nu fi ştiut el că Bettina intenţiona, ea însăşi, să publice o carte despre copilăria lui Goethe? Că era chiar în tratative cu un editor în această privinţă? Bineînţeles că ştia! Şi pun rămăşag că i-a solicitat acest serviciu nicidecum dintr-o necesitate reală, ci doar din dorinţa de a o împiedica să publice ceva despre el. Copleşită de vraja ultimelor întâlniri şi temându-se că mariajul cu Arnim ar putea să i-l înstrăineze pe Goethe, cedă. În felul acesta reuşi s-o facă inofensivă, ca pe o bombă cu explozie

întârziată.

Pe urmă, în septembrie 1811, Bettina sosi la Weimar însoţită de tânărul ei soţ care o lăsase însărcinată. Nimic nu poate fi mai vesel decât întâlnirea cu femeia de care ne temeam şi care, dezarmată, nu ne mai poate înfricoşa! Numai că Bettina, în ciuda faptului că era gravidă, în ciuda faptului că era căsătorită, în ciuda faptului că era împiedicată să scrie cartea despre tinereţea lui, nu se socotea dezarmată şi nu intenţiona câtuşi de puţin să înceteze lupta ei. Să fiu bine înţeles: nu lupta pentru dragoste, ci lupta pentru nemurire.

Faptul că Goethe se gândea la nemurire e de presupus, ţinând seama de situaţia lui. Dar e oare cu putinţă să se fi gândit la ea o femeie atât de tânără şi atât de puţin cunoscută cum era Bettina? Bineînţeles că da. La nemurire omul se gândeşte din copilărie... În afară de asta, Bettina aparţinea generaţiei romanticilor, şi aceştia erau orbiţi de moarte din clipa în care vedeau pentru prima oară lumina zilei. Novalis n-a apucat să trăiască treizeci de ani dar, în ciuda tinereţii sale, nimic nu l-a inspirat, poate, mai mult ca moartea, moartea vrăjitoare, moartea transsubstanţiată în alcoolul poeziei. Toţi trăiau în transcendenţă, în depăşirea de sine, cu braţele întinse spre depărtări, până în capătul vieţii lor şi dincolo de viaţa lor, până în depărtările nemărginite ale nefiinţei şi, aşa cum am mai spus, acolo unde se află moartea se află şi nemurirea, concubina ei, iar romanticii o tutuiau, fără ruşine, aşa cum Bettina îl tutuia pe Goethe.

Acei ani, între 1807 şi 1811, au fost cei mai frumoşi ani ai vieţii sale. În 1810, la Viena, i-a făcut o vizită inopinată lui Beethoven. În felul acesta cunoştea, pe neaşteptate, doi dintre cei mai nemuritori germani – nu doar pe frumosul poet, ci şi pe urâtul compozitor, şi nu s-a sfiit să cocheteze cu amândoi.

Această dublă nemurire o îmbăta. Goethe era bătrân (la vremea aceea un sexagenar era socotit un moşneag) şi copt de minune pentru moarte; Beethoven, deşi cvadragenar la vremea respectivă, era, fără să ştie, cu cinci ani mai aproape de moarte decât Goethe. Bettina se ghemuia între ei ca un înger gingaş între două uriaşe pietre funerare negre. Povestea era atât de frumoasă, încât n-o stânjenea câtuşi de puţin gura ştirbă a moşneagului Goethe. Dimpotrivă, cu cât era mai bătrân, cu atât era mai atrăgător, căci cu cât mai repede se apropia de moarte,

cu atât mai mult se apropia de nemurire. Numai un Goethe răposat va putea s-o apuce cu putere de mână şi s-o conducă spre Templul Gloriei. Cu cât mai mult se apropia de moarte, cu atât mai puţin era dispusă să renunţe la el.

Iată de ce, în acel fatal septembrie 1811, în ciuda faptului că era măritată şi gravidă, se juca mai mult decât oricând de-a copilul – vorbea în gura mare, se aşeza pe jos, pe masă, pe marginea scrinului, pe lustră, se căţăra în copaci, umbla dansând, cânta în timp ce alţii purtau o discuţie serioasă, rostea fraze serioase când ceilalţi voiau să cânte şi căuta, cu orice preţ, să rămână singură cu Goethe între patru ochi. Cu toată strădania, n-a reuşit acest lucru decât o singură dată în decursul a două săptămâni. Potrivit celor povestite de alţii, lucrurile s-au petrecut cam aşa: Se înserase şi stăteau amândoi aşezaţi lângă fereastră, în camera lui. Ea s-a apucat să vorbească mai întâi despre suflet, apoi despre stele. În clipa aceea, Goethe şi-a ridicat privirea spre cer şi i-a arătat Bettinei un astru mare. Dar Bettina era mioapă şi nu vedea nimic. Îi întinse o lunetă, şi-i spuse: „Avem noroc! Ăsta-i Mercur; în toamna asta poate fi distins cu uşurinţă.” Dar Bettina se gândea la stelele îndrăgostiţilor şi nu la stelele astronomice, drept care duse luneta la ochi şi, făcându-se că nu vede nimic, declară că lentilele erau prea slabe pentru ochii ei. Goethe se ridică, îi aduse o lunetă mai puternică şi o sili s-o ducă la ochi; dar ea declară din nou că nu vede nimic, incitându-l astfel pe Goethe să-i vorbească despre Mercur, despre Marte, despre Planete, despre Soare şi Calea Lactee. Vorbi îndelung şi, când termină, Bettina îl rugă s-o scuze şi, de bună voie, se retrase de una singură în camera ei. La câteva zile după aceea, în timp ce vizitau expoziţia, a declarat că toate tablourile erau imposibile şi, ca răspuns, Christiana a făcut să-i zboare ochelarii de pe nas.

9

Ziua aceea a ochelarilor sparţi, acel 13 septembrie, fu trăită de Bettina ca o mare înfrângere. Mai întâi reacţionă cu agresivitate, trâmbiţând în tot Weimarul că fusese muscată de un caltaboş turbat, dar curând îşi dădu seama că, manifestându-şi ranchiuna, risca să nu-l mai revadă niciodată pe Goethe şi asta ar preschimba marea ei dragoste faţă de nemuritor într-un

simplu episod destinat uitării. Aşa se face că-l sili pe bunul Arnim să-i scrie lui Goethe o scrisoare, cerându-i acestuia s-o ierte pe soţia sa, scrisoare rămasă fără răspuns. Cei doi soţi părăsiră Weimarul şi se opriră aici, din nou, în ianuarie 1812. Goethe refuză să-i primească. În 1816, Christiana muri şi, la puţin timp după aceea, Bettina îi trimise lui Goethe o scrisoare lungă plină de smerenie.

Goethe nu reacţionă. În 1821, aşadar după zece ani de la ultima lor întâlnire, Bettina sosi la Weimar şi ceru să fie anunţată la Goethe, care în seara aceea primea şi nu putea s-o împiedice să intre în casa lui în schimb, nu-i adresă un cuvânt. În decembrie al aceluiaşi an, îi scrise din nou. Nu primi însă niciun răspuns.

În 1823, consilierii municipali din Frankfurt hotărâră să ridice în onoarea lui Goethe un monument, şi-l comandară unui sculptor, pe nume Rauch. Când văzu schiţa, care-i displăcu, Bettina înţelese pe loc că destinul îi oferea o ocazie pe care n-avea voie s-o piardă. Deşi nu ştia să deseneze, se apucă de lucru în aceeaşi noapte şi schiţă propriul ei proiect de statuie. Goethe stătea aşezat în postura unui erou antic, ţinând în mână o liră; între genunchii lui stătea o fetiţă ce trebuia s-o reprezinte pe Psyché; pletele poetului aduceau cu nişte flăcări. Îi trimise desenul lui Goethe şi, iată, se întâmplă un lucru absolut surprinzător: în ochiul lui Goethe se ivi o lacrimă! Şi astfel, după treisprezece ani de despărţire (asta se petrecea în iulie 1824, el avea şaptezeci şi cinci de ani, ea treizeci şi nouă), o primi în casa lui şi, în ciuda comportamentului său distant, îi dădu a înţelege că totul era iertat şi perioada tăcerii dispreţuitoare era de domeniul trecutului.

Am impresia că în decursul acestei faze a evenimentelor, cei doi protagonişti ajunseseră la o înţelegere de o luciditate glacială a lucrurilor: amândoi ştiau despre ce era vorba, şi fiecare în parte ştia ce ştia celălalt. Desenând schiţa statuii, Bettina sugera pentru prima oară, fără echivoc, ce anume fusese în joc de la bun început: nemurirea. Fără să-l rostească, atinse acest cuvânt cu muţenie, aşa cum atingem o strună care apoi răsună încet şi îndelung. Goethe îl auzi. Mai întâi se simţi prosteşte măgulit dar, încetul cu încetul (după ce-şi şterse lacrima), începu să înţeleagă adevărata (şi mai puţin măgulitoarea) semnificaţie a acestui mesaj: Bettina îl anunţa că

vechiul joc continuă; că nu se dă bătută; că ea va fi aceea care-i va confecţiona linţoliul de ceremonie în care va fi expus posterităţii; îl anunţa că nimic nu va putea s-o împiedice să săvârşească acest lucru şi, cu atât mai puţin, tăcerea lui ţâfnoasă. Îşi aminti din nou ceea ce ştia de mult: Bettina era o fiinţă periculoasă şi era mai bine s-o ţină sub o supraveghere binevoitoare.

Bettina ştia că Goethe ştia. Asta reiese din următoarea lor întâlnire, în toamna aceluiaşi an, prima după reconciliere; ea însăşi povesteşte acest lucru într-o scrisoare adresată nepoatei sale: „îndată după primire", scrie Bettina, „Goethe s-a arătat mai întâi năzuros, certăreţ, ca apoi să-mi spună cuvinte calde, mângâietoare, spre a-mi recâştiga bunăvoinţa".

Cum să nu-l înţelegem pe Goethe!?! Simţea cu o brutală intensitate cât de tare îl calcă pe nervi şi era furios pe el însuşi pentru faptul de a fi curmat acea superbă tăcere de treisprezece ani. Începu să se certe cu ea, de parcă ar fi vrut să-i arunce în obraz, dintr-un singur foc, toate reproşurile pe care nu i le adresase niciodată, dar, imediat după aceea, se dojeni în sinea lui: de ce să fie sincer? de ce să-i spună tot ce gândeşte? Important e numai ce şi-a propus, s-o neutralizeze, s-o potolească, s-o ţină sub supraveghere.

Cel puţin de şase ori în decursul convorbirii lor, povesteşte mai departe Bettina, Goethe s-a retras sub diferite pretexte în camera alăturată, unde bea vin pe ascuns aşa cum şi-a putut da seama din răsuflarea lui. În cele din urmă l-a întrebat râzând de ce se duce să bea în taină, şi el s-a supărat.

Mai interesant decât Goethe mergând să bea pe furiş, mi se pare atitudinea Bettinei: ea nu se comporta ca dumneavoastră sau ca mine, care l-am fi urmărit pe Goethe amuzaţi, dar, în acelaşi timp, am fi tăcut cu discreţie şi respect. Să-i spună ceea ce alţii ar fi păstrat sub tăcere („răsuflarea ta miroase a alcool! De ce ai băut? Şi de ce bei pe furiş?") era pentru ea un procedeu de a-i smulge cu forţa o parte din intimitatea lui, de a se lipi cât mai strâns de trupul lui. În agresivitatea acestei indiscreţii pe care, în numele spontaneităţii sale de copil, o revendicase întotdeauna, Goethe o recunoscu numaidecât pe acea Bettina cu care hotărâse în urmă cu treisprezece ani să nu se mai vadă niciodată în viaţa lui. Fără a scoate o vorbă, luă în mână o lampă, spre a da a înţelege că vizita s-a încheiat şi

amfitrionul îşi va conduce acum oaspetele pe coridorul întunecat, până la uşă.

În clipa aceea, povesteşte Bettina în continuarea scrisorii sale, ca să-l împiedice să iasă, a îngenuncheat în prag, cu faţa spre cameră, şi i-a spus: „Vreau să văd dacă sunt în stare să te reţin şi dacă eşti un spirit al binelui sau al răului, aşa cum era şobolanul lui Faust; sărut şi binecuvântez pragul pe care-l trece zi de zi cel mai mare dintre spiritele umane şi totodată cel mai bun prieten al meu.”

Şi ce-a făcut Goethe? Citez textual cuvintele Bettinei. Chipurile, ar fi spus: „Nu voi călca în picioare nici trupul tău, nici dragostea ta, ca să pot ieşi; dragostea ta e pentru mine prea scumpă; cât priveşte trupul tău, voi avea grijă să mă strecor pe lângă el (şi, într-adevăr, îi ocoli cu grijă trupul îngenuncheat) fiindcă eşti prea vicleană şi e mai bine să trăiesc cu tine în bună înţelegere!”

Această frază, pusă de Bettina în gura lui, mi se pare că însumează tot ce i-a spus Goethe în sinea lui pe tot parcursul întâlnirii lor: Ştiu, dragă Bettina, că schiţa ta pentru statuie a fost un şiretlic genial. În regretabila mea senilitate, m-am lăsat înduioşat văzându-mi pletele transformate în flăcări (ah, părul meu sărman şi rărit!), dar pe loc am înţeles că ceea ce ai vrut să-mi arăţi nu era un desen, ci un pistol pe care-l ţii în mână, ca să poţi trage cu el în depărtările nemuririi mele. Nu, n-am ştiut şi n-am izbutit să te dezarmez. De aceea nu vreau să mă războiesc. Vreau pacea. Dar nimic altceva decât pacea. Te voi ocoli cu prudenţă fără să te ating, fără să te îmbrăţişez, fără să te sărut. Pe de-o parte, n-am chef de aşa ceva, iar pe de alta ştiu că tot ce voi face, tu vei transforma în cartuşe pentru pistolul tău…

10

La doi ani după aceea, Bettina reveni la Weimar; se văzu aproape zilnic cu Goethe (avea atunci şaptezeci şi şapte de ani) şi, la sfârşitul sejurului, încercând să ajungă la curtea prinţului Karl-August, săvârşi una din fermecătoarele şi caracteristicele sale obrăznicii. Atunci se întâmplă un lucru neaşteptat: Goethe explodă. „Acest tăun cicălitor (diese leidige Bremse) pe care mi l-a lăsat moştenire mama mea”, scrise el prinţului, „ne supără

de multă vreme. S-a întors acum la vechiul ei joc care o prindea bine în anii tinereţii; vorbirea ei e presărată de privighetori şi ciripeşte ca un canar. Dacă Alteţa Voastră îmi porunceşte, îi voi interzice pe viitor orice apariţie inoportună. Altfel, Alteţa Voastră nu va fi niciodată ferită de tracasările ei.”

Cu şase ani mai târziu se anunţă din nou la el. Dar Goethe refuză s-o vadă, şi comparaţia Bettinei cu un tăun insuportabil rămase ultimul său cuvânt în această poveste.

Curios lucru: din momentul când primise schiţa statuii, îşi impusese regula de a menţine cu ea pacea, cu orice preţ. În ciuda faptului că era alergic la simpla ei prezenţă, se străduise atunci să facă totul (chiar şi cu preţul de a-i duhni gura a băutură) ca să petreacă seara cu ea până la capăt şi „în buna înţelegere”. Cum se explică atunci faptul că s-a arătat deodată, dispus să prefacă toate străduniile sale în fum? Îşi dăduse atâta osteneală şi fusese atât de grijuliu ca să nu treacă în nemurire cu cămaşa boţită, şi iată-l, deodată, scriind acea cumplită frază despre tăunul sâcâitor, frază care i se va reproşa şi peste trei sute de ani, când nimeni nu va mai citi *Faust*, nici *Suferinţele tânărului Werther*!!

Trebuie înţeles cadranul vieţii.

Până la o anumită clipă moartea noastră e pentru noi ceva foarte îndepărtat ca să ne ocupăm de ea. E nevăzută şi, deopotrivă, invizibilă. Asta-i prima fază, cea mai fericită, a vieţii.

Apoi, pe neaşteptate, începem să vedem moartea în faţa noastră şi numai putem s-o îndepărtăm din mintea noastră şi din câmpul nostru vizual. E cu noi. Şi fiindcă nemurirea e lipită de moarte ca Hardy de Laurel, se poate spune că nemurirea e şi ea lipită de noi. Abia am descoperit prezenţa ei şi, gata, începem să ne îngrijim de ea cu febrilitate. Îi comandăm un smoking, îi cumpărăm o cravată de teama ca nu cumva hainele şi cravata să fie alese de alţii, şi prost alese. Aceasta e clipa lui Goethe, când se decide să-şi scrie memoriile, celebra sa carte *Poezie şi adevăr* şi-l invită la el pe devotatul Eckermann (ciudată coincidenţă de date: asta se întâmpla în acelaşi an 1823, când Bettina îi trimise proiectul statuii) şi-i îngăduie acestuia să-şi scrie *Convorbirile cu Goethe,* acest frumos portret realizat sub binevoitoarea supraveghere a celui portretizat.

După această a doua fază a vieţii, când omul nu-şi poate lua ochii de pe moarte, vine o a treia fază, cea mai scurtă şi cea mai

tainică, despre care se ştiu puţine lucruri şi despre care nu se vorbeşte. Puterile încep să-l lase, şi omul e cuprins de o oboseală dezarmantă. Oboseala: punte a tăcerii ce duce de pe ţărmul vieţii spre ţărmul morţii. Moartea e atât de aproape încât priveliştea ei a devenit plictisitoare. A devenit din nou invizibilă şi nevăzută: nevăzută precum nevăzute sunt obiectele prea familiare, prea cunoscute. Omul obosit se uită pe fereastră şi contemplă coroanele arborilor ale căror nume le rosteşte mental: castanul, plopul, arţarul.

Şi numele acestea sunt frumoase ca însăşi fiinţa.

Plopul e înalt şi aduce cu un atlet ce-şi ridică braţul spre cer. Sau aduce cu o uriaşă flacără pietrificată. Nemurirea este o iluzie derizorie, ridicolă, un cuvânt găunos, o suflare de vânt urmărită cu o plasă de prins fluturi, dacă îl comparăm cu frumuseţea plopului pe care obositul om îmbătrânit îl priveşte de la fereastră. Nemurirea nu-l mai interesează câtuşi de puţin pe obositul om îmbătrânit.

Şi ce face obositul bărbat îmbătrânit atunci când, privind plopul, i se anunţă, ca din senin, o femeie dornică să danseze în jurul mesei, să îngenuncheze în pragul uşii şi să ţină nişte discursuri sofisticate? Cu sentimentul unei bucurii inexprimabile şi cu o înviorare neaşteptată a vigorii o denumeşte *leidige Bremse,* tăun cicălitor.

Mă gândesc la momentul acela când Goethe a scris cuvintele: tăun cicălitor. Mă gândesc la plăcerea pe care a încercat-o şi îmi imaginez că în clipa aceea de fulgerătoare luciditate a înţeles că: nici «odată în viaţa sa n-a acţionat aşa cum a vrut. Se considerase întotdeauna gestionarul nemuririi sale, şi această responsabilitate îl făcuse să-şi piardă firescul, transformându-l într-o fiinţă rigidă: Se temea de extravaganţe, în ciuda faptului că-l atrăgeau foarte mult, şi dacă a comis câteva, s-a străduit ulterior să le atenueze spre a nu se îndepărta de acea surâzătoare moderaţie pe care, uneori, o identifica, fireşte, cu frumuseţea. Cuvintele „tăun cicălitor” nu se potriveau nici cu opera lui, nici cu viaţa lui, nici cu nemurirea lui. Aceste cuvinte întruchipau libertatea pură. Aceste cuvinte le putea scrie numai un om care, ajuns la a treia fază a vieţii sale, a încetat să-şi mai gestioneze nemurirea şi n-o mai consideră un lucru demn de luat în seamă. Nu oricine ajunge la această limită extremă, dar cel ce o atinge ştie că abia acolo, şi numai acolo, se află

adevărata libertate.

Aceste idei i-au fulgerat atunci prin minte lui Goethe, dar le-a uitat numaidecât fiindcă era bătrân şi obosit, şi memoria îi slăbise.

11

Să ne reamintim: pentru prima oară a venit la el în chip de copil. Cu douăzeci şi cinci de ani mai târziu, în martie 1832, aflând că Goethe se îmbolnăvise grav, a trimis numaidecât la el tot un copil: pe fiul ei Sigismund. Acest băiat sfielnic în vârstă de optsprezece ani, a rămas la Weimar, potrivit instrucţiunilor mamei sale, şase zile, fără a şti măcar despre ce era vorba. În schimb, Goethe ştia: îl trimisese la el ca pe un ambasador, cu misiunea de a-l face să înţeleagă, prin simpla sa prezenţă, că moartea bătea pasul pe loc în spatele uşii şi ea, Bettina, preluase de-acum încolo în mâinile ei nemurirea lui Goethe.

Apoi, moartea deschise uşa: la 22 martie, Goethe moare după o săptămână de luptă cu ea şi, la câteva zile după aceea, Bettina îi scrie o scrisoare lungă executorului său testamentar, cancelarul Müller: „Moartea lui Goethe mi-a pricinuit, fără îndoială, o impresie profundă, de neşters, nicidecum însă un sentiment de tristeţe. Nu pot să exprim în cuvinte adevărul exact, dar cred că sunt cel mai aproape de el spunând că e un sentiment al gloriei.”

Să înregistrăm cu grijă această precizare a Bettinei: nicidecum tristeţe, ci glorie.

Curând după aceea îi cere aceluiaşi cancelar Müller să-i trimită toate scrisorile pe care i le adresase ea lui Goethe. Recitindu-le, se simte dezamăgită: toată povestea ei cu Goethe i se părea acum o simplă schiţă, ce-i drept o schiţă a unei capodopere, dar totuşi nimic altceva decât o schiţă şi, pe deasupra, nedesăvârşită. Trebuia să se apuce de lucru. Timp de trei ani a corectat, a transcris, a adăugat. Dacă de propriile sale scrisori era nemulţumită, scrisorile lui Goethe o mulţumeau şi mai puţin. Citindu-le încă o dată, se simţi jignită de laconismul lor, de caracterul lor rezervat, ba, pe alocuri, de impertinenţa lor. Luându-i parcă în serios masca de copil, îşi redacta uneori scrisorile sub forma unor lecţii de o amabilă îngăduinţă destinată unei şcolăriţe. Drept care se văzu silită să le schimbe

tonalitatea: astfel, „scumpa mea prietenă” deveni „inima mea dragă” – dojenile erau îndulcite cu adaosuri măgulitoare şi alte fraze ajutătoare, menite să demonstreze puterea ei de Muză inspiratoare asupra poetului vrăjit.

De o manieră mult mai radicală, rescrise propriile sale scrisori. Nu, tonalitatea n-o schimbă, tonalitatea era corectă. Modifică, în schimb, de pildă, datele lor (ca să facă să dispară în mijlocul corespondenţei pauzele îndelungate care ar fi tăgăduit statornicia pasiunii lor), elimină multe pasaje neconvenabile (de exemplu, aceea în care îl ruga pe Goethe să nu arate nimănui scrisorile ei), adăugă altele, dramatizând situaţiile descrise, dezvoltându-şi mai profund opiniile proprii despre politicieni, despre artă şi, mai ales, despre muzica lui Beethoven.

Termină cartea şi o publică în 1835 sub titlul *Goethes Briefwechsel mit einem Kinde.* Corespondenţa lui Goethe cu un copil. Nimeni n-a pus la îndoială autenticitatea acestor scrisori până în anul 1921, dată la care a fost descoperită şi editată corespondenţa originală.

Ah, de ce nu le-a ars la timp?

Puneţi-vă în situaţia ei: nu e deloc uşor să ardeţi nişte documente pe care le îndrăgiţi: e ca şi când aţi mărturisi că nu veţi mai fi multă vreme pe această lume, că mâine veţi muri; şi astfel, amânaţi fără încetare actul distrugerii şi într-o zi va fi prea târziu.

Omul contează pe nemurire şi uită să mai ţină seama de moarte.

12

Astăzi, prin detaşarea în timp pe care ne-o înlesneşte sfârşitul veacului nostru, putem îndrăzni să spunem: Goethe e personajul plasat cu precizie în mijlocul istoriei europene. Goethe: marele punct median – centrul. Nicidecum punctul timorat ce ocoleşte cu grijă extremele, ci centrul solid, puternic, ce menţine ambele extreme într-un remarcabil echilibru, pe care Europei nu-i va mai fi dat să-l vadă vreodată. În tinereţea sa, Goethe mai studiază încă alchimia, dar mai târziu devine un pionier al ştiinţei moderne. Goethe e cel mai mare dintre toţi germanii şi, în acelaşi timp, e antipatriot şi european. Goethe e cosmopolit, dar nu-şi părăseşte niciodată provincia natală, micuţul său

Weimar. Goethe e bărbat al naturii şi totodată un bărbat al istoriei. În dragoste e deopotrivă libertin şi romantic. Şi încă ceva:

Să ne amintim de Agnes în ascensorul ce se zgâlţâia, cuprins parcă de dansul sfântului Vit. Deşi specialistă în cibernetică, nu era în stare să-şi explice, pentru nimic în lume, ce se întâmpla în capul tehnic al acelui aparat care, pentru ea, era la fel de străin şi de opac precum mecanismul tuturor obiectelor cu care venea zilnic în contact, începând cu micul ordinator aşezat lângă telefon şi sfârşind cu maşina de spălat vase.

În schimb, Goethe a trăit acea clipă scurtă şi unică a istoriei, al cărei nivel tehnic permitea vieţii un anumit confort, iar omul cultivat şi instruit se mai pricepea la toate ustensilele şi aparatele pe care le folosea. Goethe ştia din ce şi cum fusese construită casa în care locuia, ştia de ce dă lumină lampa cu gaz, cunoştea mecanismul telescopului său cu care privea planeta Mercur împreună cu Bettina; ce-i drept, nu ştia să facă operaţii chirurgicale, dar a asistat la câteva operaţii, iar atunci când a fost el însuşi bolnav, a putut să se înţeleagă cu medicul folosind vocabularul cunoscătorului. Lumea obiectelor tehnice era pentru el inteligibilă şi transparentă. Aşa a fost marele moment goethean în miezul istoriei europene, moment în urma căruia va rămâne o cicatrice nostalgică în inima omului încarcerat în cabina unui ascensor ce se zgâlţâie şi dansează.

Opera lui Beethoven începe acolo unde se sfârşeşte marele moment goethean. E plasată în clipa când lumea începe să-şi piardă, încetul cu încetul, transparenţa, devenind din ce în ce mai opacă, mai neinteligibilă, avântându-se spre necunoscut, în timp ce omul, trădat de lume, evadează în forul său lăuntric, în nostalgia şi în visele sale, în revolta sa, şi, asurzit în asemenea hal de vocea lăuntrului său îndurerat, nu mai aude glasurile ce i se adresează din afară. Acel strigăt dinlăuntru suna în urechile lui Goethe ca un vacarm insuportabil. Goethe detesta zgomotul. Asta se ştie. Nici măcar lătratul unui câine din fundul unei grădini îndepărtate nu-l suporta. Se spune despre el că nu-i plăcea muzica. Eroare. Ce nu-i plăcea era orchestra. Îl îndrăgea pe Bach, a cărui concepţie despre muzică mai era încă sonoritatea transparentă a unor voci independente şi distincte.

Dar în simfoniile lui Beethoven, vocile diferitelor instrumente se topeau într-un amalgam sonor de sunete şi vaiete. Goethe nu

suporta urletele orchestrei, după cum nu suporta plânsul zgomotos al sufletului. Prietenii Bettinei aparţinând tinerei generaţii citiseră în ochii divinului Goethe dezgustul cu care-i privea, astupându-şi urechile. Nu puteau să-i ierte această atitudine şi-l atacau ca pe un inamic al sufletului, al revoltei şi al sentimentelor.

Bettina era sora poetului Brentano, soţie a poetului Arnim şi admiratoare a lui Beethoven. Aparţinea generaţiei romanticilor, dar era totodată prietena lui Goethe. Nimeni altul nu mai avea o asemenea poziţie: era ca o regină ce stăpânea peste două regate.

Cartea ei era un grandios omagiu închinat lui Goethe. Toate scrisorile ei nu erau altceva decât un *cântec* de dragoste pentru el. Fie, dar întrucât toată lumea ştia de ochelarii ei cu care doamna Goethe dăduse de pământ, şi de faptul că divinul Goethe trădase atunci în chip ruşinos o copilă îndrăgostită în favoarea unui caltaboş înfuriat, cartea aceasta era, totodată (şi mult mai mult), o *lecţie* de dragoste administrată defunctului poet care în faţa unui sentiment înălţător se comportase ca un slugoi laş, ca un burtă-verde, sacrificând pasiunea pentru o amărâtă pace conjugală. Cartea Bettinei era aşadar un omagiu şi, în acelaşi timp, o zdravănă chelfăneală.

13

În acelaşi an când Goethe muri, într-o scrisoare adresată prietenului său, contele Hermann von Pückler-Muskau, Bettina îi povestea acestuia ce se întâmplase cu douăzeci de ani în urmă, într-o zi de vară. Ca să fie crezută, pretindea că ştia totul de la însuşi Beethoven. În 1812 (aproape un an după zilele negre ale ochelarilor sparţi) acesta venise pentru câteva zile la Teplice, unde îl întâlni pentru prima oară pe Goethe. Într-o zi au ieşit împreună să se plimbe. Mergeau amândoi pe aleea staţiunii când, deodată, a apărut din direcţia opusă împărăteasa însoţită de familia sa şi de curtea imperială. Zărind cortegiul, Goethe încetă să mai asculte spusele lui Beethoven, se opri şi, retrăgându-se la marginea drumului, îşi scoase pălăria. În schimb, Beethoven îşi trase pălăria pe frunte mai adânc, îşi încruntă sprâncenele stufoase făcându-le să se mai îngroaşe cu cinci centimetri, şi îşi văzu mai departe de drumul lui, fără să-şi

încetinească pasul. Aşa se face că, ajungând în dreptul cortegiului nobiliar, aceştia se opriră, îi făcură loc şi-l salutară respectuos. Abia după un timp se opri şi, întorcându-şi capul, îl aşteptă pe Goethe şi-i spuse tot ce gândea despre comportamentul său umilitor, de lacheu servil. Şi-l dojeni ca pe un copil mucos.

A avut loc, într-adevăr, această scenă? O născocise Beethoven? În întregime? Sau o mai înflorise un pic? Ori, poate, o înflorise mai mult Bettina? Sau o ticluise singură, cu tot tacâmul? Asta nu va mai afla nimeni, niciodată. Un lucru însă e sigur, şi anume că atunci când scrisese scrisoarea cu pricina adresată lui Hermann von Pückler era conştientă de valoarea inestimabilă a acestei întâmplări, singura în stare să dezvăluie adevărata semnificaţie a poveştii sale de dragoste cu Goethe. Dar cum să procedeze ca aceasta să devină publică? În scrisoarea respectivă îl întreabă pe Hermann von Pückler: „îţi place istorioara? Kannst Du sie brauchen?" O poţi folosi? Contele nu intenţiona s-o folosească, drept care Bettina îşi propune la început să editeze întreaga sa corespondenţă cu contele; pe urmă însă, îi veni în minte o soluţie mult mai convenabilă: în 1839 publică în revista *Athenäum* scrisoarea în care însuşi Beethoven istoriseşte această poveste! Originalul acestei scrisori datata în anul 1812 n-a fost găsit niciodată. Există doar o copie scrisă de Bettina cu mâna ei. Câteva detalii (de pildă data exactă a scrisorii) scot la iveală faptul că Beethoven nu scrisese niciodată această scrisoare sau, cel puţin, n-o scrisese aşa cum o copiase Bettina. Dar indiferent dacă scrisoarea era un fals sau o jumătate de fals, istorioara deveni celebră şi avu darul să-i încânte şi să-l seducă pe toţi. Şi totul fu pe neaşteptate cât se poate de clar: dacă Goethe a preferat unei mari iubiri un caltaboş, asta n-a fost o întâmplare: în timp ce Beethoven e un răzvrătit înaintând cu pălăria trasă adânc pe frunte şi cu mâinile la spate, Goethe e un bărbat servil făcând plecăciuni umilitoare la marginea unei alei.

14

Bettina studiase muzica şi scrisese chiar câteva piese, fiind deci în măsură să înţeleagă ce era nou şi frumos în muzica lui Beethoven. Cu toate acestea, îmi permit să pun întrebarea:

muzica lui Beethoven avea darul s-o captiveze prin ea însăşi, prin notele ei, sau, mai curând, prin ceea ce *reprezenta*? Cu alte cuvinte, prin nebuloasa înrudire cu ideile împărtăşite de Bettina şi de colegii ei de generaţie? Există oare dragostea de artă, a existat ea vreodată? Nu e doar o iluzie? Când Lenin declara că-i place mai presus de toate *Appassionata* lui Beethoven, ce-i plăcea de fapt? Ce auzea el? Muzica? Sau un vacarm înălţător ce-i amintea de pompoasele emoţii ale sufletului său însetat de sânge şi dornic de fraternitate, de execuţii, de justiţie şi de absolut? Auzea muzica sau se lăsa doar transportat de ea pe aripile unei reverii ce n-avea nimic comun cu arta, nici cu frumosul? Dar să revenim la Bettina: era ea atrasă de muzicianul Beethoven, sau de Beethoven – marele Anti-Goethe? Îndrăgea ea muzica lui cu o dragoste tainică, aidoma celei ce ne captivează şi ne leagă de o metaforă magică, sau de două culori alăturate pe un tablou? Sau, mai curând, de acea pasiune cuceritoare ce ne face să aderăm la un partid politic? Oricum ar fi fost (iar noi nu vom şti niciodată cum a fost cu adevărat), Bettina a lansat în lume imaginea unui Beethoven înaintând cu pălăria îndesată adânc pe frunte şi, de atunci, această imagine continuă să străbată secolele, de una singură.

În 1927, la o sută de ani de la moartea lui Beethoven, vestita revistă germană *Die literarische Welt* s-a adresat celor mai de seamă compozitori contemporani, cerându-le să precizeze ce înseamnă Beethoven pentru ei. Redacţia nu bănuise o asemenea execuţie postumă a bărbatului încruntat, cu pălăria îndesată pe frunte. Aurie, membru al grupului celor Şase din Paris, a declarat în numele întregii sale generaţii: Beethoven e pentru ei o persoană atât de indiferentă, încât nu merita nici măcar să fie contestat. Că ar putea fi într-o zi redescoperit, reabilitat, aşa cum s-a întâmplat în urmă cu o sută de ani cu Bach? Exclus! Ridicol! Janáček a confirmat şi el că opera lui Beethoven n-a avut niciodată darul să-l entuziasmeze. Şi Ravel a rezumat: nu i-a plăcut Beethoven fiindcă gloria lui nu se întemeia pe muzica sa, evident plină de imperfecţiuni, ci pe o legendă literară izvorâtă din biografia sa.

O legendă literară. În cazul nostru sprijinindu-se pe două pălării: una îndesată adânc pe frunte, de sub care răsar nişte sprâncene imense, cealaltă în mâna unui bărbat făcând nişte plecăciuni adânci. Scamatorilor le place să lucreze cu pălăriile,

făcând să dispară în ele diferite obiecte, sau scoţând din ele un stol de porumbei ce zboară spre plafon. Bettina a scos din pălăria lui Goethe păsările urâte ale servilismului său, ale umilinţei sale, făcând să dispară în pălăria lui Beethoven (cu siguranţă fără să vrea) toată muzica lui. I-a rezervat lui Goethe soarta lui Tycho Brahé şi a lui Jimmy Carter: o nemurire caraghioasă. Dar nemurirea caraghioasă ne pândeşte pe toţi; pentru Ravel, Beethoven înaintând cu pălăria trasă până la sprâncene era mult mai caraghios decât Goethe făcând nişte plecăciuni adânci.

În consecinţă, chiar dacă nemurirea poate fi modelată, manipulată, pregătită cu anticipaţie, ea nu va fi înfăptuită aşa cum a fost planificată. Pălăria lui Beethoven a devenit nemuritoare. În privinţa asta planul a reuşit. Dar semnificaţia pe care avea s-o îmbrace pălăria nemuritoare nimeni n-a putut s-o prevadă.

15

„Află, dragă Johann”, spuse Hemingway, că şi eu sunt veşnic acuzat. Dumnealor, în loc să-mi citească cărţile, scriu cărţi despre mine. După spusele lor, nu mi-am iubit soţiile. Nu m-am ocupat destul de educaţia fiului meu. I-am mutat fălcile unui critic. Am minţit. N-am fost sincer. Am fost orgolios. Am fost macho. M-am făcut cu două sute treizeci de răni de război când, de fapt, n-am avut decât două sute şase. Am fost onanist. M-am purtat urât cu mama mea…”

„Ce să-i faci, aşa-i nemurirea”, interveni Goethe. „Nemurirea e un proces etern.”

„Dacă-i un proces etern, ar trebui să existe un judecător ca lumea! Nu o învăţătoare încuiată, de şcoală primară, cu nuiaua în mână.”

„Nuiaua în mâna unei învăţătoare limitate, ăsta-i procesul etern. Ţi-ai închipuit, poate, altceva, dragă Ernest?”

„Eu nu mi-am închipuit nimic. Speram doar că după moarte voi trăi un pic mai liniştit.”

„Dumneata ai făcut totul ca să devii nemuritor.”

„Aiurea. Am scris cărţi, şi-atâta tot.”

„Întocmai!” râse Goethe cu poftă.

„Că sunt cărţile mele nemuritoare, mă rog, n-am nimic

împotrivă. Le-am scris în aşa fel încât nimeni să nu poată scoate din ele un cu vânt. Am făcut totul ca să poată rezista tuturor întâmplărilor. Dar ca om, ca Ernest Hemingway, nu dau doi bani pe nemurire!”

„Te înţeleg prea bine, dragă Ernest. Dar, oricum, ar fi trebuit să fii mai prudent în timpul vieţii. Acum e prea târziu ca să mai faci ceva.”

„Mai prudent? Asta vrea să fie o aluzie la lăudăroşeniile mele? Da, aşa e, în tinereţea mea îmi plăcea grozav să mă fălesc. Mă bucuram ascultând bancurile ce se făceau pe seama mea. Îmi plăcea să fac pe grozavul în societate, dar, crede-mă, aşa fălos cum eram, nu am fost niciodată atât de monstruos încât să mă gândesc la nemurire! Într-o zi, când am înţeles că dumneaei mă pândea, m-a cuprins panica. Din clipa aceea i-am sfătuit pe toţi, de mii de ori, să mă lase în pace, să nu se amestece în viaţa mea. Dar cu cât mai mult îi sfătuiam, cu atât situaţia se înrăutăţea. Ca să dispar din ochii lor, am plecat şi m-am stabilit în Cuba. Când mi s-a acordat Premiul Nobel am refuzat să plec la Stockholm. Puţin mi-a păsat mie de nemurire, şi ţi-aş spune chiar mai mult: în ziua când am constatat că mă strângea în braţele ei, groaza care m-a încercat a fost mai cumplită decât groaza de moarte. Omul poate să-şi pună capăt zilelor, dar nu poate să pună capăt nemuririi sale.

De îndată ce nemurirea te îmbarcă la bordul ei, nu mai poţi coborî de acolo niciodată, şi chiar dacă-ţi tragi un glonte în cap şi-ţi zbori creierii, tot acolo rămâi, pe punte, cu sinuciderea ta cu tot, şi asta-i cumplit, dragă Johann, cumplit. Zăceam pe punte mort, şi în jurul meu le vedeam pe cele patru soţii ale mele, stăteau pe vine şi scriau, toate patru, tot ce ştiau despre mine, şi în spatele lor se afla fiul meu, şi scria şi el, şi era acolo şi Gertrude Stein, bătrâna vrăjitoare, şi scria şi ea, şi toţi prietenii mei erau acolo şi povesteau în gura mare toate cancanurile şi toate calomniile pe care le auziseră despre mine, şi vreo sută de jurnalişti înarmaţi cu microfoane se înghesuiau în spatele lor şi, în toate universităţile de pe tot cuprinsul Americii, o armată de profesori le primeau, le clasau, le analizau, le dezvoltau, fabricând din ele mii de articole şi sute de cărţi.”

Hemingway tremura şi Goethe îl apucă de mână: „Calmează-te, prietene. Calmează-te! Eu unul te înţeleg. Ceea ce-mi spui dumneata îmi aminteşte de un vis. A fost ultimul meu vis, după aceea n-am mai visat, sau, în cel mai bun caz, au fost nişte vise confuze pe care nu ştiam să le deosebesc de realitate. Închipuieşte-ţi o mică sală a unui teatru de marionete. Eu, în spatele scenei, manevrez păpuşile şi tot eu recit textul. E un spectacol cu Faust. *Faust*-ul meu, dragă Ernest. Apropo, dumneata ştii că nicăieri nu e Faust mai frumos decât la teatrul de marionete? De aceea eram nespus de fericit că lângă mine nu se afla niciun actor, şi eu însumi puteam să recit versurile care în ziua aceea sunau mai frumos ca oricând. Apoi, deodată, m-am uitat în sală, şi ce văd: o sală pustie. Am rămas descumpănit, linde sunt spectatorii? Să fie Faustul meu atât de plicticos incit să fi plecat cu toţii acasă? Nu meritam din partea lor nici măcar osteneala de a mă fluiera? Zăpăcit de-a binelea, mi-am întors privirea în jurul meu şi am rămas înmărmurit: mă aşteptasem să-i văd în sală, iar dumnealor se aflau în culise şi se uitau la mine cu nişte ochi mari, plini de curiozitate. De îndată ce privirile noastre s-au întâlnit, au început să aplaude. Iar eu am înţeles în clipa aceea că Faustul meu nu-i interesa câtuşi de puţin, că spectacolul pe care voiau să-l vadă nu erau marionetele, ci propria mea persoană! Nu Faust, ci Goethe! Şi-atunci m-a cuprins o groază cumplită, foarte asemănătoare cu aceea despre care mi-ai vorbit dumneata adineauri. Am simţit că voiau să le spun ceva, dar eu nu eram în stare. Cu gâtlejul sugrumat de emoţie, am lăsat marionetele pe scena iluminată, pe care nimeni n-o văzuse şi, încercând să-mi păstrez cu demnitate calmul, m-am îndreptat tăcut spre cuier să-mi iau pălăria, mi-am pus-o pe cap şi, fără să le acord vreo atenţie acelor curioşi, am părăsit teatrul, îndreptându-mă spre casă. Mă străduiam din răsputeri să nu mă uit nici în dreapta, nici în stânga, şi mai ales înapoi, întrucât ştiam că sunt, cu toţii, pe urmele mele. Am răsucit cheia în broască, am deschis, şi am trântit repede în urma mea uşa grea de fier. Am aprins lampa cu gaz, şi cu ea în mâna tremurândă m-am îndreptat spre camera mea de lucru, ca să uit de această poveste neplăcută contemplând colecţia mea de minerale. Dar înainte de a apuca să aşez lampa pe masă, privirea mi-a căzut asupra ferestrei, unde am surprins feţele lor înghesuite unele în altele. Atunci am

înţeles că nu voi izbuti să mă descotorosesc de ele niciodată, niciodată, niciodată. Mi-am dat seama după ochii lor enormi care mă fixau, că lampa îşi arunca lumina pe chipul meu. Am stins-o, şi pe loc am ştiut că am comis o eroare: acum au înţeles că mă ascundeam de ei, că mi-era teamă de ei, şi aveau să se dezlănţuie cu o înverşunare mult mai sălbatică. Şi cum teama aceea devenise mai puternică decât raţiunea mea, am dat fuga în dormitorul meu şi, smulgând cuvertura de pe pat, mi-am înfăşurat cu ea capul şi m-am postat într-un colţ al încăperii strâns-lipit de perete…”

17

Hemingway şi Goethe se îndepărtează pe drumurile lumii de dincolo şi dumneavoastră mă întrebaţi de unde mi-a venit năstruşnica idee de a-i aduce la un loc tocmai pe aceştia doi? Se poate imagina un cuplu mai arbitrar, de vreme ce aceşti oameni n-au nimic comun?! Şi-atunci? Cu cine credeţi dumneavoastră că i-ar plăcea lui Goethe să-şi petreacă timpul în lumea de dincolo? Cu Herder? Cu Hölderlin? Cu Bettina? Cu Eckermann? Amintiţi-vă de Agnes şi de refuzul ei îngrozit la gândul că pe lumea cealaltă ar fi nevoită să audă din nou aceeaşi rumoare a vocilor femeieşti pe care le auzea în fiecare sâmbătă când se ducea la saună! Nu-şi doreşte să fie după moarte nici cu Paul, nici cu Brigitte! Şi-atunci, de ce-ar trebui Goethe să-şi dorească prezenţa postumă a lui Herder? Îndrăznesc chiar să spun, în ciuda faptului că asta ar fi aproape un sacrilegiu, că nu şi-l doreşte nici măcar pe Schiller. De bună seamă, acest lucru nu l-ar fi mărturisit niciodată în timpul vieţii, pentru că ar fi fost un trist bilanţ să nu ai în viaţă niciun mare prieten. Schiller era, fără doar şi poate, prietenul său cel mai drag. Dar cuvintele „cel mai drag” înseamnă doar atât: că-i era mai drag decât toţi ceilalţi care, cinstit vorbind, nu-i erau prea dragi. Erau contemporanii lui, nu şi-i alesese. Nici pe Schiller nu şi-l alesese. Într-o bună zi, când şi-a dat seama că-i va avea toată viaţa în preajma lui, de atâta întristare i s-a pus un nod în gât. Nu avu însă încotro, trebui să se resemneze, să se împace cu acest gând. Dar avea el vreun motiv să fie în compania lor şi după moarte?

Numai dintr-o dragoste sinceră şi absolut dezinteresată faţă de el, mi-am imaginat să-l asociez cu cineva capabil să-i

stârnească interesul (dacă aţi uitat cumva, ţin să vă reamintesc că Goethe a fost toată viaţa fascinat de America!), fără a-i aduce aminte de acea bandă de romantici cu feţe palide care, spre sfârşitul vieţii sale, au pus stăpânire pe întreaga Germanie.

„Nici nu ştii, dragă Johann, spuse Hemingway, cât de fericit mă simt în compania dumitale. În faţa dumitale toată lumea tremură de atâta respect, încât toate soţiile mele cu bătrâna Gertrude Stein cu tot, vă ocolesc de la distantă de îndată ce vă zăresc.” Pe urmă începu să râdă şi se grăbi să adauge: „Dacă, fireşte, asta nu se întâmplă cumva din pricina incredibilei dumitale înfăţişări de sperietoare!”

Ca să fie pe înţelesul dumneavoastră cuvintele lui Hemingway, mă simt dator să precizez că nemuritorii au dreptul să-şi aleagă pentru plimbările lor pe lumea cealaltă, dintre toate înfăţişările lor fizice în timpul vieţii, pe cea preferată. Iar Goethe şi-a ales înfăţişarea intimă a ultimilor săi ani; nimeni nu l-a cunoscut aşa, în afara celor foarte apropiaţi: ca să-şi ferească ochii care-l usturau, purta pe frunte un cozoroc verde, străveziu, legat cu un şnur în jurul capului; în picioare avea nişte papuci; şi, de teamă să nu răcească, îşi înfăşurase în jurul gâtului un şal gros de lână, multicolor.

Auzind vorbindu-se despre incredibila sa înfăţişare de sperietoare, începu să râdă fericit, de parcă Hemingway i-ar fi adresat în clipa aceea un nemaipomenit elogiu. Pe urmă se aplecă spre el şi-i spuse cu o voce scăzută: „M-am pocit în halul ăsta mai ales din pricina Bettinei. Peste tot pe unde umblă, vorbeşte de marea sa iubire pentru mine. De aceea vreau ca oamenii să vadă obiectul acestei iubiri. Când mă surprinde de la distanţă, o rupe la fugă. Iar eu ştiu că bate furioasă din picioare, de ciudă că mă vede hoinărind aici sub această înfăţişare: ştirb, chelbos şi cu această streaşină caraghioasă deasupra ochilor.”

PARTEA A TREIA
Lupta

Surorile

Postul de radio pe care-l ascult aparţine statului, drept care nu difuzează anunţuri publicitare, în schimb ştirile şi comentariile sunt împănate cu cele mai recente şlagăre. Postul alăturat e particular, aici publicitatea înlocuieşte muzica, dar această publicitate seamănă atât de mult cu cele mai recente şlagăre, încât nu ştiu niciodată ce post ascult şi ştiu asta cu atât mai puţin cu cât mereu aţipesc, mă trezesc şi iar aţipesc. Cufundat în starea de somnolenţă, aflu că, de la sfârşitul războiului, pe şoselele Europei s-a înregistrat o medie anuală de zece mii de morţi şi trei sute de mii de răniţi – o armată întreagă de oameni fără picioare, fără braţe, fără urechi, fără nas. Indignat la culme de acest bilanţ înfiorător, deputatul Bertrand Bertrand (nume frumos ca un cântec de leagăn) a propus adoptarea unei măsuri excelente, dar, în clipa aceea, furat de somn în toată legea, am aflat de ea cu o jumătate de oră mai târziu, când a fost repetată aceeaşi ştire: deputatul Bertrand Bertrand, al cărui nume e frumos ca un cântec de leagăn, a depus în parlament un proiect de interdicţie a oricărei publicităţi în favoarea berii. Povestea a stârnit în Adunarea Naţională o adevărată furtună, numeroşi deputaţi s-au opus cu vehemenţă acestui proiect, susţinuţi, fireşte, de reprezentanţii radioului şi ai televiziunii, cărora o asemenea interdicţie le-ar fi pricinuit importante pagube băneşti. Pe urmă, aud chiar vocea lui Bertrand Bertrand: dumnealui vorbeşte despre lupta împotriva morţii, despre lupta pentru viaţă. Cuvântul „luptă” repetat de cinci ori în decursul unei scurte alocuţiuni îmi aminteşte de fosta mea patrie, de Praga, de steagurile roşii, de afişe – lupta pentru pace, lupta pentru fericire, lupta pentru dreptate, lupta pentru un viitor mai bun; lupta pentru pace până la distrugerea tuturor de către toţi, s-a grăbit să adauge înţelepciunea hâtrului popor ceh. Dar, iată, iar am aţipit (un somn dulce, binefăcător, pune stăpânire pe mine de fiecare dată când e pronunţat numele lui Bertrand Bertrand) şi, când mă trezesc, mi-e dat să aud un comentariu despre grădinărit; aşa se face că învârtesc repede butonul spre postul alăturat. Aici e vorba despre deputatul

Bertrand Bertrand şi despre interdicţia oricărei publicităţi în favoarea berii. Încetul cu încetul mă dezmeticesc şi încep să înţeleg legăturile logice: oamenii se omoară în maşini ca pe un câmp de bătaie, dar automobilele nu pot fi interzise fiindcă ele sunt mândria omului modern; un anumit procentaj al catastrofelor rutiere e imputabil beţiei şoferilor, dar cum să interzici vinul, gloria Franţei de când lumea; o parte a beţiei publice e pricinuită de consumul berii, dar berea nu poate fi nici ea interzisă, întrucât asta ar însemna o încălcare a tratatelor internaţionale cu privire la comerţul liber; un anumit procentaj al băutorilor de bere e incitat s-o consume de campaniile publicitare şi asta dezvăluie în cele din urmă călcâiul lui Achile al inamiciţiei – iată unde s-a decis să lovească în forţă temerarul deputat, bătând cu pumnul în masă! Trăiască Bertrand Bertrand, îmi spun în sinea mea, dar, fiindcă acest cuvânt are asupra mea efectul unui cântec de leagăn, aţipesc din nou şi mă trezesc abia la auzul unei voci seducătoare, catifelate, da, îl recunosc, e Bernard, crainicul, şi, ca şi când toate evenimentele zilei de azi s-ar fi rezumat doar la catastrofele rutiere, vocea lui anunţă: în noaptea aceasta o tânără fată s-a aşezat pe o şosea, cu spatele întors spre direcţia de circulaţie a maşinilor. Trei vehicule, unul după altul, au apucat s-o evite în ultima clipă, sfârşind toate în şanţul şoselei; s-au înregistrat morţi şi răniţi. Dându-şi seama de eşecul ei, sinucigaşa a plecat fără a lăsa vreo urmă, şi numai datorită mărturiilor convergente ale răniţilor s-a aflat de existenţa ei. Această ştire mă înspăimântă în asemenea hal încât nu mai sunt în stare să adorm din nou. Nu-mi rămâne decât să mă dau jos din pat, să iau micul dejun şi apoi să mă aşez la masa de scris. Dar multă vreme nu sunt capabil să mă concentrez, o văd în faţa ochilor pe tânăra fată ghemuită pe carosabil, cu fruntea lipită de genunchi, şi aud ţipetele de groază ce se ridică din şanţul şoselei. Trebuie să izgonesc cu forţa această imagine, ca să-mi pot continua romanul care, dacă vă aduceţi aminte, a început la marginea unei piscine când, aşteptându-l pe profesorul Avenarius, am surprins o necunoscută luându-şi rămas-bun de la instructorul de înot. Gestul acesta ne-a fost dat să-l revedem atunci când Agnes îşi lua rămas-bun de la sfielnicul ei coleg de clasă, înainte de a se despărţi în faţa casei. L-a folosit apoi de fiecare dată când unul dintre prietenii săi o conducea înapoi acasă la

sfârşitul întâlnirii. Micuţa Laura se ascundea întotdeauna în spatele unui boschet la întoarcerea Agnesei, dornică să vadă schimbul de îmbrăţişări şi sărutări, ca apoi să-şi urmărească surioara urcând singură spre uşa casei.

Aştepta momentul când Agnes îşi va întoarce capul şi îşi va lansa mâna în sus. În mintea ei de copilă, această mişcare cuprindea, prin vrajă, imaginea neguroasă a dragostei despre care nu ştia nimic, şi care, pentru ea, va rămâne legată pentru totdeauna de imaginea încântătoarei şi delicatei sale surori mai mari.

Când o surprinse imitându-i gestul ca să-şi ia rămas-bun de la prietenele ei, Agnes se arătă indispusă şi, aşa cum ştim, de atunci a hotărât să se despartă de prietenii săi cu sobrietate, fără manifestări exterioare. Această scurtă poveste a unui gest ne permite să desluşim mecanismul căruia i se supuneau relaţiile dintre cele două surori: cea mică o imita pe cea mai mare, îşi întindea braţele spre ea, dar aceasta reuşea întotdeauna să se eschiveze în ultima clipă.

După bacalaureat, Agnes plecă la Paris să urmeze studiile universitare. Laura îi luă în nume de rău această părăsire a meleagurilor pe care amândouă le îndrăgeau atât de mult, dar, mai târziu, după bacalaureat, sosi şi ea la Paris ca să-şi continue studiile. Agnes se consacra matematicii. La terminarea studiilor, toată lumea îi prezicea o strălucită carieră ştiinţifică, dar, în loc să-şi continue activitatea de cercetare în materie, se mărită cu Paul şi acceptă un post banal care, deşi bine plătit, nu-i deschidea nicio perspectivă spre gloria adevărată. Povestea avu darul s-o necăjească pe Laura şi, după ce intră la Conservator, hotărî să repare insuccesul surioarei şi să devină celebră în locul ei.

Într-o zi, Agnes i-l prezentă pe Paul. În primul moment al întâlnirii lor, Laura auzi o fiinţă invizibilă spunându-i: „Ăsta, da bărbat! Cum scrie la carte! Unicul! Altul ca el nu mai există pe această lume!”

Cine era invizibilul vorbitor? Să fi fost chiar Agnes? Da. Ea îi arăta drumul de urmat surorii mai mici, dar, în acelaşi timp, îl confisca pentru ea.

Agnes şi Paul erau foarte amabili cu Laura şi se îngrijeau de ea cu atâta solicitudine încât se simţea la Paris ca acasă, întocmai ca odinioară în oraşul ei natal. Fericirea de a trăi în

ambianta familială era totuşi umbrită în conştiinţa ei de o anumită melancolie: singurul bărbat pe care-l putea iubi era, în acelaşi timp, singurul care-i era interzis să-l iubească vreodată. Când îşi petrecea timpul împreună cu cei doi soţi, stările de fericire alternau în sufletul ei cu crizele de tristeţe. Amuţea, privirea ei se pierdea în gol şi, în asemenea momente, Agnes obişnuia s-o apuce de mână şi să-i spună: „Ce-i cu tine, Laura? Ce ţi s-a întâmplat, micuţa mea surioară?" Uneori, în situaţii asemănătoare, Paul o lua şi el de mână. Şi toţi trei se cufundau într-o baie voluptuoasă alcătuită dintr-un amestec de sentimente diferite: fraterne şi amoroase, compătimitoare şi senzuale.

Pe urmă, s-a măritat. Brigitte, fiica Agnesei avea la vremea aceea zece ani şi Laura hotărî să-i dăruiască nepoatei un verişor sau o verişoară. Îl rugă pe soţul ei s-o lase gravidă şi acesta se execută fără dificultate, dar rezultatul avu darul să-i întristeze: Laura pierdu copilul, şi medicii o avertizară că de-acum încolo nu va putea să aibă copii fără a fi supusă unor serioase intervenţii chirurgicale.

Ochelarii negri

Agnes îndrăgise ochelarii negri de pe vremea când frecventa cursurile liceale. Nu neapărat pentru a-şi feri ochii de razele soarelui, ci, mai ales, pentru faptul că se vedea, cu ei pe nas, mai frumoasă şi mai enigmatică. Ochelarii deveniră, cu timpul, marota ei: aşa cum unii bărbaţi ţin agăţate pe uşa şifonierului o sumedenie de cravate, aşa cum unele femei îşi îndeasă casetele de bijuterii cu tot felul de inele, Agnes era colecţionară de ochelari negri.

În viaţa Laurei, ochelarii negri au început să joace un rol important a doua zi după avort. Îi purta, pe vremea aceea, aproape fără întrerupere şi obişnuia să se scuze în faţa prietenilor: „Nu vă supăraţi pe mine din pricina ochelarilor, dar sunt veşnic plânsă şi, fără ei, nu mă pot arăta în lume." De atunci, ochelarii negri căpătară pentru ea semnificaţia doliului. Şi-i punea nu pentru a-şi ascunde plânsul, ci pentru a da în vileag că plânge. Ochelarii deveniseră un înlocuitor al lacrimilor, oferind, faţă de lacrimile adevărate, avantajul de a nu afecta pleoapele, nefăcându-le să roşească, nici să se umfle, ca să nu

mai spunem că o prindeau de minune.

Gustul Laurei pentru ochelarii negri fusese inspirat, ca în multe alte cazuri, de sora ei mai mare. Povestea ochelarilor demonstrează însă, o dată în plus, că relaţia dintre cele două surori nu poate fi redusă la simpla constatare că mai tânăra o imita pe cealaltă, mai mare. Da, de imitat o imita, dar, totodată, o corecta, acordând ochelarilor negri un conţinut mai adânc, o semnificaţie mai gravă, încât, ca să spun aşa, ochelarii negri ai Agnesei trebuiau să roşească în faţa ochelarilor ei, pentru frivolitatea lor. Când Laura apărea cu ochelarii săi negri, asta însemna întotdeauna că suferă, şi Agnes simţea în clipa aceea că ar fi cazul să şi-i scoată pe ai săi, din modestie şi delicateţe.

Povestea ochelarilor mai dezvăluie ceva. Agnes apare cu ei ca o favorizată a soartei, în timp ce Laura, ca o neîndrăgită a soartei. Amândouă ajunseseră să creadă că nu erau egale în faţa Fortunei şi s-ar putea ca Agnes să fi fost pe chestia asta mai afectată decât Laura. „Micuţa mea surioară e îndrăgostită de mine, dar în viaţă e o ghinionistă”, îşi spunea Agnes în sinea ei. De aceea o primise cu atâta bucurie la Paris şi i-o prezentase lui Paul, rugându-l să fie prietenos cu ea, s-o îndrăgească; de aceea îi făcuse rost de o garsonieră agreabilă în vecinătatea casei lor, şi îşi invita surioara la ea ori de câte ori bănuia că se chinuieşte. Dar, orice ar fi făcut, tot ea rămânea mereu cea favorizată de soartă pe nedrept, şi Laura cea oropsită, de care Fortuna nu voia să ştie.

Laura avea un mare talent muzical; cânta foarte bine la pian, cu toate acestea se hotărî, cu încăpăţânare, să studieze la Conservator canto-ul. „Când mă aşez la pian şi încep să cânt, mă simt în faţa unui obiect străin şi ostil. Muzica aceea nu-mi aparţine mie, ci-i aparţine acelui instrument negru dinaintea mea. În schimb, atunci când încep să cânt, trupul meu se transformă în orgă şi eu devin muzică.” Nu era vina ei că avea o voce firavă, ce o conducea din eşec în eşec: nu izbuti să devină solistă şi pentru tot restul vieţii sale ambiţiile ei muzicale s-au redus la un ansamblu coral de amatori, unde se ducea de două ori pe săptămână la repetiţii pentru câteva concerte pe an.

Căsnicia ei, în care-şi investise toată bunăvoinţa, se nărui şi ea la capătul a şase ani. E adevărat că soţul ei, un om foarte bogat, a trebuit să-i lase un apartament frumos şi bine amenajat şi să-i plătească o pensie alimentară considerabilă; drept

urmare, şi-a putut permite să cumpere un magazin de mode, unde vindea blănuri scumpe cu o neobişnuită iscusinţă comercială, care avu darul să-i uimească pe toţi; dar această reuşită materială era prea pământeană ca să poată repara nedreptatea suferită la nivelul mult mai ridicat: al spiritului şi al sentimentului.

Divorţata Laura schimba amanţii cu reputaţia unei metrese pasionate, prefăcându-se că iubirile ei erau o cruce pe care o purta prin viaţă cu stoicism. „Am avut mulţi bărbaţi la viaţa mea”, obişnuia să spună adeseori pe un ton grav şi melancolic, vrând, parcă, să se plângă de destinul ei.

„Eu, una, te invidiez”, îi răspundea Agnes, şi Laura îşi punea ochelarii negri, ca un semn al tristeţii.

Admiraţia care o copleşise pe Laura în anii copilăriei, când o vedea pe Agnes luându-şi rămas-bun de la prietenii ei în dreptul porţii, n-o părăsise niciodată, şi în ziua în care a înţeles că sora ei renunţa la o carieră ştiinţifică strălucitoare, nu şi-a putut ascunde dezamăgirea.

„Ce ai să-mi reproşezi?” se apăra Agnes. „Tu, în loc să cânţi la operă, vinzi blănuri, iar eu, în loc să călătoresc prin lume, de la un congres la altul, ocup un post agreabil, lipsit de importanţă, într-o întreprindere producătoare de computere.”

„Da, numai că eu am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să pot cânta. Pe când tu ai renunţat de bună voie la ambiţiile tale. Eu am fost înfrântă. Tu te-ai predat.”

„Şi, mă rog, pentru ce ar fi trebuit eu să fac carieră?”

„Agnes! Viaţa nu-i decât una! Trebuie să ne-o asumăm! S-o împlinim, dacă vrem să lăsăm ceva în urma noastră!”

„Să lăsăm ceva în urma noastră?” i-a răspuns Agnes, pe un ton ce trăda uimirea şi scepticismul.

Laura reacţionă, manifestându-şi dezacordul cu o voce aproape dureroasă: „Agnes, tu eşti negativă!”

Cu acest reproş i se adresa adeseori surorii sale, dar numai în gând. Cu voce tare îl rostise doar în două sau trei împrejurări. Ultima oară, după moartea mamei lor, când şi-a surprins tatăl rupând fotografiile de familie. Fapta tatei era pentru ea inacceptabilă: distrugea o parte din viaţă, din viaţa lui trăită cu mama lor; sfâşia nişte imagini – nişte amintiri ce nu erau doar ale lui, ci aparţineau întregii familii şi, mai cu seamă, fiicelor sale; făcea un lucru pe care n-avea dreptul să-l facă. Laura a

început atunci să ţipe la el, şi Agnes i-a luat apărarea. Rămase singure, surorile s-au certat pentru prima oară în viaţa lor, cu patimă şi ură. „Tu eşti negativă! Da, eşti negativă!” s-a răstit Laura la Agnes, după care, cuprinsă de un plânset furios, şi-a pus ochelarii negri şi a plecat.

Corpul

La adânci bătrâneţi, celebrul pictor Salvador Dali şi soţia sa Gala domesticiseră un iepure, care a trăit apoi cu ei fără să-i părăsească sau să se îndepărteze de ei măcar cu un pas; îl iubeau nespus de mult. Într-o zi, când se pregăteau pentru o călătorie îndelungată, au discutat până noaptea târziu, sfătuindu-se cum să procedeze cu iepuraşul. Era dificil să-l ia cu ei, dar tot atât de dificil era să-l încredinţeze cuiva, întrucât iubitul lor iepuraş nu avea încredere în oameni. A doua zi Gala a pregătit un prânz pe cinste şi Dali se înfruptă din delicioasele bucate, până când şi-a dat seama că se delecta cu o friptură de iepure preparată cu arpagic. În clipa aceea s-a ridicat de la masă şi a dat fuga la toaletă ca să vomite în oala closetului micuţul animal iubit – prietenul credincios al zilelor sale bătrâneşti. În schimb, Gala era fericită că fiinţa dragă pătrunsese în măruntaiele ei şi, mângâindu-le, deveni, încet-încet, trupul stăpânei sale. Pentru ea nu exista o împlinire mai desăvârşită a dragostei decât să-şi mănânce fiinţa iubită. În comparaţie cu această contopire a trupurilor, actul sexual i se părea o simplă gâdilătură caraghioasă.

Laura se asemăna cu Gala. Agnes cu Dali. Acesteia îi erau dragi mulţi oameni, femei şi bărbaţi, dar, dacă o înţelegere bizară ar stabili, ca o condiţie a prieteniei, obligaţia de a se îngriji de nasul lor, punându-i să şi-l sufle cu regularitate, ar prefera să trăiască fără prieteni. Cunoscând repulsiile surorii sale, Laura o atacă: „Ce înseamnă simpatia pe care o nutreşti pentru cineva? Cum poţi tu să excluzi trupul din această simpatie? Mai e oare om omul din care ai scăzut corpul?”

Da, Laura se asemăna cu Gala: perfect identificată cu propriul corp în care se simţea ca într-o căsuţă superb amenajată. Iar corpul nu era doar ceea ce se vede în oglindă: partea cea mai preţioasă se afla înăuntru. De aceea numele acestor organe interne ocupau un loc aparte în vocabularul ei. Ca să-şi exprime

disperarea în care o adusese amantul ei cu o zi înainte, spunea: „Nici n-a apucat bine să iasă, şi m-am dus să vomit.” În ciuda frecventelor sale aluzii la vomat, Agnes nu era sigură că sora ei ar fi vomat vreodată. Vomatul nu era adevărul Laurei, ci poezia ei: metafora, imaginea lirică a durerii, a deziluziei şi a dezgustului.

Într-o zi s-au dus împreună să facă nişte cumpărături într-un magazin cu lenjerie pentru femei, şi Agnes a surprins-o pe Laura mângâind cu gingăşie un sutien oferit de vânzătoare. Era unul din acele momente când Agnes îşi dădea seama ce anume o despărţea de sora sa. Pentru Agnes, sutienul făcea parte din categoria obiectelor menite să compenseze o defecţiune a trupului, cum ar fi, pansamentele, protezele, ochelarii, colierele de piele pe care sunt nevoiţi să le poarte cei ce au suferit o deteriorare a coloanei cervicale. Menirea sutienului e să susţină un lucru care, din pricina unui calcul greşit, e mai greu decât fusese prevăzut şi ulterior trebuie proptit cam aşa cum se propteşte cu stâlpi de susţinere balconul unei case construite de neprofesionişti. Cu alte cuvinte: sutienul dezvăluie caracterul *tehnic* al trupului femeiesc.

Agnes îl invidia pe Paul pentru faptul că putea să trăiască fără a fi nevoit să se gândească în permanenţă la existenţa trupului său. Inspiră, expiră, plămânii săi lucrează ca un uriaş burduf automatizat, şi el îşi percepe trupul aşa: uitând de el, cu bucurie. Nici de necazurile sale trupeşti nu vorbeşte vreodată, nu din modestie, ci, mai curând dintr-o dorinţă deşartă a eleganţei, fiindcă boala e pentru el o imperfecţiune de care se ruşinează. Ani în şir a suferit de un ulcer stomacal, dar Agnes n-a ştiut de el decât atunci când o maşină a salvării l-a transportat la spitalul de urgenţă, în toiul unei crize cumplite care l-a răpus după o dramatică pledoarie în faţa completului de judecată. Vanitatea lui era, de bună seamă, ridicolă, dar Agnes s-a arătat mai curând înduioşată şi aproape invidioasă pe vanitatea lui Paul.

În ciuda faptului că Paul depăşea, probabil, media vanităţii, îşi spunea Agnes în sinea ei, comportamentul lui dezvăluie deosebirea dintre condiţia feminină şi cea masculină: femeia îşi petrece mult mai mult timp discutând despre necazurile sale trupeşti, ea nu cunoaşte uitarea lipsită de griji a trupului. Povestea începe o dată cu şocul primelor pierderi de sânge;

trupul e, pe neaşteptate, aici, şi ea sta în faţa lui ca un mecanic însărcinat să menţină, singură, în stare de funcţiune, o mică uzină: e nevoită să poarte în fiecare lună nişte tampoane, să înghită calmante, să-şi ajusteze sutienul, să pregătească producţia. Agnes se uita cu invidie la bărbaţii mai vârstnici, i se părea că îmbătrânesc altfel: corpul tatălui său se transforma încetul cu încetul în propria sa umbră, se dematerializa, dăinuind pe această lume doar ca suflet încarnat de mântuială. În schimb, corpul femeii, cu cât devine mai nefolositor, cu atât mai mult devine corp: greu, apăsător şi supărător, aducând cu o veche manufactură destinată demolării, în faţa căreia eul feminin e obligat să rămână, până la capăt, în calitate de paznic.

Ce anume ar putea să schimbe atitudinea Agnesei faţă de corp? Nimic altceva decât momentul excitaţiei. Excitaţia: răscumpărarea fugitivă (volatilă) a corpului.

Nici în privinţa aceasta, Laura n-ar fi fost de acord cu ea. Momentul răscumpărării?!? Cum, adică, momentul? Pentru Laura, corpul era, de la bun început, sexual, a priori, fără întrerupere şi total, prin însăşi esenţa lui. Să iubească pe cineva, însemna pentru ea: să-i aducă corpul, să-l depună în faţa lui, să i-l ofere cu tot ce are – corpul ei, aşa cum e pe din afară şi pe dinăuntru, cu timpul lui cu tot, care încetul cu încetul îl degradează.

Pentru Agnes, corpul nu era sexual. Devenea sexual doar în rarele momente când excitaţia proiecta asupra lui o lumină ireală, artificială, care îl făcea dornic şi frumos. Şi, poate, tocmai pentru asta – în ciuda faptului că mai nimeni nu ştia acest lucru despre ea – Agnes era obsedată de dragostea trupească, pentru că fără ea, în mizeria corpului n-ar mai exista nicio ieşire salvatoare în caz de pericol, şi totul ar fi pierdut. Când făcea dragoste, ţinea întotdeauna ochii deschişi şi dacă pe aproape se afla o oglindă, se cerceta: în asemenea clipe, trupul ei i se părea scăldat într-o baie de lumină.

Dar, să-ţi priveşti propriul trup inundat de lumină e un joc perfid. Odată, pe când se afla cu amantul ei, a surprins în timpul actului amoros anumite defecţiuni ale trupului, care-i scăpaseră la ultima lor întâlnire (nu se vedeau decât o dată sau de două ori pe an, într-un mare hotel parizian, de lux şi anonim), şi nu era în stare să-şi desprindă privirea de pe oglindă: nu-şi mai vedea amantul, nu mai vedea trupurile împreunate, vedea doar

bătrâneţea care începuse s-o roadă, s-o macine. Excitaţia dispăru din cameră ca prin farmec şi Agnes, închizând ochii, acceleră mişcările amoroase, încercând parcă în felul acesta să nu-i dea răgaz partenerului să-i ghicească gândurile: în clipa aceea chiar, hotărâse că aceasta va fi ultima lor întâlnire. Se simţea slabă şi tânjea după patul conjugal, la căpătâiul căruia lămpiţa de pe noptieră rămânea veşnic stinsă; tânjea după acest pat ca după o consolare, ca după un port tăcut al întunericului.

Adunarea şi Scăderea

În lumea noastră, în care zi de zi apar din ce în ce mai multe chipuri ce se aseamănă tot mai mult între ele, omul se află în faţa unei misiuni dificile atunci când vrea să-şi confirme originalitatea propriului eu şi să se convingă el însuşi de unicitatea sa irepetabilă. Există două metode pentru cultivarea unicităţii eului: metoda *adunării* şi metoda *scăderii.* Agnes scade din eul ei tot ce-i exterior şi împrumutat, spre a se apropia în felul acesta de esenţa sa pură (asumându-şi, prin aceste scăderi succesive, riscul de a ajunge, în final, la dispariţia propriului eu). Metoda Laurei e tocmai contrariul: pentru a-şi face eul mai vizibil, mai sechestrabil, mai captabil, mai voluminos, spre a-i da mai multă greutate, ea îi adaugă mereu noi atribute, cu care încearcă să se identifice (asumându-şi riscul de a pierde, sub povara acestor atribute, esenţa propriului eu).

Să luăm exemplul pisicii sale siameze. După divorţ, Laura s-a regăsit singură într-un vast apartament şi se simţea copleşită de tristeţe. În dorinţa de a împărtăşi cu cineva singurătatea, s-a gândit la un animal de talie mică. Iniţial, a vrut să-şi cumpere un câine, dar curând şi-a dat seama că un câine ar necesita o îngrijire specială, pe care ea n-ar fi în stare să i-o ofere. Aşa se face că şi-a luat o pisică. Era o siameză mare, frumoasă şi rea. Silită să-şi ducă viaţa cu ea şi să le povestească prietenilor despre năzdrăvăniile ei, Laura acorda acestei siameze, aleasă mai curând la întâmplare şi fără prea multă convingere (iniţial îşi dorise un câine!), o importanţă din ce în ce mai mare: ajunsese să laude pretutindeni meritele acestei pisici, obligându-i pe toţi s-o admire. Vedea la acest animal frumos şi independent mândria, libertatea comportamentului şi

permanenţa unui farmec (deosebit de farmecul uman ce alternează mereu cu momente de stângăcie şi urâţenie); vedea în această siameză un model; se vedea în ea.

Nu-i deloc important să ştim dacă, prin firea ei, Laura se aseamănă sau nu cu siameza ei, important e faptul că şi-a desenat-o pe blazonul ei şi pisica devenise unul din atributele eului său. Câţiva dintre amanţii săi, care-şi manifestaseră de la bun început iritarea în faţa acestui animal egocentric şi fioros, care, fără niciun motiv, se apuca să scuipe, să-şi arate ghearele şi să zgârie, o determinară pe Laura să facă din siameză o piatră de încercare a puterii sale; vrând parcă să-i spună fiecăruia: mă vei avea, dar aşa cum sunt cu adevărat. Altfel spus, cu siameza mea cu tot. Pisica devenise imaginea sufletului ei şi amantul era obligat să-i accepte mai întâi sufletul, dacă voia să-i obţină şi trupul.

Metoda adiţională e cât se poate de plăcută dacă-i adaugi eului tău un câine, o pisică, o friptură de porc, dragostea pentru ocean sau pentru duşul rece. Lucrurile devin mai puţin idilice dacă te decizi să-i adaugi dragostea pentru comunism, pentru patrie, pentru Mussolini, pentru Biserica catolică sau pentru ateism, pentru fascism sau antifascism. În ambele cazuri metoda rămâne absolut aceeaşi: cel ce apără cu o încăpăţânare înverşunată superioritatea pisicilor asupra celorlalte animale face, în esenţă, acelaşi lucru cu cel care-l proclamă pe Mussolini unicul salvator al Italiei: el se făleşte cu un atribut al eului său, punând în mişcare totul pentru ca acesta (pisica sau Mussolini) să fie recunoscut şi îndrăgit de toţi cei din jurul lui.

În asta constă ciudatul paradox ale cărui victime sunt toţi cei ce recurg la metoda adiţională pentru cultivarea propriului eu: aceştia se străduiesc să-şi făurească un eu unic şi inimitabil, devenind pe loc propagatorii acestor atribute adunate, făcând totul pentru a determina să li se asemene cât mai mulţi dintre semenii lor; în felul acesta, unicitatea lor (câştigată cu atâta trudă) începe să se mistuie cu repeziciune.

Putem, aşadar, să ne punem întrebarea de ce omul care iubeşte o pisică (sau un Mussolini) nu se mulţumeşte cu dragostea lui şi vrea, pe deasupra, s-o impună şi altuia. Să încercăm să răspundem, amintindu-ne de acea tânără femeie din sauna care afirma cu atâta agresivitate predilecţia sa pentru duşul rece. În felul acesta a reuşit dintr-o singură lovitură să se

deosebească de o jumătate a seminţiei umane, de aceea care preferă duşul cald. Ghinionul constă în faptul că cealaltă jumătate a omenirii i se asemăna cu atât mai mult. Câtă tristeţe, Doamne! Oameni mulţi, idei puţine, şi-atunci, ce să facem spre a ne deosebi unul de altul? Tânăra necunoscută cunoştea un singur procedeu pentru a depăşi dezavantajul asemănării sale cu acele imense mulţimi ale adepţilor duşului rece: a trebuit să se lanseze fraza „ador duşul rece”, cu toată fermitatea, chiar din pragul saunei, pentru ca milioane de alte femei cărora le place deopotrivă duşul rece să apară, instantaneu, nişte amărâte imitatoare. Altfel spus: dacă vrem ca dragostea de o nevinovată lipsă de semnificaţie pentru duşuri să devină un atribut al eului nostru, trebuie să aducem la cunoştinţa lumii că suntem gata să ne batem pentru această dragoste.

Cel ce face un atribut al eului său din dragostea faţă de Mussolini devine un militant politic; cel ce se dă în vânt după pisici, după muzică sau după mobila veche, face cadouri prietenilor săi.

Să presupunem că aveţi un prieten căruia îi place Schumann, şi-l detestă pe Schubert, în timp ce dumneavoastră vă place la nebunie Schubert, iar Schumann vă plictiseşte de moarte. Ce disc i-aţi oferi acestui prieten cu prilejul zilei sale de naştere? Un Schumann îndrăgit de el sau un Schubert pe care-l divinizaţi? Fireşte, un Schubert. Dacă i-aţi dărui un Schumann, aţi avea neplăcuta senzaţie că sunteţi nesincer cu el, că-i oferiţi mai curând un fel de mită, bine calculată, cu intenţia de a-l măguli şi de a-l câştiga. Când faceţi un dar vreţi, totuşi, să-l faceţi din dragoste, să-i oferiţi prietenului o parte din dumneavoastră, o bucată din inima dumneavoastră! Aşa se face că-i veţi dărui *Neterminata* lui Schubert, pe care, după plecarea dumneavoastră, prietenul o va scuipa şi, punându-şi mănuşile, o va apuca între două degete şi se va duce cu ea s-o arunce în pubela din faţa casei.

De-a lungul anilor, Laura i-a dăruit surorii sale şi soţului ei un frumos serviciu de masă, un serviciu de ceai, un coşuleţ de fructe, o lampă, un scaun-balansoar, cinci sau şase scrumiere, o faţă de masă şi, mai cu seamă, un clavir pe care doi flăcăi vânjoşi l-au adus într-o zi acasă, pe neaşteptate, şi au întrebat unde să-l plaseze. Laura radia de bucurie: „Am vrut să vă fac un

cadou care să vă oblige să vă gândiţi la mine.”

După divorţ, Laura îşi petrecea toate momentele libere în casa Agnesei. Se ocupa de Brigitte ca de propria sa fiică, şi faptul de a-i fi cumpărat surorii un clavir se datora dorinţei sale de a o vedea pe nepoată învăţând să cânte la acest instrument. Dar Brigitte detesta clavirul. De teamă ca Laura să nu se simtă jignită, Agnes o imploră pe fiica ei să facă un efort, încercând să manifeste o oarecare afecţiune pentru clapele albe şi negre. Brigitte se împotrivea: „Să învăţ să cânt la pian pentru plăcerea ei?!?” Şi, astfel, întreaga poveste avu un sfârşit supărător şi preţ de câteva luni clavirul n-avu decât rolul unui simplu obiect decorativ sau, mai bine zis, stânjenitor; un fel de amintire nostalgică a unui proiect neîmplinit; un corp mare, alb (da, clavirul era alb), pe care nimeni nu-l dorea.

La drept vorbind, Agnes nu îndrăgea nici clavirul, nici serviciul de masă, nici scaunul-balansoar. Nu fiindcă ar fi fost nişte obiecte de prost gust, ci fiindcă aveau în ele ceva excentric, ceva ce nu se împăca defel cu natura şi preferinţele sale. De aceea salută cu sinceră bucurie şi, totodată, cu o egoistă uşurare sufletească, momentul când, într-o bună zi (nimeni nu se mai atinsese de pian în casa lor timp de şase ani), Laura i-a adus la cunoştinţă, plină de o bucurie neaşteptată, că se îndrăgostise de Bernard, tânărul prieten al soţului ei, Paul. O femeie pe punctul de a-şi trăi marea dragoste a vieţii sale, îşi spuse Agnes în sinea ei, va avea alte lucruri mai bune de făcut decât să-i aducă daruri surorii sale sau să se ocupe de educaţia nepoatei.

Femeia mai vârstnică,
bărbatul mai tânăr

„Minunată veste”, spuse Paul când Laura îi destăinui dragostea ei, drept care le invită pe cele două surori să ia cina toţi trei în oraş. Şi întrucât era pentru el o mare bucurie să afle că două fiinţe pe care le îndrăgea se iubeau atât de mult, comandă două sticle cu un vin neobişnuit de scump.

„O să intri în relaţie cu una dintre cele mai mari familii ale Franţei”, se adresă el Laurei, grăbindu-se să adauge: „Ştii tu cine-i tatăl lui Bernard?”

„Sigur că ştiu!” răspunse Laura. „Un deputat!” Şi Paul: „Habar

n-ai cine e. Deputatul Bertrand Bertrand e fiul deputatului Arthur Bertrand. Acesta era foarte mândru de numele lui şi voia ca fiul său să-l facă şi mai celebru. După ce se gândise mult, întrebându-se ce prenume să-i dea, i-a venit ideea genială să-l boteze Bertrand. Un nume astfel dedublat nu va putea să lase pe nimeni indiferent, şi nimeni n-ar fi putut să-l uite! Era de ajuns să spui doar Bertrand Bertrand, ca acest nume să răsune ca o ovaţie, ca un ura şi mulţi ani trăiască: Bertrand! Bertrand! Bertrand! Bertrand! Bertrand! Bertrand!”

În timp ce rostea aceste cuvinte, Paul ridica paharul şi, scandând parcă numele unui conducător iubit, sorbi o duşcă în sănătatea lui: „Excelent acest vin”, spuse şi continuă: „Fiecare dintre noi e influenţat în chip misterios de numele său, şi Bertrand Bertrand, care-l auzea pe al său scandat de câteva ori pe zi, îşi simţea zdrobită toată viaţa sa sub povara gloriei imaginare a acestor patru silabe eufonice. Când a picat la examenul de bacalaureat, a suportat această ruşine mult mai greu decât alţi colegi ai săi în aceeaşi situaţie. Ca şi când numele său dedublat ar fi înmulţit, în mod automat, cu doi, semnificaţia responsabilităţilor sale. Proverbiala sa modestie l-ar fi ajutat în cele din urmă să suporte ruşinea ce se abătuse asupra lui; dar nu era în stare să se împace cu ştirbirea numelui său. Aşa se face că, la vârsta de douăzeci de ani, i-a jurat în mod solemn acestui nume că-şi va consacra toată viaţa luptei pentru biruinţa binelui. Curând însă i-a fost dat să constate că nu e uşor să desluşeşti binele de rău. Tatăl său, de pildă, votase alături de majoritatea parlamentarilor în favoarea acordului de la München. Acesta a vrut să salveze pacea întrucât pacea e un bine de netăgăduit. Pe urmă însă, i s-a reproşat că acordul de la München a deschis drumul războiului, care era un rău de netăgăduit. Vrând să se ferească de erorile tatei, fiul s-a ţinut de câteva certitudini elementare. Nu s-a pronunţat niciodată în privinţa palestinienilor, a Israelului, a Revoluţiei din octombrie, în privinţa lui Castro, nici măcar în privinţa terorismului, ştiind că, dincolo de o anumită frontieră, omorul nu mai e omor ci devine un act de eroism, că această frontieră va rămâne pentru el de nedesluşit pe toată viaţa. Se ridica cu atât mai mult şi cu atât mai pătimaş împotriva nazismului şi camerelor de gazare şi, într-un anume sens, regreta dispariţia lui Hitler în catacombele Cancelariei întrucât, din ziua aceea, binele şi răul deveniseră de

o relativitate insuportabilă. Toate astea l-au determinat să se concentreze asupra binelui şi răului sub aspectul lor cel mai direct şi mai apropiat, nedeformat încă de influenţe politice. Deviza lui era: „Binele e viaţa.” Şi astfel, lupta împotriva avortului, împotriva eutanasiei, împotriva sinuciderii a devenit scopul şi raţiunea existentei sale.

„După tine, omul ăsta e un prostănac!” protestă Laura.

„O vezi?” replică Paul. „A început deja să ia apărarea familiei iubitului ei. Atitudinea asta e demnă de toată lauda, ca şi acest vin, pentru a cărui alegere ar fi cazul să mă aplaudaţi! Nu de mult, într-o emisiune despre eutanasie, Bertrand Bertrand a acceptat să fie filmat la căpătâiul unui bolnav paralizat, cu limba amputată, orb şi chinuit de dureri neîncetate. Stătea aplecat asupra bolnavului şi camera de luat vederi îl arăta în timp ce se străduia să-i insufle speranţe într-un viitor mai bun. În clipa când rostea pentru a treia oară cuvântul «speranţă», bolnavul şi-a ieşit pe neaşteptate din fire şi a început să scoată un sunet înfiorător aducând cu urletul unui animal – al unui cal, al unui taur, al unui elefant sau toate trei la un loc, şi Bertrand Bertrand s-a înfricoşat: nu mai putea să vorbească, se străduia doar să-şi păstreze zâmbetul cu preţul unui efort supraomenesc, şi camera de luat vederi a filmat îndelung zâmbetul pietrificat al unui deputat ce tremura de frică şi, lângă el, în aceeaşi imagine, chipul bolnavului urlând. Dar nu despre asta am vrut să vă vorbesc. Am vrut doar să vă spun că a dat greş cu alegerea numelui pentru fiul său. Prima sa intenţie a fost să-l boteze cu prenumele lui, pe urmă însă s-a văzut obligat să admită că ar fi grotesc ca pe această lume să existe doi Bertrand Bertrand, fiindcă oamenii n-ar fi ştiut niciodată dacă era vorba de două sau de patru persoane. Cu toate acestea, nu voia să renunţe total la fericirea de a auzi în numele de botez al vlăstarului său ecoul propriului său nume şi aşa i-a venit ideea să-şi boteze fiul cu numele de Bernard. Din păcate însă, Bernard Bertrand nu sună ca o ovaţie sau ca un ura-ura, ci ca o bâlbâială, aducând mai degrabă cu unul din acele exerciţii fonetice la care sunt supuşi actorii sau crainicii radioului ca să poată vorbi repede, fără greş. Şi, cum spuneam, numele pe care le purtăm ne teleghidează în chip misterios, iar pe Bernard numele său l-a predestinat din leagăn să vorbească într-o zi pe calea undelor.” Paul îndruga aceste baliverne pentru simplul motiv că nu se

încumeta să rostească în faţa cumnatei sale gândul care îl obseda: diferenţa de opt ani dintre Laura şi tânărul Bernard, aceşti opt ani aveau darul să-l încânte! De fapt, Paul purta în el superba amintire a unei femei cu cincisprezece ani mai în vârstă ca el, pe care o cunoscuse în intimitate când avea douăzeci şi cinci de ani. Ar fi vrut să vorbească despre această poveste, ar fi vrut să-i explice Laurei că orice bărbat ar trebui să nutrească o dragoste pentru o femeie mai vârstnică, s-o încredinţeze că nicio altă dragoste nu lasă o amintire atât de scumpă. „O femeie mai în vârstă e o piatră preţioasă în viaţa bărbatului”, dorea el să exclame şi să ridice din nou paharul. Dar se abţinu, renunţând la gestul acesta pripit, mulţumindu-se să-şi evoce în tăcere amanta de odinioară, care-i încredinţase cheile apartamentului ei, unde putea să se instaleze când voia şi să facă tot ce dorea, aranjament cu atât mai convenabil cu cât Paul nu se împăca deloc cu tatăl său şi dorea să stea cât mai puţin cu putinţă în casa acestuia. Femeia aceea n-avea nicio pretenţie asupra serilor sale; se întâlneau când era liber şi nu trebuia să-i dea nicio explicaţie când n-avea timp s-o vadă. Nu-l silea niciodată să iasă împreună, iar atunci când erau văzuţi amândoi în societate, se comporta ca o rudă drăgăstoasă, gata să facă orice pentru fermecătorul ei nepot. Când s-a însurat, i-a trimis un cadou de nuntă preţios, care pentru Agnes a rămas o enigmă permanentă.

Dar era absolut cu neputinţă să-i spună Laurei: sunt fericit că prietenul meu iubeşte o femeie experimentată, mai în vârstă decât el, care se va comporta cu el ca o mătuşă îndrăgostită de fermecătorul ei nepot. Şi cu atât mai puţin putea face acest lucru, cu cât Laura începu iar să vorbească:

„Partea cea mai frumoasă e că în preajma lui mă simt cu zece ani mai tânără. Datorită lui am şters din viaţa mea zece sau cincisprezece ani penibili şi am senzaţia că ieri am sosit din Elveţia şi în aceeaşi zi l-am întâlnit.”

Această mărturisire îl împiedică pe Paul să invoce cu glas tare giuvaerul vieţii sale, amintindu-şi de el doar în tăcere. Îşi savura vinul fără să mai asculte spusele Laurei. Abia mai târziu, vrând să reînnoade firul discuţiei, întrebă: „Ce ţi-a povestit Bernard despre tatăl său?”

„Nimic”, răspunse Laura. „Te pot asigura că tatăl lui nu constituie obiectul convorbirilor noastre. Ştiu că se trage dintr-o

familie importantă. Dar tu ştii prea bine ce cred eu despre familiile importante.”

„Şi tu nu eşti câtuşi de puţin curioasă să afli mai mult?”

„Nu”, replică Laura, cu un zâmbet plin de voioşie.

„Ar trebui”, insistă Paul. „Bertrand Bertrand e principala problemă a lui Bernard Bertrand.”

„Categoric nu!” izbucni Laura, ferm convinsă că ea era principala problemă pentru Bernard.

„Tu ştii că bătrânul Bertrand îl pregătea pe Bernard pentru cariera politică?” întrebă Paul.

„Nu”, răspunse Laura ridicând din umeri.

„În familia asta, cariera politică se moşteneşte aşa cum se moşteneşte o moşie. Bertrand Bertrand a contat pe faptul că, într-o bună zi, fiul va candida pentru mandatul de deputat în locul lui. Dar Bernard avea douăzeci de ani când a auzit la radio această ştire: «Catastrofă aeriană deasupra Atlanticului. Trei sute de pasageri şi-au pierdut viaţa, printre care şapte copii şi patru jurnalişti.» Faptul că într-o asemenea ştire copiii sunt menţionaţi ca o specie deosebit de preţioasă a omenirii nu ne mai surprinde de multă vreme. De data asta însă, când crainica i-a adăugat lângă ei pe jurnalişti, Bernard s-a simţit inundat, ca prin farmec, de lumina cunoaşterii. Înţelegând că politicianul e un personaj caraghios al epocii noastre, s-a decis să devină jurnalist.

Întâmplarea a făcut ca la vremea aceea să conduc un seminar la facultatea de drept pe care o frecventa. Acolo s-a desăvârşit trădarea carierei politice şi a tatălui său. Sper că Bernard ţi-a povestit toate astea?”

„Bineînţeles!” încuviinţă Laura, grăbindu-se să adauge: „Bernard te adoră!”

În clipa aceea în salonul restaurantului îşi făcu apariţia un negru purtând în braţe un coş cu flori. Laura îi flutură din mână, făcându-i semn să se apropie. Negrul îşi arăta superbii săi dinţi de un alb imaculat, şi Laura scoase din coşul lui un buchet de cinci garoafe pe jumătate ofilite; i-l întinse lui Paul şi spuse: „Toată fericirea mea ţie ţi-o datorez!”

Paul îşi cufundă mâna în coş şi scoase de acolo un alt buchet de garoafe. „Nu pe mine, ci pe tine te sărbătorim azi”, spuse, oferindu-i florile Laurei.

„Da, azi o sărbătorim pe Laura”, interveni Agnes scoţând din

coşuleţ al treilea buchet de garoafe.

Cu ochii umeziţi de lacrimi, Laura spuse: „Mă simt atât de bine cu voi, nici nu ştiţi ce bine mă simt eu cu voi” şi se ridică de pe scaun. Strângea la piept cele două buchete de garoafe, postată lângă negrul care se ţinea drept ca un rege. Toţi negrii arată ca nişte regi: acesta aducea cu Othelo înainte de a fi gelos din pricina Desdemonei, şi Laura aducea cu o Desdemonă îndrăgostită de regele ei. Paul ştia că inevitabilul avea să se producă. Ori de câte ori se îmbăta, Laura începea să cânte. Dorinţa de a cânta izvora din adâncul trupului ei, urcând tot mai sus spre gâtlej, cu atâta intensitate încât mai mulţi domni aflaţi la mesele învecinate îşi întoarseră spre ea privirile lor pline de curiozitate.

„Laura”, murmură Paul, „în restaurantul ăsta rişti ca Mahler al tău să nu fie apreciat!”

Cu câte un buchet de flori lipit la fiecare sân, Laura se credea pe scena unui teatru de operă. I se părea că simte sub degetele ei plenitudinea mamelelor sale umflate de note muzicale. Dar, pentru ea, dorinţa lui Paul era întotdeauna poruncă. Îi dădu ascultare, mulţumindu-se să ofteze: „Aş vrea nespus de mult să fac ceva…” În clipa aceea negrul, îndemnat de instinctul delicat al regilor, luă din fundul coşului ultimele două buchete de garoafe şi, cu un gest sublim, i le oferi. „Agnes, scumpa mea Agnes”, începu Laura, „fără tine n-aş fi ajuns niciodată la Paris, fără tine nu l-aş fi cunoscut pe Paul, fără Paul nu l-aş fi cunoscut pe Bernard” – şi, rostind aceste cuvinte, aşeză pe masă, în faţa ei, cele patru buchete de flori.

A unsprezecea poruncă

Cândva, gloria jurnalisticii putea fi simbolizată prin grandiosul nume al lui Ernest Hemingway. Toată opera sa, cu stilul său sobru şi concis, se înrădăcinează în reportajele trimise de foarte tânărul Hemingway jurnalelor din Kansas City. A fi jurnalist însemna pe vremea aceea să te apropii mai mult ca oricând de o altă realitate a vieţii, să cotrobăi prin toate ungherele ei ascunse, să pătrunzi în ele şi să-ţi murdăreşti mâinile. Hemingway era mândru de faptul că scrierile sale sunt atât de pământeşti şi atât de sus pe firmamentul artei celeste.

Când rosteşte în sinea lui cuvântul „jurnalist” (titlu care azi, în

Franţa, îi înglobează şi pe redactorii radioului, ai televiziunii, ba chiar şi pe fotografii de presă), Bernard nu se gândeşte la Hemingway, iar genul literar în care doreşte să exceleze nu e reportajul. Visează, mai curând, să scrie şi să publice într-un săptămânal de vază editoriale în faţa cărora sa tremure toţi confraţii tatălui său. Sau interviuri. De fapt, cine-i pionierul jurnalismului modern? Hemingway povestindu-şi trăirile sale în tranşee? Orwell care şi-a petrecut un an din viaţa sa printre sărăntocii Parisului? Egon Erwin Kisch, familiarul prostituatelor pragheze? Nu, niciunul, ci Oriana Fallaci, care între anii 1969 şi 1972 a publicat în săptămânalul italian *Europeo* un ciclu de convorbiri cu cei mai celebri politicieni ai vremii. Aceste convorbiri erau mai mult decât nişte simple convorbiri; erau nişte dueluri. Înainte de a apuca să-şi dea seama că se băteau cu arme inegale – căci întrebările avea voie să le pună doar ea, nu ei – atotputernicii politicieni se zvârcoleau K.O. Pe podeaua ringului.

Aceste dueluri erau un semnal al vremii: situaţia se schimbase: jurnaliştii înţeleseseră că pusul întrebărilor nu era doar metoda de lucru a reporterului ce urmăreşte cu sfială şi modestie o anchetă cu carnetul şi creionul în mână, ci un procedeu de a-şi exercita puterea. Jurnalistul nu e cel ce întreabă, ci cel ce are dreptul sacru de a întreba – de a întreba pe oricine, despre orice. Dar oare nu avem cu toţii acest drept? Să fie oare întrebarea o punte a înţelegerii aruncată de la om la om? S-ar putea. De aceea ţin să precizez afirmaţia mea: puterea jurnalistului nu se întemeiază pe dreptul său de a pune întrebări, ci pe dreptul *de a pretinde un răspuns.*

Observaţi, vă rog, că Moise n-a trecut printre cele zece porunci ale Domnului porunca „Să nu minţi!”. Şi asta nu întâmplător! Cel ce spune „să nu minţi!” a trebuit să spună mai întâi „răspunde”, iar Dumnezeu nu acordase nimănui dreptul de a pretinde altuia să-i dea un răspuns. „Să nu minţi!”, „Să spui adevărul!” sunt porunci pe care omul n-ar trebui să le adreseze altui om atâta timp cât îl consideră egalul său. Poate numai Dumnezeu ar fi îndreptăţit s-o facă, dar El n-are niciun motiv s-o facă de vreme ce ştie tot, şi n-are nevoie de răspunsurile noastre.

Între cel ce porunceşte şi cel ce trebuie să dea ascultare, inegalitatea nu-i atât de radicală ca între cel ce are dreptul să

pretindă un răspuns şi cel ce are datoria să răspundă. De aceea dreptul de a pretinde un răspuns a fost recunoscut dintotdeauna doar în cazuri excepţionale. De pildă, unui judecător care anchetează o nelegiuire. În decursul secolului nostru, acest drept a fost însuşit de statele fasciste şi comuniste, şi asta nu în cazuri excepţionale, ci cu titlu permanent. Cetăţenii acestor ţări ştiau că în orice clipă puteau fi convocaţi şi somaţi să răspundă la astfel de întrebări: ce-au făcut ieri; ce gândesc în adâncul sufletului; despre ce discută când se întâlnesc cu A; dacă au relaţii intime cu B?! Şi tocmai acest imperativ sacralizat „să nu minţi – să spui adevărul!”, această a unsprezecea poruncă, la a cărei forţă n-au ştiut să reziste, a avut darul să-i transforme într-un imens cortegiu de sărmani infantilizaţi. Fireşte, uneori se găsea câte un C, care nici în ruptul capului nu voia să spună despre ce a discutat cu A, şi, pentru a-şi exprima revolta (aceasta era adeseori unica revoltă cu putinţă) spunea, în locul adevărului, o minciună. Dar poliţia ştia acest lucru, drept care instala în casa lui faimoasele microfoane.

Nu făcea această treabă din raţiuni punitive ci, pur şi simplu, din dorinţa de a afla un adevăr pe care mincinosul C îl ascundea. Ţinea doar la dreptul ei sacru de a pretinde un răspuns.

În ţările democratice, orice cetăţean şi-ar scoate limba în faţa poliţaiului care ar îndrăzni să-l întrebe despre ce a discutat cu A şi dacă întreţine relaţii intime cu B. Cu toate acestea, chiar şi aici se exercita puterea suverană a celei de a unsprezecea porunci. În fond, e foarte bine ca o poruncă să fie exercitată într-un secol în care Decalogul Domnului e aproape uitat. Întregul edificiu moral al epocii noastre se întemeiază pe a unsprezecea poruncă, iar jurnalistul a înţeles că, mulţumită unei ordonanţe secrete a istoriei, e mandatat s-o administreze dobândind astfel o putere pe care niciun Hemingway, niciun Orwell n-au îndrăznit s-o viseze până acum.

Iată aşadar lucrul care a devenit mai clar ca lumina zilei în ziua când jurnaliştii americani Carl Bernstein şi Bob Woodward au dezvăluit, cu întrebările lor, atitudinea necinstită a preşedintelui Nixon, silindu-l pe cel mai puternic bărbat al planetei mai întâi să mintă în faţa opiniei publice, ca apoi, în faţa aceleiaşi opinii să-şi mărturisească minciunile şi, în cele din urmă, să părăsească pe uşa din dos Casa Albă, cu capul plecat.

Aplauzele noastre au fost atunci unanime fiindcă se dăduse satisfacţie justiţiei. Paul a aplaudat cu atât mai mult cu cât în acel episod întrevedea o mare schimbare istorică, acel moment crucial, de neuitat, când se schimba garda: apăruse o nouă putere, singura în stare să-l detroneze pe vechiul profesionist al puterii care, până atunci, fusese politicianul. Să-l detroneze nu pe calea armelor sau a intrigii, ci prin simpla forţă a întrebării.

„Să spui adevărul!” pretinde jurnalistul şi, fireşte, la rândul nostru ne putem pune întrebarea: care-i conţinutul cuvântului adevăr pentru cel ce administrează instituţia celei de a unsprezecea porunci. Spre a evita orice neînţelegere, trebuie să subliniem că nu e vorba aici de adevărul Divin pentru care Jan Huss a sfârşit în flăcările rugului, nici de adevărul ştiinţific pentru care a plătit, mai târziu, cu aceeaşi moarte, Giordano Bruno. Adevărul pretins de a unsprezecea poruncă n-are nicio legătură cu credinţa, nici cu gândirea, e adevărul celui mai de jos etaj ontologic, adevărul pur pozitivist al faptelor: ce a făcut C ieri; ce gândeşte el, cu adevărat, în adâncul sufletului său; despre ce discută când se întâlneşte cu A; dacă întreţine relaţii intime cu B. Cu toate acestea, chiar dacă e situat la cel mai de jos etaj ontologic, el este adevărul epocii noastre, având în el aceeaşi forţă explozivă ca, odinioară, forţa lui Jan Huss sau a lui Giordano Bruno. „Aţi avut relaţii intime cu B?” întreabă jurnalistul. C răspunde cu o minciună, afirmând că habar n-are cine e B. Dar jurnalistul zâmbeşte pe sub mustaţă, fiindcă unul dintre reporterii publicaţiei sale o fotografiase în taină pe B goală-puşcă în braţele lui, şi acum nu mai depinde decât de el ca să declanşeze scandalul, publicând pe prima pagină fotografia însoţită de declaraţiile mincinosului C care, cu atâta laşitate şi cu atâta neobrăzare, pretinde că n-o cunoaşte pe B.

E campanie electorală; politicianul sare din avion în elicopter, din elicopter în maşină, îşi dă toată silinţa, transpiră, înghite prânzul din mers, urlă în microfoane, rosteşte discursuri de două ceasuri, dar, în cele din urmă, depinde de Bernstein sau de Woodward care dintre cele cincizeci de mii de fraze va apărea în ziare sau va fi citată la posturile de radio. De aici dorinţa politicianului de a vorbi personal la radio sau la televiziune, dar pentru asta are nevoie, neapărat, de mijlocirea unei Oriana Fallaci, care-i stăpâna emisiunii şi care pune întrebări. Ca să profite din plin de clipa în care îl va vedea întreaga naţiune,

politicianul va fi tentat să spună la iuţeală tot ce are pe inimă, dar Woodward îi va pune întrebări legate de alte subiecte, ce nu-şi găsesc un loc în inima politicianului şi despre care ar prefera să nu vorbească Astfel se va trezi în situaţia clasică a liceanului scos la tablă şi va încerca să se folosească de vechiul truc: simulând răspunsul la întrebare, va rosti, în realitate, frazele pregătite acasă pentru emisiunea respectivă. Numai că acest truc care odinioară putea să-l păcălească pe profesorul examinator, nu va putea să-l păcălească pe Bernstein care-l va chema la ordine, admonestându-l fără milă: „Nu mi-aţi răspuns la întrebare!”

Cine ar mai dori să facă azi carieră politică? Cine ar mai dori să fie scos la tablă şi examinat o viaţă întreagă? Cu siguranţă nu fiul deputatului Bertrand Bertrand.

Imagologia

Politicianul depinde de jurnalist. Dar de cine depind jurnaliştii? De cei care-i plătesc. Iar cei cărei plătesc sunt agenţiile de publicitate ce cumpără pentru anunţurile lor spaţii în ziare sau timpi la radio şi televiziune. La prima vedere, s-ar putea crede că ele se adresează, fără ezitare, tuturor ziarelor a căror largă difuzare ar putea lansa vânzarea unui anumit produs. Dar asta înseamnă să privim lucrurile cu naivitate. Vânzarea produsului e mai puţin importantă decât ne închipuim. E de ajuns să privim ce se întâmplă în ţările comuniste: nu putem pretinde, totuşi, că milioanele de portrete ale „marelui” Lenin, agăţate sau afişate unde vreţi şi unde nu vreţi, ar putea spori dragostea faţă de Lenin. Agenţiile de publicitate ale partidelor comuniste (faimoasele secţii de agitaţie şi propagandă) au uitat de mult de scopul final al activităţii lor practice (de-a face să fie iubit sistemul comunist), devenind, practic, un scop în sine al propriei lor finalităţi: făurindu-şi un limbaj propriu, formulări proprii, o estetică proprie (şefii acestor agenţii deţineau, cândva, puterea absolută asupra artei şi culturii în ţările lor), o imagine proprie despre stilul de viaţă, pe care apoi l-au cultivat şi l-au răspândit şi l-au impus bietelor popoare.

Veţi obiecta de bună seamă că între publicitate şi propagandă nu există nicio legătură, una fiind în serviciul comerţului, cealaltă în serviciul ideologiei. Dar nu sunteţi în cunoştinţă de

cauză. Cu aproape o sută de ani în urmă, în Rusia, marxiştii persecutaţi se întruneau în mici cercuri clandestine unde studiau împreună *Manifestul* lui Marx: simplificau conţinutul acelei simple ideologii spre a o răspândi în alte cercuri, ai căror membri, simplificând la rândul lor acea simplificare a simplului, o transmiteau şi o propagau mai departe, încât, atunci când marxismul a devenit puternic şi cunoscut în toată lumea n-a mai rămas din el decât o colecţie de şase sau şapte sloganuri, atât de şubred legate între ele, încât cu greu i se mai poate spune ideologie. Şi tocmai pentru faptul că ceea ce a rămas din Marx nu mai constituie de mult un *sistem logic de idei*, ci doar o suită de imagini şi lozinci sugestive (muncitorul zâmbind cu ciocanul în mână, Albul întinzând mâna Negrului şi Galbenului, porumbelul păcii luându-şi zborul etc. Etc) putem vorbi, pe bună dreptate, despre o transformare progresivă, generală şi planetară a ideologiei în imagologie.

Imagologie! Cine a fost primul care a născocit acest magistral neologism? Eu sau Paul? La urma urmei, asta nu contează. Important e faptul că există în sfârşit un cuvânt care ne permite să aducem sub un singur acoperiş nişte fenomene cu apelative atât de diferite: agenţii publicitare; consilieri pentru aşa-numita comunicare între bărbaţii de stat; designerii care proiectează forma unei noi maşini sau aparatele unei noi săli de gimnastică; creatorii de modă; coaforii; staruri de show business dictând normele frumuseţii fizice, potrivit cărora se inspiră şi se conduc toate ramurile imagologiei.

Imagologii au existat, de bună seamă, înainte de a-şi fi făurit puternicele lor instituţii aşa cum le cunoaştem azi. Şi Hitler a avut imagologul său personal care, proţăpit în faţa Führerului, îi prezenta cu răbdare gesturile pe care trebuia să le execute la tribună în timp ce vorbea, spre a fascina mulţimile şi a le aduce în starea de extaz. Numai că acest imagolog, dacă ar fi acordat gazetarilor un interviu, ca să-i amuze pe germani, spunându-le cât de stângaci e Führerul lor în mişcările mâinilor, n-ar fi supravieţuit indiscreţiei sale mai mult de o jumătate de zi. În zilele noastre însă, imagologul nu-şi mai ascunde activitatea ci, dimpotrivă, se complace adeseori să vorbească în numele şi în locul bărbaţilor de stat, explicând publicului ce anume i-a învăţat şi ce i-a dezvăţat, cum să se comporte potrivit indicaţiilor sale; ce sloganuri şi ce formule să folosească pe

viitor; ce cravate să poarte. Această înfumurare trufaşă nu trebuie să ne mire: imagologia a obţinut în decursul ultimelor decenii o adevărată victorie istorică asupra ideologiei.

Toate ideologiile au fost învinse: dogmele lor au sfârşit prin a fi demascate drept iluzii şi oamenii au încetat să le mai ia în serios. De pildă, comuniştii au crezut întotdeauna că evoluţia capitalismului avea sa sărăcească din ce în ce mai mult proletariatul dar, într-o bună zi, descoperind că muncitorii europeni se duceau la lucru cu maşina, le-a venit să strige în gura mare că realitatea i-a păcălit. Realitatea era mai puternică decât ideologia. Şi tocmai în această direcţie a fost depăşită imagologia: imagologia e mai puternică decât realitatea care, de altfel, nu mai e de mult pentru om ceea ce a fost pentru bunica mea, care a trăit într-un sat din Moravia, şi mai ştia totul din propria-i experienţă: cum se coace pâinea, cum se clădeşte o casă, cum se taie porcul, şi cum se fac din el afumăturile, ce se pune în plăpumi, ce gândeşte despre lume preotul şi domnul învăţător – se întâlnea zi de zi cu tot satul şi ştia câte omoruri au fost săvârşite în împrejurimi în ultimii zece ani; avea, cum se spune, controlul personal asupra realităţii, aşa că nimeni nu putea să-i bage în cap că agricultura moravă înfloreşte, de vreme ce aceiaşi oameni n-au ce mânca. La Paris, vecinul meu de palier îşi petrece timpul într-un birou, unde, zi de zi, preţ de opt ore, stă pe scaun, faţă în faţă cu un alt funcţionar, pe urmă se urcă în maşină, se întoarce acasă, deschide televizorul ca să afle ce se mai întâmplă în lume, şi în clipa în care crainicul, comentând ultimul sondaj, îl informează că pentru majoritatea francezilor Franţa e campioana Europei în materie de securitate (am citit şi eu nu demult acest sondaj), de atâta fericire deschide o sticlă de şampanie şi nu va afla niciodată că, în aceeaşi zi, pe strada lui au fost comise trei tâlhării şi două omoruri.

Sondajele de opinie constituie instrumentul decisiv al puterii imagologice care, graţie lor, convieţuieşte într-o perfectă armonie cu poporul. Imagologul bombardează oamenii cu întrebări de acest gen: cum se comportă economia franceză? Va fi război? Există rasism în Franţa? Rasismul e un lucru bun sau rău? Care-i cel mai mare scriitor al tuturor timpurilor? Ungaria se află în Europa sau în Polinezia? Care dintre bărbaţii de stat ai lumii e cel mai sexy? Şi întrucât realitatea zilelor noastre e un

continent puţin vizitat şi, pe bună dreptate, neîndrăgit, sentinţele sondajelor au devenit un fel de realitate superioară sau, altfel spus, au devenit realitate. Sondajul de opinie este un parlament în sesiune permanentă, având misiunea să făurească un adevăr, şi anume adevărul cel mai democratic din câte au existat vreodată. Şi, întrucât nu se va afla nicicând în contradicţie cu parlamentul adevărului, puterea imagologilor va trăi veşnic în adevăr şi, chiar dacă ştiu că tot ce-i omenesc e perisabil, nu-mi pot imagina ce forţă ar putea să frângă această putere.

În legătură cu comparaţia dintre ideologie şi imagologie, aş mai adăuga: ideologiile au fost ca nişte roti imense ce se învârteau în culise, declanşând războaiele, revoluţiile, reformele. Roţile imagologice se învârtesc şi ele, dar rotaţia lor n-are nicio influenţă asupra istoriei. Ideologiile s-au războit una cu alta şi fiecare dintre ele a fost în stare să-şi investească propria sa gândire într-o epocă întreagă. Imagologia organizează ea însăşi alternanţa paşnică a sistemelor sale în ritmul sprinţar al sezoanelor. Vorba lui Paul: ideologiile aparţin istoriei, iar domnia imagologiei începe acolo unde se sfârşeşte istoria.

Cuvântul *schimbare*, atât de drag Europei noastre, a căpătat o nouă semnificaţie: el nu mai înseamnă o *nouă fază a unei evoluţii neîntrerupte* (în sensul lui Vico, Hegel sau Marx), ci *deplasarea dintr-un loc în altul*, dintr-o parte în alta, de la stânga la dreapta, de la dreapta înapoi, de aici din nou la stânga (cum înţeleg creatorii de modă care inventează o nouă croială pentru viitorul sezon). Dacă imagologii au hotărât ca toţi pereţii din sala clubului de gimnastică frecventat de Agnes să fie îmbrăcaţi cu nişte oglinzi uriaşe, asta nu s-a făcut pentru a le înlesni gimnaştilor posibilitatea de a-şi controla mai bine exerciţiile, ci fiindcă la vremea respectivă oglinda era socotită numărul câştigător pe ruleta imagologiei. Dacă întreaga lume a decis că, în clipa în care scriu aceste rânduri, filosoful Martin Heidegger trebuie considerat un aiurit, o oaie neagră, asta nu s-a întâmplat fiindcă gândirea lui ar fi fost depăşită de alţi filosofi, ci fiindcă pe ruleta imagologiei devenise pentru acel moment un număr nenorocos, un anti-ideal. Imagologii creează sisteme ideale şi anti-ideale de scurtă durată, ce vor fi schimbate curând cu altele, având însă, fiecare, darul să ne influenţeze comportamentul, convingerile politice, gustul estetic, alegerea

culorii covoarelor de salon şi a cărţilor, cu aceeaşi forţă a vechilor sisteme ale ideologilor.

După aceste observaţii pot reveni la începutul reflecţiilor mele. Politicianul depinde de jurnalist. Şi jurnaliştii, de cine depind? De imagologi. Imagologul e un om al convingerilor şi principiilor ferme: el îi pretinde jurnalistului ca ziarul (postul de radio sau de televiziune) pentru care lucrează să respecte spiritul sistemului imagologic al momentului dat. Asta verifică imagologii, din timp în timp, atunci când decid să sprijine sau nu anumite publicaţii sau instituţii. Într-o zi le-a venit ideea să se aplece asupra postului de radio unde Bernard lucra ca redactor, iar Paul avea rezervat în fiecare sâmbătă un scurt comentariu intitulat „Dreptul şi legea”. Dumnealor au promis să furnizeze postului cu pricina multe contracte publicitare. Cu afişe în toată Franţa, punând însă nişte condiţii la care directorul programelor, cunoscut sub porecla Ursul, nu se putea opune: încetul cu încetul, începu să reducă şi să scurteze toate cronicile şi comentariile, pentru a nu plictisi ascultătorii cu reflecţii îndelungate; a stabilit întreruperea monologurilor de cinci minute ale unor redactori cu întrebări ale altor redactori, spre a se naşte, în felul acesta, impresia unei convorbiri; a sporit intercalările muzicale, lăsând chiar să răsune, sub cuvinte, o insistentă muzică de fond, şi le-a recomandat tuturor colaboratorilor să imprime celor rostite la microfon o notă destinsă, tinerească şi lipsită de griji, acea notă care avea darul să înfrumuseţeze visele mele matinale, făcând din buletinul meteo un fel de operă bufă. Întrucât ţinea mult ca subordonaţii lui să nu înceteze să vadă în el pe puternicul Urs, s-a străduit din răsputeri să-i păstreze pe toţi în funcţiile lor. N-a cedat decât asupra unui singur punct. Emisiunea săptămânală intitulată „Dreptul şi legea” era considerată de imagologi atât de plicticoasă încât, atunci când cineva a pus-o în discuţie, au refuzat pur şi simplu să discute despre ea, mulţumindu-se doar să izbucnească într-un hohot de râs zgomotos ce le dezvăluia dantura de o albeaţă exagerată. După ce le-a promis să suprime această emisiune, Ursul s-a simţit ruşinat pentru faptul de a fi cedat. Şi ruşinea lui era cu atât mai mare, cu cât Paul era prietenul lui.

Spiritualul aliat al groparilor săi

Directorul programelor era poreclit Ursul, şi altfel nu putea fi numit: era mătăhălos, lent în mişcări şi, în ciuda faptului că era blajin, toată lumea ştia că atunci când se supăra, se pricepea să lovească cu laba sa grea. Imagologii, care au avut tupeul să-l înveţe cum să-şi facă meseria, au reuşit să-i istovească toată răbdarea şi bunătatea lui de urs. Acum stătea aşezat la o masă în cantina radioului, înconjurat de câţiva colaboratori cărora le explica: „Escrocii ăştia de la agenţiile de publicitate sunt ca marţienii. Nu se comportă ca oameni normali. Când îţi spun de la obraz lucrurile cele mai neplăcute, feţele lor radiază de fericire. Dumnealor nu folosesc mai mult de şaizeci de cuvinte, exprimate în fraze scurte, ce n-au voie să conţină niciodată mai mult de patru vocabule. Limbajul lor e alcătuit din trei termeni tehnici, pe care nu-i înţelegi, enunţă maximum una sau două idei de un primitivism uluitor. Oamenii ăştia nu se ruşinează de ruşinea lor şi nu suferă de niciun complex de inferioritate. Cum bine ştiţi, după asta îi cunoaştem pe cei ce deţin puterea.”

Cam în momentul acela îşi făcu apariţia în cantină prietenul său Paul. Zărindu-l, micul grup se simţi cu atât mai stânjenit cu cât Paul părea a fi într-o dispoziţie excelentă. Îşi luă de la bar o ceaşcă de cafea şi veni să se aşeze lângă ceilalţi.

În prezenţa lui Paul, Ursul nu se simţea în apele sale. Se ruşina pentru faptul de a-l fi trădat şi de a nu avea curajul să i-o spună acum pe faţă. Asaltat de un nou val de ură împotriva imagologilor, reluă: „Ca să le dau satisfacţie acestor cretini, sunt dispus să transform buletinul despre starea vremii într-un dialog al bufonilor, mai rău e însă când în clipa următoare începe să vorbească Bernard despre o catastrofă aeriană în care au pierit o sută de pasageri. Chiar dacă sunt gata să-mi dau viaţa pentru amuzamentul francezilor, totuşi informaţiile nu sunt o bufonerie.”

Toţi păreau a fi de acord cu el, în afară de Paul Cu râsul unui provocator jucăuş, acesta interveni: „Nu te supăra, Ursule! Imagologii au dreptate. Tu confunzi ştirile cu un curs seral!”

Ursul îşi aduse aminte de comentariile lui Paul, uneori foarte spirituale, dar mai totdeauna prea complicate şi, în plus, pline de cuvinte necunoscute, a căror semnificaţie întreaga redacţie era nevoită apoi s-o caute, în taină, în tot felul de dicţionare. Dar, preferind pentru moment să evite abordarea acestui

subiect, răspunse adunându-şi în el toată demnitatea: „Am avut întotdeauna cea mai bună părere despre jurnalism şi n-am de gând să mi-o schimb”, spuse Paul. „Ascultatul ştirilor e ca şi când ai fuma o ţigară pe care apoi o striveşti în scrumieră.”

„Asta-mi vine greu să accept”, replică Ursul.

„Tocmai tu, fumătorul pasionat, să nu accepţi că ştirile se aseamănă cu ţigările?!?” spuse Paul râzând. „Ţigările, ce-i drept, sunt nocive, în schimb, ştirile nu sunt dăunătoare şi, în plus, îţi furnizezi un divertisment agreabil înaintea unei zile de muncă.”

„Războiul între Iran şi Irak, un divertisment?!” întrebă Ursul. Şi compasiunea pentru Paul se amestecă în clipa aceea cu o uşoară doză de iritare: „Catastrofa feroviară de azi, acest cumplit carnagiu, ţi se pare ţie amuzant?”

„Comiţi o eroare banală, considerând moartea o tragedie”, reluă Paul, pe chipul căruia se vedea că începuse ziua într-o dispoziţie de zile mari.

„Recunosc”, încuviinţă Ursul cu o voce glacială, „că am văzut întotdeauna în moarte o adevărată tragedie.”

„Vezi, în asta constă eroarea ta”, spuse Paul. „Catastrofa feroviară e cumplită pentru cel ce călătoreşte cu trenul sau ştie că fiul său s-a urcat în el. În buletinele de ştiri însă, moartea înseamnă exact ceea ce spune în romanele sale Agatha Christie, care, între noi fie spus, e cel mai mare prestidigitator al tuturor timpurilor, fiindcă a ştiut să transforme omorul în divertisment, şi nu un singur omor, ci zeci de omoruri, sute de omoruri, omoruri pe bandă rulantă, pentru marea noastră bucurie, în lagărul de exterminare a romanelor sale. Auschwitzul e uitat, dar din crematoriile romanelor Agathei, fumul se înalţă mereu spre cer, şi numai un om extrem de naiv ar putea să afirme că e fumul tragediei.”

Ursul îşi aduse aminte că tocmai cu acest gen de paradoxuri Paul influenţează de multă vreme întreaga redacţie, care, sub privirea malefică a imagologilor, i-a adus directorului lor un sprijin destul de amărât, convinsă în forul ei lăuntric că Ursul rămăsese un tip de modă veche. Reproşându-şi faptul de a fi cedat, Ursul îşi dădea totuşi seama că altă soluţie nu exista. Asemenea compromisuri forţate cu spiritul vremii au în ele ceva banal şi, până la urmă, inevitabil, dacă nu vrem să facem apel la greva generală a tuturor oamenilor dezgustaţi de secolul nostru. În cazul lui Paul însă, nu se putea vorbi de un compromis. El se

grăbea să împrumute veacului său înţelepciunea şi sclipitoarele sale paradoxuri, în plină cunoştinţă de cauză şi, potrivit părerii Ursului, cu prea mult zel. Aşa se face că-i răspunse cu mai multă răceală: „Şi eu o citesc pe Agatha Christie! Când sunt obosit, când vreau să mă întorc pentru o clipă în anii copilăriei. Dar dacă întreaga viaţă se va transforma într-o joacă de copii, într-o bună zi lumea va pieri în freamătul veseliei, ai râsetelor şi pălăvrăgelilor noastre."

„În ceea ce mă priveşte", interveni Paul, „prefer să mor pe fondul pălăvrăgelilor copilăreşti decât în sunetele *Marşului funebru* al lui Chopin. Şi să-ţi mai spun ceva: tot răul e în acest marş funebru care glorifică moartea. Dacă ar fi mai puţine marşuri funebre, ar fi, poate, mai puţine decese. Mi-ar plăcea să înţelegi ce vreau să spun: respectul faţă de tragedie e mult mai periculos decât pălăvrăgeala nepăsătoare şi lipsită de griji a unui copil. Care e condiţia eternă a tragediei? Existenţa unor idealuri considerate a fi mai de preţ decât viaţa omului. Şi care-i condiţia războaielor? Acelaşi lucru. Eşti minat la moarte fiindcă există, chipurile, ceva mai presus de viaţa ta. Războiul poate exista doar în lumea tragediei; de la începutul istoriei, omul n-a cunoscut decât lumea tragică şi nu-i în stare să iasă din ea. Mediul tragediei poate fi încheiat doar prin revolta frivolităţii. Oamenii de azi nu mai cunosc a *Noua Simfonie* a lui Beethoven din sălile de concerte, ci din cele patru măsuri ale *Imnului bucuriei* ce însoţesc anunţul publicitar pentru parfumurile «Bella». Asta nu mă scandalizează. Tragedia va fi izgonită de pe această lume ca o bătrână cabotină care, cu mâna pe inimă, declamă cu o voce dogită. Frivolitatea e o cură de slăbire radicală. Lucrurile îşi vor pierde nouăzeci la sută din semnificaţia lor şi vor deveni uşoare. În această atmosferă rarefiată, fanatismul va dispărea. Şi războiul va deveni imposibil."

„Sunt bucuros să văd că, în fine, ai găsit un procedeu de suprimare a războaielor", spuse Ursul.

„Îţi poţi imagina tineretul francez mergând plin de entuziasm să lupte pentru patrie? Ascultă ce-ţi spun, Ursule: în Europa, războiul a devenit de neconceput. Nu din punct de vedere politic, ci antropologic. În Europa, oamenii nu mai sunt în stare să facă războaie."

Să nu-mi spuneţi că doi oameni, în profund dezacord unul cu altul, se pot iubi; astea-s poveşti de adormit copiii. Ar putea,

eventual, să se iubească, presupunând că şi-ar păstra pentru ei propriile opinii şi convingeri, sau ar discuta despre ele doar pe un ton şăgalnic, spre a le minimaliza importanţa (de altfel, în felul acesta au vorbit până acum Paul şi Ursul). Dar, de îndată ce izbucneşte disputa, e prea târziu. Nu fiindcă ar crede cu atâta tărie în opiniile pe care le apără, ci pentru simplul motiv că niciunul nu suportă să n-aibă dreptate. Uitaţi-vă la aceştia doi. În fond, disputa lor nu va schimba nimic cu nimic, nu va duce la nicio hotărâre, nu va influenţa, câtuşi de puţin, mersul lucrurilor, e o dispută absolut sterilă, inutilă, destinată doar acestei cantine şi atmosferei sale viciate, cu care va dispărea atunci când femeile de serviciu vor deschide ferestrele. Şi totuşi, priviţi concentrarea pe feţele micului grup de auditori adunaţi în jurul mesei! Ascultă cu toţii tăcuţi, uitând chiar să-şi mai soarbă cafeaua în timp ce aceşti doi adversari se agaţă de această minusculă opinie publică ce-l va desemna pe unul sau pe celălalt ca deţinător al adevărului: pentru fiecare dintre ei, a fi desemnat cel ce nu-l deţine echivalează cu pierderea onoarei. Sau a pierde o parte din eul său. De fapt, puţin le pasă lor de opinia pe care o apără. Dar, fiindcă au făcut cândva un atribut din propriul eu, oricine îl atinge e ca şi când ar înfige un ac în trupul lui.

Undeva, în adâncul sufletului său, Ursul se simţea satisfăcut la gândul că Paul n-avea să-şi mai debiteze la radio comentariile sale sofisticate; vocea lui plină de o mândrie ursulească era din ce în ce mai scăzută şi mai glacială. În schimb, Paul vorbea tot mai tare, şi în minte îi veneau idei tot mai exagerate şi mai provocatoare. „Marea cultură”, spunea el, „nu-i nimic altceva decât un copil al acelei perversiuni europene căreia i se spune istorie, adică acea manie obsedantă de a merge mereu înainte, de a considera succesiunea generaţiilor o probă de ştafetă, în care toţi participanţii îşi depăşesc predecesorii, ca apoi să fie întrecuţi ei înşişi de succesorii lor. Fără această probă de ştafetă, căreia i se spune istorie, n-ar exista arta europeană în ceea ce caracterizează această artă: năzuinţa spre originalitate, dorinţa de schimbare. Robespierre, Napoleon, Beethoven, Stalin, Picasso sunt cu toţii concurenţi într-o probă de ştafetă, alergând pe pista aceluiaşi stadion.”

„Şi tu crezi cu adevărat că Beethoven şi Stalin pot fi băgaţi în aceeaşi oală?” întrebă Ursul cu apăsată ironie.

„Bineînţeles, chiar dacă asta te şochează. Războiul şi Cultura sunt cei doi poli ai Europei, cerul şi infernul ei, gloria şi ruşinea ei, dar nu pot fi disociate. Când se va sfârşi una, se va sfârşi şi cealaltă, şi una nu poate sfârşi fără cealaltă. Faptul că în Europa nu mai avem războaie de cincizeci de ani e legat în chip misterios de împrejurarea că de cincizeci de ani noi nu mai cunoaştem niciun Picasso.”

„Să-ţi spun ceva, dragă Paul”, rosti Ursul cu o încetineală îngrijorătoare, şi s-ar fi putut spune că în clipa următoare avea să-şi ridice laba grea, ca să lovească: „Dacă s-a zis cu marea cultură, s-a zis şi cu tine şi cu ideile tale paradoxale, fiindcă paradoxul, în sine, aparţine marii culturi şi nu pălăvrăgelii copilăreşti. Tu faci să-mi aduc aminte de acei tineri care, cândva, au aderat la mişcarea nazistă sau comunistă nu din laşitate sau arivism, nici din dorinţa de a face rău, ci din pricina unui surplus de inteligenţă. În definitiv, nimic nu cere un efort mai mare de gândire decât argumentaţia menită să justifice lipsa de gândire a guvernanţilor. Am putut constata asta pe propria-mi piele, după război, când intelectualii şi artiştii intrau ca viţeii în partidul comunist, care apoi i-a lichidat pe toţi, în mod sistematic şi cu nespusă bucurie. Tu faci exact ce-au făcut şi ei: tu eşti spiritualul aliat al propriilor tăi gropari.”

Măgarul desăvârşit

Din tranzistorul aşezat între capetele lor se auzea vocea familiară a lui Bernard, angajat într-o convorbire cu un actor al cărui film urma să fie prezentat în premieră peste câteva zile. Glasul ridicat al actorului avu darul să-i trezească pe amândoi din dulcea somnolenţă matinală.

„Am venit aici ca să vorbim despre film, nu despre fiul meu.”

„Nu vă fie teamă, ajungem şi-acolo”, suna vocea lui Bernard. „Dar, ştiţi, actualitatea îşi are cerinţele ei. Se aud glasuri care pretind că aţi jucat un anume rol în afacerea scandaloasă a fiului dumneavoastră.”

„Când m-aţi invitat aici, mi-aţi declarat textual că vreţi să stăm de vorbă. Vom vorbi deci despre film, şi nu despre viaţa mea particulară!”

„Sunteţi o personalitate publică, şi eu sunt obligat să vă pun întrebări care-i interesează pe ascultătorii noştri. Eu nu fac

altceva decât să-mi exercit profesiunea de jurnalist.”

„Sunt gata să răspund la toate întrebările legate de film.”

„Cum doriţi. Dar ascultătorii noştri se vor mira de refuzul dumneavoastră de a răspunde la…” Agnes se dădu jos din pat. Peste un sfert de oră plecă la lucru. Se sculă şi Paul, se îmbrăcă, şi coborî la portăreasă să-şi ridice corespondenţa. Una dintre scrisori, semnată de Ursul, îi aducea la cunoştinţă, cu multe fraze ocolitoare, în care scuzele se amestecau cu un umor amar, ceea ce nouă ne fusese dat să aflăm dinainte: postul de radio renunţa la serviciile lui Paul.

Citi scrisoarea de patru ori. Apoi dădu din mână cu un aer indiferent şi porni spre biroul său. Cu toate acestea, nu se simţea în apele lui şi nu se simţea în stare să se concentreze; era cu gândul veşnic la această scrisoare. Era povestea asta o lovitură atât de grea pentru el? Din punct de vedere practic, nicidecum. Şi totuşi… îl durea. Toată viaţa se străduise să scape de lumea juriştilor: era fericit că avea posibilitatea să conducă un seminar la universitate, şi la fel de fericit că avea prilejul să vorbească la radio. Nu fiindcă meseria de avocat i-ar fi displăcut; dimpotrivă, îi iubea pe inculpaţi; încerca să înţeleagă nelegiuirile lor şi să le găsească o semnificaţie; „eu nu sunt avocat, ci poet al apărării!” obişnuia să spună, glumind; se angaja cu toată conştiinciozitatea de partea celor aflaţi în afara legii şi se considera (nu fără o anumită doză de vanitate) un trădător, o coloană a cincea, un guerilard al omeniei într-o lume de legi inumane, comentate în nişte tomuri groase, pe care ori de câte ori le lua în mână simţea acel uşor dezgust al cunoscătorului blazat. Ţinea mult să fie în contact cu oamenii din afara palatului de justiţie – cu studenţii, cu literaţii, cu jurnaliştii –, spre a-şi păstra în felul acesta conştiinţa (şi nu doar o simplă iluzie) că aparţinea familiei acestora. Era foarte ataşat de ei şi se necăjea de faptul că scrisoarea Ursului îl expedia înapoi în biroul lui de avocatură şi în sălile de judecată.

Dar mai avea şi un alt motiv de natură să-l indispună. Când, în ziua precedentă, Ursul îl declarase aliat al propriilor săi gropari, Paul văzuse în asta doar o răutate elegantă, fără niciun conţinut concret. Cuvântul „gropari” nu însemna mare lucru pentru el. În clipa aceea nu ştia nimic despre groparii săi. Acum însă, după ce primise scrisoarea, era limpede că trebuia să ţină seama de faptul că aceşti gropari existau, că-l reperaseră şi-l pândeau.

A înţeles, deodată, că oamenii îl văd altfel decât se vede el însuşi sau cum crede el că-l văd alţii. Dintre toţi colaboratorii postului de radio, el era singurul care trebuia să plece, în ciuda faptului că Ursul (de asta nu se îndoia) îi luase apărarea cât i-a stat în puteri. Cu ce-i iritase el pe aceşti agenţi publicitari? De altfel, ar fi o naivitate din partea lui să creadă că aceştia erau singurii care-l socoteau inacceptabil! Erau, desigur, şi alţii de aceeaşi părere cu ei. Ce s-a întâmplat cu imaginea lui? Ceva s-a întâmplat, dar nu ştia ce anume, şi nici nu va şti vreodată. Fiindcă aşa stau lucrurile şi legea aceasta e valabilă pentru toată lumea: nu aflăm niciodată de ce şi cu ce îi supărăm pe alţii, cu ce le suntem simpatici, cu ce ne facem caraghioşi, imaginea noastră e pentru noi cel mai mare mister.

Paul ştia că în această zi nu va fi în stare să se gândească la nimic altceva, drept care ridică receptorul şi-l invită pe Bernard să ia prânzul cu el la un restaurant.

Se aşezară faţă în faţă. Şi Paul ardea de dorinţa să-i vorbească despre scrisoarea primită de la Ursul, dar cum era bine educat, începu: „Te-am auzit azi dimineaţă. L-ai hăituit pe actorul ăla ca pe un iepure.” „Aşa e”, încuviinţă Bernard. „Poate am exagerat. Dar eram într-o dispoziţie cumplită. Am primit ieri o vizită pe care n-o voi uita niciodată. A venit să mă vadă un necunoscut, un bărbat cu un cap mai înalt decât mine şi cu un burdihan cât un butoi. S-a prezentat şi, cu un zâmbet de o amabilitate primejdioasă, mi-a spus: «îmi revine deosebita onoare să vă înmânez această diplomă; pe urmă, mi-a întins un toc mare de carton, insistând să-l deschid în faţa lui. Era în el, într-adevăr, o diplomă. În culori. Scrisă cu o literă superbă. Inscripţia suna astfel: Se conferă lui Bernard Bertrand titlul de măgar desăvârşit.»”

„Cum?!” izbucni Paul, dar se stăpâni numaidecât, sesizând faţa gravă şi rigidă a prietenului său, pe care nu se putea citi nicio urmă de amuzament.

„Da”, repetă Bernard, cu o voce sumbră. „Am fost distins cu titlul de măgar desăvârşit.”

„Şi cine te-a distins? E menţionată vreo organizaţie?” „Nu. Se vede pe ea doar o semnătură indescifrabilă.”

Bernard mai povesti de câteva ori ce i se întâmplase, după care adăugă: „Mai întâi, nu mi-a venit să-mi cred ochilor. Aveam sentimentul că sunt victima unui atentat, voiam să strig, să sun

la poliţie. Pe urmă, mi-am dat seama că nu puteam face nimic.

Individul zâmbea şi-mi întindea mâna: «Permiteţi-mi să vă felicit», mi-a spus, şi eu eram atât de uluit încât i-am strâns mâna!"

„I-ai strâns mâna?! Şi i-ai şi mulţumit?!" întrebă Paul abia stăpânindu-şi râsul.

„Când am înţeles că nu pot cere arestarea acestui individ, am vrut să dovedesc că îmi păstrasem sângele rece şi m-am comportat ca şi când tot ce se întâmpla era un lucru cât se poate de firesc, care nu mă deranja câtuşi de puţin."

„E o chestiune matematică, inevitabilă", spuse Paul, grăbindu-se să adauge: „Când cineva e distins cu titlul de măgar, începe să se comporte ca un măgar."

„Din păcate, aşa e", încuviinţă Bernard.

„Şi nu ştii cine era individul? Am înţeles că s-a prezentat."

„Eram atât de tulburat încât i-am uitat numele pe loc."

De data asta Paul nu se mai putu stăpâni şi-l pufni râsul.

„Da, ştiu, o să-mi spui că e vorba de o glumă şi, desigur, ai dreptate – e o glumă", reluă Bernard, „dar n-am ce-i face: din clipa aceea nu mai sunt în stare să mă gândesc la altceva."

Paul încetă să mai râdă, înţelegând că Bernard spunea un adevăr: fără îndoială, începând de ieri nu se mai gândea la nimic altceva. Cum ar fi reacţionat Paul dacă ar fi primit o asemenea diplomă? La fel ca Bernard. Când eşti distins cu titlul de măgar desăvârşit, asta înseamnă că cel puţin un om te vede ca pe un măgar, şi ţine morţiş să afli acest lucru. Faptul, în sine, e cât se poate de neplăcut. Şi s-ar putea foarte bine ca iniţiativa aceasta să nu fi fost luată de un singur om, şi în spatele acestei diplome să se fi aflat zeci de oameni. Şi n-ar fi exclus ca aceşti indivizi să mai pregătească o altă lovitură, cum ar fi, de pildă, să strecoare o notiţă în ziare, şi în rubrica: decese, căsătorii şi distincţii onorifice a cotidianului *Le Monde* să apară mâine anunţul că Bernard a fost distins cu titlul de măgar desăvârşit.

Pe urmă, Bernard i se destăinui (şi Paul nu ştia dacă era cazul să râdă sau să plângă) că în aceeaşi zi în care necunoscutul îi înmânase diploma, o arătase tuturor cunoscuţilor care i-au apărut în cale. Nu voia să fie singur în această umilinţă, încerca să-i înglobeze în ea şi pe alţii, explicându-le tuturor că acest atac nu era îndreptat doar împotriva lui. „Dacă ar fi vorba numai de mine, mi-ar fi adus diploma acasă. Dar dumnealor mi-au

adus-o la radio! E un atac împotriva mea ca jurnalist! Un atac care ne priveşte pe noi toţi!”

Paul tăia carnea în farfurie, îşi sorbea vinul pe îndelete, şi în sinea lui îşi spunea: iată, aşadar, doi prieteni stând la masă, faţă în faţă: unul se numeşte măgar, celălalt – spiritualul aliat al groparilor săi. Şi îşi dădea seama (şi asta-l făcea să-l îndrăgească şi mai mult pe tânărul său prieten) că de-acum încolo nici măcar în gând nu-i va spune Bernard, ci întotdeauna măgar desăvârşit; nu din răutate, ci fiindcă un titlu atât de frumos e pur şi simplu irezistibil; de bună seamă, niciunul dintre cei cărora Bernard le arătase diploma, în tulburarea sa iraţională, nu-i va spune altfel.

Şi-i mai veni în minte că a fost un gest foarte amical din partea Ursului, numindu-l aliatul spiritual al groparilor săi, la o discuţie în jurul mesei, unde se mai aflau şi alţii. Mai rău ar fi fost dacă i-ar fi decernat o diplomă. Aşa se face că, datorită supărării prietenului său, uită aproape de propriul său necaz, şi când Bernard îi spuse: „De altfel şi ţie ţi s-a întâmplat ceva neplăcut”, dădu doar din mână, cu un aer ce trăda indiferenţa: „Un fleac”, îi răspunse, şi Bernard îl aprobă: „Mi-am spus eu, pe loc, că povestea asta n-o să te afecteze, fiindcă tu ai mii de lucruri mai interesante de făcut.”

În timp ce Bernard îl conducea spre maşină, Paul îi spuse pe un ton plin de melancolie: „Ursul crede că imagologii au dreptate. Omul nu-i nimic altceva decât propria sa imagine. Filosofii ne pot spune că n-are nicio importanţă ce gândeşte lumea despre noi, că valabil e numai ceea ce suntem. Dar filosofii nu înţeleg nimic. Atâta timp cât trăim printre oameni, nu suntem decât ceea ce gândesc aceştia despre noi. Cu alte cuvinte, cum ne văd. De fapt, eşti socotit perfid şi făţarnic atunci când te gândeşti cu insistenţă cum te văd alţii, şi te omori să-ţi faci o imagine cât mai simpatică în ochii lor. Dar există oare între eul meu şi eul altuia un contact direct fără mijlocirea ochilor? Şi dragostea, poate fi ea concepută fără să-ţi urmăreşti cu îngrijorare propria imagine în gândul persoanei iubite? Din clipa în care nu ne mai interesează cum ne vede cel pe care-l iubim, înseamnă că nu-l mai iubim.”

„Ai dreptate”, mărturisi Bernard, cu o voce posomorâtă.

„E o iluzie naivă credinţa că imaginea noastră e o simplă aparenţă, în spatele căreia s-ar ascunde unica şi adevărata

substanţă a eului nostru, independentă de ochii lumii. Cu cinismul lor radical, imagologii au dezvăluit că adevărul e tocmai contrariul: eul nostru e doar o simplă aparenţă, insesizabilă, indescriptibilă, nebuloasă, în timp ce unica realitate, prea uşor sesizabilă şi descriptibilă, e imaginea noastră în ochii altora. Şi partea cea mai proastă e că nu suntem stăpânul ei. Încerci mai întâi să ţi-o pictezi tu singur, pe urmă vrei măcar s-o influenţezi şi s-o controlezi, ca până la urmă totul să fie zadarnic: e de ajuns să apară o formulă răuvoitoare ca să te transforme pentru totdeauna într-o caricatură lamentabilă."

Se opriră în dreptul maşinii şi Paul surprinse chipul lui Bernard mai palid şi mai îngrijorat. Intenţia lui cea mai sinceră era să-şi îmbărbăteze prietenul, să-i aducă o mângâiere, dar acum vedea că, de fapt, vorbele lui îl afectaseră. Îi părea rău: se lăsase furat de aceste reflecţii fiindcă se gândise doar la cazul său şi nu la situaţia lui Bernard. Dar răul era făcut şi nu mai putea fi reparat.

Luându-şi rămas-bun, Bernard îi spuse cu o sfială având darul să-l înduioşeze pe Paul: „Te rog să nu-i spui toate astea Laurei. Nici Agnesei să nu-i spui." Paul îi strânse mâna cu prietenoasă afecţiune şi sinceritate: „Fii liniştit, poţi avea încredere în mine."

Se întoarse la birou şi se apucă de lucru. Întâlnirea cu Bernard îi adusese, în mod bizar, o consolare, şi acum se simţea mult mai bine decât în cursul dimineţii. Spre seară se re văzu cu Agnes acasă. Vorbindu-i de scrisoarea Ursului, ţinu să precizeze numaidecât că întreaga poveste nu-l afecta câtuşi de puţin. Se străduí în acest timp să râdă, dar Agnes observă că, între vorbe şi râs, Paul tuşea. Agnes cunoştea această tuse. Paul ştia să se stăpânească ori de câte ori i se întâmpla ceva neplăcut, şi numai această tuse încurcată, de care nu-şi dădea seama, era de natură să-l trădeze.

„Au simţit nevoia să facă emisiunea mai amuzantă, mai juvenilă", spuse Agnes. Observaţia ei se voia ironică la adresa celor ce suprimaseră emisiunea lui Paul. Pe urmă se apropie de el şi-i mângâie părul. N-ar fi trebuit s-o facă. Paul vedea în ochii ei propria sa imagine: imaginea omului umilit, despre care s-a decis că nu mai e nici tânăr, nici amuzant.

Pisica

Fiecare dintre noi doreşte să-şi înfrângă convenţiile erotice,

tabuurile erotice, spre a pătrunde, fascinat, în împărăţia Interzisului. Dar pentru asta ne lipseşte nespus de mult curajul… A avea o iubită mai în vârstă sau un iubit mai tânăr s-ar putea recomanda drept cel mai lesnicios procedeu accesibil tuturor de a trece pragul Interzisului. Laura avea pentru prima oară în viaţa ei un iubit mai tânăr decât ea, Bernard avea pentru prima oară o iubită mai în vârstă decât el, şi amândoi trăiau această primă experienţă cu sentimentul unui păcat tulburător.

Când îl asigurase pe Paul că în preajma lui Bernard întinerise cu zece ani, Laura spusese adevărul: se simţea cuprinsă de un nou val de energie. Dar asta nu voia să însemne că se simţea mai tânără decât el! Dimpotrivă, voia să savureze, cu o plăcere necunoscută până atunci, ideea de a avea un amant mai tânăr, care se credea mai slab decât ea şi avea trac la gândul că o femeie experimentată avea să-l compare cu predecesorii săi. În erotică, povestea se aseamănă cu dansul: unul dintre parteneri se angajează întotdeauna să-l conducă pe celălalt. Laura conducea pentru prima oară un bărbat şi a conduce era pentru ea o îndeletnicire încântătoare, aşa cum era pentru Bernard aceea de a fi condus. Ceea ce este, înainte de toate, certitudinea că dragostea lor se desfăşoară departe de capcana conjugală, căci nimeni nu şi poate imagina că un bărbat tânăr în faţa căruia se deschide un viitor atât de strălucitor, s-ar putea căsători vreodată cu o femeie cu opt ani mai în vârstă decât el. În sensul acesta o privea Bernard pe Laura, precum Paul, odinioară, pe doamna aceea pe care, ulterior, a ridicat-o la rangul de piatră preţioasă a vieţii sale: presupunea că într-o zi amanta lui avea să se retragă, de bună voie, în faţa unei femei mai tinere pe care Bernard ar putea s-o prezinte părinţilor săi fără a-i pune în încurcătură. Încrezător în înţelepciunea maternă a Laurei, mergea până acolo încât o credea capabilă să-i fie şi martoră la căsătoria sa, tăinuind, cu desăvârşire, în faţa miresei, că ar fi fost cândva (şi va mai fi în continuare, de ce nu?) amanta lui.

Fericirea lor ţinu, fără cusur, de-a lungul a doi ani. Pe urmă, Bernard fu numit Măgar integral şi deveni taciturn. Laura habar n-avea de diploma cu pricina (Paul se ţinuse de cuvânt), şi neavând obiceiul de a-i pune lui Bernard întrebări legate de activitate, nu ştia nimic nici despre alte necazuri profesionale ale iubitului ei (şi, aşa cum se ştie, o nenorocire nu vine

niciodată singură; aşa se face că interpreta muţenia lui ca o dovadă că n-o mai iubea). L-a surprins de mai multe ori că nu ştia ce-i spusese, şi era convinsă că în acele momente se gândea la altă femeie. Ah, în dragoste lipseşte atât de puţin ca să ajungi la disperare!

Într-o zi, veni la ea cufundat în gânduri negre. Laura fugi repede în camera vecină, să se schimbe şi el rămase singur în salon, în compania pisicii siameze. Nu nutrea faţă de ea o simpatie deosebită, ştia însă că iubita lui nu îngăduia nimănui să se atingă de acest animal sacru pentru ea. Instalat într-un fotoliu, se lăsă pradă gândurilor sale sumbre şi, cu o mişcare maşinală, întinse mâna spre animal, socotind că e de datoria lui să-l mângâie. Dar pisica începu să pufnească, să scuipe, ca apoi să-şi înfigă colţii în mâna lui. Muşcătura aceasta se înşiră deodată ca o verigă în lanţul tuturor eşecurilor şi umilinţelor din ultimele săptămâni şi, cuprins de o criză de furie, ţâşni din fotoliul său şi ameninţă animalul cu pumnul. Pisica se retrase într-un colţ al încăperii, îşi încovoie spinarea, scoţând nişte şuierături înfiorătoare.

Pe urmă, Bernard se întoarse şi o zări pe Laura. Stătea în pragul uşii şi, de bună seamă, urmărise întreaga scenă. Spuse: „Nu, n-ai voie s-o pedepseşti. Era în deplinătatea drepturilor ei.”

Se uita la ea, cu uimire. Muşcătura îi pricinuia dureri şi aştepta de la iubita lui, dacă nu alianţa împotriva pisicii, măcar o dovadă a simţului elementar al justiţiei. Avea un chef nebun să se apropie de pisică şi să-i tragă un şut atât de puternic încât să zboare şi să rămână lipită de plafonul salonului. Se stăpâni, totuşi, cu preţul unui efort suprem.

Laura reluă, punând accentul pe fiecare cuvânt: „Pisica mea pretinde de la cel ce o mângâie să nu fie cu gândurile împrăştiate. Nici eu nu suport ca cineva să stea lângă mine şi cu gândul să fie în altă parte.”

Cu câteva clipe înainte, văzându-l pe Bernard cum încearcă s-o dezmierde, şi pisica reacţionând cu violentă la atitudinea distrată a lui Bernard, se simţise deodată solidară cu siameza ei: de câteva săptămâni Bernard se comportă cu ea aşa cum se comportase acum cu pisica: o mângâie, şi în acest timp se gândeşte la altceva; se preface că ar fi cu ea, dar ea ştie că n-aude nimic din tot ce-i spune.

Când văzuse pisica muşcându-i amantul, avu sentimentul că

celălalt eu al ei, eul simbolic şi mistic, care pentru ea era siameza ei – aceasta voia s-o încurajeze, să-i arate cum ar trebui să acţioneze, să-i fie un exemplu de urmat. Sunt momente, îşi spunea în sinea ei, când trebuie să ştii să scoţi ghearele din teacă, şi în aceeaşi clipă decise că, în aceeaşi seară, la restaurantul unde se vor duce să ia masa în doi, va găsi, în sfârşit, curajul necesar să acţioneze energic.

Devansez evenimentul şi v-o spun pe şleau: e greu de imaginat o prostie mai mare decât decizia ei. Ceea ce voia să facă ţintea perfect împotriva intereselor ei. Trebuie subliniat totuşi faptul că, în cei doi ani de când o cunoştea, Bernard a fost fericit cu ea, poate chiar mai fericit decât ar fi putut Laura să bănuiască. Ea era pentru el o evadare, un refugiu într-un colţ îndepărtat de viaţa pe care i-o pregătise încă din anii copilăriei tatăl său, eufonicul Bertrand Bertrand. Putea, în sfârşit, să trăiască liber, potrivit vechii sale dorinţe de a avea un colţ secret unde să nu vină să-şi strecoare nasul curios niciun membru al familiei sale, un colt în care viaţa se desfăşoară potrivit altor uzanţe decât cele cu care fusese el obişnuit; adora spiritul boem al Laurei, clavirul ei la care ea se aşeza din când în când şi-i cânta, concertele la care-i ducea, capriciile ei, excentricităţile ei. Se simţea, lângă ea, departe de oamenii bogaţi şi plicticoşi frecventaţi de tatăl său. Dar fericirea lor era condiţionată: trebuiau să rămână celibatari. Dacă s-ar fi căsătorit, totul s-ar fi năruit într-o clipită: legătura lor ar fi devenit, pe neaşteptate, accesibilă tuturor intervenţiilor familiei sale. Dragostea lor şi-ar fi pierdut tot farmecul şi, deopotrivă, întreaga semnificaţie. Şi Laura ar fi fost privată de toată puterea pe care o exercitase până atunci asupra lui Bernard.

Cu toate acestea, cum a putut să ia o hotărâre atât de prostească, îndreptată împotriva intereselor ei? Să nu-şi fi cunoscut oare destul de bine amantul? Să-l fi înţeles atât de puţin?

Da, oricât de ciudat ar părea, nu-l cunoştea destul de bine şi nu-l înţelegea. Era chiar mândră de faptul că n-o interesa la Bernard nimic altceva decât dragostea lui. Nu-l întreba niciodată de tatăl lui. Nu ştia nimic despre familia lui. Când se întâmpla să pomenească el însuşi despre ea, Laura se plictisea cu ostentaţie, manifestându-şi pe loc refuzul de a risipi fără rost timpul pe care ar fi putut să i-l consacre lui Bernard. Dar şi mai

ciudat e faptul că în săptămânile întunecate ale diplomei, când devenise taciturn şi îşi descleşta dinţii doar pentru a se scuza, spunând că avea nişte necazuri, ea îi repeta mereu: „Da, cunosc, ştiu ce înseamnă aceste necazuri", fără însă a-i pune măcar o dată întrebarea cea mai simplă dintre toate: *„Ce fel* de necazuri ai? Explică-mi concret ce se întâmplă cu tine, ce te frământă?!"

Curios: era îndrăgostită de el la nebunie şi, în acelaşi timp, nu se interesa de soarta lui. Aş merge până acolo încât să spun: era îndrăgostită de el la nebunie şi *tocmai de aceea* nu se interesa de soarta lui. Dacă i-am reproşa acest dezinteres şi i-am aduce învinuiri că nu-şi cunoaşte iubitul, nu ne-ar înţelege. Căci Laura nu ştia ce înseamnă *să cunoşti* pe cineva. În privinţa asta era ca o fecioară care se teme că va rămâne însărcinată dacă se va săruta prea mult cu iubitul ei! De la o vreme se gândea la Bernard aproape fără întrerupere. Îşi imagina trupul lui, chipul lui, avea senzaţia că e tot timpul cu el, că e pătrunsă de fiinţa lui. În felul acesta era încredinţată că-l cunoaşte pe dinafară, că-l cunoaşte cum nu l-a mai cunoscut nimeni vreodată. Sentimentul dragostei înşală pe toţi cu falsa iluzie a cunoaşterii.

După aceste clarificări putem, eventual, să credem că, în sfârşit, la desert, i-a spus (ca o scuză aş putea prezenta faptul că au consumat o sticlă de vin şi două coniacuri, dar sunt convins că i-ar fi spus acelaşi lucru chiar dacă n-ar fi fost beată): „Bernard, însoară-te cu mine!"

Gestul Protestatar Împotriva Încălcării Drepturilor Omului

Brigitte ieşi de la cursul de limba germană ferm hotărâtă să nu mai revină. Pe de-o parte, limba lui Goethe i se părea golită de orice utilitate practică (mama ei o silea s-o înveţe), iar pe de altă parte se socotea într-un total dezacord cu germana. Limba aceasta o sâcâia prin lipsa ei de logică. De data aceasta însă avu darul s-o irite la culme: prepoziţia *ohm* (fără) impune acuzativul, prepoziţia *mit* (cu) impune dativul. De ce? În fond, ambele prepoziţii semnifică aspectele negativ şi pozitiv ale *aceleiaşi* relaţii, încât ar trebui să impună aceeaşi declina ţie. Brigitte i-a atras atenţia asupra acestui lucru profesorului ei, un tânăr german pe care obiecţia Brigittei îl descumpănise în

asemenea hal încât se simţi vinovat. Acest tânăr simpatic şi delicat suferea pentru faptul că aparţinea naţiunii germane care fusese guvernată de Hitler. Dispus să-şi învinuiască patria de toate tarele, recunoscu pe loc că nu exista niciun motiv acceptabil ca prepoziţiile *mit* şi *ohne* să impună două cazuri diferite.

„Ştiu, nu e logic, dar această uzanţă s-a stabilit în decursul secolelor”, spuse el, ca şi când ar fi vrut să cerşească mila tinerei franţuzoaice pentru o limbă blestemată de istorie.

„Mă bucur că recunoaşteţi acest lucru. Într-adevăr, nu e logic. Dar limba, oricare ar fi, *trebuie* să fie logică”, spuse Brigitte.

Tânărul german îi cântă în strună: „Aşa e. Din păcate, noi n-am avut un Descartes. Asta-i o lacună de neiertat a istoriei noastre. Germania nu are tradiţia raţiunii şi a clarităţii, e plină de nebuloase metafizice şi de muzică wagneriană, şi noi ştim cu toţii cine a fost cel mai mare admirator al lui Wagner: Hitler!”

Fără să-i pese de Hitler, nici de Wagner, îşi continuă raţionamentul ei: „O limbă nelogică poate fi învăţată de un copil, deoarece copilul nu gândeşte. Dar niciodată n-o poate învăţa un adult străin. De aceea, pentru mine, germana nu e o limbă universală.”

„Aveţi perfectă dreptate”, încuviinţă germanul, grăbindu-se să adauge cu o voce scăzută: „Vedeţi şi dumneavoastră, cel puţin, cât de absurdă a fost voinţa germană de a domina întreaga lume.”

Mulţumită de ea însăşi, Brigitte urcă în maşină şi porni spre Fauchon, să cumpere o sticlă de vin. Voia să parcheze, dar era cu neputinţă: coloane de maşini se înşirau de-a lungul trotuarelor, pe o rază de un kilometru; după ce s-a învârtit un sfert de oră de jur-împrejur, fu cuprinsă de o criză de indignare faţă de această lipsă de locuri, sui cu maşina pe trotuar şi opri motorul. Apoi coborî şi porni spre faimosul magazin. Curând, îşi dădu seama de la distanţă că se întâmpla ceva neobişnuit. Apropiindu-se, înţelese despre ce-i vorba.

În jurul şi în interiorul celebrului magazin de delicatese, unde totul e de zece ori mai scump decât în altă parte, încât clientela e alcătuită din oameni pentru care a plăti înseamnă o plăcere mai mare decât a mânca, se înghesuiau cam o sută de persoane prost îmbrăcate – nişte şomeri; era o manifestaţie neobişnuită: şomerii aceştia nu veniseră să spargă ceva, nici să ameninţe pe

cineva, nici să strige nişte sloganuri; voiau doar să-i pună pe bogaţi în încurcătură, să-i facă, prin prezenţa lor, să le treacă pofta de vinuri alese şi de caviar. Şi, într-adevăr, toţi vânzătorii şi cumpărătorii zâmbeau cu sfială şi păreau, deodată, incapabili – unii să vândă, ceilalţi să cumpere.

Brigitte îşi croi drum prin mulţime şi intră. Şomerii nu-i erau simpatici şi, totodată, n-avea absolut nimic de reproşat doamnelor îmbrăcate în blănuri scumpe. Ceru cu voce tare o sticlă de Bordeaux. Dârzenia ei avu darul s-o surprindă pe una dintre vânzătoare care-şi dădu seama, ca prin farmec, că prezenţa neameninţătoare a şomerilor n-o poate împiedica să servească o tânără cumpărătoare. Brigitte plăti şi se întoarse la maşina ei, în dreptul căreia stăteau plantaţi doi poliţişti care-i solicitară să plătească amenda.

Începu să-i ia la zor, şi când i-au spus că maşina staţiona neregulamentar, împiedicând circulaţia pietonilor pe trotuar, le arătă şirurile de maşini parcate strâns, una lângă alta, apoi li se adresă pe un ton răstit. „Aţi putea să-mi spuneţi unde trebuia să parchez?! Dacă avem permisiunea să cumpărăm maşini, trebuie să avem şi garanţia că vom avea şi locuri unde să putem parca, nu credeţi?! Trebuie să existe o logică în toate!” se răţoi la ei.

Vă povestesc toate astea pentru acest detaliu: în timp ce-i dojenea pe cei doi poliţişti, Brigitte îşi aminti de şomerii care manifestau în magazinul de delicatese şi, deodată, încercă pentru ei o puternică simpatie: se simţea unită cu ei în aceeaşi bătălie. Aşa se face că prinse mai mult curaj şi ridică tonul; copoii (la fel de descumpăniţi ca doamnele îmblănite în faţa şomerilor) nu izbutiră nimic altceva decât să repete, prosteşte, mereu aceleaşi cuvinte stereotipe: „e interzis”, „nu-i permis”, „ordine şi disciplină”. În cele din urmă o lăsară să plece fără a plăti amenda.

În timpul disputei, Brigitte îşi răsucea capul cu mişcări scurte şi repezi, strângea din umeri şi îşi încrunta sprâncenele. Când ajunse acasă şi-i povesti tatei despre neplăcutul incident, capul ei descria exact aceleaşi mişcări. Cu gestul acesta ne-am mai întâlnit: el exprima mişcarea indignată faţă de intenţia cuiva de a nega drepturile noastre cele mai elementare. Să numim aşadar acest gest: *gestul protestatar împotriva încălcării drepturilor omului.*

Noţiunea „drepturile omului” datează de două secole,

celebritatea, însă, şi-a cucerit-o abia în a doua jumătate a anilor şaptezeci ai secolului nostru. În această perioadă a fost expulzat din ţara sa Aleksandr Soljeniţîn, iar statura sa impresionantă, împodobită cu o barbă mare şi cu cătuşe la mâini, a avut darul să-i fascineze pe intelectualii occidentali bolnavi de năzuinţa spre un destin grandios. Datorită lui, au început, cu o întârziere de cincizeci de ani, să creadă că în Rusia comunistă existau lagăre de concentrare; până şi adepţii progresului au admis, pe neaşteptate, că a întemniţa o persoană pentru ceea ce gândea era o nedreptate. Şi, pentru a da mai multă greutate acestei noi atitudini, au descoperit o justificare nemaipomenită: comuniştii ruşi au încălcat drepturile omului, şi asta în ciuda faptului că aceste drepturi au fost declarate solemn de însăşi Revoluţia franceză!

Aşadar, mulţumită lui Soljeniţîn, expresia „drepturile omului” şi-a regăsit locul în vocabularul epocii noastre; nu cunosc nici un singur om politic care să nu invoce măcar de zece ori pe zi „lupta pentru drepturile omului” sau „încălcarea drepturilor omului” Cum însă, în Occident, oamenii nu trăiesc sub ameninţarea lagărelor de concentrare şi pot spune şi scrie ce vor, pe măsură ce creştea în popularitate, lupta pentru drepturile omului îşi pierdea orice conţinut concret, pentru a deveni, în cele din urmă, un fel de atitudine generală a tuturor împotriva totului, un fel de energie ce transformă dorinţele în drepturi. Lumea a devenit un drept al omului şi toate s-au schimbat în drept; dorinţa de dragoste în dreptul la dragoste, dorinţa de odihnă în dreptul la odihnă, dorinţa de prietenie în dreptul la prietenie, dorinţa de a circula cu viteză interzisă în dreptul de a circula cu viteză interzisă, dorinţa de fericire în dreptul la fericire, dorinţa de a publica o carte în dreptul de a publica o carte, dorinţa de a răcni noaptea pe stradă în dreptul de a răcni noaptea pe stradă. Şomerii au dreptul să ocupe un magazin alimentar de lux, doamnele în blănuri au dreptul să cumpere caviar, Brigitte are dreptul să-şi parcheze maşina pe trotuar, şi toată lumea – şomeri, doamne îmblănite, Brigitte – aparţine aceleiaşi armate de luptători pentru drepturile omului.

Aşezat în fotoliu, în faţa Brigittei, Paul se uita cu drag la capul ei ce se răsucea de la stângă la dreapta, cu toată viteza. Ştia că fiica lui îl plăcea şi asta era pentru el mai important decât să-l placă soţia lui. Căci ochii admirativi ai fiicei îi dăruiau ceea ce

Agnes nu-i putea dărui: dovada că nu se înstrăinase de tinereţe, că făcea parte încă din rândurile celor tineri. Nu trecuseră nici două ore din clipa în care Agnes, înduioşată de tuşea lui, îi mângâiase părul. Cât de mult prefera el acestei mângâieri umilitoare răsuci tul din cap al Brigittei! Prezenţa fiicei sale acţiona asupra lui ca un acumulator de energie din care-şi trăgea puterea.

A fi absolut modern

Ah, dragul meu Paul, care voia să-l provoace pe Ursul, să-l facă să turbeze, trăgând o linie în urma istoriei, în urma lui Beethoven şi a lui Picasso. În mintea mea se contopeşte cu Iaromil, personajul unui roman pe care l-am terminat exact acum douăzeci de ani, roman pe care, într-unul din capitolele viitoare, îl voi lăsa pentru profesorul Avenarius, într-un bistrou din cartierul Montparnasse.

Ne aflăm în Praga anului 1948; Iaromil, un tânăr în vârstă de douăzeci de ani, e îndrăgostit la nebunie de poezia modernă, de Breton, de Eluard, de Desnost, de Nezval şi urmând exemplul acestora, îşi făureşte un slogan din fraza scrisă de Rimbaud în cartea sa *Un anotimp în infern*: „Trebuie să fii absolut modern!” Numai că ceea ce se anunţase atât de spontan în Praga anului 1948, a fi absolut modern, era revoluţia socialistă, care, imediat şi cu brutalitate, a condamnat arta modernă de care Iaromil era îndrăgostit de moarte. Atunci, eroul meu, aflat în societatea câtorva prieteni (şi ei îndrăgostiţi de moarte de arta modernă), s-a dezis cu sarcasm de tot ce îndrăgea (ce îndrăgea cu adevărat şi din toată inima), fiindcă nu voia să trădeze marea poruncă: „a fi absolut modern”. În renegarea lui a investit toată furia şi pasiunea unui puşti dornic să pătrundă cu o faptă brutală în viaţa de adult; prietenii lui văzând cu câtă îndârjire înfocată tăgăduia tot ce-i era mai drag – pentru care trăise şi voia să trăiască –, văzând cum tăgăduieşte cubismul şi suprarealismul, pe Picasso şi Dali, pe Breton şi Rimbaud, cum îi tăgăduieşte în numele lui Stalin şi al Armatei roşii (care la vremea respectivă reprezentau culmea modernităţii admise), prietenii săi simţeau în clipa aceea cum li se pune un nod în gât şi, mai întâi au rămas înmărmuriţi, pe urmă uluiţi, ca apoi să-i cuprindă dezgustul şi, în cele din urmă, groaza… Priveliştea acestui

fecioraş, gata să se adapteze la ceea ce se anunţa a fi modern, să se adapteze nu din laşitate (în numele unui avantaj personal sau al carierei), ci bărbăteşte, precum cel ce la durere îşi sacrifică tot ce iubeşte – ei, da, această privelişte îngloba, într-adevăr, în ea groaza (prefigurând oribilul terorii iminente, oribilul ce avea să urmeze, oribilul persecuţiilor, al întemniţărilor şi al spânzurătorilor). S-ar putea ca vreunuia dintre cei ce-l urmăreau atunci să-i fi trecut prin minte gândul: „Iaromil e aliatul propriilor săi gropari."

Bineînţeles, Paul şi Iaromil nu se aseamănă între ei câtuşi de puţin. Singurul lucru care-i uneşte este tocmai această convingere pasionată că „trebuie să fii absolut modern". „Absolut modern" e o noţiune fără un conţinut prestabilit şi definitoriu. De bună seamă, în 1872, Rimbaud nu-şi imagina sub aceste cuvinte milioanele de busturi înfăţişându-i pe Lenin şi Stalin şi cu atât mai puţin îşi imagina filmele publicitare, fotografiile în culori în mai toate revistele sau figura extaziată a unui cântăreţ de rock. Dar prea puţină importanţă are acest fapt, căci a fi *absolut* modern înseamnă: să nu pui niciodată în discuţie conţinutul modernului, să te pui în slujba lui şi să-l slujeşti aşa cum se slujeşte absolutul, adică fără a avea îndoieli.

La fel ca Iaromil, Paul ştia că modernitatea de mâine va fi alta decât cea de azi şi că, pentru eternul *imperativ* al modernităţii, trebuie să ştii să-i trădezi *conţinutul* provizoriu, după cum pentru *sloganul* rimbaldian trebuie să ştii să trădezi versurile lui Rimbaud. În Parisul anului 1968, adoptând o terminologie mult mai radicală decât Iaromil în Praga lui 1948, studenţii francezi au refuzat lumea aşa cum e, lumea superficială a comodităţii, a comerţului, a publicităţii, a stupidei culturi de mase, care îmbuie capetele oamenilor cu melodramele ei, lumea convenţiilor, lumea părinţilor. Paul a petrecut atunci câteva zile pe baricade, şi vocea lui a răsunat cu aceeaşi hotărâre cu care răsunase vocea lui Iaromil în urmă cu douăzeci de ani; nimic nu-l putea face să cedeze; sprijinit de braţul oferit de revolta studenţească, păşea cu entuziasm, îndepărtându-se de lumea părinţilor, pentru ca la cei treizeci sau patruzeci de ani ai săi să devină, în sfârşit, adult.

Pe urmă, timpul a trecut, fiica lui a crescut, s-a făcut mare, şi s-a simţit foarte bine în lumea aşa cum e, în lumea televiziunii, a rockului, a clipului, a publicităţii, a culturii de masă şi a

melodramelor, în lumea puzderiei de cântăreţi, a maşinilor, a modei, a magazinelor alimentare de lux şi a eleganţilor industriaşi ce deveneau, unul câte unul, stele de televiziune. Dacă odinioară fusese în stare să-şi apere cu încăpăţânare înverşunată opiniile sale împotriva judecătorilor, a poliţiştilor, a prefecţilor şi a miniştrilor, nu mai era în stare acum să le apere în faţa fiicei sale căreia îi plăcea să se aşeze pe genunchii lui şi nu se grăbea deloc să părăsească lumea părinţilor spre a pătrunde în vârsta maturităţii. Dimpotrivă, voia să rămână cât mai mult cu putinţă acasă, cu tatăl ei tolerant, care (aproape cu duioşie) îi îngăduia în fiecare sâmbătă să rămână peste noapte cu prietenul ei în cămăruţa învecinată cu dormitorul părinţilor.

Ce înseamnă să fii absolut modern când nu mai eşti tânăr, când ai o fiică diferită de ceea ce ai fost tu la vârsta ei? Paul găsi cu uşurinţă răspunsul: a fi absolut modern înseamnă, în acest caz, să te identifici absolut cu fiica ta.

Mi-l imaginez pe Paul, aşezat la masa de seară cu Agnes şi Brigitte. Brigitte, răsucită pe scaunul ei, mestecă alene, privind spre ecranul televizorului. Niciunul nu scoate o vorbă, fiindcă sunetul televizorului e dat la maximum. În mintea lui Paul stăruie în permanenţă nefericita frază a Ursului, care-l declarase aliatul propriilor săi gropari. Deodată, firul gândurilor sale e întrerupt de râsul zgomotos al Brigittei: pe ecran se desfăşoară un clip publicitar: un copil, de un an cel mult, se ridică de pe oliţa sa de noapte, trăgând în urma lui sulul de hârtie igienică, a cărei albeaţă se întinde ca trena superbă a unei rochii de mireasă. În clipa aceea Paul îşi aduce aminte că, nu demult, constatase că Brigitte nu citise niciodată o poezie de Rimbaud. Ţinând seama de faptul că, la vârsta Brigittei, fusese un mare admirator al lui Rimbaud, are acum tot dreptul s-o considere groparul său.

Îl încearcă un fel de melancolie văzând-o pe fiica lui cum râde cu atâta poftă, amuzându-se cu nişte prostii televizate, şi habar n-avea de versurile poetului său adorat... Pe urmă îşi pune întrebarea: în fond, de ce-l îndrăgise atât de mult pe Rimbaud?

Cum a ajuns el la această dragoste? Fusese vrăjit de la bun început de versurile lui? Nu. La vremea aceea Rimbaud se contopea în mintea lui cu Troţki, cu Breton, cu suprarealiştii, cu Mao, cu Castro, într-un unic amalgam revoluţionar. Primul lucru pe care l-a cunoscut din opera lui Rimbaud a fost acest slogan

tocat şi răstocat de toată lumea: *changer la vie,* schimbaţi viaţa. (Ca şi când, pentru formularea unei asemenea banalităţi ar fi fost nevoie de existenta unui poet de geniu...) Ce-i drept, pe urmă a citit din poeziile lui, pe unele le ştia chiar pe dinafară, şi-i plăceau. Nicicând însă nu le-a citit pe toate şi-i plăceau doar cele despre care vorbeau cei din anturajul lui care, la rândul lor, vorbeau despre ele fiindcă le fuseseră recomandate de alţi cunoscuţi. Aşadar, Rimbaud n-a fost dragostea lui estetică şi, cine ştie, poate n-a avut niciodată o dragoste estetică... Se înrolase sub stindardul lui Rimbaud aşa cum ne înrolăm sub un drapel, aşa cum aderăm la un partid politic, sau la o echipă de fotbal, ai cărei suporteri suntem. Dar, de fapt, ce i-au adus lui versurile lui Rimbaud? Nimic decât mândria de a se afla în rândurile celor ce îndrăgesc versurile lui Rimbaud.

Se întorcea mereu cu gândul la recenta discuţie cu Ursul: mă rog, a exagerat, s-a lăsat furat de paradoxuri, l-a provocat pe Ursul şi pe ceilalţi din jurul lui, dar, la drept vorbind, nu le-a spus el adevărul adevărat? Ceea ce Ursul numeşte, cu atâta respect, „cultură", nu e oare o autoamăgire, o himeră, un lucru, ce-i drept, superb şi valoros, dar care pe noi ne interesează mult mai puţin, încât nu ne încumetăm să-l recunoaştem?

Cu câteva zile în urmă, Paul îi dezvăluise Brigittei opiniile sale care au avut darul să-l şocheze pe Ursul, străduindu-se în acest timp să folosească aceleaşi cuvinte pe care le folosise atunci. Voia sa afle cum va reacţiona fiica lui. Iar ea, în loc să se scandalizeze de vorbele provocatoare, s-a arătat dispusă să meargă mult mai departe. Pentru Paul, atitudinea ei era foarte importantă. Se ataşa de fiica lui tot mai mult, şi în ultimii ani voia să-i cunoască părerea asupra tuturor problemelor care-l frământau. S-ar putea ca, la început, să fi făcut asta din motive educaţionale, spre a o determina să se ocupe de lucruri serioase, curând însă, rolurile s-au inversat pe nesimţite; el nu mai aducea cu profesorul ce-şi încurajează cu întrebările sale o elevă timidă, ci cu bărbatul nesigur de el, care vine să consulte o prezicătoare.

De la o prezicătoare nu se pretinde să fie prea înţeleaptă (Paul nu-şi face prea multe iluzii despre talentul şi cunoştinţele fiicei sale), ci să fie legată prin nişte conducte invizibile de rezervorul unei înţelepciuni situate undeva în afara ei. Când o auzea pe Brigitte expunându-şi propriile opinii, Paul nu le

atribuia originalităţii personale a fiicei sale, ci măreţei înţelepciuni colective a tinerilor, care se exprima prin gura ei; aşa se face că le asculta cu o încredere din ce în ce mai mare.

Agnes se ridică, strânse de pe masă vasele şi tacâmurile şi se duse cu ele în bucătărie, Brigitte se întoarse cu scaun cu tot spre ecranul televizorului şi Paul rămase la masă, de unul singur. Îi veni în minte jocul de societate practicat de părinţii săi. Zece persoane se învârtesc în jurul unui şir de zece scaune; la un semnal anume, toţi trebuie să se aşeze. Fiecare scaun e prevăzut cu o inscripţie. Pe cel ce-i revine lui se poate citi: Aliatul spiritual al groparilor săi.

Ştie că jocul s-a terminat şi el va rămâne ţintuit pe acest scaun pentru totdeauna.

Ce-i de făcut? Nimic. În definitiv, de ce n-ar trebui să fii aliatul groparilor tăi? Ar fi oare mai bine să te iei de gât cu ei? Ca pe urmă să-ţi scuipe pe sicriu?

Auzi din nou râsul Brigittei şi, ca prin farmec, îi veni în minte o altă definiţie, cea mai paradoxală şi cea mai radicală. Îi plăcu atât de mult încât îl făcu aproape să uite de tristeţea sa. Iată această definiţie: a fi absolut modern înseamnă a fi aliatul groparilor tăi.

A fi victima gloriei tale

A-i spune lui Bernard „însoară-te cu mine” era, în orice caz, o greşeală; a-i spune însă acest lucru după ce primise diploma de măgar desăvârşit, a fost o eroare de dimensiunea Mont-Blanc-ului. Căci trebuie să ţinem seama de o împrejurare care, la prima vedere, pare absolut improbabilă, dar trebuie să ne-o reamintim dacă vrem să-l cunoaştem pe Bernard: în afara unui pojar în copilărie, nu mai cunoscuse altă boală, în afara morţii câinelui de vânătoare al tatălui său, nicio moarte nu-l afectase, şi în afara câtorva note proaste la examene, nu mai cunoscuse alt eşec; trăise în certitudinea că-i fusese hărăzită fericirea, că toată lumea gândeşte despre el numai de bine. Ridicarea la rangul de măgar a fost prima lovitură grea la care a fost supus.

Tot atunci s-a produs o bizară coincidenţă. Imagologii lansaseră în aceeaşi perioadă o campanie publicitară pentru postul de radio unde lucra, şi pe afişele mari lipite în toată Franţa apărea fotografia în culori a întregii echipe redacţionale:

pe fondul unui cer albastru apăreau toţi, în cămăşi albe, cu mânecile suflecate şi cu gura căscată: râdeau. Plimbându-se pe străzile Parisului, Bernard se simţise mai întâi copleşit de mândrie. Dar, după o săptămână sau două de glorie imaculată, s-a prezentat în biroul lui acel uriaş burduhănos şi, cu zâmbetul pe buze, i-a înmânat tubul de carton în care se afla diploma cu pricina. Dacă povestea s-ar fi întâmplat în perioada când fotografia sa gigantică nu era încă oferită întregii lumi, Bernard ar fi suportat, fără doar şi poate, mult mai uşor şocul acestei lovituri. Dar gloria fotografiei i-a conferit ruşinii diplomei un fel de rezonanţă, multiplicând-o.

A citi în *Le Monde* că un necunoscut oarecare, pe nume Bernard Bertrand, a fost avansat la rangul de măgar desăvârşit era una; iar alta e să afli despre avansarea în acest rang a unui om a cărui fotografie poate fi văzută la orice colţ de stradă. În plus, gloria adaugă la tot ce ni se întâmplă un ecou însutit. Nu e nicio plăcere să cutreieri lumea trăgând după tine un ecou... Bernard şi-a dat seama numaidecât de vulnerabilitatea sa foarte recentă, spunându-şi, în sinea lui, că gloria era pentru el exact ceea ce nu fusese niciodată o ambiţie a lui... Desigur, dorea succesul, dar succesul şi gloria sunt două lucruri diferite. Gloria înseamnă să fii cunoscut de mulţi oameni, fără ca tu să-i cunoşti; aceştia îşi închipuie că-şi pot permite orice în privinţa ta, vor să ştie totul despre tine şi se comportă ca şi când le-ai aparţine. Actorii, cântăreţii, oamenii politici simt de bună seamă o anumită voluptate când se pot dărui în felul ăsta altora. Dar Bernard nu şi-a dorit niciodată această voluptate. Nu demult, în decursul unei convorbiri radiofonice cu un actor al cărui fiu era amestecat într-o afacere scandaloasă, se delectase copios constatând că gloria acestui om devenise un călcâi al lui Achile, punctul său slab, coama de care Bernard putea să-l apuce, să-l zgâlţâie zdravăn şi să nu-l mai scape din mână. Bernard voia să fie cel ce pune întrebările, nicidecum cel ce trebuie să răspundă. Dar gloria îi aparţine celui ce răspunde şi nu celui ce întreabă. Cel ce răspunde se află sub lumina reflectorului, pe când cel ce întreabă e filmat din spate, în plină lumină apare Nixon, nu Woodward. Bernard nu-şi doreşte gloria celui asupra căruia sunt îndreptate luminile proiectoarelor, ci puterea celui aflat în penumbră. Îşi doreşte forţa vânătorului care ucide un tigru, nu gloria tigrului admirată de cei ce se vor servi de el ca preş de-a

lungul patului.

Dar gloria nu e un apanaj al celebrităţilor. Fiecare om cunoaşte măcar o dată în viaţă mica sa glorie şi cel puţin pentru o clipă acelaşi lucru pe care-l simte Greta Garbo, Nixon sau un tigru jupuit. Gura lui Bernard, larg deschisă, râdea de pe toate zidurile Parisului, şi el avea senzaţia că-i ţintuit pe stâlpul infamiei: toată lumea îl vedea, îl examina, îl judeca. Când Laura i-a spus: „Bernard, însoară-te cu mine”, şi-a imaginat-o şi pe ea, alături de el, pe stâlpul infamiei. Şi, deodată (asta nu i se mai întâmplase până atunci), i s-a părut bătrână, de o extravaganţă dezagreabilă şi uşor ridicolă.

Povestea era cu atât mai neplăcută cu cât niciodată nu avusese mai multă nevoie de ea ca acum. Dragostea cea mai salutară rămânea pentru el dragostea unei femei mai în vârstă, cu condiţia ca această dragoste să devină şi mai secretă, iar femeia să dea dovadă de şi mai multă înţelepciune şi de o discreţie absolută. Dacă Laura s-ar fi decis să-i propună în locul stupidei căsătorii să construiască din dragostea lor un castel cât mai luxos, departe de viaţa publică, n-ar fi trebuit să se teamă că-l va pierde pe Bernard.

Dar, văzându-i uriaşa fotografie la toate colţurile de stradă, Laura a pus-o în strânsă legătură cu noua atitudine a iubitului ei, cu muţenia lui, cu lipsa lui de concentrare şi, fără să ezite, a tras concluzia că succesul îi scosese în cale o altă femeie la care se gândea, fără încetare. Şi, nevrând să se dea bătută fără luptă, a hotărât să treacă la atac.

Veţi înţelege acum de ce bătea Bernard în retragere. Când unul atacă, celălalt se retrage – aşa e regula. Retragerea, o ştim cu toţii, e cea mai dificilă manevră militară. Bernard o executa cu priceperea şi precizia unui matematician: obişnuinţa de a petrece în casa Laurei patru nopţi pe săptămână se limita acum la două nopţi; dacă obişnuia să plece cu ea la fiecare sfârşit de săptămână, acum nu-i mai consacra decât o duminică din două şi se pregătea să treacă şi la alte restricţii. Se vedea în postura pilotului unei nave cosmice care, revenind în atmosferă, trebuie frânată brusc şi cu sânge rece. Frână, aşadar, cu prudenţă şi cu toată energia, în timp ce fermecătoarea, graţioasa şi materna sa prietenă dispărea încet-încet din ochii lui. În locul ei se afla acum o femeie veşnic pusă pe ceartă, o femeie lipsită de înţelepciune şi de maturitate, o femeie cicălitoare.

Într-o zi, Ursul i-a spus: „Am cunoscut-o pe logodnica ta.”

Bernard s-a făcut roşu la faţă de ruşine.

Şi Ursul a continuat: „Mi-a vorbit de o neînţelegere între voi. E o femeie simpatică. Fii mai bun cu ea.”

Bernard a pălit de mânie. Ştia că Ursul are limba lungă şi nu ştie să şi-o ţină între dinţi; şi nu se îndoia că toţi salariaţii radioului aflaseră cine-i metresa lui. Legătura cu o femeie mai în vârstă i se păruse până acum o perversiune încântătoare, aproape îndrăzneaţă, acum însă era sigur că toţi colegii vor vedea în alegerea lui o nouă confirmare a *măgăriei* sale.

„De ce umbli şi te plângi de mine la nişte străini?”

„La străini? La cine te referi?”

„La Ursu.”

„Îl credeam prietenul tău.”

„Chiar dacă ar fi prietenul meu, de ce trebuie să-i încredinţezi intimităţile noastre?”

Îi răspunse cu tristeţe în glas: „Eu nu-mi ascund dragostea pentru tine. Ar trebui s-o păstrez sub tăcere? Ori, poate, ţi-e ruşine cu mine!?”

Bernard renunţă să mai răspundă. Da, îi era ruşine cu ea. Îi era ruşine, chiar dacă era fericit cu ea. Dar era fericit cu ea numai atunci când uita că-i e ruşine cu ea.

Lupta

Laura suportă foarte greu momentele în care simţi că naveta cosmică a dragostei îşi încetinea zborul.

„Spune-mi, ce-i cu tine? Explică-mi, te rog.”

„Nu se întâmplă nimic.”

„Te-ai schimbat.”

„Simt nevoia să fiu singur.”

„Ţi s-a întâmplat ceva?”

„Am necazuri!”

„Dacă ai necazuri, e un motiv în plus să nu fii singur. Când avem griji, e mai bine să avem pe cineva lângă noi.”

Într-o vineri plecă la casa lui de vacanţă, fără s-o invite. Cu toate acestea, sâmbătă era la el. Ştia că n-ar fi trebuit să procedeze în felul ăsta, dar de multă vreme se obişnuise să facă ceea ce nu trebuia, şi era mândră chiar de acest lucru, căci în felul acesta îşi câştiga admiraţia bărbaţilor, şi a lui Bernard mai

mult decât a altora. Uneori, în toiul unui concert sau al unui spectacol care nu-i plăcea, se ridica de pe scaun, în semn de protest, părăsind sala cu o zgomotoasă ostentaţie, sub privirile dezaprobatoare ale vecinilor indignaţi. Într-o zi, Bernard îi trimise la magazin, prin fiica portăresei, o scrisoare pe care o aştepta cu atâta nerăbdare, încât, de bucurie, scoase din raft o pălărioară de blană ce costa pe puţin doua mii de franci, şi i-o dărui cu entuziasm fetiţei de şaisprezece ani. Altă dată a plecat cu Bernard să petreacă împreună două zile libere pe malul mării, într-o vilă închiriată, şi fiindcă voia să-l pedepsească, Dumnezeu ştie pentru ce, şi-a petrecut toată ziua jucându-se cu un puştan de doisprezece ani, fiul unui pescar din vecinătate, ca şi când ar fi uitat cu desăvârşire de existenţa iubitului ei. Surprinzător e faptul că Bernard, în ciuda faptului că se socotea jignit, văzuse în cele din urmă în comportamentul ei o spontaneitate fascinantă („din pricina acestui puştan era gata să uit de toată lumea!”), însoţită de o feminitate dezarmantă (nu era cumva înduioşată de acest copil *ca o mamă?),* şi supărarea îi trecu, ca prin farmec, a doua zi când, în locul feciorului de pescar, îşi consacră tot timpul iubitului ei. Sub privirea drăgăstoasă şi admirativă a lui Bernard, ideile ei capricioase se deschideau cu exuberanţă, cu alte cuvinte, înfloreau ca nişte trandafiri; în actele ei necugetate, în spusele ei negândite, Laura vedea emblema personalităţii sale, farmecul eului său, şi era fericită.

În clipa în care Bernard începuse să-i scape, extravaganţa ei nu dispăru, dar curând îşi pierdu caracterul firesc şi fericit. În ziua când se hotărî să se ducă la el fără a fi invitată, ştia că de data aceasta atitudinea ei nu va fi de natură să-i stârnească admiraţia, şi intră în casa lui cu o teamă ce avu darul să transforme impertinenţa ei, altă dată inocentă, ba chiar fermecătoare, într-o ieşire agresivă, de-o îndârjire convulsionată. Îşi dădea seama de acest lucru şi nu putea să-i ierte lui Bernard faptul că o păgubise de bucuria pe care, până nu demult o încercase, de a fi ea însăşi, bucurie ce s-a dovedit a fi, pe neaşteptate, fragilă, fără rădăcini, şi dependentă total de Bernard, de dragostea şi de admiraţia lui. Dar povestea asta o îndemna cu atât mai mult să adopte un comportament excentric, iraţional, şi să-l provoace să fie rău cu ea; voia să declanşeze o explozie, cu vaga şi tainica speranţă că după

furtună norii se vor risipi şi totul va fi ca înainte.

„Iată-mă, aici sunt”, spuse râzând, grăbindu-se să adauge: „Sper că te bucuri.”

„Da, mă bucur. Dar eu am venit aici să lucrez.”

„Nicio grijă, n-o să te deranjez. N-o să te întreb nimic. Vreau doar să fiu cu tine. Te-am deranjat eu vreodată în timp ce lucrai?”

Nu răspunse.

„Te-am deranjat?!”

N-avu încotro. Trebui să răspundă: „Nu, nu m-ai deranjat.”

„Şi acum de ce te deranjez?”

„Nu mă deranjezi.”

„Nu minţi! Încearcă să te porţi ca un bărbat şi găseşte măcar curajul să-mi spui că eşti foarte supărat pe mine fiindcă am venit aici fără a fi invitată. Nu suport laşitatea bărbaţilor. Aş prefera să-mi spui ridică-te şi pleacă. Hai, spune!”

Strânse din umeri, descumpănit.

„De ce eşti las? De ce?”

Strânse din umeri pentru a doua oară.

„Nu mai strânge din umeri!”

Avea chef să-i strângă pentru a treia oară, dar n-o făcu.

„Ce-i cu tine, ce ţi s-a întâmplat?!”

„Nu mi s-a întâmplat nimic.”

„Te-ai schimbat.”

„Am necazuri, Laura!” spuse cu glas ridicat.

„Şi eu am necazuri!” îi răspunse tot cu glas ridicat.

Era conştient că se comporta prosteşte, ca un băieţandru dojenit de mama lui, şi pentru asta o ura. Ce trebuia să facă? Ştia să se poarte frumos cu femeile, să fie amabil, amuzant, poate chiar seducător, dar nu ştia să fie rău cu ele, asta nu-l învăţase nimeni, dimpotrivă, toată lumea îi băgase în cap că nu trebuie să fie niciodată rău cu ele. Cum trebuie să se poarte bărbatul cu femeia care vine la el nepoftită? La ce universitate se pot învăţa asemenea lucruri?

Încetă să-i mai răspundă şi se retrase în camera alăturată. Se întinse pe canapea şi apucă prima carte aflată la îndemână. Era o ediţie de buzunar a unui roman poliţist. Zăcea lungit pe spate, ţinând cartea deschisă deasupra pieptului, prefăcându-se că citeşte. Trecuse aproape un minut când Laura intră şi se aşeză pe un fotoliu în faţa lui. Pe urmă se uită îndelung la fotografia în

culori cu care era ornamentată coperta cărţii şi începu: „Cum poţi citi aşa ceva?!”

Surprins, îi aruncă o privire întrebătoare.

„Mă uitam la coperta asta!” spuse Laura.

Tot n-o înţelegea.

„Cum poţi să-mi ţii sub nas o copertă de un gust atât de îndoielnic? Dacă vrei neapărat să citeşti această carte în prezenţa mea, fă-mi te rog plăcerea şi rupe-i coperta.”

Fără să-i răspundă, Bernard smulse coperta, i-o întinse şi îşi văzu mai departe de „lectura” sa.

Laurei îi venea să urle. Ar fi trebuit să se ridice, îşi spunea în sinea ei, să plece şi să nu-l mai vadă niciodată. Sau ar fi fost poate mai bine să dea uşor cartea la o parte şi să-l scuipe în obraz. Dar n-avu curajul să facă nici una, nici alta. Preferă să se arunce peste el (cartea zbură cât colo pe covor) şi, copleşindu-l cu sărutări furioase, să-i umble cu mâinile pe tot corpul.

Lui Bernard nu-i ardea deloc să facă dragoste. Dar, dacă avusese curajul să refuze discuţia cu ea, nu se mai simţea în stare să-i refuze somaţia erotică. De altfel, în privinţa asta se asemăna cu bărbaţii tuturor timpurilor. Care bărbat ar îndrăzni să spună: „Jos labele de pe mine!” unei femei care-şi strecoară cu dragoste mâna între picioarele lui. Şi iată-l pe acelaşi Bernard care, cu un dispreţ suveran, rupsese cu câteva clipe în urmă coperta unei cărţi ca să i-o dea amantei umilite, cum reacţiona, deodată, cuminte şi supus la atingerile ei, sărutând-o la rândul său şi descheindu-şi în acelaşi timp pantalonii.

Dar, iată, nici ei nu-i ardea să facă dragoste. Ceea ce o îndemnase să se arunce asupra lui era disperarea de a nu şti ce să facă, şi nevoia de a face ceva. Mângâierile ei pătimaşe şi nerăbdătoare exprimau dorinţa oarbă de a acţiona şi dorinţa mută de a auzi un cuvânt. Când începură să se iubească, se strădui să facă orice ca împreunarea lor să fie mai sălbatică decât oricând, şi grandioasă ca un incendiu de nestins. Dar cum să izbuteşti asta în timpul unei împreunări tăcute (căci ei se iubeau întotdeauna muteşte, dacă e să lăsăm la o parte cele câteva cuvinte lirice, murmurate cu sufletul la gură)? Da, cum să izbuteşti? prin mişcări repezi şi viguroase? prin sonoritatea sporită a suspinelor? prin alternarea poziţiilor? Necunoscând alte metode, le folosi pe toate trei, şi, mai ales, schimbând mai tot timpul poziţia trupului ei, singură, din propria-i iniţiativă: o dată,

în patru labe, apoi călare pe el, născocind alte poziţii, foarte dificile, pe care nu le mai folosiseră niciodată.

Bernard îşi explica surprinzătoarea performanţă trupească a Laurei ca pe o provocare ce nu putea fi refuzată. Şi-l cuprinse deodată vechea anxietate a tânărului care se teme că i se poate subestima talentul erotic şi maturitatea erotică. Această teamă îi conferea Laurei puterea pe care o pierduse de la o vreme încoace şi pe care se întemeiase odinioară relaţia lor: puterea femeii mai în vârstă decât partenerul ei. Şi din nou îl încercă dezagreabilul sentiment că Laura e mai experimentată decât el, că ştie ce el nu ştie, că poate să-l compare cu alţii şi să-l judece. De aceea executa cu deosebit zel toate mişcările solicitate, şi la cel mai mic semnal al Laurei că dorea schimbarea poziţiei, se executa docil, ca un soldat disciplinat pe câmpul de exerciţii. Această gimnastică amoroasă era atât de pretenţioasă şi-l solicita în asemenea măsură încât nu mai avea răgaz să se întrebe dacă era sau nu excitat, sau dacă-l încerca ceva ce se putea numi voluptate.

Nici ei nu-i păsa de plăcere şi de excitaţie, şi în sinea ei îşi spunea: nu te las, n-o să mă goneşti, o să mă bat pentru tine. Şi sexul ei, alunecând în sus şi în jos, se transforma într-o maşină de război care o punea în mişcare şi o comanda. Îşi spunea că asta-i ultima armă, singura care i-a mai rămas, dar atotputernică. Şi, în ritmul mişcărilor sale, repeta în gând, ca pe un *ostinato* de contrabas într-o piesă muzicală: *voi lupta*, *voi lupta*, *voi lupta,* încredinţată că va triumfa.

E destul să deschizi orice dicţionar: A lupta înseamnă să confrunţi voinţa ta cu voinţa altuia, cu scopul de a-l înfrânge, de a-l îngenunchea, eventual de a-l ucide. „Viaţa e o luptă”, e fraza care a trebuit să sune ca un oftat melancolic şi resemnat, atunci când a fost rostită pentru prima oară. Veacul nostru, al optimismului şi al masacrelor, a reuşit să transforme această cumplită frază în sunetele unui cântec dulce şi duios. Veţi spune, poate, că a lupta *împotriva* cuiva e cumplit, dar o luptă *pentru* ceva, e un gest nobil şi frumos. Într-adevăr, e frumos să-ţi investeşti eforturile în slujba fericirii (a dragostei, a justiţiei, şi aşa mai departe), dar dacă îţi place să determini aceste eforturi prin cuvântul luptă, înseamnă că în spatele nobleţei efortului tău se ascunde dorinţa de a doborî pe cineva. Lupta *pentru* e, de când lumea, nedisociabilă de lupta *împotrivă* şi, în decursul

luptei, prepoziţia *pentru* e întotdeauna uitată.

Sexul Laurei se mişca viguros în sus şi în jos. Laura lupta. Iubea şi lupta. Se lupta *pentru* Bernard. Dar *împotriva* cui? Împotriva celui pe care-l îmbrăţişa şi-l strângea cu putere la pieptul ei, ca apoi să-l împingă, să-l desprindă, spre a-l sili să-şi schimbe poziţia. Această performanţă istovitoare, când pe canapea, când pe covor, care făcea să curgă sudoarea de pe ei şi le tăia răsuflarea, aducea cu pantomima unei lupte nemiloase: ea ataca, el se apăra, ea ordona şi el se supunea.

Profesorul Avenarius

Profesorul Avenarius cobora agale pe avenue de Maine, depăşi gara Montparnasse şi, neavând niciun motiv să se grăbească, hotărî să străbată Galeriile Lafayette. La raionul pentru femei se trezi în mijlocul manechinelor de ceară care, îmbrăcate după ultima modă, îl priveau din toate părţile. Avenarius se simţea bine în compania lor. Cel mai mult îl atrăgeau siluetele neclintite ale acestor femei încremenite într-o gesticulaţie aiurită şi a căror gură, larg deschisă, nu exprima râsul (buzele nu erau extinse), ci, mai curând, spaima. În imaginaţia profesorului Avenarius, toate femeile acestea împietrite văzuseră tocmai în clipa aceea superba erecţie a falusului său care, în afara faptului că era uriaş, se mai deosebea de cele obişnuite prin aceea că extremitatea superioară era împodobită cu un cap de drac încornorat, în afara celor ce manifestau o teamă admirativă, alte figurine îşi ţuguiau buzele ce aduceau cu o târtiţă roşie având la mijloc un mic orificiu prin care lăsau impresia că, dintr-o clipă în alta, aveau să-şi strecoare limba spre a-l invita pe profesorul Avenarius la un sărut senzual. Şi mai era aici un al treilea grup de figurine, ale căror buze desenau, pe obrajii lor de ceară, un zâmbet visător. Ochii acestora, pe jumătate închişi, lăsau să se înţeleagă, fără putinţă de tăgadă, că mai savurau, în tăcere şi pe îndelete, voluptatea împreunării.

Superba sexualitate pe care aceste manechine o răspândeau în aer ca undele radiaţiei nucleare nu se bucura de ecou din partea nimănui; printre mărfurile expuse păşeau oameni obosiţi, încărunţiţi, plictisiţi, blazaţi, iritaţi şi absolut asexuali; numai profesorul Avenarius se plimba pe aici fericit, cu sentimentul că

era şeful unei gigantice orgii.

Din păcate, tot ce-i frumos are şi-un sfârşit: profesorul Avenarius părăsi marele magazin şi, vrând să evite şirul de maşini ce nu mai contenea să circule pe bulevard, se îndreptă spre scara ce ducea spre galeriile metroului. Trecea adeseori pe aici şi nimic din ceea ce vedea n-avea darul să-l surprindă. Pe unul dintre culoare se instala întotdeauna aceeaşi formaţie: se foiau pe aici doi *cloşarzi,* unul, cu o sticlă de vin roşu în mână, se adresa din când în and trecătorilor ca să cerşească, spre a le cere, cu un zâmbet dezarmant, o contribuţie pentru o altă sticlă. Un tânăr, aşezat pe jos, cu spatele lipit de perete, îşi ţinea faţa sprijinită în palme; în faţa lui, o inscripţie făcută cu creta spunea că abia ieşise din puşcărie, că nu-şi găseşte de lucru şi e flămând. În sfârşit (în dreptul zidului opus celui unde se afla tânărul proaspăt ieşit din puşcărie), stătea un muzicant obosit; la picioarele lui, într-o parte, o pălărie pe fundul căreia străluceau câteva monezi, iar în cealaltă parte, o trompetă în poziţie verticală.

Un spectacol cât se poate de obişnuit pentru el, cu excepţia unui detaliu care-i atrase atenţia profesorului Avenarius. Exact la jumătatea drumului dintre tânărul ieşit din puşcărie şi cei doi cloşarzi ameţiţi de băutură, nu lângă perete, ci în mijlocul culoarului, stătea o femeie destul de frumoasă, ce nu trecuse de patruzeci de ani; ţinea în mână o puşculiţă roşie, pe care o întindea în faţa trecătorilor cu un zâmbet seducător, radiind de atâta feminitate; pe puşculiţă se putea citi următoarea inscripţie: *ajutaţi leproşii.* Prin eleganţa veşmintelor sale contrasta cu decorul înconjurător şi entuziasmul ei lumina ca o lanternă penumbra culoarului. Prezenţa sa avea darul să strice buna dispoziţie a cerşetorilor, deprinşi să-şi petreacă aici, în fiecare zi, programul de muncă, iar trompeta aşezată vertical la picioarele muzicantului exprima, fără doar şi poate, expresia capitulării în faţa unei concurente neloiale.

De îndată ce capta cu ochii privirea cuiva, frumoasa doamnă rostea cuvintele aproape muteşte, aşa fel încât trecătorii să le citească mai curând de pe buzele sale decât să le audă: „Pentru leproşi!” Profesorul Avenarius voia şi el să citească acele cuvinte pe buzele ei, numai că, văzându-l, spuse doar „pentru lep şi *proşi* nu mai apucă să spună, fiindcă-l recunoscuse. Profesorul o recunoscu la rândul lui, şi nu era în stare să-şi explice de unde

până unde ea aici?! Urcă scara alergând şi ieşi în cealaltă parte a bulevardului.

Ajuns acolo, îşi dădu seama că se folosise în zadar de culoarele metroului, întrucât circulaţia era blocată: de la Coupole până în rue de Rennes avansa, pe toată lăţimea carosabilului, o mulţime de manifestanţi. Toţi cu faţa smeadă, încât profesorul Avenarius crezu că sunt tineri arabi protestând împotriva rasismului. Trecu pe lângă ei nepăsător şi, la un moment dat, deschise uşa unui bistrou; patronul îi spuse: „Domnul Kundera mai întârzie. V-a lăsat aici o carte, ca să vă treacă de urât", şi-i întinse romanul meu *Viaţa e în altă parte,* apărut în colecţia ieftină intitulată Folio.

Avenarius vârî cartea în buzunar fără a-i acorda cea mai mică atenţie deoarece, în clipa aceea, îi reveni în minte femeia cu puşculiţa roşie şi dori s-o revadă.

„Mă întorc numaidecât", spuse, şi ieşi grăbit trăgând uşa în urma lui.

După inscripţiile de pe panourile manifestanţilor, îşi dădu seama că cei ce înaintau de-a lungul şi de-a latul bulevardului nu erau arabi, ci turci, care nu protestau împotriva rasismului francez, ci împotriva bulgarizării minorităţii turce din Bulgaria. Manifestanţii ridicau pumnii strânşi, cu un aer de uşoară oboseală şi plictiseală, întrucât dezinteresul fără margini al parizienilor ce treceau prin preajma lor îi adusese la marginea disperării. Dar, de îndată ce văzură burdihanul superb şi ameninţător al unui bărbat ce înainta pe trotuar în aceeaşi direcţie, ridicând pumnul şi strigând la unison cu ei: „Jos cu ruşii! Jos cu bulgarii!", se simţiră deodată înviorați şi larma lozincilor îşi luă din nou zborul deasupra bulevardului. La intrarea în metrou, lângă scara pe care o urcase cu câteva minute în urmă, Avenarius surprinse două baborniţe slute care împărţeau fluturaşi: „Sunteţi turcoaică?" i se adresă uneia dintre ele. „Nu, ferească Dumnezeu", se împotrivi femeia, de parcă ar fi învinuit-o de cine ştie ce grozăvie.

„Noi n-avem nicio treabă cu această manifestaţie! Noi suntem aici ca să luptăm împotriva rasismului!" Avenarius luă câte un fluturaş de la fiecare şi, în clipa următoare, se izbi de zâmbetul unui tânăr, sprijinit cu nonşalanţă de balustrada scării. Îi întinse şi el un fluturaş, cu un aer de o veselie provocatoare.

„Împotriva cui?" întrebă Avenarius.

„Asta-i pentru libertatea kanacilor în Noua Caledonie.”

Aşadar, profesorul Avenarius coborî în subteran cu trei fluturaşi asupra lui şi avu surpriza să constate de la distanţă că, între timp, atmosfera în catacombe se schimbase; oboseala şi plictiseala dispăruseră; se întâmpla ceva deosebit: răzbeau până la el sunetele vesele ale trompetei, aplauze şi râsete zgomotoase. Apoi, când se apropie, îi fu dat să vadă întreaga scenă: femeia cu puşculiţa roşie era mereu acolo, înconjurată însă de cei doi cloşarzi: unul o ţinea de mâna liberă, celălalt îi sprijinea uşor braţul în care ţinea puşculiţa. Cel ce-o ţinea de mână executa nişte paşi de dans, trei înainte, trei înapoi. Celălalt, care-i sprijinea braţul, întindea în faţa trecătorilor pălăria trompetistului şi striga: „Pentru leproşi! Pentru Africa!” şi muzicantul, lângă el, sufla în trompeta lui de mama focului, mai-mai să i se taie răsuflarea. Şi sufla şi scotea nişte sunete frumoase, cum nu mai scosese în viaţa lui, şi în jurul lor oamenii se adunau, râdeau, se amuzau şi aruncau în pălărie monede strălucitoare şi bilete de bancă, şi cloşardul le mulţumea: „Merci! Ah, que la France est généreuse! Fără Franţa, leproşii ar muri ca animalele! Ah, que la France est généreuse!”

Doamna nu ştia ce să facă: în anumite momente voia să se desprindă, dar auzind din nou aplauzele spectatorilor, continua să facă doi paşi mărunţi înainte şi doi înapoi. La un moment dat, cloşardul încercă s-o tragă spre el ca să danseze strâns lipiţi unul de altul. Simţi atunci o miasmă de alcool ţâşnind din gura lui, şi se împotrivi descumpănită, şi pe chip i se citea teama şi îngrijorarea.

Tânărul proaspăt eliberat din puşcărie se ridică pe neaşteptate şi începu să gesticuleze de zor, vrând parcă să-i avertizeze pe cei doi cloşarzi că sunt în faţa unei primejdii. Se apropiau doi poliţişti. Zărindu-i, profesorul Avenarius intră şi el în joc, mişcându-şi burdihanul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta, aruncându-şi braţele înainte, unul câte unul şi învârtindu-le din coate, zâmbind în toate direcţiile şi răspândind în jurul lui o nemaipomenită atmosferă de bună dispoziţie, de linişte şi pace. Când poliţiştii ajunseră în dreptul lor, îi adresă doamnei cu puşculiţa un zâmbet complice, bătând din palme în ritmul îndrăcit al trompetei şi al picioarelor sale. Poliţiştii îi aruncară o privire nepăsătoare şi îşi văzură mai departe de rondul lor.

Încântat de succes, Avenarius îşi avântă şi mai mult paşii, alergând de colo-colo, învârtindu-se pe loc cu o uşurinţă nebănuită şi imitând cu mâinile acele mişcări pe care le face dansatoarea de cancan care-şi suflecă fusta. Gestul lui avu darul să-l inspire pe cloşard, care se lăsă în jos şi prinse cu degetele marginea fustei. Doamna voia să se împotrivească, dar nu era în stare să-şi desprindă privirea de pe bărbatul mătăhălos care-i zâmbea încurajator; tocmai când se pregătea să-i răsplătească zâmbetul, cloşardul îi ridică fusta până la talie, dezvăluindu-i picioarele despuiate şi chiloţeii verzi (bine asortaţi cu fusta trandafirie). Şi din nou încercă să se împotrivească, dar era neputincioasă: într-o mână ţinea puşculiţa (nimeni nu mai arunca acum în ea nici măcar o centimă, dar o ţinea cu atâta străşnicie, de parcă ar fi fost închise în ea toată cinstea ei, sensul vieţii sale şi, poate, însuşi sufletul ei), iar cealaltă mână era înţepenită în strânsoarea încleştată a cloşardului. Dacă i-ar fi legat ambele mâini ca s-o violeze, nu s-ar fi simţit mai rău. Cloşardul îi trase fusta sus de tot şi striga în gura mare: „Pentru leproşi! Pentru Africa!”, în timp ce pe obrajii doamnei se prelingeau lacrimile umilinţei. Cu toate acestea, nu voia să scoată la iveală această umilinţă (umilinţa recunoscută e de două ori umilinţă), străduindu-se din răsputeri să surâdă, ca şi când totul se petrecea cu consimţământul ei, pentru fericirea şi prosperitatea Africii – drept care merse până acolo încât începu să-şi salte, de bună voie, tot mai sus piciorul ei frumos, deşi un pic mai scurt decât s-ar cuveni.

Pe urmă nările îi fură asaltate de duhoarea cumplită a cloşardului, duhoarea gurii şi a veşmintelor sale pe care nu le mai scosese de pe el de ani de zile, încât prinseseră rădăcini în pielea lui (dacă ar fi fost victima unui accident, o întreagă echipă de chirurgi ar fi trebuit să piardă un ceas ca să răzuiască de pe el aceste boarfe, înainte de a-l întinde pe masa de operaţie); asta le întrecea pe toate – nemaiputând să rabde, făcu un ultim efort şi, smulgându-se brusc din încătuşarea lui, o zbughi cu puşculiţa strânsă la pieptul ei, şi se îndreptă spre profesorul Avenarius. Acesta îşi desfăcu braţele şi o strânse cu putere la pieptul lui. Lipită de el, tremura şi plângea în hohote. O calmă şi, luând-o de mână, o scoase din catacombele metroului.

Corpul

„Ce-i cu tine, Laura? Ai început să slăbeşti!” spuse Agnes cu îngrijorare în timp ce lua masa de prânz cu sora ei, la restaurant.

„Nu-mi mai prieşte nimic. Tot ce mănânc, vomit”, răspunse Laura, trăgând la iuţeală o duşcă din apa minerală pe care o comandase în locul obişnuitului pahar cu vin. „E prea tare”, adăugă apoi.

„Apa minerală?”

„Ar trebui s-o tai cu apă plată.”

„Laura…” Agnes voia s-o admonesteze, dar se mulţumi să spună: „Nu te mai chinui în halul ăsta.”

„Totul e pierdut, dragă Agnes.”

„Dar, de fapt, ce s-a schimbat între voi?”

„Totul. Deşi acum facem dragoste cum nu făceam înainte. Ca doi nebuni.”

„Şi-atunci, ce s-a schimbat, de vreme ce faceţi dragoste ca nişte nebuni?”

„Acestea sunt singurele momente în care am certitudinea că-i al meu. De îndată ce încetăm, gândurile lui se duc iar în altă parte. Chiar dacă am face dragoste de o sută de ori mai mult, tot n-ar ajuta. S-a terminat, totul e pierdut. Fiindcă a face dragoste nu înseamnă pentru mine mare lucru. Nu asta mă interesează. Important e să se gândească la mine. Am avut mulţi bărbaţi la viaţa mea – niciunul nu mai ştie de mine, iar eu nu mai ştiu de ei, şi mă întreb de ce naiba am trăit atâţia ani dacă n-am lăsat după mine nicio urmă? Ce a rămas din viaţa mea? Nimic, Agnes, nimic! În ultimii doi ani, ce-i drept, am fost fericită cu adevărat ştiind că Bernard se gândea la mine, că locul meu era în mintea lui, că trăiam în el. Căci pentru mine adevărata viaţă e să trăiesc în gândul altuia. Fără asta sunt un cadavru viu.”

„Dar atunci când eşti singură acasă şi asculţi un disc cu Mahler al tău, asta nu-ţi prilejuieşte măcar puţinul de fericire elementară pentru care merită să trăieşti?”

„Astea-s prostii, dragă Agnes, şi tu ştii prea bine acest lucru. Mahler nu înseamnă pentru mine nimic, dar absolut nimic când sunt singură. Mahler mă incintă numai atunci când sunt cu Bernard, sau atunci când ştiu că se gândeşte la mine. Când sunt fără el, nici patul nu sunt în stare să-l fac. Şi nu-mi vine să mă

spăl, nici să-mi schimb furoul.”

„Nu te supăra, Laura, dar Bernard al tău nu e totuşi unicul bărbat pe această lume!”

„Ba, e”, replică Laura. „De ce m-aş minţi? Bernard e ultima şansă pentru mine. Nu mai am douăzeci de ani, nici treizeci. După Bernard urmează desertul.” Sorbi o gură de apă minerală şi repetă: „Apa asta e prea tare.” Şi chemă chelnerul ca să-i ceară o carata cu apă obişnuită. „Peste o lună pleacă în Martinica”, reluă ea. „Am fost acolo cu el, de două ori. De data asta m-a prevenit că pleacă singur. Două zile n-a putut să mănânc absolut nimic. Dar ştiu ce-o să fac.”

Pe masă apăru carafa cu apă obişnuită şi, sub ochii miraţi ai chelnerului, Agnes turnă din ea o doză peste apa minerală din paharul ei: pe urmă repetă: „Da, ştiu ce-o să *fac.”*

Amuţi, ca şi când prin această tăcere voia să-şi îndemne surioara s-o chestioneze. Agnes îşi dădu seama de acest lucru şi, dinadins, nu puse un timp nicio întrebare. Văzând însă că tăcerea durează prea mult, se hotărî să capituleze: „Ce-ai de gând să faci?”

Laura îi spuse că, în ultima săptămână, consultase cinci medici pe puţin, cărora li se plânsese că suferă de insomnie, cerând fiecăruia să-i prescrie barbiturice.

Din clipa în care Laura începea să adauge la plângerile sale obişnuitele aluzii la sinucidere, Agnes nu mai avea linişte, se simţea veşnic obosită şi abătută. De multe ori a încercat să-i scoată din cap gărgăunii, cu argumente logice sau sentimentale, asigurând-o mereu de dragostea ei („nu poţi să-mi faci *mie* una ca asta”), dar fără niciun rezultat. Toate argumentele sale n-aveau asupra surorii nicio influenţă. Laura continua să vorbească despre sinucidere ca şi când n-ar fi auzit nimic.

„O să plec în Martinica cu o săptămână înaintea lui”, continua Laura. „Am şi eu o cheie. Vila e pustie. O să fac aşa ca să mă găsească acolo şi să nu poată uita de mine niciodată.”

Ştiind-o în stare să comită acte necugetate, Agnes se-nfricoşă auzind această frază: „Voi face aşa ca să mă găsească acolo”: îşi imagina corpul nemişcat al Laurei în mijlocul salonului din vila tropicală şi se înspăimânta la gândul că această imagine era cât se poate de verosimilă şi de conceput în privinţa Laurei.

Să iubească pe cineva însemna pentru Laura să-i dăruiască trupul, să i-l aducă, aşa cum îi adusese surioarei clavirul alb, să-l

depună în mijlocul apartamentului său şi să spună: iată-mă, aici sunt. Cele cincizeci şi şapte de kilograme ale mele, aici e carnea, aici sunt oasele mele pentru tine şi la tine vreau să le las. Acest dar era pentru ea un gest erotic căci, în ochii ei, corpul nu era sexual doar în momentele deosebite ale excitaţiei ci, aşa cum am spus: sexual de la început, a priori, neîncetat şi total, cu exteriorul şi interiorul său, în somn, în stare de trezie şi în moarte deopotrivă.

Pentru Agnes, erotismul se limita la clipa excitaţiei, când corpul devine dezirabil şi frumos. Numai această clipă justifica şi răscumpăra corpul; când iluminatul acesta artificial se stingea, corpul devenea iar acel simplu mecanism murdar, pe care era obligată să-l deservească. De aceea n-ar fi putut să spună niciodată: „o să fac aşa ca el să mă găsească acolo”. Se îngrozea la gândul că bărbatul iubit ar vedea-o ca pe un simplu corp deposedat de sex, un trup despuiat de orice farmec, cu faţa convulsionată şi într-o poziţie pe care n-ar mai fi în stare să şi-o controleze. S-ar fi ruşinat. Pudoarea ar fi împiedicat-o să devină cadavru de bună voie.

Dar Agnes ştia că Laura e altfel: să-şi expună corpul neînsufleţit în salonul amantului, această idee izvora din atitudinea ei faţă de corp şi de stilul ei de a iubi. De aceea se sperie. Se aplecă peste masă şi-o apucă de mâini.

„Tu poţi să mă înţelegi”, spuse Laura acum, cu o voce stinsă. „Tu îl ai pe Paul. Cel mai bun bărbat pe care ţi l-ai fi putut închipui. Eu îl am pe Bernard.

Dacă Bernard mă părăseşte, eu nu mai am nimic, şi nu voi mai avea pe nimeni. Şi tu ştii prea bine ca eu nu mă mulţumesc cu puţin. Eu n-am de gând să mă uit la mizeria vieţii mele. Eu am despre viaţă o concepţie prea înaltă: ori îmi dă totul, ori plec. Tu mă înţelegi. Tu eşti sora mea.”

Se aşternu un moment de tăcere. Agnes, descumpănită, căuta cuvintele cu care să-i răspundă. Era obosită. De atâtea săptămâni se tot repeta unul şi acelaşi dialog, şi de fiecare dată se confirma ineficienţa spuselor ei.

Peste clipele acestea de oboseală şi neputinţă răsună deodată această frază, absolut neverosimilă:

„Bătrânul Bertrand Bertrand a tunat şi a fulgerat din nou în parlament, protestând împotriva valului de sinucideri! Vila din Martinica e proprietatea lui. Să te ţii ce bucurie o să-i fac!”

spuse Laura izbucnind în hohote de râs.

Deşi nervos şi forţat, râsul acesta îi veni totuşi în ajutor Agnesei, ca un aliat neaşteptat. Începu şi ea să râdă, şi râsul lor îşi pierdu repede nefirescul iniţial, devenind, pe neaşteptate, un râs adevărat, un râs al uşurării sufletului – ochii surorilor erau acum plini de lacrimi şi simţeau că se iubesc, că Laurei nu-i mai trecea prin gând să-şi ia viaţa. Vorbeau amândouă de-a valma, ţinându-se de mână, şi tot ceea ce spuneau erau cuvinte de dragoste fraternă, în spatele cărora se întrezărea vila cu grădină din Elveţia şi gestul mâinii lansat în sus ca o minge colorată, ca o invitaţie la călătorie, ca o promisiune amintind de un viitor nebănuit, promisiune ce nu fusese respectată, dar al cărei ecou rămânea pentru ele atât de frumos şi atât de atrăgător.

Când ameţeala bucuriei încetă, Agnes spuse: „Să nu faci vreo prostie, dragă Laura. Niciun bărbat nu merită să te chinuieşti din pricina lui. Gândeşte-te la mine, gândeşte-te cât de mult te iubesc.”

„Şi totuşi, aş vrea să fac ceva”, replică Laura, grăbindu-se să adauge: „Ceva trebuie să fac.”

„Să faci ceva?! Ce anume?”

Laura se uită adânc în ochii surorii şi strânse din umeri, vrând parcă să spună că, deocamdată, conţinutul cuvântului „ceva” îi scapă. Pe urmă lăsă capul uşor pe spate, şi pe chipul ei se putea citi un zâmbet firav şi melancolic. Îşi atinse cu vârful degetelor un loc anume în adâncitura dintre sini şi repetând „ceva, ceva”, îşi zvâcni braţele înainte.

Agnes răsuflă uşurată: ce-i drept, nu putea să-şi imagineze nimic concret sub acest „ceva”, dar gestul Laurei nu lăsa vreun loc de îndoială: acest „ceva” ţintea spre depărtările frumoase şi n-avea nicio legătură cu trupul neînsufleţit, zăcând pe podeaua unui salon tropical.

La câteva zile după aceea, Laura se prezentă la Asociaţia Franţa-Africa, al cărei preşedinte era tatăl lui Bernard şi se înrolă ca voluntar în acţiunea de strângere a banilor pentru leproşi, pe străzile Parisului.

Gestul năzuinţei spre nemurire

Prima dragoste a Bettinei a fost fratele ei Clemens, viitorul mare poet romantic, pe urmă, aşa cum ştim, s-a îndrăgostit de

Goethe, l-a divinizat pe Beethoven, şi-a iubit soţul, marele poet Achim von Arnim, ca apoi să se îndrăgostească nebuneşte de prinţul Herman von Pückler-Muskau care, fără a fi poet, scria cărţi (căruia, de altfel, i-a dedicat *Corespondenţa lui Goethe cu o copilă*), apoi, când se apropia de cincizeci de ani, a nutrit un sentiment erotico-matern pentru doi tineri, Philipp Nathusius şi Julius Döring, care, deşi nu scriau cărţi, au făcut cu ea un schimb de scrisori (corespondenţă pe care a publicat-o parţial), l-a admirat pe Karl Marx şi, într-o zi, pe când se afla în vizită la logodnica lui, l-a constrâns s-o însoţească într-o lungă plimbare nocturnă, în doi (Marx n-avea niciun chef de plimbare, dorind să fie cu Jenny, nu cu Bettina; dar, iată, nici bărbatul care a fost în stare să întoarcă întreaga lume cu picioarele în sus n-a fost în stare să-i reziste femeii care-l tutuia pe Goethe), a avut o slăbiciune pentru Franz Liszt, dar foarte trecătoare, întrucât era indignată de faptul că Liszt nu se interesa decât de gloria lui, s-a străduit cu pasiune să-l ajute pe pictorul Karl Blecher, suferind de o boală psihică (pe a cărui soţie nu o dispreţuia mai puţin decât o dispreţuise, odinioară, pe soţia lui Goethe), s-a angajat într-o corespondenţă febrilă cu Karl Alexander, moştenitorul tronului Saxoniei şi Weimarului, a scris pentru Friedrich Wilhelm, regele Prusiei, *Cartea regelui,* în care prezenta îndatoririle regelui faţă de supuşii săi, apoi a publicat *Cartea săracilor*, descriind în ea mizeria cumplită în care trăia poporul obidit, şi s-a adresat din nou regelui, cu cererea de a-l elibera din închisoare pe Wilhelm Schloeffel, învinuit de participare la un complot comunist, ca imediat după aceea să intervină în favoarea lui Ludwig Mieroslawski, unul dintre conducătorii revoluţiei poloneze, întemniţat într-o închisoare din Prusia, unde aştepta să fie executat. Pe ultimul bărbat pe care l-a adorat, nu l-a întâlnit niciodată: acesta a fost Sándor Petöffi, poetul ungur, mort la vârsta de douăzeci şi şase de ani în armata insurecţională a anului 1848. În felul acesta ea a dezvăluit întregii lumi nu doar un mare poet (obişnuia să-i spună *Sonnengott,* Dumnezeul soarelui), ci, o dată cu el, şi ţara lui, de a cărei existenţă, la vremea aceea, Europa aproape nu ştia. Dacă ne amintim de faptul că intelectualii unguri, care în 1956 s-au răsculat împotriva Imperiului rus, aprinzând flacăra primei revoluţii antistaliniste de proporţii, făceau parte din gruparea intitulată de ei „Cercul Petöffi”, constatăm că, prin iubirile ei,

Bettina e prezentă pe un segment întins al istoriei europene, începând din secolul al optsprezecelea şi mergând până la jumătatea veacului nostru. Curajoasa şi înverşunata Bettina: zâna istoriei, prinţesa istoriei. Şi spun asta pe bună dreptate, căci pentru ea istoria era (toţi prietenii ei foloseau această metaforă) „întruparea Domnului”.

Uneori, prietenii îi reproşau că nu se gândeşte destul la propria-i familie, la situaţia ei financiară, că se jertfeşte prea mult pentru alţii, şi nu ştie să socotească.

„Ce-mi spuneţi voi nu mă interesează! Nu sunt contabil! Uitaţi-vă ce sunt!” le răspundea, şi în aceeaşi clipă îşi ducea mâinile la piept, şi vârful degetelor mijlocii atingeau un punct situat exact în adâncitura dintre cei doi sâni. Pe urmă îşi lăsa uşor capul pe spate, cu faţa acoperită de un zâmbet firav şi melancolic şi, cu o mişcare zvâcnită dar totodată elegantă, îşi lansa braţele înainte. În timpul acestei mişcări, falangele se atingeau, şi abia în final degetele se răşchirau şi palmele se deschideau.

Nu, nu vă înşelaţi. E acelaşi gest pe care-l făcuse Laura în finalul episodului precedent, când declarase că vrea să facă „ceva”. Să ne reamintim situaţia respectivă:

Când Agnes a spus: „Să nu faci vreo prostie, dragă Laura. Niciun bărbat nu merită să te chinuieşti din pricina lui, gândeşte-te la mine, gândeşte-te cât de mult te iubesc”, Laura i-a răspuns: „Şi, totuşi, aş vrea să fac ceva. Ceva trebuie să fac!” În timp ce rostea aceste cuvinte o încerca imaginea confuză că face dragoste cu un alt bărbat. Începuse să se gândească mai des la această posibilitate şi asta nu era deloc în contradicţie cu dorinţa ei de a-şi lua viaţa. Erau două reacţii extreme şi cât se poate de legitime ale femeii umilite. Visul ei neclar despre infidelitate fusese întrerupt cu brutalitate de nefericita intervenţie a Agnesei, care voia, neapărat, să fie lămurită: „Ceva?! Ce anume?”

Dându-şi seama că ar fi fost ridicol să-şi mărturisească dorinţa de infidelitate după ce, cu câteva clipe în urmă, făcuse aluzie la sinucidere, Laura a rămas descumpănită, mulţumindu-se să repete încă o dată cuvântul „ceva”. Şi fiindcă privirea stăruitoare a Agnesei cerea un răspuns mai concret, s-a străduit să dea, măcar printr-un gest, o anumită semnificaţie acestui cuvânt nedefinit: şi-a dus mâinile la piept, apoi le-a întins înainte

cu o mişcare zvâcnită.

Cum i-a dat prin minte să facă gestul acesta? Greu de spus. Nu-l mai făcuse niciodată până atunci. H suflase poate cineva, aşa cum i se suflă unui actor un text pe care l-a uitat. Deşi nu exprima nimic concret, gestul acesta sugera totuşi ideea că „a face ceva” înseamnă a te sacrifica, a te dărui lumii, să-ţi trimiţi sufletul spre zările albastre, ca pe un porumbel.

Proiectul de a se duce în galeriile metroului cu puşculiţa roşie îi fusese de bună seamă străin cu câteva clipe înainte de a-l adopta, şi cu siguranţă nu l-ar fi pus în practică dacă nu şi-ar fi dus degetele la sâni şi nu şi-ar fi împins braţele înainte. Gestul acesta părea a fi înzestrat cu o voinţă proprie: el poruncea, ea îl urma.

Gesturile Laurei şi ale Bettinei sunt identice şi există, fără îndoială, o legătură între dorinţa Laurei de a contribui la educaţia negrilor din ţările îndepărtate şi eforturile Bettinei de a-l salva pe polonezul condamnat la moarte. Cu toate acestea, comparaţia pare nepotrivită. În ceea ce ne priveşte, n-aş putea să mi-o imaginez pe Bettina von Arnim cerşind cu puşculiţa în catacombele metroului! Pe Bettina n-o interesau operele de binefacere! Bettina nu se număra printre femeile bogate care, din lipsa unei activităţi mai plăcute, organizau colecte pentru ajutorarea săracilor. Îşi trata cu duritate servitorii, încât, într-o bună zi, soţul ei, Arnim, a găsit cu cale s-o admonesteze („servitorul e şi el o fiinţă umană şi n-ai voie să-l tratezi ca pe o maşină”, i-a atras atenţia într-o scrisoare). Ceea ce o îndemna să-i ajute pe alţii nu era pasiunea binefacerii, ci dorinţa de a intra în legătură directă şi personală cu Dumnezeu, despre care credea că e întrupat în istorie. Toate iubirile ei pentru bărbaţii celebri (alţi bărbaţi n-o interesau) nu erau decât o trambulină pe care cădea cu toată greutatea, ca apoi să fie lansată tot mai sus, până acolo unde sălăşluieşte acel Dumnezeu întrupat în istorie.

Da, toate astea sunt adevărate. Dar, atenţie! Nici Laura nu se număra printre doamnele sensibile din prezidiile asociaţiilor de binefacere. Nu era în obiceiul ei să le ofere bani cerşetorilor. Când trecea prin preajma lor, deşi se aflau la numai doi-trei metri de ea, se făcea că nu-i vede. Avea un cusur. Suferea de prezbiţie spirituală. Drept care, negrii de pe trupurile cărora carnea se rupe şi cade fâşie cu fâşie, la patru mii de kilometri

depărtare de ea, îi erau mai apropiaţi. Aceştia se aflau exact în acel loc, dincolo de orizontul spre care gestul braţelor sale îi trimetea sufletul ei îndurerat.

Totuşi, între polonezul condamnat la moarte şi negrii leproşi există o deosebire! Ceea ce la Bettina era o intervenţie în istorie, la Laura devenea un simplu act de caritate. Dar, în privinţa asta, Laura n-are nicio vină. Istoria omenirii, cu revoluţiile ei, cu utopiile ei, cu speranţele ei, cu ororile ei, a părăsit Europa şi n-a lăsat în urma ei nimic altceva decât nostalgia. Iată de ce francezul a internaţionalizat acţiunile de binefacere. N-a fost îndemnat (ca, de pildă, americanii) de dragostea creştinească faţă de aproapele său, ci de nostalgia pricinuită de pierderea istoriei, de dorinţa de a o rechema, de a fi prezent în ea măcar cu o puşculiţă roşie, plină cu bănuţi destinaţi leproşilor negri.

Să denumim gestul Bettinei şi al Laurei *gestul năzuinţei spre nemurire.* Aspirând la marea nemurire, Bettina vrea să spună: refuz să dispar cu această zi şi cu grijile ei, vreau să mă depăşesc pe mine însămi, să fiu o parte a istoriei, fiindcă istoria e memoria eternă. În ciuda faptului că nu aspiră decât la mica nemurire, Laura îşi doreşte acelaşi lucru: să se de păşească pe ea însăşi, să depăşească şi această clipă nefericită pe care o traversează, să facă „ceva”, ca să rămână în memoria tuturor acelora care au cunoscut-o.

Ambiguitatea

Din anii copilăriei îi plăcea Brigittei să se aşeze pe genunchii tatei, dar mie mi se pare că, la optsprezece ani, se instala pe ei cu mai multă plăcere. Agnes nu avea în privinţa asta nimic de obiectat. Adeseori Brigitte dădea buzna în patul părinţilor (de pildă, seara târziu, când aceştia se uitau la televizor) şi între toţi trei domnea o intimitate trupească mai mare decât, odinioară, între Agnes şi părinţii ei. Totuşi, Agnesei nu-i scăpa din vedere ambiguitatea acestui tablou: o fetiţă adultă, cu sânii opulenţi şi cu fundul rotofei, instalată pe genunchii unui bărbat frumos, în plină vigoare încă, pipăindu-i cu degetele ei cotropitoare umerii şi obrajii şi spunându-i papa.

Într-o seară se afla în casa lor la o petrecere un grup vesel de prieteni şi, cu acest prilej, Agnes o invitase, ca de obicei, şi pe

sora ei. Când erau cu toţii în cea mai bună dispoziţie, Brigitte se instală în braţele tatei şi Laura se grăbi să spună: „Vreau şi eu!” Brigitte îi eliberă un genunchi, şi astfel stăteau acum amândouă călare pe coapsele lui Paul.

Situaţia aceasta ne aminteşte, o dată în plus, de Bettina, căci datorită ei şi nimănui altcuiva, aşezatul pe genunchi a fost avansat la rangul clasicului model al ambiguităţii erotice. Am spus că Bettina străbătuse întregul câmp de bătălie erotică a vieţii sale adăpostită şi apărată de scutul copilăriei. A purtat acest scut în faţa ei până la cincizeci de ani, ca apoi să-l schimbe cu scutul mamei, spre a putea, la rândul ei, să-i aşeze ea însăşi pe tineri în poală.

Şi iată, din nou, o situaţie de o sublimă ambiguitate: e interzis să bănuieşti o mamă de intenţii sexuale cu fiul ei, drept care, imaginea unui tânăr aşezat (fie şi în sensul figurat al expresiei) pe genunchii unei femei coapte e plină de semnificaţii erotice, cu atât mai sugestive şi mai impunătoare cu cât sunt mai învăluite în ceaţa misterului.

Îndrăznesc să afirm că nu există erotism autentic fără arta ambiguităţii, şi cu cât e mai puternică ambiguitatea, cu atât mai viguroasă e excitaţia. Cine nu-şi aminteşte de minunatul joc de-a doctorul, din copilăria sa?! Fetiţa se întinde pe jos şi băieţelul o dezbracă sub pretextul examenului medical. Fetiţa e cuminte, ascultătoare, fiindcă cel ce o examinează nu-i un băieţel curios, ci un domn serios, îngrijorat de sănătatea ei. Încărcătura erotică a acestei situaţii e deopotrivă imensă şi misterioasă, şi cei doi, de atâta emoţie, îşi pierd răsuflarea. Şi-o pierd cu atât mai mult cu cât băieţelul nu-şi poate îngădui nici măcar pentru o clipă să înceteze a mai fi doctor, iar atunci când îi va scoate fetiţei chiloţeii i se va adresa cu „dumneavoastră”.

Gândul la această binecuvântată clipă a copilăriei îmi evocă o amintire şi mai frumoasă, aceea a unui oraş ceh de provincie, unde o tânără revenise în anul 1969, după o îndelungată şedere la Paris. Plecase la studii în Franţa în 1967 şi după doi ani a găsit ţara ocupată de trupele ruseşti; oamenii erau înfricoşaţi, se temeau de toate, şi singura lor dorinţă era să fie cu sufletul în altă parte, într-un loc unde există libertate, unde există Europa. Timp de doi ani tânăra cehă frecventase cu conştiinciozitate exact acele seminarii pe care, la vremea aceea, trebuia să le frecventeze oricine voia să fie prezent în miezul fenomenului

intelectual; aici i-a fost dat să afle că, în fragedă copilărie, înaintea stadiului oedipian, traversau cu toţii ceea ce faimosul psihanalist numea *stadiul oglinzii,* ideea fiind că înainte de a fi conştienţi de existenţa trupului mamei şi al tatei suntem conştienţi de existenţa propriului trup. Revenind în ţară, tânăra cehă a apreciat că mulţi dintre concetăţenii ei depăşiseră tocmai acest stadiu în evoluţia lor personală. Aureolată de prestigiul Parisului şi de faimoasele sale seminarii, alcătui în jurul ei un cerc de femei tinere. Le expunea teoria din care niciuna nu înţelegea nimic şi le iniţia în exerciţii practice, la fel de simple pe cât de complexe erau teoriile: se dezbrăcau cu toate în pielea goală şi, mai întâi, se examina fiecare într-o oglindă mare, pe urmă se cercetau unele pe altele cu o atenţie maximă, ca, în cele din urmă, să-şi întindă una alteia o mică oglinjoară de buzunar spre a putea vedea ceea ce până atunci nu văzuseră şi nu ştiuseră niciodată despre ele. În tot acest timp, conducătoarea cercului nu înceta o clipă să le vorbească în limbajul ei teoretic, a cărui fascinantă incomprehensibilitate le transporta departe de ocupaţia rusească, departe de provincia lor, furnizându-le pe deasupra o stare de excitaţie bizară, fără nume şi imposibil s-o numeşti, despre care se fereau să vorbească. De bună seamă, conducătoarea nu era doar un discipol al marelui Lacan ci, totodată, şi lesbiană, dar eu nu cred că în cercul cu pricina se numărau multe lesbiene convinse. Şi, dintre toate aceste femei, vă mărturisesc, cel mai mult îmi ocupă visele mele o tânără absolut inocentă, pentru care în timpul şedinţelor nu exista pe lume nimic altceva decât tenebrosul discurs al lui Lacan, prost tradus în limba cehă. Ah, aceste sesiuni ştiinţifice ale femeilor despuiate, aceste reuniuni într-un apartament din micuţul orăşel ceh pe ale cărui străzi circulau patrule militare ruseşti, ah, aceste sesiuni ştiinţifice, cu cât erau ele mai tulburătoare şi mai excitante decât orgiile unde toţi se străduiesc să execute ceea ce se cuvine, şi dinainte stabilit, şi neavând decât un singur sens, unul singur, amărât şi lamentabil unic! Dar să părăsim în grabă micuţul orăşel din Cehia şi să ne întoarcem la genunchii lui Paul: pe unul şade Laura, iar pe celălalt să ne-o închipuim, din motive experimentale, nu pe Brigitte, ci pe mama ei.

Laura se bucură de agreabila senzaţie stârnită de faptul că fundul ei e în contact cu coapsele bărbatului pe care-l doreşte în

tainã; senzaţia e cu atât mai tulburătoare cu cât e instalată pe genunchiul lui nu ca amantă, ci în calitate de cumnată, şi asta cu deplina încuviinţare a soţiei sale. Laura e toxicomana ambiguităţii.

Agnes nu găseşte nimic tulburător în această poveste, cu toate acestea nu-i în stare să izgonească din mintea ei o poză ridicolă, stăruitoare. „Pe fiecare genunchi al lui Paul e aşezat un anus de femeie! Pe fiecare genunchi al lui Paul e aşezat un anus de femeie!” Agnes e observatorul lucid al ambiguităţii.

Şi Paul? Vorbeşte zgomotos, glumeşte, îşi saltă alternativ genunchii, aşa fel încât ambele surori să nu se îndoiască nicio clipă că e un unchiuleţ vesel şi cumsecade, dispus oricând să se transforme pentru nepoţelele sale într-un cal de echitaţie. Paul e prostănacul ambiguităţii.

În perioada necazurilor sale amoroase, Laura îi cerea adeseori un sfat şi se întâlnea cu el în diferite cafenele. Să menţionăm că sinuciderea lipsea din discuţiile lor. Laura o rugase pe Agnes să nu pomenească nicăieri de planurile ei morbide, şi nici ea nu le dezvăluise vreodată de fată cu Paul. În felul acesta, imaginea prea brutală a morţii nu sfâşia ţesătura fină a frumoasei tristeţi care-i învăluia, şi ei, aşezaţi faţă în faţă, se atingeau, din când în când, unul pe altul.

Paul o strângea de mână sau de umăr, ca pe o fiinţă căreia voia să-i insufle puterea şi încrederea de sine, căci Laura îl iubea pe Bernard, şi cel ce iubeşte merită să fie ajutat.

Aş merge până acolo încât să spun că, în acele momente, se uita în ochii ei, dar asta ar însemna să comit o inexactitate, întrucât Laura începuse atunci să poarte iarăşi ochelarii negri; Paul era încredinţat că făcea asta ca să n-o vadă cu ochii plânşi. Ochelarii negri căpătaseră deodată semnificaţii multiple: îi sporeau Laurei eleganţa severă şi inaccesibilitatea; dar, în acelaşi timp, demonstrau un lucru foarte carnal şi foarte senzual: un ochi umezit de lacrimi, un ochi devenit, pe neaşteptate, un orificiu al corpului, una dintre acele superbe nouă porţi ale corpului feminin despre care vorbeşte Appolinaire în celebrul său poem: un orificiu umed ascuns în spatele frunzei de smochin a sticlei fumurii. Uneori, ideea lacrimii adăpostite în spatele ochelarilor era atât de intensă, iar lacrima imaginată atât de fierbinte, încât se transforma într-un abur care-i învăluia pe amândoi, lipsindu-i de judecată şi de simţul vederii.

Paul percepea acest abur. Dar îi desluşea oare semnificaţia? Nu cred. Să ne închipuim această situaţie: o fetiţă vine în vizită la un băieţel. Începe să se dezbrace şi spune: „Domnule, trebuie să mă examinaţii.” Şi băieţelul răspunde: „Nu te supăra, fetiţo, dar eu nu sunt medic!”

Exact aşa se comporta Paul.

Prezicătoarea

Dacă în discuţia cu Ursul, Paul se voise un strălucit adept al frivolităţii, cum e cu putinţă ca în situaţia în care se afla cu cele două surori pe genunchii săi să fi fost atât de puţin frivol? Iată explicaţia: în concepţia lui, frivolitatea era un clistir binefăcător pe care voia să-l administreze culturii, vieţii publice, artei, politicii; un clistir bun pentru Goethe şi Napoleon, dar (reţineţi, vă rog!) nu pentru Laura şi Bernard! Profunda sa neîncredere în Beethoven şi Rimbaud era răscumpărată de încrederea fără limite pe care o conferea dragostei.

Noţiunea de dragoste se contopea în mintea lui cu imaginea oceanului, cel mai vijelios dintre toate elementele. Când se afla în vacanţă cu Agnes, obişnuia să lase larg deschisă, în timpul nopţii, fereastra camerei de hotel, pentru ca în toiul actului lor amoros să pătrundă de afară vuietul valurilor, spre a se învolbura cu ei şi cu urletele lor de voluptate. Îşi iubea soţia şi era fericit cu ea; şi totuşi, în adâncul sufletului său simţea o uşoară şi sfielnică dezamăgire la gândul că dragostea lor nu se manifesta niciodată într-o manieră mai dramatică. Era aproape invidios pe Laura pentru obstacolele pe care aceasta le întâmpinase în drumul ei, căci, după el, numai obstacolele sunt în stare să transforme dragostea într-o poveste de dragoste. De aceea nutrea pentru cumnata lui un sentiment de afectuoasă solidaritate, şi suferinţele ei amoroase aveau darul să-l necăjească, de parcă ar fi fost deopotrivă ale sale.

Într-o zi, Laura îl sună ca să-i spună că Bernard urma să plece peste câteva zile în Martinica, la vila familială, şi ea era hotărâtă să se ducă după el, în ciuda faptului că n-o invitase. Dacă-l găseşte acolo cu o altă femeie, cu atât mai rău. În felul ăsta, cel puţin, totul va fi cât se poate de clar.

Ca s-o ferească de conflicte inutile, încercă să-i scoată din cap această decizie. Dar convorbirea nu se mai sfârşea: Laura

repeta întruna aceleaşi argumente, şi Paul se împăcă în cele din urmă cu gândul de a-i spune, călcându-şi pe inimă: „Dacă eşti într-adevăr atât de convinsă că hotărârea ta e bună, nu mai sta pe gânduri şi du-te!” Numai că înainte de a apuca să rostească această frază, Laura i-o luă înainte şi spuse: „Un singur lucru ar putea să mă împiedice să plec în această călătorie: interdicţia ta!”

În felul acesta îi recomandase cât se poate de clar ce trebuia să facă spre a o determina să renunţe la planul ei, iar ea putea să-şi păstreze în faţa ei şi a lui demnitatea femeii hotărâte să meargă până la capătul disperării şi al luptei sale. Să ne amintim că atunci când l-a văzut pentru prima oară pe Paul, Laura îşi zisese în sinea ei exact aceleaşi cuvinte pe care Napoleon le rostise despre Goethe: „Iată bărbatul adevărat!” Dacă Paul ar fi fost într-adevăr un bărbat cum scrie la carte, i-ar fi spus pe loc, fără să ezite, că-i interzice această călătorie. Dar, vai, el nu era un bărbat, ci un bărbat cu principii solide: de multă vreme eliminase din vocabularul său verbul *„a* interzice”, şi era mândru de decizia lui. Se împotrivi: „Ştii bine că eu nu interzic niciodată nimănui absolut nimic.”

Laura o ţinea morţiş pe a ei: „Dar eu *vreau* ca tu să-mi interzici şi să-mi porunceşti. Ştii bine că nimeni nu are acest drept, în afară de tine; voi face cum spui tu.”

Paul rămase descumpănit: trecuse o oră de când îi tot spunea că n-ar trebui să plece, şi ea nu se lăsa, repetând întruna argumentele ei. De ce, în loc să se lase convinsă, solicita interdicţia lui? Paul amuţi:

„Ţi-e frică?” întrebă ea.

„Frică? De ce?”

„De a-mi impune voinţa ta.”

„De vreme ce n-am izbutit să te conving, n-am dreptul să-ţi interzic nimic.”

„Exact ce spuneam: ţi-e frică.”

„Voiam să te conving pe calea raţiunii.”

Râse: „Te ascunzi în spatele raţiunii fiindcă ţi-e frică să-mi impui voinţa ta. Ţi-e teamă de mine!”

Râsul ei avu darul să-l descumpănească şi mai mult, drept care se grăbi să pună capăt acestei convorbiri spunând: „O să mă mai gândesc la povestea asta.”

Pe urmă îi ceru Agnesei părerea ei:

„Nu trebuie să plece. Ar fi o prostie cumplită să plece. Dacă vei sta de vorbă cu ea, fă totul ca s-o împiedici să plece.”

Dar părerea Agnesei nu însemna mare lucru pentru el, marele său sfetnic fiind, de fapt, Brigitte.

După ce-i explică în ce situaţie se afla mătuşa ei, Brigitte reacţionă pe loc: „De ce să nu plece? Omul trebuie să facă întotdeauna ce-şi doreşte şi ce-i place să facă!”

„Ce te faci însă dacă dă acolo peste iubita lui Bernard”, obiectă Paul. „Ar face acolo un scandal de pomină.”

„I-a spus el că va fi însoţit de o altă femeie?”

„Nu.”

„Trebuia să-i spună. Dacă nu i-a spus, înseamnă că-i un las şi n-are niciun rost să fie cruţat. În fond, ce-ar putea să piardă Laura? Nimic.”

În schimb, noi am putea să ne punem întrebarea de ce i-a dat Brigitte lui Paul tocmai acest răspuns şi nu altul. Fiindcă voia să fie solidară cu Laura? Nicidecum. Laura se comporta adeseori de parcă ar fi fost fiica lui Paul şi treaba asta i se părea Brigittei ridicolă şi dezgustătoare. N-avea niciun chef să se solidarizeze cu mătuşa ei; singura ei grijă era să fie pe placul tatei. Presimţea că Paul i se adresa ei ca unei prezicătoare şi ţinea neapărat să-şi consolideze această autoritate magică. Bănuind, pe bună dreptate, că mama ei se împotrivea călătoriei surorii sale, hotărî să adopte o atitudine exact opusă, lăsând să vorbească prin gura ei glasul tinereţii şi să-şi vrăjească tatăl cu un gest de un curaj necugetat.

Îşi răsucea cu repeziciune capul de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, ridicând din umeri şi încruntându-şi sprâncenele, şi Paul încerca din nou acel minunat simţământ că are în fiica lui un acumulator din care îşi trăgea energia. Ar fi fost, poate, mai fericit dacă Agnes ar fi avut năravul să-l urmărească, să se urce în avion ca să meargă să-i vâneze amantele, undeva pe nişte insule îndepărtate. Toată viaţa îşi dorise ca femeia iubită să fie gata să se dea cu capul de pereţi din pricina lui, să urle de disperare sau să zburde de bucurie prin toată casa. Îşi spunea în sinea lui că Laura şi Brigitte erau deopotrivă de partea curajului şi a nebuniei, convins că fără un bob de nebunie viaţa n-ar merita să fie trăită. Să facă Laura ce simte! Să se lase condusă de glasul inimii! Aşa trebuie! De ce să întoarcem fiecare dintre actele noastre de zece ori în tigaia

raţiunii, ca pe o foaie de clătită?

„Nu uita, totuşi”, ţinu să mai obiecteze, „că Laura e o femeie sensibilă. O asemenea călătorie ar putea să-i aducă numai suferinţă.” „Să fiu în locul ei, aş pleca, şi nimeni n-ar fi în stare să mă reţină”, încheie Brigitte această convorbire, pe un ton fără drept de apel.

Pe urmă, Laura îl sună din nou pe Paul. Ca să preîntâmpine o discuţie îndelungată, i-o tăie scurt, de îndată ce-o auzi: „M-am gândit mult la povestea asta, şi părerea mea e că trebuie să faci exact ceea ce-ţi doreşti. Dacă vrei să pleci, pleacă!”

„Călătoria asta ţi-a inspirat atâta neîncredere, încât eram gata să renunţ la ea. Dar dacă tu mi-o aprobi, mâine mă urc în avion şi zbor…”

Peste Paul vorbele ei căzură ca un duş rece. A înţeles că, fără încurajarea lui făţişă, Laura n-ar fi plecat niciodată în Martinica. Dar nu era în stare să mai adauge ceva; discuţia se opri aici. În ziua următoare, avionul o transporta pe Laura peste ocean şi Paul se simţea responsabil pentru această călătorie pe care, la fel ca Agnes, o socotea în adâncul sufletului său o prostie absolută.

Sinuciderea

Trecuseră două zile de când se urcase în avion.

La orele şase dimineaţa sună telefonul. Era Laura.

Îi anunţa la iuţeală că în Martinica era miezul nopţii şi, după vocea ei de-o veselie forţată, Agnes îşi dădu repede seama că nu-i a bine.

Şi nu se înşela: zărind-o înaintând pe aleea de cocotieri ce duce spre vila sa, Bernard a îngălbenit de furie şi, când s-a apropiat de el, i-a spus cu asprime în glas: „Te-am rugat să nu vii aici!” A încercat să se justifice, dar el, fără să rostească o vorbă, a aruncat câteva lucruri într-o valijoară, s-a suit în maşină şi a plecat. Rămasă singură, s-a foit un timp prin toată casa şi, cotrobăind într-un şifonier, a descoperit costumul ei de baie roşu, uitat acolo în timpul vizitei precedente. „Numai el mă aştepta aici! Acest costum!” şi râsul ei se petrecu în plâns. Şi continuă, plângând: „S-a purtat urât, dezgustător. Am vomat. Pe urmă m-am hotărât să rămân aici. Totul se va sfârşi în această vilă. La întoarcere o să mă găsească în acest costum.”

Glasul Laurei se răspândi în dormitorul lor ca un ecou; îl auzeau amândoi, dar n-aveau decât un singur receptor pe care şi-l treceau pe rând unul altuia.

„Linişteşte-te, Laura, te rog”, îi spunea Agnes. „Principalul e să te linişteşti. Încearcă să-ţi păstrezi calmul şi sângele rece.”

Laura începu din nou să râdă: „închipuieşte-ţi că înainte de a pleca mi-am procurat douăzeci de cutii cu barbiturice, dar eram atât de zăpăcită încât le-am uitat pe toate la Paris.”

„Ah, ce bine! Ce bine!” exclamă Agnes şi, în clipa aceea simţi, într-adevăr, cum i se ia o piatră de pe inimă.

„În schimb, am găsit aici, într-un sertar, un revolver”, reluă Laura râzând în hohote: „E clar că Bernard se teme pentru viaţa lui. Se teme să nu fie atacat de negri! În povestea asta eu văd un semn.”

„Ce semn?!”

„Că a lăsat revolverul aici pentru mine.”

„Eşti nebună! Nu ţi-a lăsat nimic! Habar n-avea c-o să vii!”

„Bineînţeles, nu l-a lăsat aici intenţionat. Dar a cumpărat un revolver pe care nu-l va folosi nimeni în afară de mine. L-a lăsat deci pentru mine.”

Pe Agnes o încerca din nou sentimentul unei disperări neputincioase: „Te rog, fă bine şi pune revolverul la loc acolo unde a fost.”

„Eu nu ştiu cum se umblă cu el, nu mă pricep, dar tu, Paul… M-auzi?”

Paul apucă receptorul: „Da, te aud.”

„Sunt bucuroasă că-ţi aud vocea, Paul…”

„Şi eu mă bucur să te aud, Laura, dar, te rog…”

„Ştiu ce vrei să spui, dar, crede-mă, nu mai pot”, şi izbucni în hohote de plâns.

Se aşternu o clipă de tăcere.

Pe urmă se auzi vocea Laurei: „Revolverul se află în faţa mea şi nu-mi pot desprinde ochii de pe el.”

„Atunci pune-l înapoi la locul lui”, o îndemnă Paul.

„Tu ai făcut armata, Paul?”

„Da, am făcut.”

„Eşti ofiţer!”

„Sublocotenent.”

„Asta înseamnă că ştii să tragi cu revolverul.” Paul era descumpănit. Dar n-avu încotro. Trebui să răspundă: „Da.”

„Cum putem şti dacă revolverul e încărcat?”

„Dacă ţâşneşte glonţul, înseamnă că-i încărcat.”

„Dacă apăs pe trăgaci, ţâşneşte glonţul?”

„Se poate.”

„Cum, adică, se poate?”

„Dacă piedica e ridicată şi apeşi pe trăgaci, glonţul porneşte.”

„Şi cum se poate şti dacă e ridicată?”

„Doar n-o să te apuci acum să-i explici cum să se împuşte?” izbucni Agnes, smulgându-i receptorul din mână.

Laura continuă: „Vreau doar să ştiu cum se umblă cu acest revolver. În fond, toată lumea ar trebui să ştie acest lucru. Cum se ridică piedica?”

„Gata, ajunge”, interveni Agnes, „nu vreau să mai aud o vorbă despre acest revolver. Pune-l la loc de unde l-ai luat. Gata! M-am săturat de glumele astea!”

Laura avu, deodată, o altă voce: „Agnes”, spuse ea cu gravitate, „eu nu glumesc!” şi începu iar să plângă.

Convorbirea nu se mai sfârşea, Agnes şi Paul repetau întruna aceleaşi fraze, asigurând-o de dragostea lor, implorând-o să rămână cu ei, să nu-i părăsească, făcând-o în cele din urmă să promită că pune revolverul înapoi în sertar şi se duce să se culce.

Când lăsară receptorul în furcă erau atât de istoviţi încât multă vreme n-au fost în stare să scoată o vorbă.

În fine, Agnes sparse tăcerea: „De ce face asta?! De ce face asta!?! De ce?!”

„A fost greşeala mea”, spuse Paul. „Eu am determinat-o să plece.”

„Ar fi plecat oricum!”

Paul răsuci din cap: „Nu, n-ar fi plecat. Era gata să renunţe. Am comis cea mai mare prostie din viaţa mea.”

Agnes voia să-l scutească pe Paul de sentimentul chinuitor al geloziei. Nu din compasiune, ci, mai curând, din gelozie: voia ca Paul să nu se simtă atât de responsabil de soarta Laurei, nici să fie legat mental de ea în asemenea măsură. De aceea îi spuse: „Cum poţi să fii atât de sigur că a găsit acolo un revolver?”

Paul n-a înţeles pe loc tâlcul întrebării: „Ce vrei să spui cu asta!?” întrebă, la rândul lui, cu nedumerire.

„Că s-ar putea să nu existe acolo niciun revolver.”

„Nu, Agnes! Ea nu joacă teatru! Asta se simte.”

Agnes încercă să-şi formuleze mai prudent bănuielile sale: „Mă rog, să zicem că acest revolver există acolo cu adevărat. S-ar putea însă, la fel de bine, să aibă cu ea barbituricele şi să vorbească dinadins despre revolver ca să ne zăpăcească. După cum n-ar fi exclus să nu aibă acolo nici barbituricele, nici revolverul, şi vrea doar să ne chinuiască… şi…

„Eşti rea, Agnes”, o întrerupse Paul.

Reproşul lui Paul îi trezi din nou vigilenţa: în ultima vreme, fără să-şi dea seama, Paul era mai apropiat de Laura decât de Agnes; se gândea la ea, se ocupa de ea, era îngrijorat de soarta ei, îl înduioşau necazurile ei, şi Agnes se văzu deodată silită să-şi imagineze că o compara cu sora ei şi, din această comparaţie, ea apărea cea mai puţin sensibilă.

Încercă să se apere: „Nu sunt rea. Vreau doar să spun că Laura e în stare să facă orice ca să atragă atenţia asupra ei. Şi e firesc să fie aşa, fiindcă suferă. Toată lumea e înclinată să râdă de necazurile ei amoroase şi să strângă din umeri nepăsătoare. Dar atunci când are în mână un revolver, nimănui nu-i mai arde să râdă.”

„Şi dacă această dorinţă a ei de a atrage atenţia o va împinge să-şi ia viaţa? Asta nu se poate?”

„Da, se poate”, încuviinţă Agnes, şi între ei se aşternu din nou o tăcere îndelungată, plină de îngrijorare.

„Şi eu îmi pot imagina şi înţelege dorinţa omului de a-şi lua viaţa. Că nu mai poate îndura durerea; nici răutatea semenilor săi. Că vrea să dispară din ochii lor, şi dispare. Oricine are dreptul să se omoare. E libertatea lui. Eu n-am nimic împotriva sinuciderii atâta timp cât ea reprezintă o modalitate de a dispărea.”

Ar fi vrut să se oprească aici, dar dezacordul înverşunat cu atitudinea surorii sale o determină să continue: „Cazul ei însă e altul. Ea nu vrea *să dispară.* Ea se gândeşte la sinucidere fiindcă în ea vede o modalitate de *a rămâne.* De a rămâne cu el. De a rămâne cu noi. De a se înscrie pentru totdeauna în memoria noastră. De a-şi lungi tot trupul în viaţa noastră. De a ne strivi…”

„Eşti nedreaptă”, replică Paul. „Laura suferă…”

„Ştiu”, spuse Agnes, şi începu din nou să plângă. Îşi imagina trupul neînsufleţit al surorii sale, şi tot ce spusese până atunci i se părea meschin şi josnic şi de neiertat, drept care, reluă: „Şi

ce ne facem dacă promisiunile ei de a pune revolverul la locul lui erau doar ca să ne liniştească?” spuse, grăbindu-se să formeze numărul de telefon al vilei din Martinica; telefonul suna, dar nimeni nu venea să răspundă, şi celor doi li se broboniră iar frunţile de sudoarea groazei; ştiau că nu vor fi în stare să lase receptorul în furcă şi vor asculta la nesfârşit sunetul aparatului ce anunţa moartea Laurei. În cele din urmă, se auzi vocea ei, pe un ton aproape nerăbdător. O întrebară unde a fost. „În camera alăturată”, răspunse. Agnes şi Paul vorbeau în acelaşi timp, asaltând receptorul. Îi vorbiră de îngrijorarea lor, că au simţit nevoia s-o mai audă încă o dată, că voiau să fie liniştiţi. O asigurară pentru a nu ştiu câta oară că o iubesc, că aşteaptă cu nerăbdare întoarcerea ei la Paris.

Plecară amândoi cu întârziere la munca lor şi toată ziua nu s-au gândit decât la ea. Seara îi telefonară din nou, şi convorbirea dură din nou o oră, şi din nou o asigurară de dragostea lor şi de nerăbdarea cu care o aşteptau.

Peste câteva zile sună la uşa lor. Paul era singur acasă. Stătea în prag, cu ochelarii negri pe nas. Se aruncă în braţele lui. O conduse în salon, se aşezară în fotolii, faţă în faţă, dar ea era atât de neliniştită încât peste câteva clipe se ridică şi începu să umble agitată, bătând încăperea în lung şi în lat. Vorbea precipitat, cu o voce aprinsă. La un moment dat se ridică şi Paul şi prinse să umble şi el de colo-colo şi să vorbească.

Vorbea cu dispreţ despre vechiul său elev, protejatul şi prietenul său. De bună seamă, atitudinea lui putea fi justificată prin dorinţa lui de a-i uşura Laurei durerea unei eventuale despărţiri. Dar era el însuşi surprins constatând că tot ceea ce spunea gândea cu sinceritate şi cu toată seriozitatea: Bernard era un copil răsfăţat; un fecior de bani gata; un arogant; un încrezut.

Sprijinită de şemineu, Laura se uita la el şi Paul observă, deodată, că nu mai avea ochelarii pe nas. Îi ţinea în mână şi-l fixa pe Paul cu ochii ei umflaţi de plâns şi umeziţi de lacrimi. Îşi dădu seama că, de câteva clipe, Laura nu-l mai asculta.

Amuţi. Salonul fu invadat pe neaşteptate de o tăcere adâncă, aidoma unei forţe secrete, care-l îndemnă să se apropie de ea. Şi Laura îi spuse: „De ce nu ne-a fost dat nouă să ne întâlnim mai devreme? Înainte de a-i fi cunoscut pe toţi ceilalţi?”

Cuvintele acestea se aşternură între ei ca o ceaţă: Paul

pătrunse în această ceaţă şi îşi întinse braţele, ca un nevăzător care bâjbâie în beznă; mâna lui o atinse pe Laura. Laura scoase un suspin şi-i lăsă mâna să zăbovească pe pielea ei. Pe urmă, făcu un pas într-o parte şi îşi puse din nou ochelarii. Gestul acesta avu darul să risipească ceaţa şi ei stăteau acum din nou faţă în faţă – cumnat şi cumnată.

La puţin timp după aceea în încăpere îşi făcu apariţia Agnes, care tocmai se întorsese de la lucru.

Ochelarii negri

Când îşi văzu sora pentru prima oară după întoarcerea acesteia din Martinica, în loc s-o ia în braţe ca pe un naufragiat scăpat de la înec, Agnes păstră o răceală de-a dreptul surprinzătoare. Nu-şi vedea sora, vedea doar ochelarii negri, această mască tragică menită să dicteze tonul scenei următoare: „Laura”, spuse ea, ca şi când n-ar fi sesizat această mască „ai slăbit îngrozitor.” Abia după aceea s-a apropiat de ea, şi, aşa cum se obişnuieşte în Franţa între persoanele cunoscute, o sărută uşor pe amândoi obrajii.

Dacă ţinem seama de faptul că acestea au fost primele cuvinte după acele zile dramatice, trebuie să recunoaştem că au fost cât se poate de nepotrivite. Obiectul lor nu era nici viaţa, nici moartea, nici dragostea, ci digestia. La urma urmei, nu era un lucru atât de rău, căci Laurei îi plăcea să vorbească despre corpul ei, pe care-l socotea o metaforă a simţămintelor sale. Mult mai rău era faptul că această frază fusese rostită fără niciun sentiment de îngrijorare sau de admiraţie melancolică pentru suferinţa care-i pricinuise slăbitul, ci cu un vădit sentiment de oboseală şi dezgust.

Nu încape nicio îndoială că Laura înregistrase cu precizie tonul adoptat de Agnes. Dar, prefăcându-se la rândul ei că nu a înţeles semnificaţia spuselor ei, rosti cu o voce menită să trădeze o cumplită suferinţă: „Da, am pierdut şapte kilograme…”

Agnes voia să strige: „Gata! Ajunge! M-am săturat să tot aud poveştile astea! Încetează!”, dar se stăpâni şi nu spuse nimic.

Laura îşi ridică un braţ: „Priveşte, ăsta nu mai e braţ, ci un băţ subţire… Nu mai pot să pun o fustă pe mine şi, pe deasupra, îmi curge şi sânge din nas…” Şi vrând parcă să demonstreze

veridicitatea spuselor ei, îşi lăsă capul pe spate, şi multă vreme inspiră şi expiră zgomotos, trăgând şi scoţând aerul pe nas.

Agnes se uita la corpul acela slăbit cu un dezgust ce nu putea fi stăpânit, şi în gând îşi spunea: încotro s-or fi dus cele şapte kilograme pierdute de Laura? Să se fi risipit ele oare în azur, ca o energie consumată? Ori, poate, s-au scurs în canal, o dată cu fecalele ei? Unde s-au dus cele şapte kilograme ale trupului de neînlocuit al sărmanei Laura?!

Între timp, Laura îşi scosese ochelarii negri şi-i pusese pe şemineul de care se sprijinea. Îşi întoarse spre sora ei ochii cu pleoapele umflate de plâns, aşa cum îi întorsese cu puţin timp în urmă spre Paul.

Când îşi scotea ochelarii, lăsa impresia că-şi dezgoleşte chipul – că se dezbracă. Dar nu aşa cum se dezbracă o femeie în faţa amantului, ci, mai degrabă, în faţa unui medic pe seama căruia arunca toată responsabilitatea pentru integritatea corpului său.

Nefiind în stare să pună frâu frazei ce-i stăruia în minte, Agnes o rosti cu voce tare: „Gata! Încetează odată! Suntem cu toţii la capătul puterilor! Te desparţi de Bernard aşa cum s-au despărţit milioane de femei de milioane de bărbaţi, fără să ameninţe cu sinuciderea. Şi gata povestea…”

Am putea crede că după câteva săptămâni de nesfârşite convorbiri, în decursul cărora Agnes îi jurase dragostea ei fraternă, această explozie ar fi trebuit s-o surprindă pe Laura: dar ciudat e faptul că n-a surprins-o câtuşi de puţin, reacţionând la cuvintele Agnesei ca şi când ar fi fost pregătită de multă vreme să le audă. Drept care ripostă cu un calm desăvârşit: „Acum să-ţi spun şi eu ce gândesc: „Tu nu ştii ce înseamnă dragostea, niciodată n-ai ştiut şi nici n-ai să ştii vreodată. Dragostea n-a fost niciodată punctul tău forte.”

Laura ştia în ce consta vulnerabilitatea surorii sale, şi Agnes se sperie: îşi dădea seama că Laura vorbea aşa fiindcă de faţă se afla Paul, care-o auzea. Era limpede că nu mai era vorba acum de Bernard: toată drama aceea cu sinuciderea n-avea nicio legătură cu el; după toate probabilităţile, el nu va afla niciodată de această poveste; drama cu sinuciderea era înscenată doar pentru Agnes şi Paul. Şi-i mai veni în minte că atunci când omul începe să lupte, pune în mişcare o forţă ce nu se opreşte la primul ţel, că dincolo de primul ţel, care pentru Laura era Bernard, mai sunt şi altele.

Lupta nu mai putea fi evitată. Şi Agnes începu: „Dacă din pricina lui ai pierdut şapte kilograme, asta-i o dovadă materială a dragostei, de netăgăduit. Şi totuşi, nu pot să înţeleg un lucru: Dacă iubesc pe cineva, îi vreau numai binele; dacă urăsc pe cineva, îi doresc răul. Iar tu, de săptămâni în şir, îl torturezi pe Bernard şi ne torturezi şi pe noi. Cum se explică acest lucru? Ce legătură are povestea asta cu dragostea? Niciuna."

Să ne imaginăm acum salonul ca pe o scenă de teatru: în extremitatea dreaptă, şemineul, în partea opusă, o bibliotecă închide scena. Pe fundalul scenei, o canapea, o măsuţă scundă şi două fotolii. Paul, în picioare, în mijlocul salonului, Laura, sprijinită de şemineu, o priveşte fix pe Agnes, aflată la doi paşi de ea. Ochii umflaţi de plâns ai Laurei o acuză pe sora ei de cruzime, de lipsă de înţelegere şi de răceală. În timp ce Agnes vorbeşte, Laura se retrage, mergând de-a-ndărătelea spre mijlocul încăperii unde se află Paul, vrând parcă, prin această mişcare defensivă, să dea în vileag mirarea sa înspăimântată în faţa atacului nedrept al surioarei.

Ajunsă la doi paşi de Paul, se opri şi repetă: „Tu nu ştii ce-i dragostea, habar n-ai ce-i dragostea..."

Agnes înaintă şi, ocupând locul Laurei în dreptul şemineului, spuse: „Eu ştiu prea bine ce înseamnă dragostea. În dragoste, cel mai important e cel pe care-l iubim. Despre el e vorba, şi despre nimeni altul. Dar stau şi mă întreb ce poate să însemne dragostea pentru o femeie care nu-i în stare să se vadă decât pe ea. Cu alte cuvinte, ce semnificaţie are cuvântul dragoste pentru o femeie absolut egocentrică?"

„A te întreba ce înseamnă dragostea e un nonsens, scumpa mea surioară", replică Laura. „Dragostea ori ai trăit-o, ori n-ai trăit-o. Dragostea e ceea ce este. O vezi la tot pasul. Ce altceva se mai poate spune despre ea? E o aripă ce-ţi bate în piept şi te îndeamnă la fapte care ţie ţi se par iraţionale. E ceea ce ţie nu ţi s-a întâmplat niciodată. Ai spus că eu nu ştiu să văd pe nimeni în afară de mine. Dar pe tine te văd, şi te văd cu claritate până în străfundul sufletului tău. Când mă asigurai, în ultima vreme, de dragostea ta, ştiam că pe buzele tale acest cuvânt nu avea niciun sens. Toată povestea era o viclenie. Un argument menit să mă calmeze. Să mă împiedice să-ţi tulbur liniştea. Te cunosc prea bine, scumpa mea surioară: tu trăieşti toată viaţa dincolo de dragoste. Absolut dincolo de graniţa dragostei."

Vorbeau amândouă de dragoste, înfigându-şi colţii una în alta. Şi bărbatul aflat în preajma lor era cuprins de disperare. Voia să spună ceva ca să atenueze tensiunea insuportabilă, şi spuse: „Suntem toţi trei la capătul puterilor. Istoviţi, răscoliţi. Am avea nevoie de puţină odihnă – să plecăm toţi trei undeva departe, într-un loc liniştit, şi să uităm de Bernard.”

Dar Bernard era uitat de mult şi irevocabil, şi intervenţia lui Paul avu drept unic efect înlocuirea disputei verbale a surorilor cu o tăcere în care nu se auzea nimic – nici compasiunea, nici evocarea unei amintiri comune de natură să aducă împăcarea, nicio cât de mică aluzie la legătura de sânge sau la solidaritatea familială.

Să nu scăpăm din ochi ansamblul scenei: în dreapta, sprijinită de şemineu, stătea Agnes; în mijlocul salonului, întoarsă cu faţa spre sora ei, se afla Laura, la doi paşi de Paul. Acesta dădea din mână disperat în neputinţa lui de a pune capăt exploziei de ură care izbucnise atât de stupid între cele două femei pe care le iubea. Vrând parcă să-şi manifeste reprobarea prin distanţarea de ele, cât mai mult cu putinţă, făcu stânga-mprejur şi, sprijinindu-se cu spatele de bibliotecă, îşi întoarse capul spre fereastră, încercând să nu le vadă.

Agnes surprinse ochelarii negri aşezaţi pe *placa* de marmură a şemineului şi, fără să-şi dea seama, îi luă în mână. Îi cerceta cu ură, de parcă ar fi ţinut în mână două lacrimi negre picate din ochii surorii. Era dezgustată de tot ceea ce provenea din corpul Laurei, şi aceste uriaşe lacrimi de sticlă i se păreau a fi una din secreţiile acestui corp.

Laura se uită ţintă la Agnes, şi văzu în mâinile ei ochelarii – aceşti ochelari care, deodată, îi lipseau atât de mult. Simţea nevoia unui scut, a unui voal cu care să-şi acopere faţa şi să i-o ferească de ura surorii sale. Dar, totodată, nu se încumeta să facă cei patru paşi care-o despărţeau de sora inamică şi să-i smulgă din mâna ei. Se temea de Agnes. Aşa se face că se lăsă pradă, cu un fel de pasiune masochistă, vulnerabilei goliciuni a chipului său pe care erau întipărite toate urmele suferinţei sale. Ştia foarte bine că Agnes nu-i suporta corpul, vorbele ei despre corp, despre cele şapte kilograme pierdute, simţea toate astea ajutată de intuiţie şi instinct, şi tocmai de aceea, din încăpăţânare, din dorinţa de împotrivire, nu voia să fie în această clipă nimic altceva decât corp, un corp părăsit, un corp

aruncat în voia soartei. Şi voia să le depună acest corp în mijlocul salonului şi să-l lase acolo. Să-l lase acolo greu şi ţeapăn. Şi să-i oblige, dacă nu-l vor dori în casa lor, să apuce amândoi acest corp, corpul ei, unul de mâini, celălalt de picioare, să-l scoată afară şi să-l depună în faţa casei, pe trotuar, aşa cum se procedează noaptea, în secret, când se scoate în stradă o saltea veche, uzată şi netrebuincioasă.

Agnes stătea în dreptul şemineului, cu ochelarii negri în mână. Laura, în mijlocul salonului, se îndepărta mereu de sora ei, cu paşi mărunţi, mergând de-a-ndoaselea. Mai făcu un ultim pas înapoi şi trupul ei se lipi de trupul lui Paul, strâns, foarte strâns, căci în spatele lui se afla biblioteca şi el n-avea cum să se retragă. Laura îşi desfăcu braţele şi îşi lipi cu putere palmele de coapsele lui Paul. Îşi lăsă şi capul pe spate, lipindu-şi ceafa de pieptul lui.

Agnes se află într-un capăt al încăperii, cu ochelarii negri în mână; în celălalt capăt, departe de ea şi cu faţa spre ea, Laura şi Paul stau neclintiţi, lipiţi unul de altul, ca o statuie de piatră. Nimeni nu suflă o vorbă.

După o tăcere mai îndelungată, Agnes îşi îndepărtează arătătorul de degetul gros, şi ochelarii negri, acest simbol al tristeţei surorii sale, aceste lacrimi metamorfozate cad pe dalele din faţa şemineului şi se sparg zgomotos.

PARTEA A PATRA
Homo Sentimentalis

1

În decursul eternului proces intentat lui Goethe, au fost rostite nenumărate rechizitorii împotriva lui şi au fost depuse nenumărate mărturii în legătură cu cazul Bettina. Ca să nu-mi obosesc cititorul cu enumerarea unor fapte nesemnificative, mă voi opri doar la trei mărturii care mi se par a fi cele mai importante.

În primul rând: Mărturia lui Rainer Maria Rilke, cel mai mare poet german după Goethe.

În al doilea rând: mărturia lui Romain Rolland, unul dintre cei mai citiţi romancieri ai anilor douăzeci şi treizeci care, în plus, se bucura de marea autoritate a omului progresist, antifascist, umanist, pacifist şi prieten al revoluţiei.

În al treilea rând: mărturia poetului Paul Eluard, strălucit reprezentant al acelei mişcări artistice căreia i se spunea avangarda, distins bard al dragostei sau, mai curând, potrivit propriilor sale cuvinte, bard al dragostei-poezie, întrucât aceste două noţiuni (aşa cum ne mărturiseşte una dintre cele mai frumoase culegeri intitulată *Dragostea Poezia)* se contopeau, în gândul lui, într-una singură.

2

Citat ca martor în eternul proces, Rilke foloseşte în depoziţia sa exact aceiaşi termeni folosiţi în cea mai celebră lucrare a sa, în proză, editată în anul 1910: *Caietele lui Malte Laurids Brigge*, în care-i adresează Bettinei această îndelungată apostrofă:

„Cum e cu putinţă că niciunul n-a vorbit şi nu vorbeşte până acum despre dragostea ta? S-a întâmplat de atunci ceva mai demn de reţinut? Cu ce se ocupă domniile lor? Tu însăţi ai cunoscut valoarea dragostei tale, şi i-ai vorbit despre ea celui mai mare poet, al tău, ca s-o facă umană; fiindcă această dragoste mai era pe atunci un element. El însă, scriindu-ţi, i-a făcut pe oameni să se răzgândească.

Toţi i-au citit răspunsurile şi lor le dau mai multă crezare,

fiindcă poetul e pentru ei mai inteligibil decât natura. S-ar putea însă ca, într-o zi, să-şi dea seama că aici a fost limita măreţiei sale. Această fiinţă iubitoare *(diese Liebende)* i-a fost impusă *(auferlegt),* ceea ce înseamnă impusă ca o temă şcolară, şi el n-a reuşit *(er hat sie nich bestanden*: pronumele *sie* se referă la fiinţa iubitoare, la Bettina: cu alte cuvinte, a picat examenul, care pentru el era Bettina). Ce înseamnă că n-a ştiut să dea un răspuns *(erwidern)?* O asemenea dragoste nu are nevoie de niciun răspuns, ea include în sine chemarea *(hockruf)* şi răspunsul deopotrivă; ea se ascultă şi se aude singură până la capăt. Dar el, poetul, ar fi trebuit să se umilească în faţa acestei iubiri, s-o împărtăşească cu toată solemnitatea şi ceea ce dicta trebuia să scrie, ca Ioan la Pathmos, în genunchi, şi cu ambele mâini. Nu exista altă alegere în prezenţa acestui glas care «acţiona din împuternicirea îngerilor» (*«die, das Amt der Engel Verrichtete»*) venită să-l înfăşoare şi să-l conducă spre eternitate. Era carul pentru călătoria sa pe drumul cuprins de flăcări spre împărăţia cerului. Acolo era pregătit pentru moartea sa mitul întunecat *(der dunkle Mythos)* pe care l-a lăsat neîmplinit.”

3

Mărturia lui Romain Rolland se referă la relaţia dintre Goethe, Beethoven şi Bettina. Romancierul a expus-o amănunţit în lucrarea sa *Goethe şi Beethoven,* publicată la Paris în anul 1930. Chiar dacă-şi exprimă nuanţat punctul său de vedere, nu-şi ascunde deosebita simpatie pentru Bettina, interpretând evenimentele aproape la fel ca ea. Lui Goethe nu-i tăgăduieşte măreţia, dar e întristat de prudenţa sa politică şi estetică, ce nu le stă prea bine oamenilor de geniu. Şi Christiane? Ah, despre ea mai bine să nu vorbim, e „une nullité d’ésprit”, o nulitate spirituală.

Acest punct de vedere e exprimat, o mai spun o dată, cu subtilitate şi cu un delicat simt al măsurii. Epigonii sunt întotdeauna mai radicali decât inspiratorii lor. Citesc acum o biografie a lui Beethoven, foarte temeinic alcătuită, apărută în Franţa anilor şaizeci. Aici se vorbeşte direct de „laşitatea” lui Goethe, de „servilismul lui”, de „teama lui senilă în faţa a tot ce-i nou în literatură, în artă şi estetică” etc. Etc.

În schimb, Bettina e înzestrată cu „simţul clarviziunii, cu puterea de a prezice, calităţi ce-i conferă aproape dimensiunile unui geniu”.

Iar Christiane, ca de obicei, nu-i decât „une volumineuse épouse”, o soţie grasă.

4

În ciuda faptului că se află de partea Bettinei, Rilke şi Rolland vorbesc despre Goethe cu respect, în *Cărările şi drumurile poeziei,* texte scrise în anul 1949 (asta înseamnă, să fim drepţi cu el, în perioada cea mai puţin fericită a carierei sale poetice, când era un aprig partizan al lui Stalin), Paul Eluard, un adevărat Saint-Just al dragostei-poezie, se arată mult mai dur în alegerea cuvintelor:

„În jurnalul său intim, Goethe semnalează prima sa întâlnire cu Bettina Brentano doar prin aceste cuvinte, *Mamsel Brentano.* Prestigiosul poet, autorul lui Werther, preferă pacea căminului său exaltărilor active ale pasiunii *(délires actives de la passion).* Şi toată fantezia şi talentul Bettinei nu trebuiau să-i tulbure visul olimpian: Dacă Goethe s-ar fi lăsat răpit de dragoste, cântul lui ar fi coborât, poate, spre pământ, iar noi nu l-am fi iubit mai puţin fiindcă, în acele împrejurări, n-ar fi putut, probabil, să se decidă pentru rolul său de curtean şi nu şi-ar fi contaminat poporul cu ideea că nedreptatea trebuie preferată dezordinii!!”

5

„Această fiinţă iubitoare i-a fost impusă”, scrie Rilke, iar noi suntem îndreptăţiţi să ne întrebăm: ce înseamnă această formă gramaticală pasivă? Altfel spus: cine i-a impus-o?

Aceeaşi întrebare ne trece prin minte citind următoarea frază într-una din scrisorile adresate lui Goethe de Bettina la 15 iunie 1807: „Mie nu trebuie să-mi fie teamă să mă dăruiesc acestui sentiment, fiindcă nu eu l-am sădit în inima mea.”

Dar cine i l-a sădit? Goethe? Cu siguranţă Bettina n-a vrut să spună acest lucru. Cel ce i-a sădit în inimă dragostea era cineva mai presus de ea şi mai presus de Goethe; dacă nu Dumnezeu, cel puţin unul dintre îngerii despre care vorbeşte Rilke.

La acest punct ne putem asuma apărarea lui Goethe: dacă

cineva (Dumnezeu sau un înger) a sădit un sentiment în inima Bettinei, e firesc ca Bettina să dea ascultare supunându-se acestui sentiment: e un sentiment în inima *ei,* e sentimentul *ei.* Lui Goethe însă, se pare, nimeni nu i-a sădit în inimă vreun sentiment. Bettina i-a fost „impusă". Impusă ca o temă. *Auferlegt.* Şi-atunci, cum poate Rilke să-i ia în nume de rău lui Goethe rezistenta sa în faţa unei teme impuse împotriva voinţei sale şi, ca să spunem aşa, fără a fi pus în gardă? De ce-ar fi trebuit să cadă în genunchi şi să scrie „cu ambele mâini!" ceea ce-i dicta o voce venită din înălţimi?

Fireşte, la această întrebare nu vom găsi un răspuns raţional, dar putem face apel la ajutorul unei comparaţii: Să ni-l imaginăm pe Simon pescuind pe lacul Tiberiadei. Isus se apropie de el şi-l îndeamnă să lase plasele şi să-l urmeze. Şi Simon îi spune: „Lasă-mă în pace. Mie mi-s mai dragi plasele mele şi peştii mei." Un asemenea Simon ar deveni pe loc un personaj comic, un Falstaff al *Evangheliei,* aşa cum a devenit Goethe, în ochii lui Rilke, un Falstaff al dragostei.

6

Rilke spune despre dragostea Bettinei: „Această dragoste nu are nevoie să fie împărtăşită, ea include în sine strigătul chemării şi răspunsul deopotrivă; se ascultă şi se aude singură până la capăt." Dragostea sădită în inima oamenilor de un grădinar al îngerilor nu necesită nici un obiect, niciun ecou, nicio *Gegen-Liebe* (Dragoste împărtăşită) cum spunea Bettina. Fiinţa iubită (Goethe, de pildă) nu reprezintă nici cauza, nici scopul, nici semnificaţia dragostei.

La vremea corespondenţei sale cu Goethe, Bettina îi adresa scrisori de dragoste şi tânărului Arnim. Iată ce-i spune într-una dintre scrisori: „Adevărata dragoste *(die Wahre Liebe)* e incapabilă de «infidelitate». O asemenea dragoste nu se îngrijeşte să fie împărtăşită (*die Liebe ohne Gegen-Liebe),* îşi caută iubitul sub toate întruchipările."

Dacă dragostea ar fi fost sădită în inima Bettinei nu de un grădinar angelic, ci de Goethe sau Arnim, în inima ei s-ar fi deschis, ca o floare, dragostea pentru Goethe sau dragostea pentru Arnim, o dragoste de neimitat, de neschimbat, destinată celui ce i-a sădit-o, celui iubit, şi deci o dragoste ce nu cunoaşte

reîntruchiparea. O asemenea dragoste ar putea fi definită ca o *relaţie*: relaţie privilegiată între două fiinţe umane.

Dar ceea ce numeşte Bettina *die Wahre Liebe* (adevărata dragoste) nu e dragostea-relaţie, ci *dragostea-sentiment:* flacăra aprinsă de o mână cerească în sufletul omului, făclia în a cărei lumină cel ce iubeşte „îşi caută iubitul sub toate întruchipările". O asemenea dragoste (dragostea-sentiment) nu cunoaşte infidelitatea, căci, în ciuda faptului că obiectul dragostei se schimbă, dragostea în sine rămâne mereu aceeaşi flacără aprinsă de o mână cerească.

Ajunşi la acest punct al reflecţiei noastre, putem spune că suntem pregătiţi să începem prin a înţelege motivul pentru care, în vasta sa corespondenţă, Bettina îi adresa lui Goethe atât de puţine întrebări.

Doamne-Dumnezeule – imaginaţi-vă că aţi fi avut prilejul să-i scrieţi lui Goethe! Câte nu l-aţi fi întrebat!?! Despre cărţile sale. Despre cărţile contemporanilor săi. Despre poezie. Despre proze. Despre pictură. Despre Germania. Despre Europa! Despre ştiinţă şi tehnică. L-aţi fi copleşit cu atâtea întrebări, încât ar fi fost nevoit să-şi precizeze atitudinile. V-aţi fi certat cu el până când l-aţi fi silit să spună ceea ce nu spusese până atunci.

Dar Bettina nu face cu Goethe un schimb de păreri. Nici măcar despre artă nu discută cu el. Cu o singură excepţie: îi expune ideile sale despre muzică. Dar ea e aceea care dă lecţii! Ea ştie că Goethe gândeşte altfel, că nu-i împărtăşeşte opiniile. Şi-atunci, cum se explică faptul că Bettina nu-l întreabă care sunt motivele dezacordului său? Dacă ar fi ştiut să pună întrebări, răspunsurile lui Goethe ne-ar fi procurat prima critică a romantismului muzical, *avant la lettre*! Dar, vai, nu vom găsi nimic de acest gen în acea vastă corespondenţă despre Goethe, nu vom afla din ea prea multe despre Goethe, şi asta pur şi simplu fiindcă Bettina se interesa de Goethe mult mai puţin decât bănuim; cauza şi sensul dragostei sale nu erau Goethe, ci dragostea.

7

Europa se bucură de faima unei civilizaţii întemeiate pe raţiune. Dar am putea spune la fel de bine că Europa are şi o

civilizaţie a sentimentului; ea a dat naştere tipului uman pe care îmi îngădui să-l numesc omul sentimental: *homo sentimentalis.*

Religia iudaică le prescrie credincioşilor săi o lege. Această lege se vrea accesibilă raţiunii (talmudul nu-i altceva decât o permanentă tălmăcire raţională a prescripţiilor stabilite de Biblie) şi nu le pretinde credincioşilor nici simţul misterios al supranaturalului, nici exaltarea neobişnuită, nici flacăra mistică ce cuprinde sufletul. Criteriul binelui şi al răului e obiectiv: să înţelegi şi să respecţi legea scrisă.

Creştinismul a întors acest criteriu cu josu-n sus: Iubeşte-l pe Dumnezeu şi fă ce vrei! spune sfântul Augustin. Criteriul binelui şi al răului a fost introdus în suflet în mod individual, şi a devenit subiectiv. Dacă sufletul cutărui sau cutărui individ e plin de dragoste, totul e spre bine: omul respectiv e bun şi tot ce face el e bine.

Bettina gândeşte ca sfântul Augustin atunci când îi scrie lui Arnim: „Am descoperit un proverb frumos: dragostea adevărată are întotdeauna dreptate, chiar dacă n-o are. În schimb Luther, într-o scrisoare a sa spune: dragostea adevărată se înşală adeseori. Ideea aceasta nu mi se pare la fel de bună ca proverbul meu. În alt loc însă, Luther spune: dragostea precedă totul, şi jertfa şi rugăciunea. De unde trag concluzia că dragostea e virtutea supremă. Dragostea ne face să fim inconştienţi (*macht bewusstlos)* de cele lumeşti şi ne umple de cele cereşti; în felul acesta, dragostea ne scuteşte de orice vinovăţie *(macht unschuldig*)."

Pe convingerea că dragostea ne face nevinovaţi se întemeiază originalitatea dreptului european şi a teoriei sale despre vinovăţie, care ia în consideraţie sentimentele acuzatului: dacă ucizi pe cineva, cu sânge rece, pentru bani, n-ai nicio scuză; dacă ucizi pe cineva pentru jignire, mânia ta va fi socotită circumstanţă atenuantă şi pedeapsa va fi mai mică; iar dacă ucizi din dragoste nefericită sau din gelozie, vei câştiga simpatia juriului, şi Paul, în calitatea sa de avocat, va pleda în favoarea ta şi va cere pedeapsa maximă pentru cel ucis.

8

Homo sentimentalis nu poate fi definit ca o fiinţă încercată de sentimente (căci sentimente avem cu toţii), ci ca o fiinţă care a

ridicat sentimentul la rangul de valoare. De îndată ce-i considerat o valoare, toată lumea vrea să-l aibă; şi cum ne place tuturor să ne fălim cu valorile noastre, suntem tentaţi să ne etalăm sentimentele cu ostentaţie.

Transformarea sentimentului în valoare s-a produs în Europa cândva în secolul al doisprezecelea: când îşi cântau neţărmurita lor pasiune pentru o nobilă doamnă iubită dar inaccesibilă, trubadurii apăreau în ochii celor care-i auzeau atât de frumoşi şi demni de admirat, încât fiecare voia, după exemplul lor, să devină prada unei afecţiuni de neîmblânzit.

Nimeni nu l-a dezvăluit cu mai multă perspicacitate pe homo sentimentalis ca Cervantes. Don Quijote se decide să iubească o anumită doamnă, numită Dulcineea, în ciuda faptului că aproape n-o cunoaşte (nimic surprinzător în povestea asta, de vreme ce ştim că atunci când e vorba de „wahre Liebe", de adevărata dragoste, persoana iubită nu mai contează).

În capitolul douăzeci şi cinci din prima parte a cărţii, se retrage, însoţit de Sancho, în pustietatea munţilor, unde vrea să-i demonstreze acestuia măreţia pasiunii sale. Dar cum să-i demonstrezi cuiva că în sufletul tău arde o flacără. Şi, mai ales, cum să-i demonstrezi acest lucru unei fiinţe atât de naive şi de necioplite ca Sancho Panza? Pe o potecă de munte povârnită, Don Quijote se dezbracă, păstrând pe el numai cămaşa şi, ca să-i demonstreze slugii nemărginirea pasiunii sale, începe să execute în faţa lui tot felul de tumbe aeriene. De fiecare dată când ajunge cu capul în jos, cămaşa îi alunecă până la umeri, şi Sancho îi vede sexul legănându-se. Priveliştea membrului feciorelnic al cavalerului e de un comic atât de trist şi atât de sfâşietor încât până şi Sancho, cu sufletul său nesimţitor, nu mai suportă acest spectacol şi, încălecând pe Rosinanta, pleacă în mare grabă.

Când i-a murit tatăl, Agnes a trebuit să stabilească programul funeraliilor. Îşi dorea ca întreaga ceremonie să fie sobră, fără discursuri, iar ca muzică a ales *Adagio*-ul din simfonia a zecea de Mahler, pe care tatăl ei îl îndrăgea cu deosebire. Era însă o muzică de o cumplită tristeţe, şi Agnes se temea că nu va fi în stare să-şi stăpânească lacrimile în timpul ceremoniei. Socotind insuportabilă ideea de a izbucni în hohote de plâns în faţa asistenţei, puse pe patefonul electric discul cu *Adagio*-ul lui Mahler şi-l ascultă. O dată, de două ori, de trei ori. Muzica

aceasta îi evoca amintirea tatei şi ea nu mai contenea să plângă. Dar în timp ce *Adagio*-ul răsuna în cameră pentru a opta sau pentru a noua oară, puterea muzicii începu să slăbească şi, la a treisprezecea ascultare, Agnes nu era mai emoţionată decât ar fi fost la o eventuală audiţie a imnului naţional al Paraguayului. Datorită acestui antrenament, a reuşit să nu plângă în timpul funeraliilor.

La definiţia sentimentului se cuvine să spunem că el se naşte în noi fără voia noastră şi, adeseori, împotriva voinţei noastre. De îndată ce *vrem* să-l încercăm *(ne decidem* să-l încercăm aşa cum s-a decis Don Quijote s-o iubească pe Dulcineea), sentimentul nu mai e sentiment, ci o imitaţie a sentimentului, o expunere a sa, spectaculoasă, căreia, îndeobşte, i se spune isterie. De aceea homo sentimentalis (adică, omul care a înălţat sentimentul la rangul de valoare) se identifică, în realitate, cu *homo hystericus.*

Ceea ce nu înseamnă că omul care imită un sentiment, nu-l încearcă. Actorul care interpretează rolul bătrânului rege Lear simte pe scenă, în faţa spectatorilor, adevărata tristeţe a omului trădat şi părăsit, dar această tristeţe se volatilizează de îndată ce se termină spectacolul. De aceea, homo sentimentalis care, cu câteva clipe în urmă, ne-a uimit, făcându-ne de ruşine cu înaltele sale sentimente, ne face apoi să înmărmurim cu inexplicabila sa indiferentă.

9

Don Quijote era virgin. Bettina avea douăzeci şi cinci de ani când a simţit pentru prima oară mâna unui bărbat pe sânul ei, în camera hotelului din staţiunea balneară Teplice, unde se afla singură cu Goethe. Iar Goethe, dacă e să dau crezare biografilor săi, n-a cunoscut dragostea trupească decât în timpul faimoasei sale călătorii în Italia, când era aproape cvadragenar. Curând după întoarcerea sa la Weimar, a întâlnit o muncitoare de douăzeci şi trei de ani şi a făcut din ea prima sa metresă permanentă. Era Christiane Vulpius care, după mulţi ani de convieţuire comună, a devenit, în 1806, soţia sa legitimă, şi, în memorabilul an 1811, a dat de pământ cu ochelarii Bettinei. Era devotată cu fidelitate soţului ei (se spune că l-a apărat cu propriu-i trup atunci când a fost ameninţat de soldaţii lui

Napoleon, ameţiţi de băutură) şi, de bună seamă, era şi o excelentă amantă, cum ne mărturisesc cuvintele glumeţe ale marelui poet, care-i spunea *mein Bettschatz*, expresie ce poate fi tradusă cu „comoara patului meu”.

Cu toate acestea, în hagiografia goetheană Christiane se află în afara dragostei. Secolul al nouăsprezecelea (dar şi al nostru, al cărui suflet rămâne mereu în captivitatea celui precedent) i-a refuzat Christianei intrarea în galeria iubitelor lui Goethe, alături de Charlotte (care avea să-i servească de model pentru Lotte din *Werther*), de Frederica, de Lili, de Bettina sau Ulrike. Veţi spune că aşa stau lucrurile, fiindcă era soţia lui, iar noi ne-am deprins să considerăm căsătoria drept un act antipoetic. Dar eu cred că adevăratul motiv e mult mai profund: publicul a refuzat să vadă în Christiane o dragoste a lui Goethe, pentru simplul motiv că Goethe se culcase cu ea. Căci comoara dragostei şi comoara patului sunt două noţiuni ce se exclud una pe cealaltă. Dacă scriitorilor secolului al nouăsprezecelea le plăcea să-şi încheie romanele cu o nuntă, asta nu se întâmpla fiindcă voiau să ferească povestea de dragoste de plictiseala matrimonială. Nicidecum. Asta se întâmpla ca s-o ferească de împreunare.

Marile poveşti de dragoste europene se desfăşoară, toate, în spaţiul extracoital: povestea prinţesei de Clèves, povestea lui Paul şi Virginie, romanul lui Fromentin, al cărui erou, Dominique, iubeşte toată viaţa una şi aceeaşi femeie cu care nu se sărută niciodată şi, fireşte, povestea lui Werther, şi a Victoriei lui Hamsun, şi a lui Pierre şi Lucie, aceste personaje din romanul lui Romain Rolland au avut darul, la vremea lor, să stârnească plânsul cititoarelor din întreaga Europă. În romanul său *Idiotul,* Dostoievski a lăsat-o pe Nastasia Filipovna să se culce cu orice negustor, dar atunci când a fost vorba de o pasiune adevărată, cu alte cuvinte atunci când Nastasia s-a trezit între prinţul Mîşkin şi Rogojin, organele lor sexuale s-au dizolvat în trei inimi uriaşe, ca nişte bucăţi de zahăr în trei pahare de ceai. Dragostea dintre Ana Karenina şi Vronski s-a sfârşit o dată cu primul lor act sexual, pe urmă n-a mai fost decât propria sa descompunere, şi noi nu ştim de ce: făceau dragoste într-un chip atât de lamentabil? Sau, dimpotrivă, se iubeau atât de frumos încât puterea voluptăţii stârnea sentimentul vinovăţiei? Oricare ar fi răspunsul, vom ajunge întotdeauna la aceeaşi concluzie: după dragostea precoitală, o altă mare dragoste n-a mai fost şi nu

putea să fie.

Asta nu înseamnă câtuşi de puţin că dragostea precoitală era nevinovată, angelică, infantilă, curată: dimpotrivă, cuprindea tot ce se poate imagina mai infernal pe această lume. Nastasia Filipovna se culca liniştită, fără grijă, cu mulţi bogătani vulgari, dar din clipa când i-a întâlnit pe prinţul Mîşkin şi pe Rogojin, organele lor sexuale s-au topit, aşa cum am spus, în marele samovar al sentimentului, a pătruns într-o zonă a catastrofelor şi s-a zis cu ea – a murit. Vă mai amintesc şi această scenă superbă din *Dominique*-ul lui Fromentin: cei doi îndrăgostiţi, care ani în şir s-au dorit şi nu s-au atins, se duc să facă o plimbare călare, şi drăgăstoasa, gingaşa, delicata şi rezervata Madleine are nemaipomenita cruzime de a goni calul într-o cursă sălbatică, ştiind prea bine că Dominique e un călăreţ neiscusit şi poate să-şi piardă viaţa.

Dragostea extracoitală: o oală pe foc, în care sentimentul ajuns la punctul de fierbere se transformă în pasiune, făcând să tresalte capacul, care începe să ţopăie şi să danseze pe oală ca ieşit din minţi.

Noţiunea europeană a dragostei îşi are rădăcinile în pământul extracoital. Secolul douăzeci care se laudă cu meritul de a fi eliberat sexualitatea şi-i place să-şi bată joc de sentimentele romantice, n-a fost în stare să confere noţiunii de dragoste niciun conţinut mai nou (în asta constă unul dintre naufragiile acestui secol), încât tânărul european, atunci când rosteşte în sinea lui acest cuvânt măreţ, se trezeşte furat de aripile încântării, care, vrând-nevrând, îl transportă înapoi, exact acolo unde Werther şi-a trăit dragostea sa pentru Lotte, şi unde Dominique era cât pe ce să cadă de pe cal şi să-şi piardă viaţa.

10

Semnificativ e faptul că Rilke, admiratorul Bettinei, admirase şi Rusia în care, într-o anumită perioadă, credea că vede patria lui spirituală. Căci Rusia e, prin excelenţă, ţara sentimentalităţii creştine. A fost scutită de filosofia raţionalistă a scolasticii medievale şi n-a cunoscut curentul Renaşterii. Era nouă, întemeiată pe gândirea criticii cartesiene, a ajuns acolo cu un secol sau două mai târziu. *Homo sentimentalis* n-a găsit în Rusia o suficientă contrapondere, devenind astfel propria sa hiperbolă

căreia i se spune, în mod curent, *sufletul slav.*

Rusia şi Franţa sunt doi poli ai Europei ce vor exercita unul asupra celuilalt o atracţie veşnică: Franţa e o ţară bătrână, obosită, unde n-au mai rămas din sentimente decât formele. În încheierea scrisorii, francezul vă adresează următoarele cuvinte: „Vă rog să agreaţi, scumpe domn, asigurarea sentimentelor mele cele mai alese/7 Când am primit pentru prima oară o asemenea scrisoare semnată de o secretară a Editurii Gallimard, trăiam încă la Praga... Am sărit până în plafon de atâta bucurie: la Paris există o femeie care mă iubeşte! În încheierea unei scrisori oficiale, a reuşit să strecoare o declaraţie de dragoste! Şi, în afara faptului că nutreşte pentru mine nişte sentimente, mai subliniază, expres, că sunt cele mai alese! De când mă ştiu, nicio cehoaică nu mi-a adresat vreodată ceva asemănător!

Abia cu mulţi ani mai târziu, după ce m-am instalat la Paris, mi s-a explicat că practica epistolară franceză oferă un întreg evantai semantic al formulelor de politeţe; acestea îi permit francezului să cântărească şi să aleagă cu precizia farmacistului intensitatea sentimentului – fără să-l nutrească – pe care vrea să-l dea la iveală destinatarului; în acest bogat sortiment, „sentimentele alese" reprezintă gradul cel mai coborât al politeţei oficiale, învecinat aproape cu dispreţul.

O, Franţă! Tu eşti ţara *Formei,* aşa cum Rusia e ţara *Sentimentului.* De aceea francezul, veşnic frustrat de faptul că nu simte arzând în pieptul lui o flacără, priveşte cu invidie şi nostalgie spre ţara lui Dostoievski, unde bărbaţii întind bărbaţilor buzele lor ţuguiate, gata să-l sugrume sau să-l taie pe cel ce refuză să le sărute. (De altfel, dacă-l taie, trebuie să-i iertăm pe loc, căci, în numele lor a acţionat dragostea rănită, iar aceasta, aşa cum ştim de la Bettina, îi dezvinovăţeşte pe cei ce iubesc.)

La Paris se vor găsi cel puţin o sută douăzeci de avocaţi gata să plece la Moscova cu un tren special ca să-l apere pe ucigaşul sentimental. Nu vor fi împinşi şi animaţi de vreun sentiment al compasiunii (sentiment prea exotic şi rareori practicat în ţara lor), ci de principiile abstracte care, de altfel, reprezintă unica lor pasiune. Ucigaşul rus nu va înţelege acest lucru, şi după achitarea lui, se va năpusti asupra apărătorului său francez, ca să-l îmbrăţişeze şi să-l silească să-i sărute buzele ţuguiate.

Înspăimântat, francezul va bate în retragere, rusul jignit îi va

înfige cuţitul în piept, şi întreaga poveste se va repeta, ca în jocul acela cu cântec de-a câinele şi cârnatul.

11

Ah, ruşii…

Când mai trăiam încă la Praga, circula acolo un banc despre sufletul rusesc: cu o iuţeală impresionantă, un ceh seduce o rusoaică. După actul amoros, rusoaica îi spune cu un dispreţ neţărmurit: „Trupul mi l-ai avut. Dar sufletul meu nu-l vei avea niciodată!”

Superbă anecdotă. Bettina i-a scris lui Goethe cincizeci şi două de scrisori. Cuvântul suflet apare în ele de cincizeci de ori, cuvântul inimă de o sută nouăsprezece ori. Pe ici, pe colo doar, cuvântul inimă e folosit în sensul strict anatomic („mi-a bătut inima/7); mai des e folosit ca sinecdocă, sugerând pieptul („aş vrea să te strâng la inima mea”), dar în majoritatea zdrobitoare a cazurilor semnifică acelaşi lucru cu vocabula suflet: *eul simţitor.*

Gândesc, deci exist e fraza intelectualului care subestimează durerile de dinţi. *Simt, deci exist… e u*n adevăr cu valabilitate mult mai largă şi se referă la tot ce-i vietate. Eul meu nu se deosebeşte esenţial de al nostru, prin gândire. Mulţi oameni, puţine idei: cu toţii gândim aproape acelaşi lucru, şi ideile ni le transmitem, ni le împrumutăm sau ni le furăm unul altuia. Dar atunci când mă calcă cineva pe bătătură, durerea o simt eu singur. Temelia eului nu e gândirea, ci suferinţa, simţământul cel mai elementar dintre toate. În suferinţă nici pisica nu se poate îndoi de eul ei unic, de neînlocuit. În suferinţa acută lumea dispare şi fiecare dintre noi rămâne singur cu el însuşi. Suferinţa e universitatea egocentrismului.

„Nu mă dispreţuiţi?” îl întreabă Ipolit pe prinţul Mîşkin.

„De ce v-aş dispreţui? Fiindcă aţi suferit şi suferiţi mai mult ca noi?”

„Nu de asta, ci fiindcă sunt nedemn de suferinţa mea.”

Sunt nedemn de suferinţa mea. Grandioasă aserţiune! Reiese din ea că suferinţa nu e doar temelia eului, unica şi neîndoielnica sa dovadă ontologică, ci e totodată, dintre toate simţămintele, cel mai demn de a fi respectat: valoarea tuturor valorilor. De aceea Mîşkin admiră toate Nastasiile Filipovne care

suferă: „Femeia asta a suferit mult”, spune el, văzând pentru prima oară fotografia Nastasiei Filipovna. Aceste cuvinte stabilesc, de la bun început, înainte de a fi apucat noi să vedem această femeie pe scena romanului, că Nastasia Filipovna se situează peste toate celelalte. „Eu sunt un nimeni, dar dumneavoastră da, dumneavoastră aţi suferit”, îi spune Nastasiei vrăjitul Mîşkin, în capitolul al cincisprezecelea al primei părţi, şi din clipa aceea e pierdut.

Am spus că Mîşkin admira toate femeile care suferă; dar, la fel de bine, aş putea întoarce afirmaţia mea: din clipa în care îi place o femeie, şi-o imaginează cum suferă. Şi cum nu ştie să-şi ascundă gândul, se grăbeşte să i-l spună. De altfel, aceasta e o excelentă metodă de seducţie (păcat că Mîşkin nu ştie să tragă din ea mai multe foloase pentru el), căci atunci când îi spunem unei femei: „dumneavoastră aţi suferit mult”, e ca şi când ne-am adresa direct sufletului ei, mângâindu-l şi ridicându-l în slăvi. Într-o asemenea împrejurare, orice femeie e gata să ne spună: „Trupul meu încă nu-l ai, dar sufletul meu îţi aparţine!”

Sub privirea lui Mîşkin, sufletul nu încetează să crească, şi creşte, şi creşte, aducând cu o ciupercă uriaşă, înaltă cât o casă cu cinci etaje, semănând cu un balon gata din clipă în clipă să se ridice şi să zboare spre cer cu echipajul său. Şi astfel se produce acel fenomen pe care eu îl numesc *hipertrofia sufletului.*

12

Când a primit de la Bettina proiectul statuii, Goethe a simţit, dacă vă aduceţi bine aminte, o lacrimă în ochiul său, şi era sigur că, în felul acesta, lăuntrul său cel mai adânc îi dădea de veste adevărul: Bettina îl iubea cu adevărat, şi el era nedrept cu ea. Abia mai târziu a înţeles că lacrima nu i-a dat la iveală niciun adevăr surprinzător despre devotamentul Bettinei, ci doar un banal adevăr despre propria-i vanitate. Se ruşina de faptul că se lăsase păcălit de demagogia lacrimii sale. În fond, avea cu ea o experienţă îndelungată, de când împlinise cincizeci de ani: ori de câte ori i se aducea un elogiu, sau se umfla în pene de atâta mulţumire în faţa unei fapte bune sau frumoase pe care o făcuse, ochii i se umezeau de lacrimi. Ce este o lacrimă? se întreba adeseori, şi nu găsea niciodată răspunsul. Şi totuşi, un lucru era limpede pentru el: în mod aproape suspect, lacrima

era provocată prea des de emoţia care se năştea în Goethe la vederea lui Goethe.

Cam la o săptămână după cumplita moarte a Agnesei, Laura a venit să-l vadă pe Paul, copleşit de durere şi tristeţe.

„Paul”, spuse ea, „acum am rămas singuri pe lume.”

Lui Paul i se umeziră ochii şi îşi întoarse capul, ca să-şi ascundă emoţia în faţa Laurei.

Această mişcare a capului o îndemnă pe Laura să-l apuce cu putere de braţ şi să-i spună: „Nu plânge, Paul!”

Paul privi printre lacrimi şi constată că ochii Laurei erau şi ei umeziţi de lacrimi. Zâmbi şi rosti cu o voce tremurândă: „Eu nu plâng, tu plângi.”

„Dacă ai nevoie de ceva, indiferent ce, ştii că sunt aici, că sunt întru totul alături de tine.”

Şi Paul îi răspunse: „Ştiu”.

Lacrima din ochiul Laurei era lacrima emoţiei stârnite în ea la vederea unei Laure hotărâte să facă sacrificiul vieţii sale rămânând alături de soţul surorii sale dispărute.

Lacrima din ochiul lui Paul era lacrima emoţiei stârnite în el de fidelitatea unui Paul incapabil să-şi trăiască viaţa cu altă femeie, cu excepţia umbrei soţiei sale dispărute, cu imitaţia ei – cu sora ei.

Apoi, într-o zi, s-au întins amândoi pe patul lat, şi lacrima (milostivenia lacrimii) i-a scutit de orice sentiment al trădării pe care ar fi putut s-o săvârşească faţă de fiinţa dispărută.

Străvechea artă a ambiguităţii erotice le-a venit în ajutor: stăteau lungiţi unul lângă altul, nu ca soţ şi soţie, ci ca frate şi soră. Laura fusese până atunci tabu pentru Paul. Niciodată n-o asociase cu imaginea sexuală, nici măcar în colţişoarele cele mai ascunse ale minţii sale. Se simţea în faţa ei ca un frate menit să-i înlocuiască de-acum încolo sora pierdută. La început, acest sentiment avu darul să-i faciliteze moralmente drumul spre pat alături de ea, ca apoi să fie copleşit de o senzaţie tulburătoare, absolut necunoscută: ştiau totul unul despre celălalt (ca un frate şi o soră) şi ceea ce-i despărţea nu era necunoscutul, ci interdicţia; o interdicţie veche de douăzeci de ani, care, cu trecerea timpului, devenea din ce în ce mai inviolabilă. Nimic nu era mai aproape decât trupul celuilalt. Nimic nu era mai interzis decât trupul celuilalt. Cu această senzaţie tulburătoare a incestului (şi cu lacrimile în ochi) începu

să facă dragoste cu ea, şi o făcu nebuneşte, cu o sălbăticie furibundă, cum n-o mai făcuse cu nimeni, niciodată în viaţa lui.

13

Au existat civilizaţii a căror arhitectură a fost superioară celei europene, iar tragedia antică va rămâne pentru totdeauna de neîntrecut. Dar nicio civilizaţie n-a reuşit să creeze din sunete acel miracol care este istoria milenară a muzicii europene, cu toată bogăţia ei de forme şi stiluri! Europa: marea muzică şi homo sentimentalis. Doi gemeni, culcaţi unul lângă altul, în acelaşi leagăn.

Muzica nu i-a predat Europei doar lecţia bogatei sensibilităţi, ci i-a insuflat şi însuşirea de a-şi diviniza propriile sentimente şi eul său simţitor. Cunoaşteţi această situaţie: violonistul pe podium închide ochii şi atacă îndelung primele două note. În clipa aceea, auditorul închide şi el ochii, simte sufletul năpădindu-i coşul pieptului şi îşi spune în sinea lui: „Ce frumos!" Şi totuşi, ceea ce aude nu sunt decât două note care, luate în sine, nu pot să conţină niciun gând al compozitorului, niciun indiciu creativ, şi deci nicio artă şi nicio frumuseţe. Dar aceste două note au atins inima auditorului făcând să-i amuţească raţiunea şi judecata sa estetică. Un simplu sunet muzical acţionează asupra noastră cam tot aşa cum acţionează privirea lui Mîşkin fixată asupra unei femei. Muzica: o pompă de umflat sufletul. Sufletele hipertrofiate transformate în baloane uriaşe planează sub plafonul sălii de concert, ciocnindu-se la tot pasul într-o incredibilă busculadă.

Laura îndrăgea muzica profund, cu toată sinceritatea; în dragostea ei pentru Mahler surprind o semnificaţie precisă: Mahler e ultimul dintre marii compozitori care i se mai adresează, cu naivitate şi direct, lui homo sentimentalis. După Mahler, sentimentul în muzică începe să devină suspect; Debussy vrea să ne vrăjească, nicidecum să ne emoţioneze, iar lui Stravinski îi e ruşine de sentimente. Mahler e pentru Laura *ultimul compozitor*, şi când aude din camera Brigittei vociferările rockului, dragostea ei rănită pentru muzica europeană pe cale să dispară sub tărăboiul chitarelor electrice, îşi iese din sărite; drept care, îi adresează lui Paul un ultimatum: ori Mahler, ori rockul: ceea ce vrea să spună: ori eu, ori Brigitte.

Dar cum să alegi între două muzici la fel de neîndrăgite? Rockul e pentru Paul (are urechea delicată, ca Goethe) prea zgomotos, iar muzica romantică trezeşte în el o senzaţie de groază. Odată, în timpul războiului, când toată lumea din jurul lui era îngrozită de marşul ameninţător al istoriei, radioul a început să difuzeze, în locul obişnuitelor tangouri şi valsuri, acordurile în gamă minoră ale unei muzici grave şi solemne; în memoria copilului aceste acorduri s-au întipărit pentru totdeauna ca nişte prevestitori ai catastrofelor. Mai târziu a înţeles că patosul muzicii romantice uneşte întreaga Europă: e auzită ori de câte ori e asasinat un bărbat de stat sau se anunţă o declaraţie de război, ori de câte ori e nevoie imperioasă de a fi se împuia oamenilor capul cu sentimentul glorios al morţii voluntare. Naţiunile care se sfâşiau între ele erau pătrunse de aceeaşi emoţie fraternă când auzeau vacarmul *Marşului funebru* al lui Chopin, sau al *Eroicei* lui Beethoven. Ah, dacă ar depinde de Paul, lumea s-ar lipsi bucuroasă de rock şi de Mahler deopotrivă. Dar cele două femei nu-i lăsau nicio portiţă de scăpare. Îi refuzau neutralitatea, silindu-l să aleagă: între două muzici, între două femei. Iar el nu ştia ce să facă, întrucât aceste femei îi erau, şi una şi alta, la fel de dragi.

În schimb, ele se detestau. Brigitte se uita cu o tristeţe chinuitoare la clavirul alb care, de-a lungul anilor, fusese folosit doar ca masă de serviciu; îi aducea aminte de Agnes care, din dragoste pentru sora ei, o rugase să înveţe să cânte la acest instrument. Dar abia murise Agnes şi clavirul a reînviat, răsunând în fiecare zi.

Prin dezlănţuirea turbată a rockului, Brigitte dorea să-şi răzbune mama trădată şi s-o izgonească din casă pe intrusă. Când a înţeles că Laura va rămâne, a plecat ea. Rockul a amuţit. Pe placa pick-up-ului discul se învârtea, tromboanele lui Mahler răsunau în tot apartamentul şi-i sfâşiau inima lui Paul, zdrobită de absenţa Brigittei. Laura îi cuprinse capul cu mâinile şi se uită îndelung în ochii lui. Apoi îi spuse: „Aş vrea să-ţi dăruiesc un copil.” Ştiau amândoi că doctorii o avertizaseră de mult pe Laura de pericolul unei sarcini. De aceea se grăbi să adauge: „Sunt gata să suport toate operaţiile necesare.” Veni vara. Laura închise magazinul şi plecară amândoi să petreacă două săptămâni la mare. Valurile se spărgeau pe ţărm, umplând pieptul lui Paul cu strigătul lor. Era singura muzică pe care-o

iubea cu pasiune... Cu fericită uimire constata că Laura se contopea cu această muzică; era unica femeie în viaţa lui care, în ochii lui, semăna cu marea; era femeia-mare.

14

Romain Rolland, martor al acuzării în procesul etern intentat lui Goethe, se făcea remarcat prin două calităţi: era un adorator al femeilor („era femeie şi de aceea o iubim”, scrie el despre Bettina) şi animat de entuziasta dorinţă de a merge în pas cu progresul (ceea ce pentru el însemna: cu Rusia comunistă şi cu revoluţia). Ciudate că acest adorator al feminităţii nutrea acelaşi sentiment de adoraţie pentru Beethoven datorită faptului că acesta refuza să salute femeile. Căci despre asta e vorba, dacă am înţeles bine povestea petrecută în staţiunea balneară Teplice; Beethoven, cu pălăria trasă adânc pe frunte şi cu mâinile la spate, păşeşte în faţa împărătesei şi a curţii sale imperiale, alcătuită, fireşte, nu numai din bărbaţi, ci şi din femei. A nu le saluta ar fi însemnat un gest de o impoliteţe fără pereche! Numai că povestea asta e de necrezut; deşi era un tip ciudat şi posac, Beethoven nu s-a comportat niciodată ca un bădăran în faţa femeilor! Întreaga poveste nu-i decât o prostie flagrantă, şi dacă a putut să fie acceptată şi răspândită cu candoare, asta se datorează numai faptului că oamenii (chiar şi un romancier de prestigiu, ceea ce-i o adevărată ruşine) şi-au pierdut orice simţ al realităţii.

Mi se va obiecta că nu se cuvine să examinăm veridicitatea unei poveşti care, fireşte, nu poate fi o mărturie, ci doar o alegorie. Mă rog, fie; să privim însă alegoria ca pe o alegorie, să uităm împrejurările în care s-a produs (oricum nu le vom afla cu exactitate niciodată), să uităm semnificaţia partizană cu care unul sau altul au vrut s-o îmbrace, şi să ne străduim să-i percepem aşa-zisa semnificaţie obiectivă.

Ce înseamnă pălăria lui Beethoven trasă adânc pe frunte. Că Beethoven dispreţuieşte şi respinge puterea aristocraţiei, fiindcă-i reacţionară şi nedreaptă, în timp ce pălăria în mâna umilă a marelui Goethe implora lumea să rămână aşa cum e? Da, aceasta-i interpretarea în general acceptată, şi care-i greu să fie apărată: ca şi Goethe, Beethoven a fost nevoit să-şi făurească, la vremea lui, un *modus vivendi* pentru el şi pentru

muzica sa; aşa se face că şi-a dedicat sonatele când unuia, când altuia dintre prinţi, ba, mai mult, n-a şovăit să compună întru cinstirea învingătorilor care, după înfrângerea lui Napoleon s-au întrunit la Viena, o cantată în care corul striga: „Să fie lumea iar aşa cum a fost!”; şi a mers până acolo încât a scris pentru ţarina Rusiei o poloneză, de parcă ar fi depus, în mod simbolic, sărmana Polonie (acea Polonie pentru care, cu treizeci de ani mai târziu, avea să se bată cu atâta curaj) la picioarele cotropitorilor săi.

Aşadar, dacă în tabloul nostru alegoric Beethoven păşeşte în faţa unui grup de aristocraţi fără să-şi scoată pălăria, asta nu poate să semnifice faptul că aristocraţii sunt nişte reacţionari demni de dispreţul lui, iar el un admirabil revoluţionar; asta înseamnă că cei ce *creează* (statui, poezii, simfonii) merită să fie mai respectaţi decât cei *ce guvernează* (servitorimea, funcţionărimea sau popoare întregi). Că actul Creaţiei înseamnă mai mult decât puterea, şi arta mai mult decât politica. Că nemuritoare sunt operele de artă, nicidecum războaiele sau balurile princiare.

(De altfel, Goethe trebuie să fi fost de aceeaşi părere, fără însă a socoti de cuviinţă să le dea la iveală stăpânilor lumii acest adevăr neplăcut în timpul vieţii lor. Era sigur că în eternitate ei vor fi primii care se vor închina în faţa lui, şi pentru el asta era de ajuns.)

Alegoria e clară, totuşi interpretarea ei e întotdeauna în sens contrar. Cei care, privind tabloul alegoric, se grăbesc să-l aplaude pe Beethoven, nu înţeleg nimic din orgoliul lui; aceştia sunt în cea mai mare parte oameni orbiţi de politică – aceiaşi care-i preferă pe Lenin, Castro, Kennedy sau Mitterrand lui Picasso sau Felini. Romain Rolland şi-ar fi scos cu siguranţă pălăria, cu o plecăciune mult mai adâncă decât Goethe, dacă pe aleea din staţiunea balneară Teplice i-ar fi ieşit în cale Stalin.

15

Respectul lui Romain Rolland pentru femei mi se pare un pic bizar. El, care o admira pe Bettina din simplul motiv că era femeie („era femeie, şi de aceea o iubim”), n-a găsit nimic de admirat la Christiane, care, fără nicio îndoială, era şi ea femeie! Bettina e pentru el „nebunatică şi înţeleaptă” *(folle et sage),* „o

râzăreaţă de o vioiciune nebunatică, temperamentală”, cu „o inimă duioasă” şi, din nou, de mai multe ori nebunatică şi zvăpăiată.

Iar noi ştim că pentru homo sentimentalis cuvintele nebun, nebunatic, nebunie (care în franceză au o rezonanţă mai poetică decât în alte limbi: fou, folle, folie) semnifică exaltarea sentimentului eliberat de cenzură (nebuniile delirante ale pasiunii, ar spune Eluard), drept care sunt rostite cu o admiraţie de-a dreptul înduioşătoare. În schimb, despre Christiane, adoratorul femeilor şi al proletariatului nu vorbeşte niciodată fără să-i asocieze numele cu adjectivele „geloasă”, „grăsană”, „roşcovană şi îndesată”, „cicălitoare”, „cuvioasă” şi din nou, de multe ori, „grăsană”, încâlcind astfel cele mai elementare reguli ale galanteriei.

Ciudat e faptul că prietenul femeilor şi al proletariatului, mesagerul egalităţii şi al fraternităţii, nu manifesta nicio emoţie la gândul că această Christiane era o fostă muncitoare şi Goethe a dat dovadă de un curaj ieşit din comun trăind cu ea în văzul lumii, ca apoi s-o facă din amantă mireasa lui. A avut de înfruntat nu numai calomniile saloanelor din Weimar, ci, deopotrivă, dezacordul prietenilor săi intelectuali, Herder şi Schiller, care, când o vedeau, strâmbau din nas şi se uitau la ea de sus.

Nu sunt deloc surprins aflând că Weimarul aristocraţilor s-a bucurat şi a aplaudat cuvintele Bettinei care o gratificau pe doamna Goethe cu calificativul „caltaboş umflat”. Mă miră însă faptul că această poveste a putut să-l bucure pe prietenul femeilor şi al clasei muncitoare. Cum a putut el să se simtă atât de apropiat tinerei patriciene care, în faţa unei femei simple îşi etala, cu răutate, cultura sa? Şi cum se explică faptul că această Christiane, căreia îi plăcea să bea, să danseze, să se îngraşe, fără să-i pese de silueta sa, n-a avut niciodată dreptul la divinul calificativ de „nebunatica”, şi în ochii marelui prieten al proletariatului nu era decât o „fiinţă cicălitoare”?

Şi cum se face că prietenul proletariatului n-a avut ideea să transforme scena ochelarilor sparţi într-un tablou alegoric în care femeia din popor îi administrează o dreaptă pedeapsă arogantei intelectuale, şi Goethe, luându-i apărarea soţiei sale, păşeşte drept şi cu fruntea sus (şi fără pălărie!) împotriva armatei aristocraţilor şi a prejudecăţilor acestora?

Fireşte, o asemenea alegorie n-ar fi fost mai puţin prostească decât precedenta.

Rămâne însă întrebarea: de ce prietenul femeilor şi al proletariatului a ales o prostie alegorică în defavoarea celeilalte? De ce a preferat-o pe Bettina Christianei?

Această întrebare duce spre miezul problemei.

Răspunsul, în capitolul următor:

16

Goethe o îndemna pe Bettina (într-o scrisoare nedatată) „să iasă din ea”. Azi am putea spune că-i reproşa egocentrismul. Dar era oare îndreptăţit s-o facă? Cine s-a bătut pentru cauza răsculaţilor din Tirol? Cine s-a bătut pentru gloria memoriei lui Petöffi, pentru salvarea vieţii condamnatului Mieroslawski? El sau ea? Cine se gândea mereu la alţii? Care dintre ei era gata de sacrificiu?

Bettina. În privinţa asta, nu încape nicio îndoială.

Aceste argumente nu invalidează însă reproşul lui Goethe. Căci Bettina n-a ieşit niciodată din eul ei. Oriunde s-ar fi dus, eul ei fâlfâia după ea, ca un drapel. Motivul care a inspirat-o să se alăture cauzei muntenilor tirolezi nu erau muntenii, ci imaginea captivantă a Bettinei luptătoare pentru dreptatea muntenilor tirolezi. Motivul care o îndemna să-l iubească pe Goethe nu era Goethe, ci imaginea seducătoare a copilei Bettina îndrăgostită de un poet bătrân.

Să ne amintim de gestul ei, pe care eu l-am numit gestul năzuinţei spre nemurire: la început şi-a pus degetele pe un punct aflat între sânii ei, vrând parcă să arate, fără greş, centrul celui ce se numeşte eu. Pe urmă, cu o mişcare zvâcnită, şi-a împins braţele înainte, vrând parcă să proiecteze acest eu undeva departe, dincolo de orizont, spre neţărmurire. Gestul năzuinţei spre nemurire nu cunoaşte decât două puncte de reper în spaţiu: eul, aici, şi orizontul, dincolo departe; şi două noţiuni: absolutul eului şi absolutul lumii. Gestul acesta nu are nimic comun cu dragostea, fiindcă celălalt, apropiatul, orice om aflat între cei doi poli extremi (lumea şi eul) e eliminat cu anticipaţie din jos, izgonit, nevăzut.

Tânărul de douăzeci de ani care se înscrie în partidul comunist sau se duce cu arma în mână în creierul munţilor spre

a se alătura gherilei, e fascinat de propria sa imagine revoluţionară, care-l deosebeşte de alţii şi-l face să devină el însuşi. La originea luptei sale se află dragostea exacerbată şi nemulţumită faţă de eul său, căruia vrea să-i confere contururi noi, expresive, înainte de a-l expedia (cu mişcarea pe care am numit-o gestul năzuinţei spre nemurire) pe marea scenă asupra căreia sunt fixate mii şi mii de priviri; iar noi ştim, din exemplul lui Mîşkin şi al Nastasiei Filipovna, că sub asaltul privirilor intensive, sufletul creşte, se umflă, devenind din ce în ce mai mare, pentru ca, în cele din urmă, să se înalţe spre cer, ca o frumoasă navă aeriană, superb iluminată.

Ceea ce-i face pe oameni să ridice pumnii strânşi, să pună mina pe arme, şi-i mână la lupta comună pentru cauze drepte şi nedrepte, nu e raţiunea, ci sufletul hipertrofiat. El e acel carburant fără de care motorul istoriei n-ar fi pornit şi Europa ar ﬕ rămas întinsă pe pajişte, contemplând într-o dulce şi sublimă lenevie norii plutind alene pe bolta cerului.

Christiane nu suferea de hipertrofia sufletului şi nu dorea câtuşi de puţin să se prezinte în spectacolul de pe marea scenă a istoriei. În ceea ce mă priveşte, o bănuiesc că prefera să zacă pe pajişte, cu ochii aţintiţi spre cerul pe care alunecau, alene, norii plutitori. (Ba mai mult, o bănuiesc că, în asemenea clipe, ştia să fie fericită, ceea ce omul cu sufletul hipertrofiat nu-i bucuros să vadă, fiindcă, mistuit de flăcările eului său hipertrofiat, nu e niciodată fericit.) Romain Rolland, prietenul progresului şi al lacrimii, n-a ezitat, aşadar, nicio clipă atunci când a avut de ales între Christiane şi Bettina.

17

Hoinărind pe potecile celeilalte lumi, Hemingway zări de departe un tânăr venind în întâmpinarea lui; era un bărbat elegant, cu trupul drept ca lumânarea. Pe măsură ce elegantul se apropia de el, Hemingway putea să desluşească pe buzele lui un zâmbet uşor, ştrengăresc. Când se aflau la câţiva paşi unul de altul, tânărul îşi încetini mersul, vrând parcă să-i ofere lui Hemingway o ultimă şansă de a-l recunoaşte:

„Johann!” izbucni Hemingway cu uimire.

Goethe zâmbi satisfăcut, mândru de reuşita excelentului său efect scenic. Să nu uităm că a fost multă vreme director de

teatru şi avea simţul căutării efectelor. Pe urmă, îşi luă prietenul de braţ (interesant: deşi în acest moment era mai tânăr decât Hemingway, continua să-l trateze cu aceeaşi binevoitoare indulgenţă a mai vârstnicului), şi porni cu el într-o plimbare îndelungată.

„Johann”, începu Hemingway. „Dumneata eşti astăzi frumos ca un zeu!” Frumuseţea prietenului îi pricinuia o sinceră bucurie, drept care reluă, arborând un zâmbet de fericire: „Unde ţi-ai lăsat papucii? Şi streaşină aceea mică ce-o purtai deasupra ochilor?” Şi, încetând să mai râdă, se grăbi să adauge: „Aşa ar trebui să te prezinţi la procesul etern. Să-i faci praf pe judecători, nu cu argumente, ci cu frumuseţea dumitale!” „Dumneata ştii prea bine că la procesul etern n-am scos o vorbă niciodată. Asta, dintr-un total dispreţ. Dar nu m-am putut stăpâni să nu mă duc acolo şi să nu-i ascult. Dar îmi pare rău că m-am dus.”

„În fond, ce vrei? Ai fost condamnat la nemurire pentru păcatul de a fi scris nişte cărţi. Dumneata în persoană mi-ai explicat acest lucru.”

Goethe strânse din umeri şi spuse cu o uşoară nuanţă de mândrie în glas: „Da, nu-i exclus ca, într-un anume sens, cărţile noastre să fie nemuritoare. S-ar putea.” Ca după o scurtă pauză să adauge cu o voce scăzută, dar pe un ton grav: „Noi, însă, nu.”

„Dimpotrivă!” protestă Hemingway cu amărăciune. Probabil cărţile noastre vor înceta, curând, să mai fie citite. Din *Faustul* dumitale nu va rămâne decât opera aceea gogomană a lui Gounod. Eventual şi acel vers unde-i vorba de eternul feminin care ne trage undeva…”

„Das Ewigweibliche zieht uns hinan”, recită Goethe.

„Întocmai. Dar despre viaţa dumitale, până la cele mai mici amănunte, oamenii nu vor înceta niciodată să sporovăiască.”

„Dumneata, dragă Ernest, încă n-ai înţeles că personajele despre care vorbesc ei nu suntem noi?”

„Doar n-oi fi vrând să-mi spui, dragă Johann, că între dumneata şi Goethe despre care scrie şi vorbeşte toată lumea nu există nicio legătură. Admit că imaginea rămasă în urma dumitale nu se identifică întru totul cu dumneata. Că e deformată în lege. Dar, totuşi, dumneata eşti prezent în ea.”

„Nu sunt”, interveni Goethe cu fermitate. „Şi să-ţi mai spun

ceva, prietene. Nici în cărţile mele nu mai sunt prezent. Cel ce nu e, nu poate fi prezent.”

„Limbajul ăsta e prea filosofic pentru mine.”

„Ştii ce? Uită pentru o clipă că eşti american şi supune-ţi creierul la un mic efort: cel ce nu e, nu poate fi prezent. E atât de complicat? În momentul morţii mele, am dispărut de pretutindeni, definitiv şi irevocabil. Chiar şi din cărţile mele. Aceste cărţi rămân pe lume, fără mine. Nimeni nu mă găseşte în ele. Căci nu-l poţi găsi pe cel ce nu mai e…”

„Aş fi bucuros să-ţi pot da crezare”, spuse Hemingway, „dar explică-mi, te rog, un lucru: dacă imaginea rămasă în urma dumitale nu are nimic comun cu dumneata, de ce i-ai consacrat atâta grijă în timpul vieţii? De ce l-ai invitat la dumneata pe Eckermann? De ce te-ai apucat să scrii *Poezie şi Adevăr*?”

„Împacă-te cu gândul că şi eu am fost un nesăbuit, ca dumneata, dragă Ernest. Grija pentru propria imagine, în asta constă fatala lipsă de maturitate a omului. E greu să rămâi nepăsător faţă de imaginea ta! O asemenea nepăsare e peste puterile omului. Omul ajunge la ea abia după moarte. Şi asta nu imediat, ci la multă vreme după moartea sa. Dumneata nu eşti încă matur. Şi totuşi, eşti mort… de fapt, de cât timp…?”

„De douăzeci şi şapte de ani”, îl întrerupse Hemingway.

„Asta-i nimica toată. Va trebui să aştepţi încă douăzeci, treizeci de ani, pe puţin, pentru a putea, eventual, să înţelegi că omul e muritor, şi de aici să tragi toate consecinţele. Mai devreme nu e cu putinţă. Cu puţin timp înaintea morţii mele, am declarat că simt în mine colcăind o asemenea forţă creativă încât dispariţia ei tot. Mi se părea de-a dreptul imposibilă. Şi, firește, credeam că voi lăsa în urma mea o imagine în care voi continua să trăiesc. Da, eram ca dumneata. Chiar şi după moarte mi-a fost greu să mă împac cu ideea că nu mai sunt. Şi, ştii, ăsta-i un lucru foarte ciudat. Pur şi simplu, cumplit. A fi nemuritor e experienţa umană cea mai elementară, şi cu toate acestea omul n-a fost în stare niciodată s-o accepte, s-o înţeleagă, să se comporte ca atare. Omul nu ştie să fie muritor. Şi când moare, nici măcar mort nu ştie să fie.” „Şi dumneata crezi că ştii să fii mort, dragă Johann?” întrebă Hemingway ca să atenueze gravitatea momentului. „Dumneata crezi, într-adevăr, că cea mai bună metodă de a fi mort e să-ţi pierzi vremea stând la taclale cu mine?…”

„Nu fă pe prostul cu mine, dragă Ernest”, îi replică Goethe. „Dumneata ştii prea bine că în această clipă suntem, amândoi, fantezia frivolă a unui romancier care ne face să spunem ce vrea el, iar noi, probabil, n-am spune aşa ceva niciodată. Dar să trecem peste asta. Apropo, dumneata ai observat înfăţişarea mea de azi?”

„Dacă nu mă înşel, v-am spus-o din clipa în care v-am recunoscut! Sunteţi frumos ca un zeu!” „Aşa arătam pe vremea când întreaga Germanie mă socotea un seducător nemilos”, spuse Goethe pe un ton aproape solemn, ca apoi să adauge, cu emoţie în glas: „Am vrut să păstrezi despre mine această imagine care să te însoţească de-a lungul viitorilor tăi ani.”

Hemingway îl privi deodată cu nişte ochi plini de o indulgenţă înduioşătoare: „Şi câţi ani ai dumneata post-mortem, dragă Johann?” îl întrebă.

„O sută cincizeci şi şase”, răspunse Goethe cu oarecare sfială.

„Şi tot n-ai învăţat să fii mort?!”

„Da, ai dreptate, dragă Ernest”, replică Goethe zâmbind. „Comportamentul meu e, un pic, în contradicţie cu cele ce ţi-am spus adineaori. Dacă m-am lăsat pradă acestei vanităţi copilăreşti, asta se datorează faptului că azi noi doi ne vedem pentru ultima oară.” Pe urmă, încet şi pe îndelete, ca omul care de-acum încolo nu va mai scoate o vorbă, rosti aceste cuvinte: „Fiindcă am înţeles o dată pentru totdeauna că procesul etern e, într-adevăr, o tâmpenie. M-am decis, în fine, să profit de starea mea de mort şi să mă duc, dacă se poate trece cu vederea peste această expresie inexactă, la culcare. Să savurez voluptatea nefiinţei totale, despre care prietenul meu Novalis spunea că are o culoare albăstruie.”

PARTEA A CINCEA
Întâmplarea

1

După masa de prânz, urcă în camera ei. Era duminică, hotelul nu mai aştepta oaspeţi, şi nimeni n-o grăbea să elibereze încăperea; patul rămăsese nefăcut, aşa cum îl lăsase de dimineaţă. Priveliştea aceasta o umplea de fericire: petrecuse aici două nopţi singură, auzind doar propria-i răsuflare, întinsă de-a curmezişul, în diagonală, de-a lungul şi de-a latul patului, de parcă ar fi vrut să cuprindă cu corpul ei toată suprafaţa aceea dreptunghiulară care nu-i aparţinea decât ei, trupului şi somnului ei.

În valijoara deschisă pe masă, toate erau la locul lor: peste fusta pliată zăceau poemele lui Rimbaud, într-o ediţie broşată. Le luase cu ea întrucât în ultimele săptămâni se gândise mult la Paul. Înainte ca Brigitte să fi venit pe lume, se urca adeseori în spatele lui, pe şaua unei motociclete mari şi străbăteau împreună întreaga Franţă. În amintirea ei această perioadă şi această motocicletă se confundau cu Rimbaud: era, pe atunci, poetul lor preferat.

Aceste poeme, pe jumătate uitate, le luase cu ea, ca şi când ar fi luat un vechi jurnal intim, curioasă să vadă dacă însemnările îngălbenite de timp i se vor părea emoţionante, ridicole, fascinante, sau lipsite de importanţă. Versurile erau mereu la fel de frumoase, dar, într-o anumită privinţă, aveau darul s-o surprindă: nu mai găsea în ele nicio legătură cu motocicleta mare pe care o încăleca odinioară împreună cu Paul. Lumea poeziei lui Rimbaud era mult mai apropiată contemporanilor lui Goethe de cât contemporanilor Brigittei. Rimbaud, care poruncise întregii lumi să fie absolut modernă, era un poet al naturii, un vagabond; poemele sale conţineau cuvinte pe care omul de azi ori le-a uitat, ori nu mai ştie să se bucure de ele: urda-vacii, tei, stejar, greieri, nuc, alun, ulm, iarbă-neagră, corb, găinaţul cald al vechilor hulubării, şi drumurile, mai ales drumurile: *în nopţile albastre de vară, voi merge să bat potecile, gâdilat de spice, să strivesc iarba măruntă... Să nu vorbesc, la nimic să nu gândesc... să merg departe, cât mai departe, ca ţiganul străbătând natura, fericit cu*

ea ca alături de o femeie...

Închise valiza. Apoi ieşi pe culoar, dădu fuga în faţa hotelului, aruncă la iuţeală valiza pe perna din spate, şi se aşeză la volan.

2

Era ora două şi jumătate şi ar fi trebuit să plece neîntârziat, căci nu-i plăcea să conducă noaptea. Dar nu se putea hotărî să întoarcă cheia de contact. Ca un amant care n-a apucat să spună tot ce avea pe inimă, peisajul înconjurător o împiedica să pornească motorul. Coborî din maşină. Munţii o asaltau din toate părţile; cei din stânga erau iluminaţi de culori vii, şi albeaţa gheţarilor sclipea peste contururile lor veşnic înverzite; cei din dreapta erau învăluiţi într-un abur gălbui ce lăsa să se întrezărească doar silueta lor. Erau două iluminaţii cu totul diferite; două lumi diferite. Întoarse capul de la stânga la dreapta şi de la dreapta la stânga, şi hotărî să mai facă o ultimă plimbare. O porni pe un drumeag uşor povârnit ce ducea, printre pajişti, sus, spre adâncul pădurilor.

Trecuseră vreo douăzeci şi cinci de ani de când venise în Alpi, cu Paul, gonind cu motocicleta aceea voluminoasă. Paul îndrăgea marea, munţii nu-l atrăgeau, îi erau străini. Ea voia să-l facă să îndrăgească lumea ei; voia să-l vadă extaziat de priveliştea arborilor şi a pajiştilor. Motocicleta staţiona la marginea şoselei şi Paul spunea:

„Pajiştea nu-i altceva decât un câmp al suferinţei. În verdele acesta frumos moare, în fiecare secundă, o vietate – furnicile devorează rimele de vii, păsările răpitoare pândesc din înălţimi apariţia unei nevăstuici sau a unui şoricel. Vezi pisica aceea neagră care stă neclintită în iarbă? Nu aşteaptă decât un prilej de a ucide. Pe mine mă dezgustă naivitatea respectului pentru *natură.* Îţi închipui, poate, că biata căprioară e mai puţin înspăimântată între fălcile tigrului decât ai fi tu? Oamenii au născocit teoria că animalul nu are aceeaşi capacitate de a suferi ca ei, fiindcă altfel n-ar putea suporta ideea de a trăi în mijlocul unei naturi care nu-i decât atrocitate şi nimic altceva decât atrocitate."

Paul se bucura de faptul că, încetul cu încetul, omul îmbracă tot pământul cu beton. Avea senzaţia că urmăreşte cum e zidit de viu un ucigaş fioros. Agnes îl înţelegea prea bine şi nu-i lua în

nume de rău dezacordul său cu natura, motivat, dacă se poate spune aşa, de simţul omeniei şi al justiţiei.

S-ar putea însă ca asta să fi fost mai curând gelozia destul de banală a soţului care încerca să-şi desprindă soţia, o dată pentru totdeauna, de influenţa tatei. Căci tata o învăţase pe Agnes să îndrăgească natura. Cu el bătuse ea, pe jos, kilometri şi kilometri de drumuri, fermecată de minunata şi liniştitoarea lume a pădurilor.

Cândva, nişte prieteni au plimbat-o cu maşina prin natura americană. Era o nesfârşită şi inaccesibilă împărăţie a arborilor, întretăiată de şosele lungi. Liniştea acelor păduri i se păruse la fel de străină şi ostilă ca vacarmul infernal al New York-ului. În pădurea îndrăgită de Agnes, drumurile se ramifică în drumuri mici, apoi în poteci şi potecuţe; pe poteci umblă pădurarii. Pe marginea drumurilor se înşiră băncuţe, de unde poate fi văzut, în toată splendoarea, peisajul, cu pajiştile sale împânzite de turme de oi şi vaci păscând în linişte şi pace. Aceasta-i Europa, aceasta-i inima Europei, aceştia sunt Alpii.

3

Depuis huit jours, j'avais déchiré mes bottines
Aux cailloux des chemins...

De opt zile mi-am sfâşiat botinele
De pietrele drumurilor...

scrie Rimbaud.

Drumul: fâşie de pământ, pe care se umblă pe jos. Şoseaua se deosebeşte de drum nu doar prin aceea că pe ea se circulă cu maşina, ci şi prin aceea că nu-i decât o simplă linie de legătură între două puncte. Şoseaua nu are, în sine, nicio semnificaţie; semnificative sunt cele două puncte pe care le leagă. Şoseaua e un imn de laudă închinat spaţiului. Fiecare tronson de drum îşi are semnificaţia sa, şi ne invită să facem un popas. Drumul e o triumfală devalorizare a spaţiului, care azi nu mai e decât o opreliştе în calea mişcării omului şi o pierdere de timp.

Înainte de a fi dispărut din peisaj, drumurile au dispărut din sufletul omului: omului i-a pierit dorinţa de a mai merge pe picioarele lui, de a se bucura de această mişcare binefăcătoare.

Nici viaţa lui n-o mai vede ca pe un drum; o vede ca pe o şosea; ca pe o linie de legătură între două puncte, de la gradul de căpitan la gradul de general, de la starea de soţie la starea de văduvă. Timpul vieţii a devenit pentru el un obstacol ce trebuie depăşit cu viteză din ce în ce mai mare.

Drumul şi şoseaua sunt, totodată, două noţiuni diferite ale frumosului. Când Paul spune că în cutare sau cutare loc e un peisaj frumos, asta înseamnă: dacă opreşti maşina, vei avea prilejul să vezi acolo un castel frumos din secolul al şaptesprezecelea, înconjurat de un parc imens; sau, se află acolo un iaz pe a cărui oglindă sclipitoare, ce se întinde până hăt-departe, înoată cârduri de lebede şi raţe sălbatice.

În lumea şoselelor, peisaj frumos înseamnă o insuliţă frumoasă, legată de linii lungi cu alte insuliţe ale frumuseţii.

În lumea drumurilor, frumuseţea e neîntreruptă şi mereu schimbătoare; la fiecare pas ne spune: „Opreşte-te!”

Lumea drumurilor e lumea tatei. Lumea şoselelor e lumea soţului. Şi povestea Agnesei se închide ca un cerc: din lumea drumurilor în lumea şoselelor, şi-acum, înapoi de unde a plecat. Căci Agnes se mută în Elveţia. Totul e hotărât, şi acesta-i motivul pentru care, în ultimele săptămâni, e cuprinsă de o necontenită şi nebunească fericire.

4

Era după-amiază târziu când reveni în faţa maşinii. Şi tocmai în clipa când introducea cheia în broasca portierei, îşi făcu apariţia în costum de baie profesorul Avenarius, care se apropia de bazinul cu apă caldă unde îl aşteptam biciuit de jeturile violente ce ţâşneau din pereţii subacvatici. Aşa se sincronizează evenimentele. Ori de câte ori se întâmplă ceva în locul Z, se întâmplă altceva în locurile A, B, C, D, E. „Şi tocmai în clipa când”… e una din frazele magice ale tuturor romanelor, o frază având darul să ne vrăjească citind Cei *trei muşchetari, ro*manul preferat al profesorului Avenarius, căruia i-am spus în loc de salut: „Exact în clipa asta, în timp ce tu coborai în bazin, eroina romanului meu a răsucit, în fine, cheia de contact şi a pornit maşina, îndreptându-se spre Paris.”

„Superbă coincidenţă”, spuse profesorul Avenarius, cu vizibilă satisfacţie, şi se cufundă în apa caldă.

„Fireşte, asemenea coincidenţe se produc în lume cu miliardele, în orice secundă. Iar eu visez să scriu despre asta o carte măreaţă: Teoria întâmplării. Prima parte: întâmplarea direcţionând coincidenţele. Clasificarea diverselor tipuri de coincidenţe. De pildă: «exact în clipa în care profesorul Avenarius a intrat în bazin ca să-şi expună spatele vârtejului de apă caldă, în parcul public din Chicago a căzut dintr-un castan o frunză îngălbenită». Asta se numeşte simplu: concurs de împrejurări întâmplător; evenimentul însă e lipsit de orice semnificaţie. Aşadar, în clasificarea mea îl numesc *coincidenţă mută.* Închipuieşte-ţi însă că spun: «Exact în clipa în care prima frunză îngălbenită cădea în oraşul Chicago, profesorul Avenarius intra în bazin ca să-şi maseze spatele». Fraza devine melancolică, fiindcă în persoana profesorului Avenarius vedem un vestitor al toamnei, iar apa în care se bălăceşte ni se pare sărată de lacrimi. Coincidenţa a insuflat evenimentului o semnificaţie neprevăzută, drept care eu o numesc *coincidenţă poetică.* Dar mai pot spune şi ce ţi-am spus de îndată ce te-am văzut: «profesorul Avenarius s-a aruncat în bazin exact în clipa în care Agnes pornea motorul maşinii, undeva în munţii Alpi». Acestei coincidenţe nu i se poate spune *poetică,* fiindcă ea nu conferă nicio semnificaţie aparte intrării tale în bazin, dar, fiind totuşi o coincidenţă foarte preţioasă, o numesc *contrapunctică.* E ca şi când două melodii se contopesc în aceeaşi compoziţie. Cunosc asta din anii copilăriei. Un băieţel cânta un cântec şi, o dată cu el, un alt băieţel cânta alt cântec, şi totul se potrivea de minune! Dar mai există încă un tip de coincidenţă: «profesorul Avenarius a dat buzna pe culoarul metroului în staţia Montparnasse exact în clipa în care se afla acolo o doamnă frumoasă cu o puşculiţă roşie în mână». Asta e aşa-numita coincidenţă *generatoare de poveşti,* pe care romancierii, pur şi simplu, o divinizează.”

Şi, rostind aceste cuvinte, am făcut dinadins o pauză, în dorinţa de a-l provoca să-mi spună mai multe despre întâlnirea lui de la metro, dar el se mulţumi să-şi sucească spatele în aşa fel încât apa ţâşnitoare să-i maseze bine lumbago-ul, prefăcându-se, fireşte, că ultimul meu exemplu nu-l privea câtuşi de puţin.

„Nu pot să mă desprind de gândul”, spuse el, „că în viaţa omenească întâmplarea nu se conduce după un calcul al

probabilităţilor. Prin asta vreau să spun că adeseori ne confruntăm cu nişte întâmplări atât de improbabile încât nu le putem găsi nicio justificare matematică. Nu de mult mergeam prin Paris pe o stradă neînsemnată a unui cartier la fel de neînsemnat şi, deodată, m-am trezit faţă în faţă cu o femeie din Hamburg pe care, în urmă cu douăzeci şi cinci de ani, o vedeam aproape în fiecare zi, ca apoi să dispară din ochii mei cu desăvârşire. Treceam pe strada aceea fiindcă, din greşeală, coborâsem din metro cu o statie înainte decât ar fi trebuit. Femeia venise să-şi petreacă trei zile la Paris, cu o excursie organizată, şi se rătăcise prin cartierul cu pricina. Întâlnirea noastră era de probabilitatea unu la un miliard!”

„Cu ce metodă calculezi tu frecvenţa acestor probabilităţi a întâlnirilor dintre oameni?” „Cunoşti tu o asemenea metodă?”

„Nu. Şi-mi pare rău”, i-am răspuns eu. „E ciudat, dar viaţa omului n-a fost supusă niciodată unei cercetări matematice. Să luăm, de pildă, timpul. Tânjesc după un experiment prin care, cu ajutorul unor electrozi aplicaţi pe capul omului, să se poată determina ce procentaj din viaţa lui e consacrat prezentului, ce procentaj amintirilor şi ce procentaj viitorului. În felul acesta am putea descoperi cine-i om, cu adevărat, în raport cu timpul. Şi ce este timpul. Am putea defini, cu siguranţă, trei tipuri umane fundamentale, în funcţie de aspectul timpului dominant pentru fiecare în parte. Dar să revin la întâmplări. Ce se poate spune cu seriozitate şi temeinicie despre întâmplările vieţii, fără o cercetare matematică? Numai că, din păcate, nu există nicio matematică existenţială.”

„Matematică existenţială. Excelentă idee!” spuse Avenarius, căzând pe gânduri. Apoi reluă: „Indiferent dacă a fost vorba de o şansă la un milion sau de una la un miliard a probabilităţii, întâlnirea noastră a fost absolut improbabilă, şi tocmai această improbabilitate îi conferă, în sine, marea sa valoare. Fiindcă matematica existenţială, care nu există, ar formula probabil această ecuaţie: valoarea întâmplării este egală cu gradul ei de improbabilitate.”

„Să te întâlneşti, pe neaşteptate, în mijlocul Parisului, cu o femeie frumoasă pe care n-ai văzut-o de ani şi ani…” am spus eu cu un aer visător.

„Nu-mi dau seama pe ce te bizui afirmând că era frumoasă. Era o fostă garderobieră într-o berărie pe care o frecventam la

vremea aceea în fiecare zi, iar acum venise la Paris cu un grup de pensionari, într-o excursie de trei zile. Când ne-am recunoscut, ne-am uitat unul la altul cu descumpănire. Aş zice chiar cu disperarea unui olog care câştigă la tombolă o bicicletă. Aveam amândoi impresia că am primit în dar o coincidenţă nespus de preţioasă care, din păcate, nu ne foloseşte la nimic. Ni se părea că-şi bate cineva joc de noi, şi ne ruşinam unul de celălalt."

„Acest gen de coincidenţă ar putea primi calificativul *morbid*", am intervenit eu, ca să-l scot din încurcătură. „Dar îmi tot frământ mintea în zadar, întrebându-mă în ce categorie aş putea să clasez întâmplarea în urma căreia lui Bernard i s-a decernat diploma de măgar absolut?"

La care Avenarius îmi ripostă pe un ton foarte autoritar: „Bernard Bertrand a fost distins cu titlul de măgar absolut pentru simplul motiv că e un măgar absolut. Întâmplarea n-are nicio legătură cu povestea asta. A fost vorba, pur şi simplu, de o necesitate absolută. Nici legile de fier ale istoriei, despre care vorbeşte Marx, nu se impun cu mai multă necesitate ca această diplomă."

Şi, ca şi când întrebarea mea l-ar fi scos din sărite, s-a ridicat brusc din apă, arătându-şi statura sa viguroasă şi ameninţătoare! M-am ridicat şi eu şi, părăsind bazinul, ne-am dus amândoi să ne aşezăm la o masă în barul din capătul opus al sălii.

5

Am comandat două pahare cu vin, le-am dat pe gât dintr-o suflare, şi Avenarius începu: „Ţi-e limpede, sper, că tot ce fac e împotriva Diabolului. Ştii sau nu ştii?"

„Bineînţeles că ştiu", i-am răspuns. „De altfel, acesta-i motivul pentru care mă întreb ce rost are să-l ataci cu atâta înverşunare tocmai pe Bernard Bertrand."

„Nu înţelegi nimic", ripostă Avenarius, obosit parcă de faptul că nu sesizez un lucru pe care mi-l explicase de atâtea ori până atunci: „împotriva lui Diabolum nu există nicio luptă eficace, nici raţională. Marx a încercat, toţi revoluţionarii au încercat şi, până la urmă, Diabolum şi-a însuşit, una câte una, toate organizaţiile destinate, iniţial, să-l nimicească. Tot trecutul meu revoluţionar

s-a încheiat cu o deziluzie, iar acum, singurul lucru important pentru mine e această întrebare: ce-i mai rămâne de făcut celui ce a înţeles că împotriva lui Diabolum nicio luptă eficace şi raţională nu e cu putinţă? Are două soluţii, atâta tot: ori se resemnează, şi în cazul ăsta încetează să mai fie el însuşi, ori continuă să cultive în el nevoia intimă a revoltei şi, din când în când, o dă la iveală. Nu din dorinţa de a schimba lumea, aşa cum dorise odinioară, pe bună dreptate dar zadarnic Karl Marx, ci silit de un lăuntric imperativ moral. În ultima vreme m-am gândit adeseori la tine. Da, şi pentru tine e important să-ţi exprimi revolta, dar nu numai prin scrierea unor romane ce nu pot să-ţi aducă nicio satisfacţie reală, ci prin acţiune directă! Azi vreau, în sfârşit, să mi te alături neapărat!”

„Bine, bine”, i-am răspuns eu, „dar eu tot nu pot să înţeleg de ce o nevoie de morală lăuntrică te-a împins să-l ataci pe un amărât redactor de radio? Ce temeiuri obiective te-au îndemnat s-o faci? De ce tocmai el, şi nu altul a devenit pentru tine simbolul măgăriei?”

„Îţi interzic să mai foloseşti acest cuvânt prostesc. Ce-i aia simbol?” se răţoi la mine Avenarius. „Asta-i mentalitatea organizaţiilor teroriste! E mentalitatea politicienilor de azi, dintre care mulţi au devenit nişte simpli jongleri de simboluri! În ceea ce mă priveşte, îi dispreţuiesc deopotrivă pe cei ce arborează la ferestre drapelul naţional, şi pe cei ce-l ard în pieţe publice. Pentru mine, Bernard nu-i un simbol. Nimic nu-i pentru mine mai concret decât el! Îl aud vorbind în fiecare dimineaţă! Cu discursul lui îmi încep ziua! Vocea lui afectată, muierească, şi glumele lui imbecile îmi calcă pe nervi! Nu suport nimic din tot ce spune! Temeiuri obiective?! Nu ştiu ce vrei să spui cu asta! L-am decretat măgar absolut, inspirat de libertatea mea personală, cea mai extravagantă, cea mai stranie, cea mai răuvoitoare, cea mai capricioasă din câte cunosc!”

„Asta am vrut să aud de la tine”, i-am spus. „Aşadar, n-ai acţionat ca un Zeu al necesităţii, ci ca un Zeu al întâmplării.”

„Întâmplare sau necesitate, puţin îmi pasă, mă bucur însă că pentru tine sunt un Zeu”, rosti profesorul Avenarius, de data asta cu vocea sa normală, liniştită. „Dar nu pricep de ce alegerea mea te miră atât de mult. Cel ce glumeşte atât de stupid cu ascultătorii săi şi duce o campanie furibundă împotriva euthanasiei este, fără doar şi poate, un măgar absolut, şi într-

adevăr nu-mi pot imagina o singură obiecţie de natură să contrazică opinia mea.” Ultimele cuvinte ale profesorului Avenarius m-au făcut să înmărmuresc: „Tu-l confunzi pe Bernard Bertrand cu Bertrand Bertrand!”

„Eu mă gândesc la Bernard Bertrand, cel ce vorbeşte la radio şi luptă împotriva sinuciderii şi a consumului de bere!”

M-am apucat cu mâinile de cap: „Dar, bine, astea-s două persoane diferite! Tată şi fiu! Cum ai putut să îmbini într-o singură persoană un redactor de radio şi un deputat? Eroarea ta e un exemplu perfect a ceea ce numeam noi, adineaori, coincidenţă morbidă.”

Avenarius rămase un timp descumpănit. Curând însă îşi reveni şi începu: „Mi-e teamă, prietene, că nici în propria ta teorie a întâmplării nu te descurci prea bine. În eroarea mea nu găsesc nimic morbid. Dimpotrivă, aduce în mod vădit cu ceea ce numeai coincidenţa poetică. Tatăl şi fiul au devenit un măgar bicefal. Nici vechea mitologie greacă n-a născocit un animal atât de superb!”

După ce ne-am golit paharele, ne-am dus să ne îmbrăcăm la vestiare, de unde am telefonat la restaurant să ni se rezerve o masă.

6

Profesorul Avenarius îşi trăgea un ciorap, când Agnes îşi reamintea această frază: „Orice soţie dă întotdeauna întâietate copilului în faţa soţului.” Aşa îi spusese mama ei pe un ton confidenţial (în împrejurări de atunci uitate), pe vremea când Agnes avea doisprezece, treisprezece ani. Tâlcul acestei fraze poate fi clarificat acordându-i câteva clipe de reflecţie: a spune că-l iubim pe A mai mult decât pe B nu reprezintă comparaţia a două grade de măsurare a dragostei, ci înseamnă, pur şi simplu, că B nu este iubit. Căci atunci când iubim pe cineva nu-l comparăm. Cel iubit e incomparabil. Chiar şi în cazul în care-i iubim deopotrivă pe A şi B, tot nu-i putem compara, întrucât, comparându-i pe unul dintre ei încetăm să-l mai iubim.

Iar dacă declarăm public că-l preferăm pe unul celuilalt, nu facem asta pentru a mărturisi lumii sentimentele noastre de dragoste faţă de A (căci ar fi de ajuns să spunem „îl iubesc pe A!”), ci o facem spre a le da tuturor de înţeles, cu discreţie dar

cu claritate, că B ne este absolut indiferent.

De bună seamă, Agnes nu era capabilă de o asemenea analiză. Şi tocmai pe asta conta, fără doar şi poate, mama ei; simţea nevoia să se destăinuiască şi, totodată, nu voia să fie pe deplin înţeleasă. Dar, în ciuda faptului că nu era în stare să priceapă totul, copilul a simţit totuşi că observaţia era în defavoarea tatei. A tatei pe care micuţa Agnes îl iubea. Şi astfel nu se simţi câtuşi de puţin măgulită de a fi obiectul unei preferinţe, ci dimpotrivă, era necăjită de faptul că i se făcea o nedreptate fiinţei iubite.

Fraza aceasta a rămas adânc întipărită în mintea ei; fetiţa încerca să-şi imagineze ce-ar putea să însemne, concret, a iubi pe cineva mai mult şi pe altcineva mai puţin; zăcea, înainte de-a aţipi, pe pătucul ei, înfofolită în pături, şi înaintea ochilor i se desfăşura această scenă: tata, în picioare, ţinându-şi de mână cele două fiice. În faţa lor, aliniat un pluton de execuţie care nu mai aşteaptă decât comanda: „Ochiţi! Foc!” Mama s-a dus să implore graţierea din partea generalului inamic, iar acesta i-a dat dreptul să salveze doi din cei trei condamnaţi. Cu puţin înainte de a se da comanda: foc!, mama soseşte în fugă, smulge fetele din mâinile tatei şi, într-o grabă înspăimântată, se îndepărtează cu ele de locul execuţiei. Agnes e târâtă aproape cu sila de mama ei, dar îşi întoarce capul înapoi cu o încăpăţânare atât de înverşunată încât simte un cârcel în ceafă; îl vede pe tatăl ei urmărindu-i cu tristeţe în ochi, fără însă a-şi manifesta vreun protest cât de mic: e împăcat cu alegerea mamei, ştiind că dragostea maternă e mai puternică decât dragostea conjugală, şi lui îi revine soarta de a muri.

Uneori îşi imagina că generalul inamic i-a acordat mamei dreptul de a salva numai unul dintre condamnaţi. Nicio clipă nu se îndoia că mama avea s-o salveze pe Laura. Se vedea, în sinea ei, singură cu tatăl ei, faţă în faţă cu plutonul de execuţie. Se ţineau de mână – tată şi fiică. În clipa aceea n-o mai interesa deloc ce se întâmplă cu mama şi cu sora ei, nu se uita după ele, ştia doar atât: că se îndepărtau amândouă cu repeziciune şi, nici una, nici alta nu-şi întorcea capul să privească înapoi! Agnes, înfofolită în pături în pătucul ei, avea ochii plini de lacrimi fierbinţi, şi era cuprinsă de o nespusă fericire că-şi ţinea tatăl de mână şi se duceau să moară împreună.

Fără îndoială, Agnes ar fi dat uitării scena execuţiei, dacă într-o bună zi surorile nu s-ar fi certat când şi-au surprins tatăl aplecat asupra unui maldăr de fotografii sfâşiate. O văzuse atunci pe Laura ţipând şi-i veni în minte că aceeaşi Laura o lăsase singură cu tata în faţa plutonului de execuţie, îndepărtându-se *fără să-şi mai întoarcă privirea înapoi*... Şi a înţeles, deodată, că dezacordul lor e mult mai adânc decât crezuse; aşa se explică de ce nu mai făcuse niciodată aluzie la această dispută, de parcă s-ar fi temut să pună un nume pe ceva ce trebuia să rămână nenu*mit, să* trezească ceva ce trebuia să rămână adormit.

Atunci când sora ei plecase plângând de furie, lăsând-o singură cu tatăl lor, o încercase pentru prima oară în viaţă o ciudată senzaţie de oboseală, constatând cu surprindere (constatările cele mai banale sunt întotdeauna cele mai surprinzătoare) că va avea de-acum încolo, pe toată viaţa, aceeaşi soră. Putea să-şi schimbe prietenii, să schimbe amanţii, putea, dacă ar avea chef, să divorţeze de Paul, dar în niciun caz nu putea să-şi schimbe sora. Laura era în viaţa ei o constantă, şi povestea asta era pentru Agnes cu atât mai obositoare cu cât relaţiile lor aduceau de la bun început cu o cursă de urmărire: Agnes alerga în faţă, şi sora sa după ea.

Uneori avea sentimentul că e personajul unui basm pe care-l cunoştea din copilărie: prinţesa călare încearcă să scape de urmărirea unui prigonitor fioros; are în mână o perie, un pieptene şi o panglică. Aruncă peria în spatele ei şi între ea şi prigonitor se ridică o pădure deasă. În felul acesta câştigă timp, dar, prigonitorul reapare curând în preajma ei şi ea aruncă în urmă pieptenul care se preschimbă pe loc în nişte stânci ascuţite. Şi, când îl aude iar gonind pe urmele ei, deznoadă panglica salvatoare, care se desfăşoară în urma ei ca un fluviu larg.

Pe urmă, Agnes nu mai avea în mână decât un ultim obiect: ochelarii negri. Dădu cu ei de pământ, şi de prigonitor o despărţea acum o bandă lată de cioburi tăioase.

De acum încolo însă, rămâne cu mâinile goale, şi Laura e mai puternică decât ea. E mai puternică fiindcă a ştiut să facă din slăbiciune o armă şi o superioritate morală: e nedreptăţită, e

părăsită de amantul ei, suferă, încearcă să se sinucidă; în timp ce Agnes care se bucură de o căsnicie fericită, dă de pământ cu ochelarii surorii, o umileşte şi-i închide uşa în nas, interzicându-i să treacă pragul casei sale. Da, de la povestea cu ochelarii sparţi au trecut nouă luni fără să se vadă. Şi Agnes simte că Paul, fără să i-o spună, o dezaprobă. O compătimeşte pe Laura. Cursa de urmărire se apropie de sfârşit. Agnes aude foarte aproape în spatele ei răsuflarea Laurei, şi ştie că va pierde.

Senzaţia de oboseală e din ce în ce mai apăsătoare. Nu mai are niciun chef să continue cursa. Ea nu e atletă de performanţă. Ea n-a căutat niciodată competiţia. Sora nu şi-a ales-o ea. Şi nu şi-a dorit să-i fie nici model, nici rivală. În viaţa Agnesei, această soră e la fel de întâmplătoare ca forma urechilor ei. Nu şi-a ales nici sora, nici forma urechilor, şi-i nevoită să tragă după ea, toată viaţa, absurditatea unei întâmplări.

Când era mică, tata o învăţase să joace şah... O anumită mişcare a acestui joc avea darul s-o incinte – o mişcare căreia în termeni de specialitate i se spune rocadă: jucătorul mută două piese deodată:

aşază turnul în locul regelui şi plasează regele în cealaltă parte a turnului. Această manevră îi plăcea foarte mult: inamicul îşi adună toate forţele ca să atace regele şi, ca din senin, regele dispare din ochii lui: se mută. Toată viaţa visase Agnes această mişcare, şi o visa cu atât mai mult cu cât era mai istovitoare.

8

După moartea tatei, care-i lăsase bani în Elveţia, Agnes se ducea acolo de două-trei ori pe an, trăgând întotdeauna la acelaşi hotel şi încercând să-şi imagineze că ar putea rămâne definitiv pe aceste meleaguri alpine: ar fi în stare să trăiască fără Paul şi fără Brigitte? De unde să ştie? Singurătatea celor trei zile, pe care obişnuia s-o petreacă la hotel, această „singurătate experimentală” n-o învăţa prea multe. „Să plec!” – cuvintele acestea răsunau în capul ei ca un ecou al celei mai frumoase ispite. Dar dacă ar pleca, n-ar regreta curând!? E adevărat că tânjea după singurătate, dar totodată îşi iubea soţul şi fiica şi, desigur, şi-ar face griji din pricina lor. Le-ar cere să-i scrie, să afle ce se întâmplă cu ei, să ştie că sunt sănătoşi. Dar

cum să facă să rămână singură, despărţită de ei şi în acelaşi timp să ştie totul despre ei? Şi cum să-şi organizeze noua sa viaţă? Să-şi caute un alt loc de muncă? Asta n-ar fi deloc uşor. Să nu facă nimic? Da, ideea e atrăgătoare, dar nefăcând nimic, nu s-ar simţi deodată ca o pensionară? Când îşi frământa mintea cu aceste gânduri, planul ei „de a pleca” i se părea din ce în ce mai artificial, forţat, nerealizabil, aducând cu una dintre acele iluzii utopice cu care te amăgeşti atunci când, în adâncul sufletului tău, ştii că eşti neputincios şi nu vei face nimic.

Apoi, într-o bună zi, soluţia veni din afară, cea mai neaşteptată şi, deopotrivă, cea mai banală soluţie. Patronul ei înfiinţase o sucursală la Berna, şi cum se ştia că Agnes vorbea germana la fel de bine ca franceza, a fost întrebată dacă nu ar fi dispusă să conducă acolo serviciul de investigaţii. Ştiind-o căsătorită, patronul nu conta prea mult pe consimţământul ei; l-a surprins: a spus „da” fără să stea o clipă pe gânduri; şi a rămas şi ea surprinsă de ea însăşi; acel „da” rostit atât de spontan demonstra că dorinţa ei nu era o comedie pe care şi-o juca sieşi din simplă cochetărie, fără să creadă în ea, ci un lucru real şi serios.

Această dorinţă s-a agăţat cu sete de prilejul ce i se oferea, înceta să mai fie un vis romantic, devenind, ca prin farmec, un fapt absolut prozaic: avansarea profesională! Acceptând oferta ce i se făcea, Agnes acţionase ca orice femeie ambiţioasă, încât adevăratele motive personale ale hotărârii sale nu puteau fi descoperite, nici bănuite, *de nimeni.* Din clipa aceea totul era clar pentru ea: s-a zis cu tentativele şi experimentele, s-a zis cu strădania de a-şi imagina „ce-ar fi, dacă ar fi sau n-ar fi”… Ceea ce-şi dorise era, pe neaşteptate, aici, şi se minuna de faptul că accepta această situaţie cu o bucurie sinceră, netulburată.

Era o bucurie atât de violentă încât avu darul să-i trezească în suflet sentimentul ruşinii şi al vinovăţiei. Nu-şi găsea curajul să-i vorbească lui Paul despre decizia ei. De aceea se mai duse, pentru ultima oară, la hotelul ei din Alpi. (De-acum încolo va avea o locuinţă a ei: fie într-o suburbie a Bernei, fie undeva la poalele munţilor.) în timpul celor două zile voia să se gândească la o modalitate de a le spune întreaga poveste lui Paul şi Brigittei, spre a-i face să creadă că-i o femeie ambiţioasă şi emancipată, pasionată de profesiunea şi succesul ei, de vreme ce nu fusese aşa niciodată.

9

Se făcuse miezul nopţii. Agnes depăşi cu farurile aprinse frontiera elveţiană şi se trezi pe autostrada franceză care avea întotdeauna darul s-o înspăimânte; elveţienii, disciplinaţi, respectau legile circulaţiei, în timp ce francezii, răsucindu-şi capul cu mişcări scurte, orizontale, îşi manifestau indignarea faţă de cei ce voiau să le conteste dreptul la viteză şi să transforme călătoriile pe şosea într-o serbare orgiastică a drepturilor omului.

I se făcuse foame şi hotărî să se oprească undeva, la un restaurant sau la un motel ca să mănânce ceva la iuţeală. Din partea stângă o depăşiră, într-un zgomot infernal, trei motociclete mari; la lumina farurilor se vedeau piloţii într-o ţinută aidoma cu a scafandrilor şi a cosmonauţilor, conferindu-le înfăţişarea unor creaturi extraterestre şi neomeneşti.

Exact în clipa în care chelnerul se apleca asupra mesei noastre ca să strângă farfuriile golite de antreuri şi eu îi povesteam lui Avenarius, spunând: „Exact în dimineaţa când am început să scriu a treia parte a romanului meu, am auzit la radio o ştire ce nu-mi mai iese din cap. O tânără fată a apărut noaptea pe şosea şi s-a aşezat cu spatele în direcţia din care goneau maşinile. Şedea cu fruntea sprijinită pe genunchi, aşteptându-şi moartea. Şoferul primei maşini a sucit volanul în ultima clipă, găsindu-şi moartea împreună cu soţia şi doi copii ai săi. A doua maşină a sfârşit şi ea în şanţ. La fel şi a treia. Fetei nu i s-a întâmplat nimic. S-a ridicat şi a plecat, şi nimeni n-a putut să afle cine era.”

„Ce motive, după părerea ta, ar putea să îndemne o tânără fată să se aşeze, toiul nopţii, pe sosea, ca să fie strivită de roţile maşinilor?” întrebă Avenarius.

„Nu ştiu”, i-am răspuns. „Dar aş fi în stare să pariez că motivul a fost derizoriu. Sau, mai precis, a fost un motiv care, din afară, ni s-ar părea derizoriu şi absolut iraţional.”

„De ce?” întrebă din nou Avenarius.

Am ridicat din umeri şi-am spus: „Nu-mi pot imagina niciun motiv major, cum ar fi, de pildă, o boală incurabilă sau moartea unei fiinţe apropiate, ca să te sinucizi într-un mod atât de cumplit. Într-un caz asemănător, nimeni nu şi-ar alege un sfârşit

atât de îngrozitor, pricinuind totodată moartea altor persoane! Numai un motiv lipsit de raţiune poate duce la o grozăvie atât de iraţională. În toate limbile având la origine limba latină, cuvântul motiv *(ratio, raison, reason, ragione, raţiune)* înseamnă, înainte de toate, ceea ce numim noi judecată, intelect, minte. De aceea motivul e înţeles, întotdeauna, ca raţional. Un motiv a cărui raţionalitate e lipsită de transparenţă nu-i în stare să producă nicio consecinţă. În germană însă, motivului i se spune *Grund,* un cuvânt ce n-are nimic comun cu latinescul *ratio,* şi mai întâi înseamnă teren, pe urmă temelie, temei. Din punctul de vedere al latinescului *ratio,* comportamentul fetei aşezate pe şosea pare absurd, nepotrivit, iraţional; cu toate acestea, îşi are motivul său, adică temeiul, Grundul său. În adâncul fiecăruia dintre noi e înscris un asemenea Grund – cauza permanentă a actelor noastre, terenul fertil din care răsare destinul nostru. Încerc să surprind Grundul ascuns în adâncul fiecăruia dintre personajele mele şi sunt din ce în ce mai convins că acest Grund are caracterul unei metafore…”

„Ideea ta îmi scapă”, interveni Avenarius.

„Păcat, e ideea cea mai importantă din câte s-au înfiripat vreodată în mintea mea.”

În clipa aceea chelnerul îşi făcu apariţia cu mâncarea noastră de raţă, care răspândea un miros sublim, făcându-ne să uităm cu desăvârşire tot ce spusesem până atunci.

După un timp, Avenarius sparse tăcerea: „De fapt, ce scrii tu acum?” întrebă.

„Ceva ce nu se poate povesti.”

„Păcat.”

„De ce păcat? E o şansă, un avantaj. În zilele noastre toţi se năpustesc peste toate câte s-au scris vreodată, ca să le transforme în filme, în seriale de televiziune, sau în desene animate. Întrucât esenţialul în roman e tocmai ceea ce nu se poate spune altfel decât numai şi numai în roman, în orice adaptare a sa rămâne doar neesenţialul. Nebunul care se mai încumetă azi să scrie romane şi vrea să le asigure protecţia, trebuie să le scrie în aşa fel încât să nu mai poată fi adaptate, altfel spus să nu poată fi povestite.”

Avenarius nu era de aceeaşi părere: „Eu, unul, pot să-ţi povestesc cu cea mai mare plăcere *Cei trei muşchetari* al lui

Alexandre Dumas, când vrei, din scoarţă în scoarţă.” „Şi eu sunt ca tine”, i-am replicat. „Îmi place enorm Alexandre Dumas. Totuşi, îmi pare rău că mai toate romanele scrise până în zilele noastre sunt prea supuse regulii unităţii de acţiune. Vreau să spun prin asta că toate se întemeiază pe o unică înlănţuire cauzală a acţiunilor şi evenimentelor. Aceste romane se aseamănă cu o stradă îngustă, de-a lungul căreia personajele sunt gonite cu biciul. Tensiunea dramatică e un adevărat blestem al romanului, fiindcă transformă totul, chiar şi paginile cele mai frumoase şi scenele şi observaţiile cele mai surprinzătoare, într-o simplă etapă ce duce la un deznodământ în care se concentrează toată semnificaţia celor întâmplate anterior. Cuprins de flăcările propriei sale tensiuni, romanul se mistuie ca un snop de paie.”

„Ascultându-te”, rosti profesorul Avenarius cu sfială în glas, „mi-e teamă că romanul tău va fi destul de plicticos.”

„Să înţeleg prin asta că tot ce nu-i o goană frenetică spre deznodământul final e plictiseală? Degustând cu atâta poftă această superbă pulpă de raţă înseamnă că te plictiseşti? Că te grăbeşti să ajungi cât mai repede la ţinta finală? Dimpotrivă, vrei ca raţa să pătrundă în tine cât mai încet cu putinţă şi savoarea ei să nu înceteze niciodată. Romanul nu trebuie să se asemene cu o cursă ciclistă, ci cu un ospăţ cu multe feluri de mâncare. Aştept cu multă nerăbdare partea a şasea a romanului meu, în care îşi face apariţia un personaj – cu totul nou. La sfârşitul acestei părţi a şasea, va pleca aşa cum a venit, şi nu va rămâne după el nicio urmă. Nu e cauza nici unui eveniment, şi nu produce niciun efect. Şi tocmai asta îmi place. Va fi un roman în roman, şi povestea erotică cea mai tristă din câte am scris vreodată. Chiar şi pe tine te va întrista.”

Descumpănit, Avenarius păstră câteva clipe de tăcere, apoi mă întrebă cu amabilitate: „Şi cum se va numi noul tău roman?”

„Insuportabila uşurătate a fiinţei”, i-am răspuns fără să clipesc.

„Pe ăsta, dacă nu mă înşel, l-a mai scris cineva.”

„Da. Eu l-am scris! Dar atunci m-am înşelat asupra titlului. Acesta ar fi trebuit să aparţină romanului pe care-l scriu acum.”

Pe urmă, am amuţit amândoi, atenţi la gustul vinului şi al ratei.

Mestecând de zor, Avenarius spuse: „Cred *că* munceşti prea

mult. Ar trebui să te gândeşti la sănătatea ta.”

Ştiam prea bine încotro ţintea profesorul Avenarius, m-am prefăcut însă că nu bănuiesc nimic, continuând să-mi savurez vinul în tăcere.

10

După o pauză mai îndelungată, Avenarius repetă: „Cred că munceşti prea mult. Ar trebui să te gândeşti la sănătatea ta.”

„Mă gândesc la sănătatea mea”, i-am răspuns. „Mă duc cu regularitate la sală să ridic haltere de diferite greutăţi.”

„E un sport periculos. Rişti să faci un atac de apoplexie.”

„Exact de asta mă tem”, am încuviinţat, amintindu-mi de Robert Musil.

„Ai face mai bine să alergi. Alergările nocturne sunt sănătoase. Să-ţi arăt ceva”, spuse, şi, cu un aer misterios, îşi descheie nasturii sacoului. În jurul pieptului şi al burdihanului avea fixat un sistem ciudat de curele care aducea pe departe cu un harnaşament de cal. Jos, în dreapta centurii, se vedea o balama, din care, prins într-o cureluşă, atârna ameninţător un cuţit mare de bucătărie.

L-am felicitat pentru acest echipament, dar, în dorinţa de a amâna o discuţie despre un subiect pe care nu prea-l cunoşteam, am preferat să trag spuza pe turta mea, cerându-i să-mi vorbească despre singurul lucru care mă interesa, curios să aflu cât mai multe. „Când ai văzut-o pe Laura în tunelul metroului, ea te-a recunoscut şi tu ai recunoscut-o.”

„Aşa e”, încuviinţă Avenarius.

„M-ar interesa să ştiu unde şi cum v-aţi cunoscut.”

„Cum văd, te interesează prostiile şi lucrurile serioase te plictisesc”, spuse profesorul pe un ton ce trăda dezamăgirea, încheindu-şi în acest timp nasturii sacoului.

Am ridicat din umeri.

Profesorul continuă: „În povestea asta nu-i nimic interesant, absolut nimic. Înainte de a-i fi înmânat diploma măgarului absolut, am surprins fotografia lui afişată la toate colţurile de stradă. L-am aşteptat, aşadar, în holul mare al postului de radio, ca să-l văd în carne şi oase. Când a ieşit din lift, o femeie a alergat în întâmpinarea lui şi l-a sărutat cu pasiune. Drept care, mi-am zis să-i urmăresc, aşa, din când în când, şi, de câteva ori,

privirea mea s-a încrucişat cu a ei, de unde bănuiesc că mutra mea îi era cunoscută, în ciuda faptului că nu ştia cine sunt.”

„Îţi plăcea?”

Avenarius îşi domoli vocea: „Trebuie să-ţi mărturisesc că, fără interesul pentru ea, proiectul meu cu diploma n-ar fi fost realizat, probabil, niciodată. Proiecte de acest gen am în cap cu miile, dar de cele mai multe ori rămân în stadiul viselor.”

„Da, ştiu”, l-am aprobat.

„Dar atunci când un bărbat se interesează de o femeie, face tot ce-i stă în putinţă ca măcar indirect sau pe ocolite să intre în contact cu ea şi să atingă măcar de departe lumea ei şi s-o pună în mişcare”

„Aşadar, Bernard a devenit măgar absolut fiindcă Laura îţi plăcea.”

„S-ar putea să nu te înşeli”, spuse Avenarius căzând uşor pe gânduri, după care se grăbi să adauge: „Femeia asta are în ea ceva ce-o determină sa devină o victimă sigură. Şi tocmai asta m-a atras la ea. Când am văzut-o între cei doi cloşarzi ameţiţi de băutură şi unt mirositori, am fost pur şi simplu entuziasmat! Era, într-adevăr, o clipă de neuitat!”

„Bine, până aici cunosc povestea ta. Aş vrea să aflu însă ce s-a mai întâmplat după aceea.”

„Femeia asta are un fund absolut senzaţional”, reluă Avenarius, făcându-se că nu-i pasă de întrebarea mea. „Când mergea la şcoală, sunt sigur că băieţii se amuzau ciupindu-i fundul. Parc-o aud ţipând de fiecare dată, cu vocea ei ascuţită de soprană. Acest ţipăt anunţa, de pe atunci, delicioasa promisiune a viitoarelor sale voluptăţi.”

„Da, despre ele vreau să vorbim”, l-am îndemnat eu. „Povesteşte-mi ce s-a mai întâmplat după ce ai scos-o din tunelul metroului, în calitatea ta de salvator providenţial.”

Prefăcându-se din nou că nu mă aude, Avenarius îşi văzu mai departe de expunerea lui: „Un estet ar spune că fundul ei e prea voluminos, şi uşor lăsat, ceea ce-l face cu atât mai stânjenitor cu cât sufletul ei tinde spre înălţimi. Dar tocmai în această contradicţie e concentrată, după mine, toată condiţia umană: capul plin de vise, fundul aidoma unei ancore ce ne tine la sol!” Dumnezeu ştie de ce ultimele cuvinte ale profesorului Avenarius aveau o rezonanţă melancolică – poate din cauza farfuriilor noastre golite, în care nu mai rămăsese nici umbră de raţă. Şi

iată-l din nou pe chelner aplecându-se, cu eleganţă, ca să debaraseze masa. Avenarius îşi ridică privirea spre el şi-i spuse: „Aveţi cumva un colţ de hârtie?”

Chelnerul îi întinse un bon de casă, Avenarius îşi scoase stiloul şi schiţă pe el următorul desen:

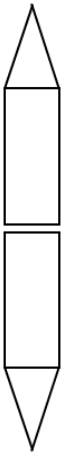

Apoi spuse: „Asta-i Laura: capul ei, plin de vise, priveşte spre cer. Dar corpul ei e atras de pământ: fundul şi sânii, şi aceştia destul de grei, privesc în jos.”

„Curios”, am intervenit, grăbindu-mă să schiţez şi eu un desen lângă desenul lui:

„Ce vrea să fie asta?” întrebă Avenarius.

„Sora ei, Agnes: la ea, corpul se înalţă ca o flacără.

În schimb, capul e veşnic uşor aplecat: un cap sceptic privind pământul.”

„Eu, unul, o prefer pe Laura”, rosti Avenarius cu fermitate, şi adăugă: „Dar dintre toate cel mai mult îmi plac alergările nocturne. Spune-mi, te rog, ţie îţi place biserica Saint-Germain-des-Près?”

Am dat din cap aprobator.

„Şi totuşi, n-ai văzut-o niciodată cu adevărat.”

„Nu te înţeleg”, i-am replicat, cu uimire.

„Nu demult treceam pe rue de Rennes mergând spre bulevard, numărând în sinea mea de câte ori aveam răgazul să-mi ridic ochii spre Saint-Germain-des-Près fără să fiu îmbrâncit de un trecător foarte grăbit, eventual să fiu răsturnat de o maşină. Am ajuns la un total de şapte priviri, din care m-am ales cu o vânătaie zdravănă pe braţul drept, din pricina unui tânăr nerăbdător care, din viteză, m-a gratulat cu o lovitură de cot în toată legea. Al optulea prilej l-am avut abia atunci and, cu ochii aţintiţi în sus, m-am proţăpit exact în faţa intrării în biserică. Dar nu-i vedeam decât faţada, şi asta, din perspectiva deformată a broaştei. Din acele priviri fugare sau deformate mi-a rămas în minte un semn aproximativ ce n-are legătură cu biserica mai mult decât are Laura cu desenul meu alcătuit din două săgeţi. Biserica Saint-Germain-des-Près a dispărut, şi toate bisericile din toate oraşele au dispărut şi ele, ca luna în eclipsă totală. Invadând străzile, maşinile au strâmtorat trotuarele pe care trecătorii se înghesuie la tot pasul. Dacă vor să se privească între ei, se văd pe fundalul maşinilor; dacă vor să privească o casă de peste drum, văd maşinile în prim-plan; nu există niciun unghi din care să nu se vadă maşinile pe fundal, în prim-plan sau lateral. Vacarmul lor omniprezent sublimează orice moment de contemplare, ca un acid. Din cauza maşinilor, frumuseţea de odinioară a oraşelor a devenit invizibilă. Eu nu sunt ca acei imbecili moralizatori care se indignează în faţa celor zece mii de morţi în fiecare an pe caldarâmul şoselelor. În felul ăsta, cel puţin, scade numărul şoferilor. Mă revolt însă împotriva faptului că maşinile au eclipsat catedralele.”

Profesorul Avenarius amuţi, ca, după un timp, să spună: „Mi s-a făcut poftă de un pic de brânză.”

Brânzeturile m-au făcut să uit de biserici şi vinul avu darul să-mi evoce imaginea senzuală a celor două săgeţi suprapuse: „Sunt sigur că ai condus-o până acasă, şi ea te-a invitat să urci ca să-i vezi apartamentul. Acolo, ţi s-a destăinuit spunându-ţi că e cea mai nefericită femeie din lume. În acest timp trupul ei se topea sub mângâierile tale, era lipsit de apărare şi nu mai putea să-şi reţină nici lacrimile, nici urina!”

„Nici lacrimile, nici urina!” exclamă Avenarius. „Superbă viziune!”

„Pe urmă aţi făcut dragoste, şi ea îţi privea chipul, răsucea din cap şi spunea: «Eu nu te iubesc pe dumneata! Nu, nu pe dumneata te iubesc!…»”

„Ceea ce spui e, într-adevăr, foarte excitant”, spuse Avenarius, „dar despre cine vorbeşti?”

„Despre Laura.”

„Cum văd”, mă întrerupse profesorul, „tu ai, într-adevăr, neapărată nevoie de exerciţii fizice. Alergările nocturne sunt singurele care ar putea să te distragă din fanteziile tale erotice.”

„Eu nu sunt înarmat ca tine”, i-am ripostat, făcând aluzie la harnaşamentul lui. „Şi ştii bine că fără un echipament ca lumea nu te poţi aventura într-o asemenea întreprindere.”

„Fii liniştit. Echipamentul nu-i atât de important. Şi eu, la început, am alergat fără el. Ăsta”, ţinu să precizeze, arătând cu mâna spre pieptul lui, „e un rafinament pentru care mi-au trebuit mulţi ani ca să-l pun la punct, şi asta mai puţin dintr-o nevoie practică cât dintr-o anumită dorinţă de perfecţiune, pur estetică şi aproape inutilă. Deocamdată te poţi mulţumi cu un cuţit de buzunar. Un briceag! Singurul lucru important e să respecţi această regulă: faţă-dreapta, la prima maşină, faţă-stânga, la a doua maşină, spate-dreapta la a treia maşină, şi la a patra…”

„… spate-stânga…”

„Eroare!” strigă Avenarius izbucnind în hohote de râs, ca un profesor răutăcios ce se bucură de un răspuns gogonat al elevului său: „La a patra, toate patru!”

Am râs amândoi câteva clipe, după care Avenarius a continuat: „Ştiu că de la o vreme te obsedează matematicile, de aceea ar trebui să apreciezi această regularitate geometrică. Ţin la ea şi mi-o impun ca pe o regulă necondiţionată, cu dublă

semnificaţie: pe de-o parte, antrenează poliţia pe o pistă falsă, întrucât misterioasa dispunere a cauciucurilor sparte, încărcată aparent de o semnificaţie deosebită, apare ca un mesaj, ca un cod secret pe care copoii se vor strădui să-l descifreze; dar, mai ales, respectând această geometrie, vom introduce în acţiunea noastră distructivă principiul frumuseţii matematice, şi în felul ăsta ne vom distinge radical de vandalii care zgârie maşinile cu cuiul şi se cacă pe capota lor. Am elaborat metoda mea, până la cele mai mici detalii, cu mulţi ani în urmă, în Germania, pe vremea când mai credeam încă în posibilitatea organizării unei rezistenţe împotriva lui Diabolum.

Frecventam pe atunci o asociaţie de ecologişti. După ei, răul suprem provocat de Diabolum e distrugerea naturii. De ce nu, Diabolum poate fi înţeles şi-aşa.

Îi simpatizam pe aceşti ecologişti. Le-am propus chiar să alcătuim echipe cu misiunea de a sparge cauciucurile maşinilor în timpul nopţii. Dacă planul meu ar fi fost acceptat şi aplicat, te asigur că maşinile ar fi încetat să mai existe. Cinci echipe a câte trei bărbaţi ar fi scos din uz toate maşinile într-un oraş de mărime mijlocie! Le-am expus planul meu în amănunţime; ar fi putut să înveţe cu toţii de la mine cum se conduce perfect o acţiune subversivă, eficientă şi, pentru poliţie, indescifrabilă. Dar tâmpiţii m-au considerat un provocator! M-au fluierat şi m-au ameninţat cu pumnii ridicaţi! La paisprezece zile după aceea, dumnealor au plecat, unii cu motocicletele lor mătăhăloase, alţii cu maşinuţele lor pipernicite, la o manifestaţie de protest împotriva construirii unei centrale nucleare, undeva într-o pădure deasă. Au distrus acolo o mulţime de arbori şi au lăsat în urma lor o putoare insuportabilă care n-a dispărut timp de patru luni. Atunci mi-am dat seama că dumnealor deveniseră de mult o parte integrantă a Diabolului, şi acolo s-a stins ultima mea încercare de a schimba lumea. Acum, nu mai recurg la practicile revoluţionare decât pentru propria mea plăcere, pur egoistă. Să alerg noaptea pe străzile oraşului, înţepând cauciucurile maşinilor, e, pentru sufletul meu, o bucurie fabuloasă, iar pentru corpul meu un excelent exerciţiu fizic. Ţi-l recomand încă o dată cu insistenţă. O să dormi mai bine. Şi n-o să te gândeşti la Laura.”

„Pe mine mă uimeşte un lucru: soţia ta crede, cu adevărat, că tu ieşi noaptea ca să spargi nişte cauciucuri? Nu bănuieşte că

sub acest pretext încerci să acoperi aventurile tale galante?”

„Îţi scapă un amănunt, prietene. Eu sforăi. Cu asta mi-am câştigat dreptul să dorm într-o altă cameră, departe de ea. Sunt stăpânul absolut al nopţilor mele.” Profesorul zâmbea şi eu aveam un chef nebun să-i accept invitaţia şi să-i promit că-l voi însoţi: pe de-o parte, întreprinderea lui mi se părea demnă de toată lauda, iar pe de alta, mi-era drag acest prieten şi voiam să-i fac o bucurie. Dar, înainte de a apuca să vorbesc, profesorul i-a strigat cu voce tare chelnerului să aducă nota, şi astfel firul discuţiei noastre s-a întrerupt.

12

Nefiind atrasă de niciunul dintre restaurantele ce se iveau în calea ei de-a lungul autostrăzii, le depăşea, şi oboseala ei creştea o dată cu foamea. Se făcuse târziu de tot când frână în faţa unui motel oarecare.

În sala de mese nu era nimeni, în afara unei mame cu un băieţel de şase ani care, când se foia în jurul mesei, când alerga prin tot salonul, răcnind întruna ca un apucat.

Comandă meniul cel mai simplu şi, în acelaşi timp, observa o figurină aşezată în mijlocul mesei. Era un omuleţ de cauciuc, o figurină publicitară pentru o marfă oarecare. Omuleţul avea trupul mare, picioarele scurte şi un nas lung, verde şi monstruos, ce-i ajungea până la buric. Capricioasă ispravă, îşi spuse în sinea ei şi, apucând omuleţul, începu să-l cerceteze îndelung.

Îşi imagina că acestui omuleţ i s-ar da viaţă. Înzestrat cu suflet, ar simţi pe loc nişte dureri cumplite dacă cineva, ca de pildă Agnes în acel moment, s-ar amuza sucindu-i şi turtindu-i nasul verde de cauciuc. Curând s-ar naşte în el frica de oameni, căci toată lumea ar avea chef să se distreze cu nasul acesta caraghios, şi viaţa omuleţului n-ar mai fi fost decât frică şi suferinţă. Ar nutri oare respectul sacru pentru Creatorul său? I-ar fi recunoscător pentru faptul de a-i fi dat viaţă? I-ar înălţa, oare, rugăciuni? Într-o zi, cineva i-ar întinde o oglindă şi, din clipa aceea, ar dori să-şi acopere chipul cu palmele, fiindcă s-ar ruşina îngrozitor în faţa oamenilor. Dar, din păcate, n-ar putea să şi-l ascundă, deoarece Creatorul său l-a fabricat aşa fel încât să nu-şi poată mişca mâinile.

Şi Agnes îşi spunea: e ciudat să te gândeşti că omuleţul s-ar ruşina. E oare el răspunzător pentru nasul său verde? N-ar ridica, mai curând, din umeri, cu nepăsare? Nu, n-ar ridica din umeri. I-ar fi ruşine. Când omul îşi descoperă pentru prima oară „eul" fizic, ceea ce-l încearcă, înainte de toate şi mai ales, nu e nepăsarea, nici mânia, ci ruşinea: o ruşine fundamentală, mai tare sau mai uşoară, care-l va însoţi pe tot parcursul vieţii sale.

Când avea şaisprezece ani, Agnes se afla în vizită la nişte prieteni ai părinţilor săi. Peste noapte i-a venit menstruaţia şi a pătat cearşaful cu sânge. În zori, constatând acest lucru, a intrat în panică. S-a furişat, încet şi pe tăcute, în camera de baie, de unde s-a întors cu un şervet muiat în apă săpunită şi s-a apucat să frece de zor cearşaful „pângărit"; dar pata s-a întins, murdărind şi salteaua; se simţea ruşinată de-i venea să moară, nu alta.

De ce se ruşina în asemenea hal? Nu suportă oare toate femeile acest ciclu menstrual? A inventat ea organele genitale ale femeii?! Era ea responsabilă pentru ele? Nicidecum. Dar responsabilitatea n-are nicio legătură cu pudoarea. Dacă ar fi răsturnat, să zicem, o sticlă cu cerneală, deteriorând astfel faţa de masă şi covorul gazdelor, ar fi fost, desigur, într-o situaţie penibilă şi dezagreabilă, dar nu s-ar fi ruşinat. Ruşinea nu are ca bază o greşeală pe care am săvârşit-o, ci ruşinea şi umilinţa care ne încearcă pentru faptul de a fi obligaţi să fim ceea ce suntem, fără să ne fi ales singuri acest destin, şi senzaţia insuportabilă că această umilinţă e văzută de pretutindeni.

Nu trebuie să ne prindă mirarea că omuleţul cu nasul lung şi verde se ruşinează de chipul său. Dar ce poate să spună Agnes despre tatăl ei? A fost, totuşi, un bărbat frumos!

Da, era. Dar, în definitiv, ce este frumuseţea considerată matematic? Frumuseţea există atunci când exemplarul se aseamănă cât mai mult cu prototipul original. Să ne închipuim că s-au introdus în ordinator dimensiunile minimale şi maximale ale tuturor părţilor corpului omenesc: lungimea nasului, între trei şi şapte centimetri, lăţimea frunţii, între trei şi opt centimetri, şi aşa mai departe. Urât e omul a cărui frunte are lăţimea de opt centimetri şi lungimea nasului numai trei centimetri. Urâţenia: *poezia* capricioasă a întâmplării. La omul frumos, jocul întâmplărilor a ales o medie a tuturor dimensiunilor. Frumuseţea: media exactă a prozaismului. În

frumuseţe, mai mult decât în urâţenie, se manifestă non-individualitatea şi non-personalitatea chipului. Omul frumos vede pe chipul său proiectul tehnic iniţial, aşa cum l-a întocmit autorul prototipului şi-i vine greu să creadă că ceea ce vede e un „eu” original. De aceea se ruşinează, la fel ca omuleţul de cauciuc animat, cu nasul său lung şi verde.

Când tatăl ei era pe moarte, Agnes stătea aşezată pe marginea patului său. Înainte de a intra în ultima fază a agoniei, i-a spus: „Nu te mai uita la mine.” Şi acestea au fost ultimele cuvinte auzite de la el, ultimul său mesaj.

Şi i-a dat ascultare; plecându-şi capul în jos, cu ochii închişi, îi apucă doar mâna şi i-o strânse cu putere, lăsându-l să plece încet, fără a fi văzut de nimeni, în lumea unde nu mai există chipuri.

13

Achită nota şi porni spre maşina ei. Micul scandalagiu din sala pustie a restaurantului se năpusti glonţ spre ea. Se lăsă pe vine, cu braţele întinse înainte, ca şi când ar fi ţinut în mână un pistol automat. Îmitând detunăturile: „Poc, poc, poc!”, o dobora, cu gloanţe imaginare.

Se opri în faţa lui şi-i spuse cu o voce domoală: „Eşti idiot?”

Încetă să mai tragă şi începu să se uite la ea cu ochii săi mari, copilăroşi.

Şi Agnes reluă: „Da, aşa e, eşti idiot.”

Puştiul se schimonosi la faţă şi spuse pe un ton plângăreţ: „Te spun la mama!”

„Hai, du-te! Du-te iute să mă pârăşti!” îl îndemnă Agnes. Apoi se urcă la volan şi, pornind motorul, o luă din loc cu toată viteza.

Era fericită că nu se întâlnise cu mama ţâncului. Şi-o imagina furioasă, răstindu-se la ea şi răsucindu-şi în acelaşi timp capul cu repeziciune de la dreapta la stângă, ridicând din umeri şi încruntându-şi sprâncenele, ca să-şi apere odrasla umilită şi batjocorită. Fireşte, drepturile copilului sunt mai presus de toate celelalte drepturi. În fond, de ce o preferase mama lor pe Laura, atunci când generalul inamic aprobase graţierea unui singur membru al familiei, din cei trei condamnaţi la moarte? Răspunsul e cât se poate de clar: o preferase pe Laura fiindcă Laura era mai tânără decât Agnes. În ierarhia vârstelor, pruncul

necuvântător ocupă locul suprem, urmează copilul, apoi adolescentul şi abia pe urma adultul Bătrânul rămâne cât mai aproape de pământ, jos de tot, la poalele acestei piramide a valorilor.

Şi mortul? Mortul e sub pământ. Deci mai jos decât bătrânul. Bătrânul se mai bucură, deocamdată, de toate drepturile omului. Cu alte cuvinte, îi mai sunt recunoscute. Mortul, dimpotrivă, le pierde din prima clipă a morţii sale. Nicio lege nu-l mai fereşte de calomnie, viaţa lui intimă a încetat să mai fie intimă; scrisorile de dragoste primite de la iubitele lui, albumul cu amintiri moştenit prin testament de la mama lui, nimic, absolut nimic din toate astea nu-i mai aparţine.

De-a lungul ultimilor ani dinaintea morţii sale, tatăl distrusese, încetul cu încetul, totul în urma lui, nu lăsase măcar o îmbrăcăminte în şifonier, niciun manuscris, nicio însemnare cu privire la cursurile lui, nicio scrisoare. Măturase toate urmele fără ca cineva să bănuiască sau să afle. O singură dată doar fusese surprins, din întâmplare, în faţa acelui *maldăr de* fotografii sfâşiate. Dar asta nu l-a împiedicat să le distrugă până *la* capăt. Niciuna n-a rămas.

Împotriva acestui gest protestase Laura. Lupta pentru drepturile celor vii, împotriva pretenţiilor nejustificate ale morţilor. Căci chipul care mâine urmează să dispară sub ţărână sau în viitoarea flăcărilor, nu-i aparţine viitorului mort, ci numai şi numai celor vii, care sunt înfometaţi şi simt nevoia să mănânce morţii, scrisorile lor, bunurile lor, fotografiile lor, vechile lor iubiri, secretele lor.

Dar tata, îşi spuse Agnes în sinea ei, le-a scăpat tuturor.

Se gândea la el şi zâmbea satisfăcută. Şi, deodată, îi trecu prin minte că el fusese unica sa iubire. Da, totul era cât se poate de clar: tatăl ei fusese unica sa iubire.

Exact în clipa aceea îşi făcură din nou apariţia în preajma ei, gonind nebuneşte, câteva motociclete mătăhăloase; în lumina proiectată de farurile maşinii sale, se vedeau nişte siluete aplecate cu încrâncenare asupra ghidoanelor şi încărcate cu o agresivitate ce făcea să tremure întunericul nopţii. Da, aceasta era lumea de care voia să scape, să scape o dată pentru totdeauna, încât se hotărî să părăsească autostrada la prima bifurcare şi să meargă mai departe pe un drum mai puţin aglomerat.

14

Ne aflam pe unul din bulevardele pariziene, plin de lumină şi zgomote, îndreptându-ne spre Mercedesul lui Avenarius, parcat undeva cu câteva străzi mai încolo. Şi, din nou, ne gândeam la tânăra fată care se aşezase în toiul nopţii pe carosabilul şoselei, cu capul lăsat în palme, aşteptând şocul unei maşini.

„Am încercat să-ţi explic”, am început eu, „că în adâncul fiecăruia dintre noi e inserat acel motiv al actelor noastre căruia nemţii îi spun Grund; un cod care conţine esenţa destinului nostru; după mine, acest cod ale caracterul unei metafore. Tânăra în cauză nu poate fi înţeleasă dacă nu recurgem la o imagine poetică. De pildă: merge prin viaţă ca dea lungul unei văi; la tot pasul îi apare cineva în cale şi ea îi adresează un cuvânt; dar oamenii se uită la ea nedumeriţi şi îşi văd mai departe de drumul lor, fiindcă vocea îi e atât de slabă încât nimeni n-o aude. Aşa mi-o imaginez eu, şi sunt sigur că şi ea se vede aşa: ca o femeie mergând dea lungul unei văi, printre oameni care n-o aud. Sau, o altă imagine: se află *la* dentist, sala de aşteptare e aglomerată; soseşte un nou pacient, se duce direct spre fotoliul în care se aşezase ea, şi se instalează pe genunchii ei; n-a făcut-o intenţionat ci simplu, fiindcă fotoliul acela i se păruse liber. Tânăra protestează, îl respinge cu braţele, strigă: „Ce faci, domnule? Dumneata nu vezi că locul acesta e ocupat?! Aici stau eu. „Dar bărbatul n-o aude, s-a instalat confortabil peste ea şi, bine dispus, stă de vorbă cu un alt pacient care-şi aşteaptă rândul. Sunt două imagini, doua metafore, dacă vrei, care o definesc, şi-mi oferă posibilitatea s-o înţeleg. Dorinţa ei de a se sinucide nu era provocată de ceva venit din exterior. Era sădită în ţarina fiinţei sale, a crescut încet, s-a dezvoltat şi în cele din urmă s-a deschis ca o floare neagră.”

„Să admitem că-i aşa”, spuse Avenarius. „Dar, oricum, mai rămâne să explici de ce s-a decis să-şi ia viaţa tocmai în acea zi şi nu în alta.”

„Cum se explică faptul că floarea se deschide taman în cutare zi, şi nu în alta? Simplu, a venit timpul ei. Dorinţa autodistrugerii crescuse încet în ea şi, într-o bună, zi n-a mai fost în stare să reziste: umilinţele şi nedreptăţile la care fusese supusă, erau,

cred eu, minore: oamenii nu răspundeau la bineţea ei; nimeni nu-i zâmbea; când stătea la coadă într-un oficiu poştal, aşteptând să-i vină rândul la ghişeu, o grăsană a înghiontit-o şi i-a luat-o înainte; era angajată ca vânzătoare într-un magazin universal şi şeful de raion o învinovăţea că se poartă urât cu clienţii. De o mie de ori a vrut să protesteze, să se revolte, să strige, dar niciodată nu s-a încumetat s-o facă, fiindcă avea o voce plăpândă care în clipele de iritare se tânguia. Mai slabă decât ceilalţi, era veşnic supusă jignirilor acestora. Când răul se abate asupra omului, acesta îl alungă aruncându-l în spinarea altora: e ceea ce numim litigiu, dispută sau răzbunare. Dar omul slab n-are forţă să arunce răul ce se abate asupra lui. Propria lui slăbiciune îl umileşte şi-l înjoseşte, şi în faţa acestei înjosiri e lipsit de orice apărare. În consecinţă, nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât să-şi distrugă slăbiciunea, distrugându-se, totodată, pe el însuşi. Aşa s-a născut visul fetei despre propria-i moarte.”

Avenarius îşi roti un timp privirea în jur căutându-şi Mercedesul, ca apoi să constate că greşise strada. Am făcut stânga-mprejur şi am pornit pe calea întoarsă.

Şi eu am reluat: „Moartea, aşa cum şi-o dorea, nu semăna cu dispariţia, ci cu respingerea. Cu autorespingerea. Nicio zi din viaţa ei, niciun cuvânt pe care-l rostea, n-aveau darul s-o mulţumească. Se purta prin viaţă pe ea însăşi ca pe o povară monstruoasă, pe care o detesta, şi de care nu se putea descotorosi. De aceea dorea să se respingă, să se arunce aşa cum se aruncă la gunoi o hârtie mototolită, cum se aruncă un măr putred. Voia să se arunce ca şi când cea care aruncă şi cea care era aruncată erau două fiinţe diferite. Îşi imagina că se aruncă pe fereastră. Dar ideea era ridicolă, fiindcă locuia la etajul întâi, iar magazinul în care lucra se afla la parter şi n-avea ferestre. Îşi dorea să moară, să moară lovită de un pumn năprasnic care să producă un zgomot, ca atunci când striveşti elitra unui cărăbuş. Era o dorinţă aproape fizică de a fi zdrobită, ca atunci când simţi nevoia să-ţi apeşi cu putere palma pe un loc al corpului care te doare.”

Ajunşi în dreptul elegantului Mercedes al profesorului Avenarius, ne-am oprit.

„Aşa cum o descrii”, spuse Avenarius, „îţi vine aproape s-o simpatizezi…”

„Ştiu ce vrei să spui. Dacă n-ar fi fost hotărâtă să trimită la moarte, o dată cu ea, şi alte persoane. Dar şi asta-i exprimat cu claritate în cele două imagini metaforice prin care ţi-am înfăţişat-o. Când se adresa cuiva, nimeni n-o auzea. Era pe cale să piardă lumea. Când spun lume, mă gândesc la acea parte a existenţei care răspunde la chemările noastre (fie chiar printr-un ecou abia perceptibil) şi al cărei apel noi înşine îl auzim. Pentru ea lumea devenea o lume mută şi înceta să mai fie lumea ei. Se închidea toată în ea şi în suferinţa ei. Putea fi oare smulsă din izolarea ei de priveliştea suferinţei altora? Nu. Căci suferinţele altora aveau loc în lumea pe care ea o pierduse, în lumea care nu mai era a ei. Dacă planeta Marte nu-i decât suferinţă, dacă până şi pietrele ei urlă de durere, asta nu ne înduioşează câtuşi de puţin, fiindcă Marte nu ţine de lumea noastră. Omul care s-a desprins de lume devine insensibil la durerile lumii. Singurul eveniment care a smuls-o pentru o clipă din suferinţa ei a fost îmbolnăvirea sau moartea căţeluşului ei. Vecina ei s-a simţit indignată: fata asta n-are pic de compasiune pentru oameni, în schimb îşi jeleşte dinele. Îşi jelea dinele fiindcă *acest* câine făcea parte din viaţa ei, nicidecum vecina; câinele răspundea la auzul glasului ei, oamenii nu-i răspundeau.

Am amuţit amândoi şi am rămas aşa un timp, cu gândul la biata fată; pe urmă, Avenarius a deschis portiera maşinii şi, făcându-mi cu capul un semn de încurajare, spuse: „Hai, urcă! Te iau cu mine! Îţi împrumut nişte bascheţi şi un cuţit!”

Ştiam că dacă nu mă duc cu el să spargem cauciucuri, nu va găsi un alt complice şi va fi singur, surghiunit în pustietatea ciudăţeniei sale. Aveam un chef nebun să-l însoţesc, dar mi-era lene – simţeam somnul apropiindu-se de undeva de departe şi alergatul după miezul nopţii pe străzile oraşului mi se părea un sacrificiu de neconceput.

„Mă duc acasă”, i-am spus. „O iau pe jos”, şi i-am întins mâna.

A plecat. Mă uitam după Mercedesul lui şi mă încercau mustrările de cuget la gândul că mi-am trădat un prieten adevărat. Pe urmă, am pornit spre casă şi, curând, gândurile mele au revenit la tânăra fată, în care dorinţa de a se distruge s-a deschis ca o floare magică.

Şi mi-am spus în sinea mea: într-o zi, după programul de lucru, în loc să se întoarcă acasă, a luat-o pe alt drum şi a mers

fără oprire, pân-a ajuns în afara oraşului. Nu vedea nimic în jurul ei, nu ştia dacă-i vară, toamnă sau iarnă, dacă păşea pe malul mării sau de-a lungul unei uzine; căci, vorba ceea, de mult nu mai trăia pe această lume. Singura lume pentru ea era sufletul ei.

15

Nu vedea nimic în jurul ei, nu ştia dacă-i vară, toamnă sau iarnă, dacă păşea pe malul mării sau de-a lungul unei uzine, şi dacă mergea, mergea fiindcă un suflet plin de nelinişte pretinde mişcare, nu poate sta pe loc, căci dacă stă pe loc începe să-l doară, şi-l doare cumplit. E ca atunci când te dor îngrozitor dinţii: ceva te obligă să te foieşti, să baţi camera în lung şi-n lat; nu exista niciun motiv raţional în povestea asta, întrucât mişcarea nu poate alina durerea, dar fără să-ţi dai seama de ce, dintele bolnav te imploră, cerşind, pur şi simplu, această mişcare.

Şi tânăra fată mergea, şi a mers aşa, până a ajuns pe o autostradă întinsă pe care maşinile goneau nebuneşte, una după alta, şi ea mergea din bornă în bornă pe marginea şoselei, nu percepea nimic, nu se uita decât în adâncul sufletului ei în care vedea câteva imagini, mereu aceleaşi, ale umilinţei sale. Nu-şi putea dezlipi ochii de pe ele; din când în când doar, când trecea prin preajma ei o motocicletă zgomotoasă, mai-mai să-i spargă timpanele cu bubuitul ei, îşi dădea seama de existenţa lumii exterioare; dar pentru ea, această lume n-avea nicio semnificaţie, era doar un spaţiu vid, fără altă importanţă decât aceea că-i înlesnea deplasarea dintr-un loc în altul a sufletului său îndurerat, cu speranţa de a-i alina, cât de cât, cumplita suferinţă.

Ideea de a se lăsa strivită de o maşină stăruia de multă vreme în mintea ei. Dar maşinile goneau nebuneşte pe autostradă şi se temea de ele, fiindcă erau de o mie de ori mai puternice decât ea; nu ştia cum să-şi adune curajul de a se arunca sub roţile lor. Ar fi trebuit să se arunce *asupra* lor, *împotriva* lor, dar pentru asta era lipsită de vlagă, aşa cum era când şeful de raion îi făcea reproşuri pe nedrept.

Ieşise din oraş când soarele cobora în asfinţit, şi acum se lăsase noaptea. O dureau picioarele şi se simţea prea slabă ca

să meargă mai departe. În momentul acela de cumplită oboseală, surprinse pe o tăblie indicatoare, luminată, cuvântul *Dijon.*

Şi oboseala se risipi ca prin farmec, ca şi cum acest cu vânt i-ar fi adus aminte de ceva. Se strădui să reconstituie o amintire trecătoare: era vorba de un dijonez sau, poate, cineva îi spusese o poveste amuzantă petrecută la Dijon. Şi deodată, ajunse la convingerea că se trăieşte bine în acest oraş, că-i un oraş plăcut, ai cărui locuitori sunt altfel decât oamenii pe care-i cunoscuse până acum. Era ca o muzică de dans ce răsuna, ca din senin, în mijlocul unui deşert. Ca un izvor de apă argintie ţâşnind pe neaşteptate într-un cimitir.

Gata, s-a hotărât, se duce la Dijon! Începu să facă semne maşinilor. Dar maşinile treceau fără să oprească, orbind-o cu luminile lor puternice. Se repeta mereu aceeaşi situaţie din care nu-i era dat să scape: se adresează cuiva, îl cheamă, îi vorbeşte, îi strigă ceva, dar nimeni n-o aude.

De o jumătate de oră întindea zadarnic braţele: maşinile nu se opreau. Oraşul iluminat, veselul oraş Dijon, orchestra de dans în mijlocul deşertului se cufundau apoi în beznă. Lumea se retrăgea din nou în faţa ei, şi ea se întorcea din nou în adâncul sufletului ei, în jurul căruia, până hăt-departe, nu era decât vidul.

Pe urmă ajunse într-un loc unde se desprindea din autostradă o şosea mai mică. Se opri: nu, maşinile de pe autostradă nu-s bune la nimic: nici n-o strivesc, nici la Dijon n-o duc. Părăsi autostrada şi o luă pe şoseaua mică, întortocheată, dar mai liniştită.

16

Cum să trăieşti într-o lume cu care nu eşti de acord? Cum să trăieşti cu oameni când nu consideri ale tale nici necazurile, nici bucuriile lor. Când ştii că nu eşti de-al lor?

La volan, înaintând pe şoseaua liniştită, Agnes îşi răspunde: Dragostea sau mânăstirea. Dragostea sau mânăstirea: două modalităţi cu care omul poate refuza ordinatorul divin – să-i scape.

Dragostea: de mult îşi imaginează ea un asemenea examen: ţi se pune întrebarea dacă, după moarte, ai vrea să te trezeşti

din nou la viaţă. Dacă iubeşti cu adevărat, vei fi de acord, dar numai cu condiţia să te reîntâlneşti cu persoana pe care ai iubit-o. Viaţa e pentru tine o valoare condiţionată, justificată doar prin faptul că-ţi oferă posibilitatea de a-ţi trăi dragostea. Persoana iubită înseamnă pentru tine mai mult decât Creaţia divină, mai mult decât viaţa ta. Numai că asta e o blasfemie, o batjocură la adresa ordinatorului divin care se socoteşte, el însuşi, drept culmea tuturor lucrurilor şi unic deţinător al sensului vieţii.

Dar cea mai mare parte a oamenilor n-au cunoscut dragostea, iar printre cei ce cred că o cunosc, puţini vor trece cu succes examenul născocit de Agnes; ar alerga în spatele promisiunii unei alte vieţi, fără a pune vreo condiţie; ar da întâietate vieţii în faţa dragostei, şi ar cădea, de bună voie, înapoi în pânza de păianjen a Creatorului.

Dacă nu-i este dat omului să trăiască împreună cu fiinţa iubită şi să subordoneze totul dragostei, îi rămâne a doua posibilitate de a-i scăpa Creatorului: să meargă la mânăstire. Şi Agnes îşi aminteşte de-o frază din romanul *Mânăstirea din Parma* de Stendhal: „se va retrage la mânăstirea din Parma”. Fabrice a plecat; s-a retras la mânăstirea din Parma. Nicăieri, pe tot parcursul romanului, nu apare nicio mânăstire; şi totuşi, această unică frază din ultima pagină a cărţii e atât de importantă, încât după ea şi-a intitulat Stendhal celebrul său roman; căci ţelul final al tuturor aventurilor lui Fabrice era mânăstirea; un loc ascuns de lume şi de oameni.

Cândva, la mânăstire se duceau oamenii aflaţi în dezacord cu lumea, oameni care nu-şi asumau nici necazurile, nici bucuriile ei. Dar întrucât secolul nostru refuză să recunoască dreptul oamenilor de a fi în dezacord cu lumea, mânăstirile în care putea să se refugieze Fabrice nu mai există. Au dispărut locurile ascunse de lume şi de oameni. N-a rămas după ele decât amintirea, idealul mânăstirii, visul mânăstirii. Mânăstirea. Se va retrage la mânăstirea din Parma. Mirajul mânăstirii. Spre acest miraj se duce Agnes, de şapte ani încoace, în Elveţia. Spre mânăstirea ei, mânăstirea drumurilor ascunse de lume.

Îşi aminti de o clipă bizară pe care-o trăise în după-amiaza zilei dinaintea plecării, când s-a dus să mai facă o ultimă plimbare în peisajul alpin. Ajunsă la marginea unui pârâu, s-a întins pe iarbă. A stat multă vreme lungită în locul acela, având senzaţia că firul apei trece prin ea, ducând cu el toată suferinţa

şi murdăria din ea: eul ei. Ciudată clipă, de neuitat: uitase de eul ei, îl pierduse, se eliberase de el; şi în asta sălăşluia fericirea.

Amintirea acestei clipe avu darul să trezească în ea o idee neclară, trecătoare şi totuşi atât de importantă (din toate, poate cea mai importantă), încât se strădui s-o surprindă în aceste cuvinte:

Insuportabilul în viaţă nu este *a fi,* ci *a fi eul tău.* Datorită ordinatorului său, Creatorul a lansat în lume miliarde de euri o dată cu vieţile acestora. Dar pe lângă puzderia acestor vieţi, ne putem imagina o fiinţă mai elementară care exista aici înainte de a se fi apucat Creatorul să creeze; o fiinţă asupra căreia El n-a exercitat şi nu exercită nicio influenţă. Lungită în iarbă şi pătrunsă de cântecul monoton al pinului care scotea din ea şi ducea cu el eul ei, murdăria eu lui ei, Agnes participa la existenţa acestei fiinţe elementare ce se manifestă în glasul timpului curgător şi în albastrul cerului; acum ştie că nimic altceva decât asta nu-i mai frumos pe această lume.

Şoseaua pe care circulă acum e liniştită şi deasupra ei clipesc din depărtări, din depărtări neţărmurite, stelele strălucitoare. Şi Agnes îşi spune.

A trăi nu-i nicio fericire. A trăi: A-ţi purta prin viaţă eul tău îndurerat.

Dar a fi, a fi e fericirea. A fi: a te transforma într-o fântână ţâşnitoare, într-un bazin de piatră în care universul cade ca o ploaie caldă.

17

Tânăra fată mai merse multă vreme, o dureau picioarele, se împleticea; la un moment dat se opri şi se aşeză pe asfalt în mijlocul părţii din dreapta a şoselei. Ţinea capul strâns între umeri, nasul lipit de genunchi, iar spatele încovoiat îi ardea la gândul că i-l expunea metalului, tinichelei şi şocului.

Se ghemuia, scobindu-şi pieptul ei amărât şi sfrijit, unde ardea flacăra amară a eului îndurerat, care o împiedica să se gândească la altceva decât la ea însăşi. Îşi dorea şocul, s-o strivească şi să înăbuşe această flacără.

Auzind apropierea unei maşini, se ghemui şi mai mult, zgomotul deveni deodată insuportabil, dar în locul impactului la care se aştepta, nu simţi decât, în dreapta, un suflu puternic,

care-i răsuci uşor trupul încovoiat. Se auzi apoi un scrâşnet de frână, apoi vacarmul înfiorător al şocului; nu vedea nimic fiindcă-şi ţinea ochii închişi şi faţa ascunsă între genunchi şi, pe deasupra, era uluită că se mai afla în viaţă, aşezată ca înainte în acelaşi loc.

Se auzi din nou zgomotul unui motor ce se apropia; de data asta puterea suflului o lipi de pământ şi şocul se auzi în imediata-i apropiere, însoţit numaidecât de un strigăt, un strigăt de nedescris, un strigăt înspăimântător care-o făcu să sară brusc şi să se pună pe picioare. Stătea năucă în mijlocul şoselei pustii; la o distanţă de circa două sute de metri vedea flăcări şi, din alt loc, mai aproape de ea, se înălţa din şanţ spre cerul întunecat mereu acelaşi strigăt înspăimântător, de nedescris.

Strigătul acela era atât de insistent şi atât de cutremurător încât lumea din jurul ei, lumea pe care o pierduse, deveni deodată reală, multicoloră, vorbitoare, zgomotoasă. Postată în mijlocul şoselei, îşi desfăcu braţele şi pe neaşteptate o încercă senzaţia că e mare, puternică şi robustă; această lume pierdută care refuza s-o audă, se întorcea la ea strigând, şi era atât de frumoasă şi atât de grozavă încât îi venea şi ei să strige, dar nu putea, fiindcă glasul i se înăbuşise în gâtlej şi ea nu era în stare să-l înşioreze.

O a treia maşină o orbi cu luminile farurilor. Ar fi vrut să se adăpostească, dar nu ştia în ce parte să sară; auzi scrâşnetul frânelor, maşina trecu pe lângă ea, şi şocul se produse. În clipa aceea strigătul din gâtlejul ei se trezi în sfârşit la viaţă. Din şanţ, mereu din acelaşi loc, se auzea neîncetat urletul acela de durere şi, în sfârşit, izbuti să-i răspundă.

Pe urmă se întoarse şi o rupse la fugă. Fugea răcnind, fascinată de faptul că vocea ei atât de slabă izbutea acum să scoată un asemenea strigăt. În locul unde şoseaua se unea cu autostrada, se afla o bornă telefonică. Tânăra fată ridică receptorul: „Alo! Alo!” La celălalt capăt al firului se auzi, în sfârşit, o voce. „S-a întâmplat o nenorocire!” se grăbi să strige tânăra fată. Şi vocea îi ceru să precizeze locul accidentului, dar ea habar n-avea unde se află, drept care lăsă receptorul în furcă, şi o rupse la fugă, îndreptându-se înapoi spre oraşul pe care-l părăsise în după-amiaza aceea.

Cu câteva ceasuri în urmă, Avenarius îmi recomandase stăruitor necesitatea respectării stricte a unei ordini stricte în acţiunea de înţepare a cauciucurilor: mai întâi, faţă-dreapta, pe urmă, faţă-stânga, pe urmă, spate-dreapta, pe urmă, toate patru. Dar asta nu era decât o teorie menită să-i uimească pe ecologişti sau pe un prieten prea credul. În realitate însă, proceda fără niciun sistem. Alerga pe o stradă, şi când avea chef, scotea cuţitul şi-l înfigea în cauciucul cel mai apropiat.

În timp ce luam masa la restaurant, mi-a explicat că după fiecare lovitură trebuie să strecori cuţitul înapoi sub haină, să-l agăţi de centură şi să alergi mai departe cu mâinile eliberate. Pe de-o parte, fiindcă în felul ăsta e mai uşor să alergi, iar pe de alta, din motive de securitate: nu-i recomandabil să te expui riscului de a fi surprins de cineva cu cuţitul în mână. Lovitura trebuie să fie violentă şi scurtă, să nu dureze mai mult de câteva secunde.

Din păcate însă, cu cât mai dogmatic era în teorie, cu atât mai neglijent se comporta în practică, acţionând fără metodă şi cu înclinaţia periculoasă spre comoditate. Apucase tocmai să spargă două cauciucuri (în loc de patru) pe o stradă pustie, se îndreptă din şale şi îşi văzu mai departe de alergarea lui, agitând cuţitul deasupra capului, şi încâlcind astfel toate regulile de securitate. În capătul străzii era parcată următoarea maşină spre care ţintea. Întinse braţul, şi când ajunse la patru sau cinci metri distanţă de obiectivul propus (o nouă încălcare a regulilor impuse: era prea devreme!), în urechea dreaptă înregistră un strigăt. O femeie se uita la el, încremenită de groază. Apăruse de bună seamă de după colţ, exact în clipa în care toată atenţia lui Avenarius era concentrată asupra ţintei stabilite, aflată la marginea trotuarului. Stăteau plantaţi unul în faţa celuilalt, şi cum era şi el înmărmurit de spaimă, mâna îi rămase spânzurată în aer. Femeia nu-şi putea desprinde ochiul de pe cuţit şi începu din nou să strige. Abia atunci îşi regăsi Avenarius prezenţa de spirit, şi agăţă la iuţeală cuţitul de centura ascunsă sub haina sa. Ca s-o liniştească pe femeia înspăimântată, o întrebă: „Cât e ceasul?”

Dar, ca şi când această întrebare ar fi avut darul s-o înspăimânte şi mai tare, femeia scoase un nou strigăt înfricoşător.

În timp ce de pe trotuarul opus se apropia pe neaşteptate un grup de noctambuli, Avenarius săvârşi o eroare fatală. Dacă i-ar fi dat prin minte să scoată la iuţeală cuţitul şi ar fi început să-l agite ameninţător, femeia şi-ar fi revenit cu siguranţă din înmărmurirea ei şi ar fi rupt-o la fugă, trăgându-i după ea pe toţi trecătorii ocazionali. Dar el îşi băgase în cap să se comporte ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, drept care repetă cu o voce binevoitoare: „Vreţi să-mi spuneţi, vă rog frumos, cât e ceasul?”

Văzându-i pe trecători apropiindu-se şi înţelegând că Avenarius n-avea de gând să-i facă vreun rău, femeia scoase din ea un al patrulea strigăt înfricoşător, după care se plânse în gura mare, ca s-o audă toţi: „M-a ameninţat cu cuţitul! Voia să mă violeze!”

Cu o mişcare ce trăda totala nevinovăţie, Avenarius îşi desfăcu braţele şi spuse: „N-am vrut nimic altceva decât să aflu ora exactă.”

Din cercul ce se adunase în jurul lor se desprinse un omuleţ în uniformă – un agent de poliţie mărunt de stat. Întrebă ce se întâmplă. Femeia repetă, spunând că Avenarius a vrut s-o violeze.

Poliţistul mărunt se apropie cu sfială de Avenarius, care îndreptându-şi maiestuoasa şi impunătoarea sa statură, declara cu o voce puternică: „Eu sunt profesorul Avenarius!”

Aceste cuvinte, şi demnitatea cu care fuseseră rostite, îl impresionară profund pe micuţul gardian; părea dispus să le ceară oamenilor să se împrăştie, şi să-l lase pe Avenarius să plece.

Dar femeia, căreia îi trecuse teama cu desăvârşire, deveni deodată agresivă: „Puţin îmi pasă mie cine sunteţi”, izbucni ea, „puteţi fi şi profesorul Kapilarius. Eu ştiu una şi bună: că m-aţi ameninţat cu cuţitul.”

La câţiva metri mai încolo se deschise uşa unui imobil, şi un bărbat ieşi în stradă. Avea un mers bizar, ca de somnambul – se opri în dreptul lor în clipa în care Avenarius explica cu vocea sa puternică: „N-am făcut nimic altceva decât s-o rog pe doamna să-mi spună cât e ceasul.”

Femeia, simţind că prin demnitatea sa Avenarius începea să-şi câştige simpatia trecătorilor, începu să se răţoiască la poliţist: „Poartă un cuţit sub haină! Da, l-a ascuns sub haină! Un cuţit uriaş! Scotociţi-l!”

Poliţistul ridică din umeri şi-i ceru lui Avenarius, aproape scuzându-se: „Vreţi să fiţi atât de bun şi să vă descheiaţi haina?”

Avenarius rămase o clipă interzis. Pe urmă, îşi dădu seama că n-avea de ales. Îşi descheie haina încet, pe îndelete, şi o desfăcu, astfel încât toată lumea putea să vadă ingeniosul sistem de centuri ce-i cuprindeau pieptul şi înspăimântătorul cuţit de bucătărie agăţat de o cureluşă.

Cercul de gură-cască scoase un suspin de uimire în timp ce somnambulul se apropie de Avenarius şi-i spuse: „Sunt avocat. Vă ofer cartea mea de vizită, ca să ştiţi unde mă găsiţi dacă aţi avea nevoie de ajutorul meu. Un singur lucru vreau să vă spun: Nu sunteţi obligat să răspundeţi la întrebările lor. Aveţi dreptul să cereţi, de la bun început, asistenţa unui avocat.”

Avenarius luă cartea de vizită şi o vârî în buzunar. Agentul îl apucă de braţ şi, întorcându-se cu faţa spre cercul de gură-cască, spuse pe un ton imperativ: „Circulaţi! Circulaţi!”

Avenarius nu se împotrivi. A înţeles că era în stare de arest. Din clipa în care văzuseră cuţitul mare de bucătărie agăţat de o cureluşă a sistemului de centuri, oamenii nu-i mai arătau nicio simpatie. Îşi întoarse privirea după bărbatul care declarase că-i avocat şi-i dăduse cartea sa de vizită. Dar acesta se îndepărta şi nu se mai uita înapoi: se îndrepta spre o maşină din parcaj. Ajuns în dreptul ei, introduse cheia în broasca portierei. Avenarius mai apucă să-l vadă făcând un pas înapoi şi aplecându-se asupra unei roti.

În clipa aceea, agentul de ordine strânse cu putere braţul lui Avenarius, silindu-l pe profesor să-l urmeze.

Bărbatul din faţa maşinii oftă din adânc: „Doamne, Dumnezeule!” şi tot corpul începu să-i fie scuturat de un hohot de plâns.

19

Cu lacrimi în ochi, se întoarse grăbit în apartamentul lui şi se repezi spre telefon. Voia să cheme un taxi. În aparat, o voce neobişnuit de caldă anunţă: „Aici Taxi-Paris. Vă rugăm să aşteptaţi, rămâneţi pe fir...” Pe urmă, în receptor se auzi o muzică, un cor vesel de femei, acompaniat de o baterie bubuitoare; după un timp, muzica fu întreruptă şi vocea caldă îl

rugă din nou să rămână pe fir. Îi venea sa urle, să spună că n-are răbdare să aştepte fiindcă soţia lui e pe moarte, dar ştia că n-avea niciun rost să ţipe deoarece vocea de la celălalt capăt al firului era înregistrată pe bandă magnetică şi nimeni nu i-ar fi auzit protestele. Pe urmă muzica izbucni din nou – voci de femei, chiote, tobe bubuitoare şi, în sfârşit, după un timp destul de îndelungat îi fu dat să audă o voce autentică, pe care o recunoscu numaidecât ca atare, întrucât nu mai era acea voce caldă, ci una foarte dezagreabilă şi nerăbdătoare. Când spuse că are nevoie de un taxi ca să-l ducă la câteva sute de kilometri în afara Parisului, vocea îl refuză pe loc, şi atunci când încercă să explice că e disperat, că are nevoie imperioasă de acest taxi, îi răsună din nou în ureche muzica veselă: tobe bubuitoare, chiote de femei, ca, după un timp foarte îndelungat, să se facă din nou auzită vocea caldă de pe banda de magnetofon, care-l invita frumos să aibă răbdare şi să rămână pe fir.

Lăsă receptorul în furcă şi făcu numărul asistentului său. Dar în locul asistentului, la celălalt capăt al firului se auzi vocea acestuia înregistrată pe robot: o voce glumeaţă, trădând cochetăria, o voce deformată de un surâs: „Mă bucur că, în sfârşit, v-aţi adus aminte de mine, Nici nu ştiţi cât de rău îmi pare că nu pot sta de vorbă cu dumneavoastră, dar dacă-mi lăsaţi numărul de telefon, vă voi chema bucuros de îndată ce-mi va fi cu putinţă…”

„Imbecilul”, spuse lăsând receptorul în furcă.

Unde-i Brigitte? De ce nu-i acasă? Ar fi trebuit să fie de mult acasă! Îşi spunea pentru a suta oară, în sinea lui, şi se duse să-şi arunce privirea în camera ei, deşi ştia că n-ar fi putut să intre în casă fără s-o audă.

La cine să mai apeleze? La Laura? Cu siguranţă, n-ar ezita o clipă să-i împrumute maşina ei, şi, totodată, ar insista să-l însoţească. Şi tocmai asta voia să evite: Agnes rupsese orice legătură cu sora ei, şi Paul nu voia să facă nimic împotriva voinţei soţiei sale.

Pe urmă îşi aminti de Bernard. Motivele pentru care încetase să se mai vadă cu el i se părură, deodată, meschine, de-a dreptul ridicole. Făcu numărul lui, Bernard era acasă.

Paul îi ceru să-i împrumute maşina – Agnes a avut un accident pe şosea, vestea i-a parvenit de la Spitalul de urgenţă.

„Vin numaidecât!” spuse Bernard, şi în clipa aceea Paul se

simţi cuprins de o dragoste neţărmurită pentru prietenul său. Dorea să-l îmbrăţişeze şi să plângă la pieptul lui.

Era bucuros că Brigitte nu se afla acasă. Spera să n-o vadă sosind şi să meargă singur la Agnes. Deodată, dispăruse totul pentru el – cumnata, fiica, întreaga lume; rămăsese doar el şi Agnes şi nu voia să mai fie cu ei un al treilea. Era sigur că Agnes e pe moarte. Dacă starea ei n-ar fi disperată, nu l-ar fi chemat în toiul nopţii serviciul de urgenţă al unui spital de provincie. Singura lui grijă era acum să nu ajungă prea târziu, s-o mai prindă în viaţă. S-o mai poată săruta. Dorinţa aceasta de a o săruta era de-a dreptul obsedantă. Dorea un sărut, un ultim sărut, sărutul terminal care să-i permită să prindă, ca într-o plasă, chipul ei ce urma să dispară şi din care va mai rămâne doar amintirea.

Acum nu mai avea nimic de făcut decât să aştepte. Se apucă totuşi să facă ordine pe masa lui de lucru, minunându-se pe loc de faptul că se poate consacra, într-un asemenea moment, unei activităţi atât de banale şi lipsite de orice semnificaţie. Ce importanţă avea pentru el dacă pe masa lui era ordine sau nu? Şi de ce-i oferise pe stradă, cu câteva minute în urmă, cartea sa de vizită unui necunoscut? Dar nu era în stare să se oprească: aranja cărţile într-un colţ al mesei, mototoli plicurile unor scrisori mai vechi şi le aruncă la coş. În felul ăsta, îşi spunea în sinea lui, reacţionează omul când i se întâmplă o nenorocire: ca un somnambul. Puterea inerţiei cotidiene se străduieşte să-l menţină pe făgaşul vieţii.

Se uită la ceas. Din cauza cauciucurilor sparte, pierduse aproape o jumătate de oră. Grăbeşte-te, grăbeşte-te, îl îndemna în sinea lui pe Bernard, să nu mă găsească Brigitte aici. Să pot merge singur la Agnes, şi să ajung la timp.

Dar n-avu noroc. Brigitte sosi acasă cu câteva clipe înainte de a veni Bernard. Vechii prieteni se îmbrăţişară. Bernard plecă acasă şi Paul se urcă în maşina Brigittei. Aceasta îi cedă volanul şi într-o clipită maşina porni cu toată viteza.

20

Agnes vedea o siluetă postată în mijlocul şoselei o tânără luminată brusc de un proiector puternic şi cu braţele desfăcute ca la balet; povestea aducea cu apariţia unei dansatoare

trăgând cortina la sfârşitul reprezentaţiei, căci, după aceea, nu mai era nimic; şi din tot spectacolul, uitat într-o clipită, nu mai rămânea decât această imagine finală. Pe urmă nu mai simţi nimic decât oboseala. O oboseală atât de adâncă, încât medicii şi infirmierele credeau că-şi pierduse cunoştinţa, în timp ce ea percepea totul, simţind şi înţelegând cu o luciditate surprinzătoare şi demnă de admirat că era pe cale să moară. Reuşea chiar, într-un fel, să se mire, că n-o încerca nicio nostalgie, niciun regret, niciun sentiment de groază, nimic din ceea ce asociase ea, până atunci, cu ideea morţii sale.

Pe urmă văzu aplecându-se asupra ei o infirmieră, ca să-i şoptească: „Bărbatul dumneavoastră e pe drum. Vine să vă vadă. Soţul, soţul dumneavoastră.” Agnes zâmbea. Dar de ce zâmbea? Îi reveni în minte ceva din acel spectacol uitat: da, era măritată. Pe urmă, izvorî şi un nume: Paul! Da, Paul, Paul, Paul. Era zâmbetul întâlnirii neaşteptate cu un cu vânt uitat. Ca atunci când cineva îţi arată un ursuleţ de pluş pe care nu l-ai mai văzut de cincizeci de ani şi-l recunoşti.

Paul, repeta în sinea ei, şi zâmbea. Şi zâmbetul stăruia pe buzele ei chiar dacă uita semnificaţia lui.

Era obosită şi totul o obosea. Şi mai ales n-avea puterea să suporte nicio privire. Ţinea ochii închişi, cu încrâncenare, ca să nu vadă pe nimeni şi nimic. Tot ce se întâmpla în jurul ei o stânjenea şi o tulbura, şi dorea să nu se întâmple nimic.

Pe urmă, îşi reaminti: Paul. Ce i-a spus infirmiera? Că vine? Amintirea spectacolului uitat, care era viaţa ei, deveni deodată mai clară. Paul. Vine Paul! În clipa aceea fu cuprinsă de o dorinţă violentă, pătimaşă, ca el să n-o mai vadă. Era obosită, nu voia să fie privită. De nimeni. Nici de Paul. Nu voia s-o vadă murind. Trebuie să se grăbească, să moară înaintea sosirii lui.

Şi, pentru ultima oară se mai repetă o dată situaţia fundamentală a vieţii sale: aleargă, şi cineva o urmăreşte. Paul o urmăreşte. Acum nu mai are în mână niciun obiect. Nici peria, nici pieptenele, nici panglica. E dezarmată. E întinsă în pielea goală, uşor acoperită cu un soi de linţoliu alb spitalicesc. Intrase aşadar pe ultima linie dreaptă a cursei, unde nimic n-o mai ajută, unde se poate bizui doar pe viteza alergării sale. Cine va fi mai iute? Paul sau ea? Moartea ei, sau sosirea lui?

Oboseala se adânci şi mai mult, şi Agnes avea impresia că se îndepărtează cu repeziciune, de parcă cineva i-ar fi tras patul

înapoi. Deschise ochii şi surprinse o infirmieră în halat alb. Cu ce se asemăna chipul ei? Agnes nu-l mai desluşea. Şi în minte îi reveniră aceste cuvinte: „Acolo nu există chipuri.”

21

Apropiindu-se de pat, însoţit de Brigitte, Paul îi văzu corpul acoperit în întregime cu un cearşaf tras până peste cap. O femeie în halat alb le spuse: „A murit acum un sfert de oră.”

Puţinul timp care-l separa de ultimele clipe ale Agnesei avu darul să-i sporească disperarea. Cincisprezece minute au trebuit ca s-o piardă. Cu o întârziere de cincisprezece minute ratase împlinirea propriei sale vieţi, întreruptă şi trunchiată, pe neaşteptate, şi într-un mod atât de absurd. I se părea că de-a lungul întregii vieţi pe care au trăit-o împreună nu fusese niciodată cu adevărat a lui, că n-o posedase niciodată; că pentru împlinirea şi încheierea poveştii lor de dragoste îi lipsea un ultim sărut; un ultim sărut ca s-o reţină pe Agnes în viaţă cu buzele lui; ca s-o păstreze în buzele lui.

Femeia în halat alb trase cearşaful în jos. Paul văzu chipul familiar, palid, frumos, şi totuşi altul – absolut altul: buzele ei, deşi mereu paşnice, alcătuiau o linie pe care n-o cunoscuse niciodată. Faţa ei avea o expresie pe care n-o înţelegea. Era incapabil să se aplece asupra ei şi s-o sărute.

Lângă el, Brigitte izbucni în hohote de plâns şi începu să tremure din tot corpul, cu capul lăsat pe pieptul lui Paul.

Paul se uită din nou la chipul Agnesei: zâmbetul acela bizar, pe care nu-l văzuse la ea niciodată, zâmbetul acela necunoscut pe faţa cu ochii închişi nu-i era adresat lui, ci altcuiva, unei fiinţe pe care el n-o ştia, şi-i spunea ceva ce nu era în stare să priceapă.

Femeia în halat alb îl apucă de braţ cu toată puterea; Paul era gata să leşine.

PARTEA A ŞASEA
Cadranul

1

Abia născut, pruncul începe să sugă sânul mamei. Când mama îl înţarcă, îşi suge degetul gros.

Într-o zi, Rubens s-a adresat unei doamne, întrebând-o: „De ce lăsaţi băieţelul să-şi sugă degetul? A făcut zece ani, ar trebui…” Femeia i-a răspuns, enervată: „Aţi vrea să-i interzic? Nici prin gând nu-mi trece! În felul ăsta îşi prelungeşte contactul cu sânul matern! Vreţi să-l traumatizez?”

Şi astfel, copilul îşi suge degetul gros până la treisprezece ani, vârstă la care trece armonios de la deget la ţigaretă.

Făcând, mai târziu, dragoste cu mama care apărase dreptul ţâncului ei de a-şi suge degetul, Rubens şi-a pus în timpul actului amoros degetul gros pe buzele ei, şi ea a început să-l lângă, răsucindu-şi capul, încet, de la dreapta la stânga şi viceversa. Cu ochii închişi, visa că face dragoste cu doi bărbaţi deodată.

Această mică poveste marchează o dată importantă pentru Rubens, căci ea l-a făcut să descopere o modalitate de testare a femeilor: le punea degetul gros pe buze şi urmărea reacţia lor. Cele care-l lingeau erau, fără doar şi poate, atrase de amorul colectiv. Cele pe care degetul le lăsa indiferente, erau surde, fără speranţă, la tentaţiile perverse.

Una dintre femeile ale cărei înclinaţii orgiastice fuseseră dezvăluite cu „examenul degetului”, îl iubea pe Rubens cu adevărat. După actul amoros, aceasta îi apucă degetul gros şi-l sărută cu stângăcie, şi asta voia să spună: acum vreau ca degetul tău să redevină deget, iar eu sunt fericită, că după toate câte mi-am imaginat, sunt singură aici cu tine şi numai cu tine. Metamorfozele degetului. Sau: cum se mişcă acele pe cadranul vieţii.

2

Pe cadranul ceasului, acele se învârtesc în cerc. Zodiacul, aşa cum îl desenează astrologii, are şi el înfăţişarea unui cerc. Horoscopul e un ceas. Credem sau nu în previziunile astrologice,

horoscopul e o metaforă a vieţii şi, ca atare, ascunde în el o mare înţelepciune.

Cum îţi desenează horoscopul un astrolog? Trasează un cerc – imagine a sferei cereşti – şi-l împarte în douăsprezece secţiuni, reprezentând fiecare un semn anume: Berbecul, Taurul, Gemenii, şi aşa mai departe. În cercul-zodiac înscrie apoi simbolurile grafice ale soarelui, lunii şi ale celor şapte planete, exact acolo unde aştrii se aflau în secunda naşterii tale. E ca şi când ar înscrie, pe cadranul unui orologiu divizat sistematic în douăsprezece ore, nouă cifre suplimentare, dispuse nesistematic. Pe cadran circulă nouă ace: acestea sunt, şi ele, soarele, luna şi planetele, dar aşa cum se mişcă ele, cu adevărat, pe bolta cerească de-a lungul întregii tale vieţi. Fiecare planetă-ac se află, aşadar, fără încetare, într-o nouă relaţie cu planetele-cifră, cu aceste puncte imobile ale horoscopului tău.

Configuraţia aparte, irepetabilă, *alcătuită de* planete în momentul naşterii tale, constituie tema permanentă a vieţii tale, definiţia sa algebrică, amprenta digitală a personalităţii tale: aştrii imobilizaţi pe horoscopul tău formează, unul în contact cu altul, unghiuri a căror valoare exprimată în grade are o semnificaţie precisă (pozitivă, negativă, neutră): imaginează-ţi, de pildă, că Venera ta îndrăgostită se află în conflict cu agresivul tău Marte; că soarele personalităţii tale e întărit prin conjuncţia cu energicul aventurier Uranus; că sexualitatea, simbolizată de visătoarea Lună, e susţinută de exaltatul Neptun, şi aşa mai departe. Dar, în traseul lor, acele aştrilor mobili se vor atinge de punctele *fixe ale* horoscopului şi vor introduce în joc (slăbind, întărind, ameninţând) diferitele componente ale temei vieţii tale. Aşa e viaţa: nu se aseamănă cu romanul picaresc, în care eroul e surprins de la un capitol la altul de evenimente veşnic noi, fără existenţa unui numitor comun. Se aseamănă, mai curând, cu o compoziţie pe care muzicienii o numesc *temă cu variaţiuni.*

Uranus înaintează pe cer cu pas relativ domol. Durează şapte luni până traversează un semn. Să presupunem că se află azi într-o dramatică relaţie cu Soarele imobil al horoscopului tău (să zicem într-un unghi de 90 de grade): vei trece printr-o perioadă grea; această situaţie se va repeta peste douăzeci şi unu de ani (Uranus se va afla atunci într-un unghi de 180 de grade faţă de

soarele tău, ceea ce implică aceeaşi semnificaţie nefastă), dar repetarea nu va fi decât aparentă, fiindcă în anul acela, în clipa în care Uranus va ataca Soarele tău, Saturn se va afla pe cer cu Venera horoscopului tău într-o relaţie atât de armonioasă, încât fortuna va trece prin preajma ta în vârful picioarelor. Va fi ca şi când te-ar fi lovit aceeaşi boală, petrecută însă într-un spital fabulos unde, în locul nerăbdătoarelor infirmiere vei fi îngrijit de îngeri.

Astrologia ne învaţă, chipurile, ce înseamnă fatalismul: nu vei scăpa destinului tău! După mine, astrologia (să fiu bine înţeles, astrologia ca metaforă a vieţii) spune ceva mult mai subtil: nu vei scăpa *temei vieţii tale*! Prin asta vreau să spun, de pildă, că ar fi curată iluzie intenţia de a începe undeva, la mijlocul vieţii, „o viaţă nouă", care să nu semene cu cea precedentă, să începi, cum se spune, de la zero. Viaţa ta va fi clădită întotdeauna cu aceleaşi materiale, cu aceleaşi cărămizi, cu aceleaşi probleme, şi ceea ce ţi se va părea la început a fi o „viaţă nouă" se va arăta, foarte curând, doar ca o simplă variaţie a vieţii precedente.

Horoscopul se aseamănă cu orologiul, şi orologiul este şcoala finalităţii: de îndată ce acul înscrie un cerc şi revine la locul de unde a plecat, se încheie o fază. Pe cadranul horoscopului, nouă ace se învârtesc cu viteze diferite, marcând în fiecare clipă sfârşitul unei faze şi începutul alteia. La anii tinereţii, omul nu-i în stare să perceapă timpul ca un cerc, ci ca un drum ce-l conduce drept înainte spre mereu alte orizonturi; nu-i trece încă prin minte că viaţa lui conţine doar o singură temă; îşi va da seama de acest lucru abia atunci când viaţa lui va începe să realizeze primele sale variaţiuni.

Rubens avea aproape paisprezece ani când o fetiţă având jumătate din vârsta lui l-a oprit pe stradă ca să-l întrebe: „Aveţi un ceas, stimate domn?" Era pentru prima oară când cineva i se adresa cu apelativul stimate domn şi cu „dumneavoastră". Se simţea furat fericire, şi avea impresia că în faţa lui se deschidea o nouă etapă a vieţii sale. Pe urmă, uită cu desăvârşire acest episod şi îşi aduse aminte de el abia în ziua în care o tânără şi frumoasă doamnă i-a spus: „Tot aşa gândeaţi pe vremea când eraţi tânăr?"... Era pentru prima oară când cineva se adresa tinereţii sale aşa cum te adresezi trecutului, în clipa aceea îi reveni în minte fetiţa care-l întrebase cândva cât e ceasul, şi a

înţeles deodată că aceste două personaje feminine se înrudesc. Erau două personaje lipsite, în sine, de orice semnificaţie, întâlnite absolut întâmplător, şi totuşi, de înda*tă ce le-a pus* în legătură i-au apărut ca două evenimente importante şi decisive pe cadranul vieţii sale.

Aş mai spune-o şi astfel: să ne imaginăm cadranul vieţii lui Rubens pe un gigantic orologiu medieval, cum e, de pildă, cel aflat în piaţa Oraşului Vechi din Praga, piaţă pe care, odinioară, am traversat-o de mii de ori pe parcursul a douăzeci de ani. Orologiul sună, şi deasupra cadranului se deschide o ferestruică: apare în ea o marionetă – o fetiţă de şapte ani, care întreabă cât e ceasul. Pe urmă, când acelaşi ac atinge, după mulţi ani, cu încetineala sa, cifra următoare, clopotele orologiului încep iar să bată, şi din nou se deschide ferestruica şi în ea apare marioneta unei tinere şi frumoase doamne care întreabă: „Când eraţi tânăr, tot aşa…?!”

3

În frageda tinereţe nu îndrăznea niciodată să destăinuie vreunei femei fanteziile sale erotice. Îşi închipuia că toată energia amoroasă trebuie transformată, fără rezerve, într-o performanţă fizică uluitoare demonstrată pe trupul femeii. De altfel, tinerele sale partenere împărtăşeau această părere. Îşi aminteşte vag de una dintre ele – s-o consemnăm cu litera A – care, odată, în toiul actului amoros, se opintise, pe neaşteptate, în coate şi călcâie şi, încordându-şi corpul, înscrisese cu el o curbă ca un arc de pod; întins peste ea, începuse să se clatine şi era gata-gata să cadă din pat. Gestul acesta, sportiv, era încărcat de semnificaţii pasionale, pentru care Rubens i-a rămas îndatorat prietenei sale: îşi trăia, pe atunci, prima perioadă a vieţii sale sexuale: *perioada muţeniei atletice.*

Cu timpul, această muţenie s-a stins treptat; s-a considerat foarte îndrăzneţ în ziua când, pentru prima oară, denumise cu voce tare în faţa unei tinere fete cutare sau cutare parte sexuală a trupului ei. Dar această îndrăzneală nu i se păruse prea mare, întrucât expresia folosită era, de fapt, un delicat diminutiv sau, dacă vreţi, o perifrază poetică. Cu toate acestea, era încântat de îndrăzneala sa (şi surprins de faptul că tânăra nu-l apostrofase), şi începu să născocească cele mai complicate metafore, ca să

poată vorbi, cu ocolişuri poetice, despre actul sexual. Aceasta era a doua perioadă: *perioada metaforelor.*

La vremea aceea întreţinea relaţii cu B. După obişnuitul preludiu verbal (plin de metafore) au început să facă dragoste. Simţindu-se pe punctul de a juisa, tânăra rosti, deodată, o frază în care sexul ei era denumit printr-un termen fără echivoc şi ne-metaforic. În ziua aceea i-a fost dat să audă acest cu vânt pentru prima oară din gura unei femei (ceea ce, în treacăt fie spus, e de asemenea una din acele faimoase secunde înscrise pe cadran). Surprins, uluit, a înţeles în cele din urmă că acest termen brutal avea mai mult farmec şi mai multă forţă explozivă decât toate metaforele născocite vreodată.

Peste un timp l-a invitat la ea femeia C. Aceasta era cu cincisprezece ani mai în vârstă decât el. Înainte de a ajunge la ea, rostise în faţa prietenului său M toate obscenităţile sublime (gata, s-a zis cu metaforele) pe care îşi propusese să i le spună doamnei C în timpul împreunării. A fost o nereuşită ciudată: înainte de a apuca să-şi adune curajul necesar, femeia le rosti pe toate, fără jenă. Şi din nou rămase înmărmurit. Nu doar de faptul că partenera îi întrecuse îndrăzneala erotică ci, mai ciudat, de faptul că folosise textual aceleaşi cuvinte pe care el se străduise să le pună la punct câteva zile în şir. Această coincidenţă avu darul să-l captiveze, să-l însufleţească. O punea pe seama unei telepatii erotice, sau a unei misterioase înrudiri a sufletelor. În felul acesta păşea, încet-încet, în a treia sa perioadă erotică: *perioada adevărului obscen.*

A patra perioadă era strâns legată de prietenul său M: perioada telefonului fără fir. Aşa se numea un joc cu care se amuza el la vârsta între cinci şi şapte ani: copiii se aşezau pe scaune, unul lângă altul, şoptindu-şi pe rând o frază lungă, transmisă apoi vecinului său până ajungea la ultimul care o rostea cu voce tare, stârnind astfel hohote de râs pricinuite de totala diferenţă dintre fraza iniţială şi transformarea sa finală. Adulţii Rubens şi M se jucau de-a telefonul fără fir, murmurându-le metreselor lor nişte fraze obscene de o neasemuită originalitate, pe care femeile, neştiind că participă la telefonul fără fir, le repercutau. Şi întrucât Rubens şi M aveau câteva metrese comune (sau nişte amante pe care şi le pasau cu discreţie unul altuia), puteau să-şi transmită, prin intermediul lor, mesaje vesele de prietenie. Într-o zi, o femeie i-a şoptit la

ureche, în timp ce făceau dragoste, o frază atât de neverosimilă, atât de nefiresc înzorzonată, încât Rubens recunoscu pe loc o găselniţă răutăcioasă a prietenului său M, şi nu se mai putu stăpâni. Simţea nevoia irezistibilă să râdă, şi întrucât femeia considera râsul lui reţinut drept o convulsie amoroasă, îl încurajă repetând fraza cu pricina; a treia oară o strigă atât de tare, încât Rubens vedea, în sinea lui, deasupra trupurilor în plină desfăşurare amoroasă, fantoma prietenului său râzând în hohote.

În legătură cu asta, îşi aminti de tânăra B care, spre finalul perioadei metaforelor, rostise, pe nepusă masă, un cuvânt obscen. Abia acum, prin detaşare în timp, îi veni în minte întrebarea: să fi rostit ea oare acel cuvânt, pentru prima oară, atunci? La vremea aceea nu se îndoia câtuşi de puţin. Credea că-i îndrăgostită de el, o bănuia de intenţia unei căsătorii încredinţat că, în afară de el, nu mai exista în viaţa ei un alt bărbat. Acum îşi dădea seama că trebuia să fie cineva care s-o înveţe (aş zice, chiar, s-o antreneze) cum să pronunţe acest cuvânt cu voce tare, înainte de a avea prilejul să i-l spună lui Rubens. Da, prin detaşarea în timp, datorită experienţei cu telefonul fără fir, înţelegea că, la vremea când îi jura credinţă, B mai avea, fără doar şi poate, un alt bărbat.

Experienţa telefonului fără fir l-a transformat: şi-a pierdut senzaţia (senzaţia căreia ne supunem cu toţi) că dragostea fizică e un moment de intimitate absolută, în timpul căruia două corpuri solitare se unesc lipindu-se strâns unul de altul, într-o lume transformată într-un desert neţărmurit. Şi, deodată, îşi dădea seama că un asemenea moment nu oferă nicio intimitate solitară. Chiar şi în forfota de pe Champs-Elysées se simte mai solitar în intimitatea sa decât în clipele când se zvârcoleşte de plăcere, în îmbrăţişarea celei mai secrete dintre amantele sale.

Căci perioada telefonului fără fir e perioada dragostei sociale: în virtutea câtorva cuvinte, toată lumea contribuie la împreunarea dintre două fiinţe aparent însingurate; societatea alimentează în permanenţă piaţa imaginilor lubrice şi a desfrâului, înlesnind totodată răspândirea şi circuitul lor. Rubens a lansat atunci următoarea definiţie a naţiunii: o comunitate de indivizi a căror viaţă erotică e legată de acelaşi telefon fără fir.

Pe urmă a cunoscut-o pe tânăra D, cea mai verbală dintre toate femeile pe care le cunoscuse până atunci. La a doua

întâlnire i-a mărturisit, fără jenă, că e o onanistă fanatică, şi îşi provoacă voluptatea povestindu-şi în timpul masturbării tot soiul de basme. „Basme? Ce fel de basme? Povesteşte-mi şi mie!” şi începu să facă dragoste cu ea. Şi ea îi povestea: un ştrand, cabine, găuri perforate în pereţii de scândură, ochi pe care-i simţea aţintiţi asupra ei în timp ce se dezbrăca, o uşă deschisă pe neaşteptate, patru bărbaţi în prag, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe; basmul era frumos, era banal, şi Rubens era mai mult decât mulţumit de partenera sa.

Dar de atunci i se întâmpla un lucru bizar: ori de câte ori se întâlnea cu alte femei, descoperea în înfăţişarea lor fragmente din acele basme nesfârşite pe care D i le povestea în timpul actului amoros. Întâlnea adeseori aceleaşi cuvinte, aceeaşi aşezare a lor în frază, în ciuda faptului că aceste cuvinte şi această aşezare erau cu totul neobişnuite. Îndelungatul monolog al tinerei D era o oglindă uriaşă în care se reflectau toate femeile pe care le cunoscuse, o vastă enciclopedie, un Larousse în opt volume de imagini şi texte lascive. La început interpretase monologul ei îndelungat după principiul telefonului fără fir: prin intermediul sutelor de amanţi, întreaga naţiune arunca în capul prietenei sale, ca într-un stup, toate imaginile desfrâului, adunate din cele patru colţuri ale ţării. Mai târziu însă, i-a fost dat să constate că această explicaţie era neverosimilă. Anumite fragmente din marele monolog al tinerei D se regăseau la femei despre care ştia, cu certitudine, că n-aveau cum să ajungă, nici măcar indirect, în contact cu D, întrucât nu exista niciun amant comun care să fi jucat între ele rolul telefonistului.

De altfel, tot atunci şi-a adus aminte de păţania lui cu C: îşi pregătise nişte fraze lascive, ca să i le spună în timpul împreunării, dar ea i-o luase înainte, rostindu-le fără pic de jenă. Şi-a spus atunci că era vorba de telepatie. Dar citise oare D acele fraze din capul lui? Mai verosimil era că aceste fraze colcăiau în mintea ei, înainte de a-l fi cunoscut. Dar cum se face că aveau amândoi în cap aceleaşi fraze? Exista, de bună seamă, o sursă comună. Atunci i-a venit în minte ideea că un singur şuvoi, unul şi acelaşi, străbate toţi bărbaţii şi toate femeile, unul şi acelaşi râu subteran, cu apa încărcată de imagini erotice. Individul nu-şi primeşte cota sa de fantezie obscenă de la amant sau de la amantă pe principiul telefonului fără fir, ci de la acest

şuvoi impersonal (trans-personal sau infra-personal). Or, a spune că acest râu care curge prin noi e impersonal înseamnă că el nu ne aparţine nouă, ci celui care ne-a creat şi l-a introdus în noi; altfel spus, îi aparţine lui Dumnezeu, ba, mai mult, că el însuşi e Dumnezeu sau unul dintre avatarurile Sale. Când şi-a formulat această idee pentru prima oară, lui Rubens i s-a părut că săvârşeşte un sacrilegiu, pe urmă însă, aparenţa blasfemiei s-a risipit, şi el s-a cufundat în apa râului subteran cu un fel de smerenie religioasă: simţea că în acest torent suntem cu toţii uniţi nu ca naţiune, ci ca adevăraţi copii ai Domnului; de fiecare dată când se afunda în acest torent, îl încerca senzaţia că se contopeşte cu Dumnezeu într-un soi de ceremonie mistică. Da, a cincea perioadă era *perioada mistică*.

4

Dar se reduce oare povestea vieţii lui Rubens la nişte simple istorioare ale dragostei trupeşti?

În fond, poate fi înţeleasă aşa, iar clipa în care a avut revelaţia divină marchează şi ea un eveniment important pe cadranul vieţii.

De pe vremea când frecventa liceul, obişnuia să-şi petreacă ore în şir prin muzee, zăbovind în faţa tablourilor, pictând apoi acasă sute de guaşe, iar printre colegii de şcoală îşi câştigase faima datorită caricaturilor făcute profesorilor săi. Le desena cu creionul pentru revista elevilor trasă la şapirograf, sau le trasa, în pauze, cu creta pe tabla neagră, spre marea desfătare a întregii clase. Epoca aceea i-a înlesnit să afle ce este gloria: era cunoscut şi admirat de tot liceul şi toţi îi spuneau, în glumă, Rubens. În amintirea acelor ani frumoşi (singurii ani de glorie) şi-a păstrat această poreclă de-a lungul întregii sale vieţi şi (cu o naivitate surprinzătoare) le-a impus prietenilor să i se adreseze cu acest apelativ.

Gloria lui a luat sfârşit o dată cu examenul de bacalaureat. A încercat apoi să intre la şcoala de arte plastice, dar a picat la examenul de admitere. Era el mai slab decât ceilalţi? Sau n-avea noroc? Ciudat e, că la nişte întrebări atât de simple nu găsise un răspuns.

Cu totală indiferenţă, s-a apucat să studieze dreptul, imputând insuccesul lui micimii Elveţiei natale. Sperând să-şi

realizeze vocaţia sa de pictor în altă parte, şi-a mai încercat norocul de două ori: mai întâi, prezentându-se fără succes la examenul de admitere în Şcoala de Arte Frumoase din Paris, apoi oferind desenele sale câtorva publicaţii pariziene. De ce-i refuzau desenele? Erau proaste? Sau cei ce le estimau erau nişte tâmpiţi? Ori, poate, venise vremea când desenele nu mai interesau pe nimeni? Nu pot face altceva decât să spun, încă o dată, că la aceste întrebări nu găsesc un răspuns.

Obosit de aceste eşecuri, renunţă la alte încercări. Fireşte, se poate trage de aici concluzia (şi el îşi dădea seama perfect de acest lucru) că pasiunea lui pentru desen şi pictură era mai slabă decât crezuse, şi, ca atare, nu era destinat carierei artistice, aşa cum îşi închipuise ca licean. La început, constatarea aceasta avu darul să-l dezamăgească. Curând însă a răsunat în sufletul lui dorinţa înverşunată de a deveni apărătorul propriei sale resemnări; în fond, de ce trebuia să-l pasioneze, neapărat, pictura? Ce era atât de lăudabil în această pasiune? Oare cea mai mare parte a tablourilor proaste şi a romanelor proaste nu se nasc pentru simplul fapt că artiştii văd în pasiunea lor ceva sacru, un fel de misiune, dacă nu chiar o datorie (datoria faţă de sine, ba faţă de întreaga umanitate)? Sub impresia resemnării sale, era incitat să-i considere pe artişti şi literaţi nişte oameni mai curând obsedaţi de ambiţiile lor decât de talentele lor de creatori talentaţi – şi de atunci a încetat să-i mai frecventeze.

Cel mai mare concurent al său, N, un băiat de aceeaşi vârstă cu el, originar din acelaşi oraş şi fost elev al aceluiaşi liceu, fusese admis la Şcoala de Arte Frumoase şi, în plus, s-a bucurat peste puţin timp de un succes remarcabil. În timpul învăţământului secundar, Rubens era considerat de toată lumea mult mai talentat decât N. Să însemne asta că toţi s-au înşelat la vremea aceea? Sau că talentul e ceva ce poate fi pierdut mergând pe drum? Aşa cum bănuim deja, nu există răspuns la aceste întrebări. De altfel, importantă e o altă împrejurare: în perioada eşecurilor sale care l-au determinat să renunţe definitiv la pictură (aceeaşi perioadă în care N îşi sărbătorea primele reuşite), Rubens întreţinea relaţii intime cu o tânără fată nespus de frumoasă, în timp ce concurentul N se căsătorea cu o domnişoară bogată şi atât de urâtă încât în prezenţa ei lui Rubens i se tăia răsuflarea. Această coincidenţă i se părea a fi

un semn al destinului, arătându-i unde se situează centrul de gravitate al vieţii sale: nu în viaţa publică, nu în urmărirea unei cariere, ci în succesul la femei. Şi, ca prin farmec, ceea ce i se păruse în ziua precedentă o înfrângere i se arăta acum ca o adevărată şi surprinzătoare biruinţă; da, renunţa la glorie, la lupta pentru recunoaşterea sa (luptă zadarnică şi tristă) spre a se consacra vieţii în sine. Nu-şi mai punea măcar întrebarea de ce tocmai femeile sunt „viaţa însăşi”. Lucrul acesta i se părea firesc şi limpede, în afara oricărei îndoieli. Era convins că alesese o cale mai bună decât fostul său coleg dăruit cu o soţie bogată şi boccie. În aceste împrejurări, tânăra şi frumoasa lui prietenă însemna pentru el nu doar o promisiune a fericirii ci, înainte de toate, triumful şi mândria lui. Ca să confirme această victorie neaşteptată şi să-i pună pecetea irevocabilului, se însură cu frumoasa lui, încredinţat că va stârni astfel invidia întregii lumi.

5

Femeile reprezentau pentru Rubens „viaţa însăşi cu toate acestea, n-a găsit nimic mai urgent de făcut decât să se însoare cu frumoasa lui, şi în felul ăsta să renunţe la femei. Un comportament lipsit de logică, dar absolut normal. Avea douăzeci şi patru de ani. Intrase tocmai în perioada adevărului obscen (asta înseamnă la puţin timp după ce le cunoscuse pe tânăra B şi pe doamna C), dar recentele sale experienţe nu infirmau convingerea lui că sus de tot, deasupra dragostei trupeşti, se află dragostea adevărată, marea dragoste, acea valoare supremă a vieţii, despre care auzise multe, citise multe, la care visase mult, dar despre care nu ştia nimic. De un singur lucru nu se îndoia: dragostea e o încununare a vieţii (a acelei „vieţi în sine” pe care o preferase carierei sale), drept care trebuie s-o întâmpine cu braţele deschise şi fără compromisuri. Aşa cum am spus, acele cadranului său sexual înregistrau, atunci, ora adevărului obscen, dar, îndrăgostindu-se, a început, pe loc, regresul lui spre stadiile precedente: în pat, tăcea mâlc, sau îi debita logodnicei sale metafore duioase, convins că obscenitatea i-ar fi transportat pe amândoi în afara teritoriului dragostei.

Aş mai spune-o şi-aşa: dragostea pentru frumoasa lui l-a

readus la starea fecioriei; căci, aşa cum am mai spus cu altă ocazie, orice european, atunci când pronunţă cuvântul „dragoste”, se întoarce, pe aripile încântării, înapoi la starea afectivă precoitală (sau extracoitală), exact în locurile unde a suferit tânărul Werther şi unde, în romanul lui Fromentin, Dominique era cât pe ce să cadă de pe cal. Aşadar, în clipa când a întâlnit-o pe frumoasa sa, Rubens era pregătit să pună pe foc oala cu sentimente şi să aştepte momentul când fierberea avea să transforme sentimentul în pasiune. Lucrurile erau complicate un pic de legătura pe care o întreţinea, în alt oraş, cu o prietenă (s-o numim E) mai în vârstă cu trei ani decât el, pe care o cunoscuse mult înainte de a o fi întâlnit pe frumoasa lui, şi pe care a mai frecventat-o câteva luni după aceea. A încetat s-o mai vadă abia în ziua hotărârii sale de a se căsători. Despărţirea n-a fost provocată de o răcire spontană a sentimentelor sale faţă de ea (vom vedea îndată în ce măsură o iubea) ci de convingerea sa că intrase într-o fază măreaţă şi solemnă a vieţii, când fidelitatea e datoare să sfinţească dragostea. Dar, iată, cu o săptămână înaintea zilei prevăzute pentru oficierea nunţii (a cărei oportunitate stârnea, oricum, îndoieli în sufletul lui), l-a cuprins deodată un dor insuportabil de E, pe care o părăsise fără nicio explicaţie. Întrucât nu denumise niciodată dragoste relaţia cu ea, era surprins de dorinţa sa arzătoare de a fi lângă ea cu trupul, cu inima, cu mintea, cu tot sufletul. Nemaiputând să reziste, a plecat s-o vadă. O săptămână întreagă s-a lăsat umilit, în speranţa ca va face dragoste cu ea – a rugat-o, a implorat-o, copleşind-o cu tandreţea lui, cu tristeţea lui, cu stăruinţa lui, dar ea nu i-a oferit decât priveliştea chipului ei pe care se citea dezamăgirea; trupul, nici măcar să-l atingă nu i-a fost îngăduit.

Supărat şi întristat, s-a întors acasă exact în dimineaţa zilei nunţii sale. La ospăţul nupţial s-a îmbătat şi seara şi-a condus mireasa în apartamentul comun. Orbit de beţie şi de nostalgie, i se adresă în toiul actului amoros cu numele vechii sale prietene.

Catastrofă! Niciodată nu va uita ochii ei mari fixaţi asupra lui cu uimire înfiorătoare. În clipa aceea, când totul se năruia, îşi spunea în sinea lui că prietena părăsită se răzbuna, subminându-i căsnicia încă din prima zi. S-ar putea să fi înţeles în acea clipă atât de scurtă neverosimilitatea celor întâmplate, prostia grotescă a lapsusului său, prostie ce făcea şi mai insuportabil eşecul inevitabil al vieţii sale conjugale. Au fost trei

sau patru secunde cumplite, când nu ştia ce să întreprindă; apoi, deodată, a început să strige: „Eva! Elisabeta! Marlen!” Nefiind în stare să-şi amintească la iuţeală alte nume de femei, repeta întruna: „Marlen! Elisabeta! Da, tu eşti pentru mine întruchiparea tuturor femeilor! A tuturor femeilor din lumea întreagă! Eva! Clara! Marlen! Da, tu eşti întruchiparea tuturor femeilor! Tu eşti femeia la plural! Marlen, Gretchen, toate femeile lumii sunt în tine, tu porţi toate numele lor!”... şi continuă să facă dragoste cu ea, accelerând mişcările, ca un adevărat atlet al sexului; peste câteva secunde putu să constate că ochii ieşiţi din orbite ai soţiei sale îşi recăpătau expresia obişnuită şi trupul ei se mişca într-un ritm a cărui regularitate îi readucea lui Rubens liniştea şi siguranţa de sine.

Maniera cu care scăpase din situaţia aceea infernală pare aproape incredibilă şi, fără îndoială, e de mirare că tânăra căsătorită luase în serios o comedie atât de aiurită. Să nu uităm însă că trăiau amândoi sub imperiul gândirii precoitale, care înrudeşte dragostea cu absolutul. Care e criteriul dragostei, propriu perioadei virginale? Acesta nu-i decât cantitativ: dragostea e un sentiment foarte, foarte, foarte mare. Falsa dragoste e un sentiment mărunt, dragostea adevărată (die Wahre Liebe) e un sentiment măreţ. Dar oare, din punctul de vedere al absolutului, nu e măruntă orice dragoste? Bineînţeles că da. De aceea dragostea, ca să demonstreze că e adevărată, vrea să ocolească raţionalul. Să scape de el, să ignore orice măsură, să nu fie verosimilă, năzuind spre transformarea ei în „nebuniile active ale pasiunii” (să nu-l uităm pe Eluard), cu alte cuvinte vrea să fie nebună! Aşadar, neverosimilitatea unui gest excesiv nu poate aduce decât avantaje. Pentru un observator din afară, maniera cu care a izbutit Rubens să scape de belea nu e nici elegantă, nici convingătoare, dar, în situaţia dată, era singura care i-a permis să evite catastrofa: acţionând ca un nebun, Rubens a invocat absolutul, absolutul nebun al dragostei – şi asta l-a salvat.

6

Dacă în prezenţa tinerei sale soţii Rubens redevenise un atlet liric al dragostei, asta nu înseamnă câtuşi de puţin că renunţase o dată pentru totdeauna la desfrânarea erotică, ci voia să pună

şi desfrânarea lubrică în serviciile dragostei. Îşi imagina că va trăi cu o singură femeie, într-un veritabil extaz monogamic, toate experienţele pe care le-ar fi putut avea cu alte o sută de femei. O problemă rămânea însă nerezolvată: în ce ritm trebuia să înainteze aventura senzualităţii pe drumul dragostei? Întrucât drumul dragostei trebuia să fie lung, cât mai lung, eventual fără sfârşit, şi-a stabilit ca principiu: frânarea timpului, şi nicio grabă.

Să zicem că-şi reprezenta viitorul sexual cu frumoasa lui ca pe o escaladare a unui munte înalt. Dacă ar fi atins vârful din prima zi, ce-ar fi făcut mai departe? Aşadar ascensiunea trebuia planificată aşa fel încât să împlinească o viaţă întreagă. De aceea se iubea cu tânăra sa soţie, ce-i drept, cu pasiune, cu fervoare, dar, ca să spun aşa, cu procedee clasice, evitând obscenităţile şi perversităţile care-l ispiteau (cu ea mai mult decât cu oricare alta), dar pe care le amâna pentru anii următori.

Pe urmă s-a întâmplat un lucru neaşteptat: nu se mai înţelegeau, îşi călcau unul altuia pe nervi, se disputau pentru puterea în căsnicie, ea pretindea mai mult spaţiu pentru progresul ei în viaţă, el se supăra fiindcă ea nu voia să-i facă ouă moi şi, înainte de a fi înţeles ce se întâmplă cu ei, s-au trezit divorţaţi. Marele sentiment pe care intenţionase el să-şi clădească întreaga viaţă dispăruse atât de repede, încât avea îndoieli dacă îl încercase vreodată. Această volatilizare a sentimentului (subită, rapidă, uşoară!) a fost pentru el un lucru atât de vertiginos şi de necrezut încât avu darul să-l fascineze mai mult decât extazul amoros trăit cu doi ani în urmă.

Dacă bilanţul afectiv al căsniciei lui a fost zero, bilanţul erotic nu s-a lăsat mai prejos. Din pricina ritmului lent pe care şi l-a impus, n-a practicat cu acea fiinţă superbă decât nişte artificii erotice destul de naive, fără o excitaţie intensă. Şi n-a atins vârful muntelui şi nici la prima belvedere n-a apucat să ajungă. Aşa se face că, după divorţ, a încercat de câteva ori să se mai vadă cu ea (n-a avut nimic împotrivă: din clipa în care încetase lupta pentru putere în căsnicie, i-a plăcut iar să facă dragoste cu el) şi să realizeze la iuţeală măcar câteva din micile perversiuni pe care şi le rezervase pentru anii următori. Dar n-a izbutit să realizeze mare lucru, fiindcă de data asta alesese un ritm prea rapid şi tânăra divorţată (pe care voia s-o treacă dintr-o dată la stadiul adevărului obscen) a considerat senzualitatea lui

nerăbdătoare drept o dovadă de cinism şi insuficienţă amoroasă, şi astfel relaţiile lor postconjugale au luat sfârşit.

Scurta sa căsnicie a fost în viaţa lui doar o simplă paranteză, şi asta mă ispiteşte să afirm că Rubens s-a întors exact acolo unde se afla înainte de a-şi fi cunoscut viitoarea sotie; ar fi însă o afirmaţie falsă. După umflarea sentimentului amoros, şi-a trăit incredibila dezumflare ne-dramatică şi ne-dureroasă ca pe o revelaţie şocantă care-l anunţa că se afla definitiv şi irevocabil *dincolo de limitele dragostei.*

7

Marea iubire care-l orbise în urmă cu doi ani l-a făcut să uite de pictură. Dar închizând paranteza căsniciei şi constatând, cu melancolică dezamăgire, ce se afla dincolo de limitele dragostei, renunţarea la pictură i se părea deodată o capitulare nejustificată.

Începuse din nou să deseneze în caietul său de schiţe tablouri pe care dorea să le picteze. Şi-a dat seama însă că întoarcerea nu mai era cu putinţă. Ca licean, îşi imagina toţi pictorii lumii înaintând pe acelaşi drum grandios; era un drum regesc ce ducea de la pictura gotică la marii italieni ai Renaşterii, apoi la olandezi, la Delacroix, de la Delacroix la Manet, de la Manet la Monet, de la Bonard (şi ce mult îl iubea pe Bonard) la Matisse, de la Cézanne la Picasso. Pe acest drum pictorii nu înaintau în grup, ca soldaţii, nu, mergea fiecare de unul singur, şi, totuşi, descoperirea unora îi inspira pe alţii şi toţi erau conştienţi că-şi croiesc o trecere spre un necunoscut – spre un ţel comun ce avea darul să-i unească. Pe urmă, ca din senin, drumul a dispărut. Era ca atunci când ne trezim dintr-un vis frumos: un timp mai căutăm imaginile palide, până când ne dăm seama că visele nu mai pot fi aduse înapoi. Drumul a dispărut, şi totuşi, în sufletul pictorilor a rămas ca o dorinţă de nestins a „mersului înainte”. Dar unde este acest „înainte” dacă drumul nu mai există? În ce direcţie să caute „înaintele” pierdut? Şi astfel, dorinţa „de a merge înainte” a devenit, la pictori, o nevroză incurabilă; alergau cu toţii, fiecare în altă direcţie, şi în acelaşi timp se încrucişau fără încetare, ca o mulţime ce mişună de colo-colo în aceeaşi piaţă orăşenească. Voiau să se deosebească unul de altul şi fiecare se străduia să descopere o descoperire

pe care altul n-o descoperise. Din fericire, curând s-au găsit oamenii (nu erau pictori, ci negustori, organizatori de expoziţii, flancaţi de agenţii şi consilierii lor publicitari) care puneau ordine în acest haos şi hotărau care descoperire trebuia redescoperită în cutare sau cutare an. Această reintroducere a ordinii favoriza creşterea substanţială a vânzării tablourilor contemporane; acestea se înghesuiau acum pe pereţi în saloanele aceloraşi bogătani care, cu un deceniu în urmă, îşi mai băteau joc de Picasso şi Dali, drept care Rubens îi dispreţuia cu o pasiune pătimaşă. Acum, îmbogăţiţii au decretat că cei doi au devenit moderni, şi Rubens răsuflă uşurat, bucuros că nu îmbrăţişase meseria de pictor.

Într-o zi, pe când se afla la New York, s-a dus să viziteze Muzeul de Artă Modernă. La primul etaj erau expuşi Matisse, Braque, Picasso, Miro, Dali, Ernst; Rubens era încântat: trăsăturile de penel pe pânză exprimau o plăcere frenetică. Realitatea era supusă când unui viol grandios, ca o femeie agresată de un faun, când se confrunta cu pictorul ca taurul cu toreadorul. La etajul superior, rezervat celor mai recente picturi ale contemporaneităţii, Rubens s-a trezit într-un deşert: nicio urmă a trăsăturilor vesele de penel; nicio urmă a plăcerii de a picta; au dispărut şi taurul şi toreadorul; pânzele izgoneau de pe ele realitatea, sau o imitau cu cinismul unei fidelităţi obtuze. Între cele două etaje curgea Lethe, râul morţii şi al uitării. Şi Rubens şi-a spus atunci în sinea lui că renunţarea sa la pictură avusese, poate, o semnificaţie mai profundă decât lipsa talentului sau a perseverenţei: pe cadranul picturii europene acele înregistrau miezul nopţii.

Cu ce s-ar ocupa un alchimist de geniu transferat în secolul al nouăsprezecelea? Ce s-ar întâmpla azi cu Cristofor Columb dacă liniile maritime ar fi deservite de sutele de agenţii transportatoare? Ce-ar scrie Shakespeare într-o epocă în care teatrul nu există încă, sau nu mai există?

Aceste întrebări nu sunt pur retorice. Când omul e înzestrat pentru o activitate al cărei orologiu a sunat miezul nopţii (sau n-a sunat încă prima oră) ce se întâmplă cu talentul lui? Se va transforma? Se va adapta? Va deveni Cristofor Columb directorul unei agenţii de voiaj? Va scrie Shakespeare scenarii pentru Hollywood? Va produce Picasso seriale de desene animate? Ori toate aceste mari talente se vor da la o parte şi se

vor retrage, ca să zic aşa, într-o mânăstire a istoriei, copleşiţi de dezamăgirea cosmică pentru faptul de a se fi născut la un moment nepotrivit, în afara epocii pentru care fuseseră sortiţi, în afara cadranului care înregistrează timpul lor? Se vor lepăda oare de talentul lor intempestiv, aşa cum s-a lepădat Rimbaud de poezie la nouăsprezece ani?

Fireşte, nici la aceste întrebări nu vom afla un răspuns nici eu, nici voi, nici Rubens. Era oare Rubensul romanului meu un virtual mare pictor? Sau n-avea pic de talent? Se lepădase de pictură fiindcă-i lipsea puterea de a mânui penelul, sau, dimpotrivă, fiindcă avusese puterea de a percepe cu luciditate zădărnicia picturii? De bună seamă, se gândea adeseori la Rimbaud, cu care îi plăcea, în forul său lăuntric, să se compare (deşi, cu sfială şi ironie).

Dar Rimbaud, în afara faptului că se lăsase radical şi fără regret de poezie, se consacrase ulterior unei activităţi ce se traduce prin negarea batjocoritoare a poeziei: se spune despre el că făcea, în Africa, negoţ cu arme şi, uneori, cu sclavi. Chiar dacă a doua afirmaţie, după toate probabilităţile, nu-i decât o legendă calomnioasă, prin hiperbolă exprimă, cu prisosinţă, violenţa autodistrugerii, patima, furia cu care s-a desprins Rimbaud de trecutul său artistic. Dacă Rubens era atras din ce în ce mai mult de lumea speculaţiilor bursiere şi a finanţelor, asta se întâmpla, probabil, şi pentru faptul că vedea în această activitate (pe drept sau pe nedrept) contrariul visurilor sale despre cariera sa artistică. În ziua în care fostul său coleg de clasă, N, îşi cucerise celebritatea, Rubens vându o pânză căpătată odinioară în dar de la el. Datorită acestei vânzări s-a ales cu o sumă destul de frumoasă şi, în plus, a descoperit o modalitate de a-şi agonisi traiul în continuare, vânzând bogătaşilor (pe care-i dispreţuia) operele pictorilor contemporani (pe care nu-i aprecia). Pe lume există, fireşte, mulţi oameni care-şi câştigă existenţa vânzând tablouri, şi nici prin gând nu le trece să se ruşineze de profesia lor. Velásquez, Vermeer, Rembrandt, n-au fost şi ei negustori de tablouri? Rubens ştie foarte bine acest lucru. Dar dacă e în stare să se compare cu Rimbaud, neguţătorul de sclavi, nu va îndrăzni să se compare niciodată cu marii artişti ai picturii, negustori de tablouri. Şi niciodată nu se va îndoi de totala inutilitate a muncii sale care, la început, l-a făcut să se întristeze şi să-şi reproşeze

imoralitatea. Dar, în cele din urmă, şi-a pus întrebarea: în fond, ce înseamnă „a fi util”? Suma utilităţii tuturor oamenilor din toate timpurile e cuprinsă în întregime într-o lume, cum e lumea zilelor noastre. De unde se desprinde concluzia că: nimic nu-i mai moral decât a fi util.

8

Cam la doisprezece ani după divorţul său, veni să-l vadă F. Îi povesti despre o recentă întâlnire cu un domn care o invitase la el acasă: mai întâi a lăsat-o să aştepte zece minute bune, pretextând că are de terminat o convorbire telefonică importantă în camera învecinată. S-ar putea să se fi făcut doar că telefonează, spre a-i da răgazul să răsfoiască între timp nişte reviste pornografice întinse, ostentativ, pe o măsuţă scundă aflată în faţa fotoliului în care îi făcuse semn să se aşeze. Şi F îşi încheie istorisirea cu această observaţie: „Dacă aş fi fost mai tânără, m-ar fi avut. Dacă aş fi avut şaptesprezece ani. Asta-i vârsta celor mai delirante fantezii, când omul nu rezistă la nimic…”

Rubens o ascultase, cu gândul mai curând în altă parte, abia ultimele cuvinte au avut darul să-l smulgă din indiferenţa sa. De-acum înainte aşa se va întâmpla mereu cu el: cineva va rosti o frază, şi această frază îl va lua prin surprindere, ca un reproş ce-i va aduce aminte de un lucru pe care-l ratase definitiv şi irevocabil. Când F îi vorbi despre ai săi şaptesprezece ani, când nu era în stare să reziste nici unei ispite, îşi aminti de soţia lui care, atunci când o cunoscuse, avea tot şaptesprezece ani. Îi veni în minte hotelul de provincie unde locuise cu ea un timp înainte de a se căsători. Făceau dragoste într-o cameră vecină cu a unui prieten de-al lor care tocmai se pregătea să se culce. „Ne aude”, îi şoptise ea lui Rubens. „Ne aude.” Abia acum, aşezat faţă în faţă cu F, care îi povestea despre tentaţiile celor şaptesprezece ani ai săi, îşi dădea seama că în noaptea cu pricina soţia lui suspinase mai tare ca de obicei, că ţipase chiar, şi ţipase anume ca să fie auzită de prietenul lor. În zilele următoare revenise adeseori la acea noapte, cu întrebarea: „Tu crezi, într-adevăr, că nu ne-a auzit?” La acea vreme Rubens văzuse în această întrebare o expresie a pudorii sale înfricoşate, şi încercase s-o liniştească (asemenea naivitate îl făcu acum să

roşească până peste urechi) asigurând-o că prietenul dormea dus, că era faimos pentru somnul lui adânc.

Uitându-se la F, îşi spunea în sinea lui că n-avea niciun chef să facă dragoste cu ea în prezenţa unei alte femei sau a unui alt bărbat. Dar cum era cu putinţă ca amintirea soţiei sale suspinând şi ţipând cu paisprezece ani în urmă, gândindu-se la prietenul întins în spatele peretelui subţire al camerei alăturate, da, cum era cu putinţă ca această amintire să facă acum să-i bată inima năvalnic şi să i se urce sângele la cap?

Şi îşi spuse: dragostea în trei, în patru, nu poate fi excitantă decât în prezenţa unei femei iubite. Numai dragostea adevărată e în stare să trezească uimirea, tulburarea îngrozită în faţa trupului unei femei aflat în strânsoarea braţelor unui bărbat. Vechiul slogan moralizator potrivit căruia contactul sexual fără iubire n-are niciun rost era, deodată, justificat, căpătând o nouă semnificaţie.

9

În dimineaţa următoare plecă la Roma cu avionul, chemat de îndatoririle sale comerciale. Spre ora patru era liber. Copleşit de o nostalgie indestructibilă, se gândea la fosta lui soţie, şi nu doar la ea; toate femeile pe care le cunoscuse i se perindau pe dinaintea ochilor şi i se părea că le ratase pe toate, că trăise cu ele mult mai puţin decât ar fi putut şi ar fi trebuit. Voia, cu tot dinadinsul, să se scuture de această nostalgie, de această insatisfacţie, drept care se duse să viziteze pinacoteca Palatului Barberini (în toate oraşele vizita pinacotecile); merse apoi mai departe spre Piaţa Spaniei şi, urcând treptele largi ale scării, se îndreptă spre parcul Villa Borghese. Pe nişte socluri ce se înşirau de-a lungul aleilor se aflau aşezate busturile în marmură ale unor italieni celebri. Feţele lor, crispate într-o grimasă finală, erau expuse aici ca un rezumat al vieţii lor. Rubens era dintotdeauna sensibil şi înţelegător faţă de aspectul comic al statuilor. Zâmbi. Apoi îşi aduse aminte de nişte poveşti de pe vremea copilăriei sale: un magician vrăjeşte mesenii în timpul unui ospăţ; rămân cu toţii încremeniţi în poziţia în care tocmai se aflau, cu gura căscată, cu faţa schimonosită de masticaţie, cu un os în mână. O altă amintire: Dumnezeu le-a interzis fugarilor din Sodoma să-şi întoarcă privirea înapoi, ameninţându-i cu

pedeapsa transformării lor în stane de sare. Această poveste biblică dă de înţeles cu toată claritatea şi fără echivoc că nu există pedeapsă mai grea, spaimă mai mare, decât transformarea secundei în eternitate, smulgerea din timp a omului, oprirea lui în toiul mişcării sale fireşti. Cufundat în aceste gânduri (uitate în clipa următoare!), îi apăru în cale, ca prin farmec. Nu, nu era soţia lui (aceea care suspina zgomotos, ştiind că în camera alăturată se afla prietenul lor), era altcineva.

Totul se petrecu într-o fracţiune de secundă. N-o recunoscu decât în ultimul moment, când se afla în dreptul lui şi în clipa următoare s-ar fi îndepărtat de ea definitiv şi irevocabil. Trebui să găsească în el hotărârea şi promptitudinea de a se opri, de a se întoarce (ea reacţionă pe loc la mişcarea lui) şi de a-i vorbi.

Avea sentimentul că pe ea o dorise şi o căutase de-a lungul anilor, prin toată lumea. La o sută de metri de ei se afla o cafenea cu mesele înşirate afară la umbra copacilor, sub albastrul splendid al cerului. Se aşezară fată în faţă.

Ea purta ochelari negri. Îi apucă uşor cu degetele, îi trase cu delicateţe de pe ochii ei, şi-i puse pe masă. Ea nu se împotrivi.

„Din pricina acestor ochelari era cât pe ce să nu vă recunosc”, începu el.

Sorbeau apă minerală şi nu erau în stare să se dezlipească unul de privirea celuilalt. Se afla la Roma cu soţul ei şi n-avea acum la dispoziţie mai mult de o oră. Ştiau că dacă împrejurările le-ar fi permis, ar fi făcut dragoste în aceeaşi zi, în aceeaşi clipă chiar.

Cum o cheamă? Care-i numele ei de botez? Îşi frământa mintea. Îl uitase şi nu-i cădea bine s-o întrebe. Îi povesti (cu toată sinceritatea) că de la despărţirea lor trăise tot timpul cu impresia că o aştepta. Şi-atunci cum putea să-i mărturisească faptul că nu ştia cum o cheamă?

„Ştiţi cum vi se spunea?” întrebă el.

„Nu ştiu.”

„Lutista.”

„Lutista?!”

„Da, lutista, fiindcă eraţi gingaşă ca o lăută. Eu v-am născocit acest nume.”

Da, el l-a născocit. Dar nu atunci, cu ani în urmă, când abia se cunoscuseră, ci acum, în parcul Villa Borghese, fiindcă avea nevoie să i se adreseze cu un nume; şi fiindcă i se părea

elegantă şi gingaşă, ca o lăută.

10

Ce ştia despre ea? Mai nimic. Îşi amintea vag că o zărise pe un teren de tenis (putea să aibă pe atunci douăzeci şi şapte de ani, ea, cu zece mai puţin) şi o invitase într-o zi la un local de noapte. Pe vremea aceea era la modă un dans în care bărbatul şi femeia rămâneau la un metru distanţă unul de altul, se răsuceau din şolduri, lansându-şi braţele, unul câte unul, în direcţia partenerului. Cu această mişcare s-a înscris ea în memoria lui... Ce avea mai deosebit? În primul rând, nu se uita la el. Şi-atunci, încotro se uita? În gol. Toţi dansatorii aveau braţele îndoite din cot şi făceau cu ele, alternativ nişte mişcări înainte. Făcea şi ea aceleaşi mişcări, dar un pic mai altfel: în timp ce-şi lansa un braţ înainte, înscria în aer un arc: spre stângă cu braţul drept, spre dreapta cu braţul stâng, ca şi când ar fi vrut să-şi ascundă faţa în spatele acestor mişcări circulare, de parcă ar fi vrut s-o şteargă, să nu se mai vadă. La vremea respectivă, dansul era considerat relativ impudic şi fata dorea, se pare, să danseze impudic, dar totodată să-şi ascundă impudici ta tea. Rubens era fermecat! Ca şi când n-ar mai fi văzut până atunci nimic mai delicat, nimic mai frumos, nimic mai tulburător. Pe urmă se făcură auzite acordurile unui tango, şi perechile se îmbrăţişară. Neputând să reziste unui impuls spontan, Rubens puse o mână pe sânul ei. Se sperie de gestul lui. Ce va face fata? Nu făcu nimic. Continua să danseze, cu mâna lui pe sân, privind mereu înainte. O întrebă cu o voce aproape tremurândă: „V-a mai atins cineva sinii până acum?” Cu o voce nu mai puţin tremurătoare (era într-adevăr ca şi când cineva ar fi atins, cu gingăşie, strunele unei lăute), îi răspunse: „Nu.” Şi el, cu mâna mereu pe sânul ei, percepu acest „nu” ca pe un cuvânt fără seamăn pe lume, şi era transportat pe aripile incantaţiei: i se părea că vedea pudoarea; că o vedea de aproape; că vedea pudoarea *existând;* că ar putea s-o atingă (de altfel, o atingea cu adevărat, căci pudoarea tinerei fete se retrăsese toată în sânul ei, sălăşluia în sânul ei, se transformase în sânul ei).

De ce nu se mai întâlnise cu ea? Oricât şi-ar fi frământat mintea, răspunsul tot nu l-ar fi găsit. Pur şi simplu nu-şi mai

amintea.

11

Artur Schnitzler, romancierul vienez de la sfârşitul secolului trecut, a scris cu titlul *Domnişoara Else o* nuvelă remarcabilă. Eroina – o tânără fată, al cărei tată se îndatorase atât de mult încât se afla în pragul ruinei. Creditorul e dispus să-i şteargă datoriile, cu condiţia ca fiica lui să se arate goală în faţa lui. După o îndelungată luptă lăuntrică, Elsa consimte, dar pudoarea e atât de mare, încât în timpul exhibiţiei îşi pierde minţile şi moare. Ca să nu greşim, se cuvine această precizare: nu e vorba aici de o povestire moralizatoare menită să acuze un bogătaş nemilos şi desfrânat! Nicidecum! E o nuvelă erotică a cărei lectură te tine cu răsuflarea tăiată, făcându-ne să înţelegem ce putere avea odinioară goliciunea: pentru creditor însemna o mare sumă de bani, iar pentru tânăra fată naşterea unei tulburări psihice vecină cu moartea.

Povestirea lui Schnitzler înregistrează pe cadranul Europei un moment important: tabu-urile erotice erau încă puternice la sfârşitul puritanului secol al nouăsprezecelea, dar relaxarea moravurilor trezise la viaţă dorinţa la fel de puternică de a trece peste aceste tabu-uri.

Pudoarea şi impudoarea se întretăiau într-un punct în care forţele lor erau egale. A fost un moment extraordinar de tensiune erotică pe care Viena l-a cunoscut la „Sfârşit de secol”. Acest moment nu se mai întoarce.

Pudoarea înseamnă că ne ferim de ceea ce vrem, şi ne ruşinăm că vrem ceva de care ne ferim. Rubens aparţinea ultimei generaţii europene crescute în spiritul pudorii. De aceea a fost atât de tulburat când a pus mâna pe sânul fetei, punând astfel în mişcare pudoarea ei. Într-o zi, pe când era licean, s-a furişat pe un coridor de unde se vedea pe fereastră o încăpere în care se adunaseră colegele sale despuiate până-n talie, aşteptând să li se facă obişnuita radioscopie pulmonară. Una dintre ele l-a văzut şi-a început să strige. Celelalte şi-au tras repede pe ele fulgarinele şi, năpustindu-se pe coridor, au pornit ţipând pe urmele lui. A fost pentru el un moment de cumplită teroare; deodată, nu mai erau prietenele dispuse oricând să glumească, să flirteze. Pe chipul lor se citea o mânie adevărată,

multiplicată de numărul lor, o mânie colectivă, hotărâtă să-l hăituiască fără milă. Reuşi să scape, dar fetele nu s-au lăsat, au continuat vânătoarea şi l-au denunţat la direcţiunea liceului. S-a ales cu o aspră admonestare în faţa întregii clase. Cu un dispreţ neprefăcut, directorul l-a gratulat cu calificativul de voyeur.

Avea cam patruzeci de ani când femeile lăsau sutienele în sertarele şifonierelor şi, întinse pe plajă, îşi arătau sânii întregii lumi. Umbla pe ţărmul mării ferindu-şi privirea de goliciunea lor neaşteptată, căci în el rămăsese înrădăcinat temeinic vechiul imperativ: să nu răneşti pudoarea femeii. Când trecea prin preajma unei cunoscute fără sutien, de pildă soţia unui prieten sau o fostă colegă, constata cu surprindere că de ruşinat se ruşina el, nu ea. Descumpănit, nu ştia încotro să-şi îndrepte ochii. Încerca să-i ocolească sânii cu privirea, dar nu era cu putinţă, căci sânii dezgoliţi se văd chiar şi atunci când bărbatul se uită la mâinile sau în ochii femeii. De aceea se străduia să privească sânii cu acelaşi firesc cu care s-ar fi uitat la fruntea sau la genunchii lor. Dar nici asta nu era uşor. Fiindcă sânii nu sunt nici frunte, nici genunchi. Orice ar fi făcut, se părea că aceşti sâni dezgoliţi se plâng de el, acuzându-l că nu era de acord, în suficientă măsură cu goliciunea lor. Şi avea impresia că femeile întâlnite pe plajă erau aceleaşi care, în urmă cu douăzeci de ani, îl denunţaseră directorului şcolii pentru atitudinea sa „golănească”: la fel de mânioase, şi cu aceeaşi agresivitate, multiplicată de numărul lor, pretindeau să le recunoască dreptul de a se arăta în pielea goală. În cele din urmă, reuşi, de bine, de rău, să se împace cu ideea sinilor dezgoliţi, în schimb, nu se putea descotorosi de sentimentul apăsător că se întâmplase un lucru grav: pe cadranul Europei sunase ceasul anunţând dispariţia pudorii. Şi asta n-ar fi fost nimic, dar dispăruse atât de repede şi atât de uşor, într-o singură noapte, încât se putea spune că nici n-a existat vreodată. Că fusese doar o simplă născocire de moment a bărbaţilor aflaţi faţă în faţă cu eterna femeie. Că pudoarea nu fusese decât o iluzie a bărbaţilor: visul lor erotic.

12

După divorţ, aşa cum am mai spus, Rubens s-a trezit, definitiv şi fără drept de apel, dincolo de graniţele dragostei. Formularea

asta îi plăcea. Adeseori îşi repeta în sinea lui (o dată cu nostalgie, altă dată cu veselie): îmi trăiesc viaţa „dincolo de graniţele dragostei”.

Dar teritoriul pe care-l numea „dincolo de graniţele dragostei” nu aducea defel cu umbrita şi neglijata curte interioară a superbului palat (palatul dragostei), nu, era un teritoriu vast şi bogat, nespus de variat, şi poate mai întins şi mai frumos decât însuşi palatul dragostei. Printre numeroasele femei care-l ocupau, unele îi erau indiferente, altele îl amuzau, dar se aflau şi unele de care era chiar îndrăgostit. Trebuie să înţelegem această aparentă contradicţie: dincolo de graniţele dragostei, dragostea există.

Dacă Rubens respingea „dincolo de graniţele dragostei” aventurile sale amoroase, n-o făcea din lipsă de sensibilitate, ci din dorinţa de a limita existenta lor la sfera erotică, de a le interzice orice influenţă asupra cursului vieţii sale. Dar indiferent cum am defini dragostea, din această definiţie nu va lipsi niciodată ideea că dragostea e un lucru esenţial, ce transformă viaţa în destin: întâmplările ce se petrec „dincolo de graniţele dragostei”, oricât de frumoase ar fi ele, au, în consecinţă, un caracter erotic absolut necesar.

Dar, repet: deşi izgonite „dincolo de hotarele dragostei”, în teritoriul episodicului, se aflau printre femeile lui Rubens unele care stârneau în el duioşia, altele care îl obsedau, altele care-i pricinuiau amărăciunea atunci când îi scăpau, sau gelozia atunci când preferinţele lor înclinau spre alţii. Cu alte cuvinte, iubirile existau chiar şi „dincolo de hotarele dragostei” şi, întrucât „dincolo de hotarele dragostei” cuvântul „dragoste” era interzis, toate aceste iubiri erau, de fapt, secrete, şi, de aceea, mult mai atrăgătoare.

În grădina cafenelei din Villa Borghese, aşezat faţă în faţă cu femeia căreia îi spunea lutista, a înţeles pe loc că ea va fi pentru el o „iubită dincolo de graniţele dragostei”. Ştia că viaţa ei, căsnicia ei, familia ei, grijile ei nu-l vor interesa niciodată, ştia că se vor vedea foarte rar, dar mai ştia că va nutri pentru ea o duioşie cu totul neobişnuită.

„Vă mai amintiţi cum vă spuneam?... Vă spuneam fecioara gotică.”

„Eu? Fecioara gotică?”

Niciodată nu-i spusese aşa. Cuvintele acestea i-au dat prin

minte în timp ce păşeau unul lângă altul pe aleea ce ducea spre cafeneaua cu pricina. Mersul ei îi evoca imaginea picturilor gotice pe care le contemplase în Palatul Barberini în după-amiaza aceea, înainte de a se fi întâlnit cu ea.

Şi a continuat: „La pictorii gotici, femeile au, în mersul lor, pântecul împins înainte şi capul înclinat spre pământ. Mersul dumneavoastră e mersul fecioarei gotice. Al unei lutiste dintr-o orchestră a îngerilor. Sânii dumneavoastră se îndreaptă spre cer, pântecul dumneavoastră se îndreaptă spre cer, dar capul, capul dumneavoastră, cunoscând parcă zădărnicia tuturor lucrurilor, priveşte în jos, spre ţărână."

S-au întors pe aceeaşi alee străjuită de statui, unde s-au întâlnit. Capetele retezate ale iluştrilor dispăruţi, aşezate pe socluri, se uitau la ei cu o neţărmurită trufie.

La ieşirea din parc şi-au luat rămas-bun: s-au înţeles să vină s-o vadă la Paris. Îşi spuse numele (numele soţului), îi dădu numărul de telefon, precizându-i orele la care putea fi găsită acasă singură; apoi, surâzătoare, îşi ridică ochelarii negri spre faţă şi întrebă: „Acum pot să mi-i pun?"

„Da", răspunse Rubens. O urmări apoi îndelung, în timp ce se îndepărta.

13

Dureroasa dorinţă care-l cuprinsese la gândul că tânăra lui soţie era pierdută pentru el, definitiv şi fără speranţă, se transformă, deodată, într-o obsesie pentru lutistă. În zilele următoare întâlnirii lor la Roma, se gândi la ea aproape fără încetare. Şi din nou încercă să-şi aducă aminte ce rămăsese despre ea în memoria lui, dar nu găsi nimic, în afara acelei seri petrecute împreună într-un local de noapte. Pentru a suta oară îi reveni în minte aceeaşi scenă: stăteau amândoi, faţă în faţă, printre perechile de dansatori, la un pas unul de altul. Ea îl ocolea cu privirea, uitându-se undeva în gol, ca şi când n-ar fi vrut să vadă nimic din lumea exterioară, în dorinţa de a se concentra numai şi numai asupra ei. Ca şi când, la un pas distanţă de ea nu s-ar fi aflat Rubens, ci o oglindă mare cu care se cerceta. Îşi cerceta şoldurile, împinse înainte, unul câte unul, îşi cerceta braţele, făcând în acelaşi timp nişte mişcări circulare în faţa sinilor şi a chipului său, vrând, parcă, în felul acesta să-i

ascundă sau să-i şteargă de pe trupul ei. Ca şi când îi ştergea şi-i făcea să reapară în oglinda imaginară, tulburată de propria sa pudoare. Dansul ei era o *pantomima a pudorii*: referire permanentă la goliciunea ascunsă.

La o săptămână după întâlnirea lor la Roma, aveau întâlnire în holul unui mare hotel parizian plin de japonezi a căror prezenţă le oferea agreabila impresie a anonimatului şi a dezrădăcinării. După ce închise uşa camerei în urma lor, Rubens se apropie de ea şi-i puse mâna pe sân: „Aşa v-am atins atunci când dansam", spuse, grăbindu-se să adauge: „Vă amintiţi?"

„Da", răspunse ea, şi se auzi un sunet stârnit parcă de un ciocănit uşor în cutia de rezonanţă a unei lăute.

Se ruşina aşa cum se ruşinase în urmă cu cincisprezece ani? Şi se ruşinase oare cu adevărat, în urmă cu cincisprezece ani?

S-a ruşinat Bettina atunci, la Teplice, când Goethe i-a atins sânul? Pudoarea Bettinei era doar un vis al marelui Goethe? Pudoarea lutistei era doar un vis al lui Rubens? Oricum ar fi fost, această pudoare, fie şi o aparenţă a pudorii, redusă eventual la amintirea unei pudori imaginare, era acum aici, cu ei, în camera de hotel, vrăjindu-i cu magia ei, şi dând sens la tot ceea ce făceau. O dezbrăcă şi se simţi de parcă acum, în clipa asta, ar fi venit cu ea de la clubul de noapte al tinereţii lor. În timp ce făceau dragoste, o vedea dansând: îşi ascundea faţa cu mişcările circulare ale mâinilor, privindu-se, în acest timp, în oglinda imaginară.

Cu o sete nestinsă se lăsară amândoi purtaţi de valurile acelui torent ce străbate toţi bărbaţii şi toate femeile, ale acelui torent mistic al imaginilor obscene unde, ce-i drept, femeile se aseamănă între ele, dar unde aceleaşi gesturi şi aceleaşi cuvinte capătă de la fiecare chip în parte puterea neobişnuită a fascinaţiei. Rubens asculta ce-i spune lutista, asculta propriile sale cuvinte, se uita la chipul delicat al fecioarei gotice, la buzele ei fine rostind cuvinte grosiere, şi se simţea din ce în ce mai ameţit de o voluptuoasă desfătare.

Timpul gramatical al imaginaţiei lor erotice era viitorul: tu-mi vei face, vom organiza… Acest viitor transforma visarea într-o permanentă promisiune (care, de îndată ce amanţii se trezesc din beţia simţurilor, nu mai e valabilă, dar, întrucât nu e dată nicicând uitării, devine mereu o neîncetată promisiune). Era deci inevitabil faptul ca, într-o zi, s-o aştepte în holul hotelului

împreună cu prietenul său M. Au urcat toţi trei în cameră, au băut şi au stat de vorbă, pe urmă au început să se dezbrace. Când i-au scos sutienul, şi-a dus mâinile la piept, încercând să-şi acopere sânii. Au condus-o apoi (nu mai avea pe ea decât chiloţii) în faţa unei oglinzi (o oglindă cu argintul sărit, înşurubată pe o uşă a şifonierului); stătea postată între ei, cu palmele pe sini, şi se privea, fascinată de ceea ce vedea. Rubens îşi dădea bine seama că, în timp ce el şi M se uitau numai la ea (la chipul ei, la mâinile ce-i acopereau sânii), ea nu-i vedea, concentrându-se doar asupra ei, hipnotizată parcă de propria-i imagine.

14

Episodul e o noţiune importantă a *poeticii* lui Aristotel. Lui Aristotel nu-i place episodul. După el, cele mai rele dintre toate evenimentele (din punctul de vedere al poeziei) sunt evenimentele episodice. Nefiind o consecinţă indispensabilă a celor întâmplate anterior şi neproducând niciun efect, episodul se află în afara înlănţuirii cauzale, care este povestea. E o simplă întâmplare sterilă ce poate fi omisă, fără teamă că povestea ar putea să-şi piardă coerenţa, iar în viaţa personajelor nu-i în stare să lase nicio urmă permanentă: Te duci cu metroul la o întâlnire cu femeia vieţii tale, şi, cu o staţie înainte de a coborî, o tânără necunoscută aflată în preajma ta e cuprinsă brusc de o stare de leşin, îşi pierde cunoştinţa şi e gata să se prăbuşească. Cu o clipă înainte n-ai remarcat-o (în definitiv te duceai să te întâlneşti cu femeia vieţii tale şi nimic altceva nu te interesa), acum însă, eşti nevoit s-o iei în seamă şi s-o tii câteva clipe în braţele tale, aşteptând să-şi deschidă ochii. O aşezi pe un scaun eliberat de cineva, şi fiindcă trenul îşi încetineşte viteza în apropierea staţiei unde trebuie să cobori, te desprinzi cu nerăbdare şi alergi spre uşa vagonului, ca să ieşi cât mai repede şi să alergi la întâlnirea cu femeia vieţii tale. În clipa aceea, tânăra fată pe care cu câteva secunde în urmă ai avut-o în braţele tale, e dată uitării. Iată un episod exemplar. Viaţa e şi ea plină cu episoade ca salteaua cu păr de cal, dar poetul (după Aristotel) nu-i tapiţer şi trebuie să înlăture cu grijă din povestea sa toate umpluturile, în ciuda faptului că viaţa reală e alcătuită, poate, tocmai din asemenea umpluturi.

În ochii lui Goethe, întâlnirea cu Bettina era un episod lipsit de importanţă; în afara faptului că ocupa în viaţa lui un loc cantitativ minuscul, Goethe făcea tot ce-i stătea în putinţă ca să-l împiedice să joace rolul de cauză, îndepărtându-l cu grijă din biografia sa. Dar tocmai aici ne e dat să constatăm relativitatea pe care Aristotel n-a sesizat-o: în fond, nimeni nu poate garanta că un eveniment absolut episodic nu conţine o potenţialitate cauzală, gata să se trezească într-o zi şi să pună în mişcare, pe neaşteptate, un întreg cortegiu de alte evenimente. Când spun „într-o zi”, înseamnă că asta se poate întâmpla, eventual, după moartea personajului, de unde triumful Bettinei a devenit parte integrantă a vieţii lui Goethe, când Goethe nu mai era în viaţă.

Putem, aşadar, să întregim definiţia episodului lansată de Aristotel: niciun episod nu e condamnat, a priori, să rămână pe vecie episod, întrucât fiecare eveniment, chiar şi cel mai neînsemnat, ascunde în el posibilitatea de a deveni, mai devreme sau mai târziu, cauza altor evenimente, transformându-se astfel în poveste sau aventură. Episoadele sunt ca minele. Cele mai multe nu explodează niciodată: cu toate acestea, într-o bună zi, cel mai neînsemnat dintre ele se transformă într-o poveste ce-ţi poate deveni fatală. Pe stradă îţi va apărea în cale o tânără fată ce se va uita la tine de departe, cu o privire ce ţi se va părea oarecum halucinată. Pe măsură ce se va apropia, îşi va încetini pasul şi, oprindu-se în faţa ta, îţi va spune: „Dumneavoastră sunteţi? Nici nu ştiţi de când vă caut!” şi se va agăţa de gâtul tău. E tânăra aceea ce ţi-a căzut în braţe leşinată, când te duceai cu metroul la o întâlnire cu femeia vieţii tale pe care, între timp, ai luat-o de soţie şi ai cu ea un copil. Dar tânăra fată care ţi-a ieşit în cale ca din senin şi-a băgat în cap că trebuie să se îndrăgostească de salvatorul ei şi să considere întâlnirea voastră, întâmplătoare, drept un semn al destinului. Te va suna de cinci ori pe zi, îţi va scrie scrisori, o va vizita pe soţia ta ca să-i spună că te iubeşte, că are drepturi asupra ta, până când femeia vieţii tale îşi va pierde răbdarea şi, de furie, va face dragoste cu gunoierul, după care va pleca de acasă, cu copil cu tot. Ca să scapi de tânăra îndrăgostită care între timp şi-a adus în casa ta tot ce avea în şifonierele sale, vei pleca să-ţi găseşti refugiul de partea cealaltă a oceanului, şi acolo vei muri în disperare şi mizerie. Dacă vieţile noastre ar fi

veşnice, ca vieţile zeilor antici, noţiunea de episod şi-ar pierde sensul, căci, în nesfârşit, orice eveniment, chiar şi cel mai neînsemnat, ar deveni într-o bună zi cauza unui efect şi s-ar dezvolta într-o poveste.

Lutista cu care dansase când avea douăzeci şi şapte de ani, fusese pentru Rubens doar un episod, un arhiepisod, un episod absolut, până în clipa în care, cu cincisprezece ani mai târziu a revăzut-o, cu totul întâmplător la Roma, în parcul de la Villa Borghese. În clipa aceea, din acest episod uitat s-a născut, pe neaşteptate, o mică poveste, chiar dacă în viaţa lui Rubens a rămas o poveste absolut episodică, fără cea mai mică speranţă de a se transforma într-o componentă a ceea ce am putea numi biografia sa.

Biografia: o înşiruire de evenimente considerate de noi a fi importante pentru viaţa noastră. Se pune însă întrebarea: ce este important, şi ce nu este? Întrucât noi înşine nu ştim (şi nici prin gând nu ne trece să ne punem o întrebare atât de simplă şi atât de prostească), acceptăm ca important ceea ce li se pare altora a fi important, de pildă, ceea ce ne cere angajatorul atunci când completăm un chestionar: data naşterii, profesia părinţilor, studiile absolvite, funcţiile şi domiciliile succesive (eventuala apartenenţă la partidul comunist, se cerea în fosta mea patrie), căsătorii, divorţuri, data naşterii copiilor, succese, eşecuri. E cumplit, dar aşa stau lucrurile: ne-am învăţat să vedem propria noastră viaţă cu ochii formularelor administrative sau poliţieneşti. E, de-acum, o mică revoltă faptul de a introduce în biografia ta o altă femeie decât soţia legitimă, dar până şi o asemenea excepţie e permisă, cu condiţia ca această femeie să joace în viaţa noastră un rol dramatic neobişnuit, ceea ce Rubens nu putea să spună despre lutista sa. De altfel, prin toată înfăţişarea şi comportamentul ei, lutista corespundea întru totul imaginii femeii-episod; era elegantă, dar eleganţa ei era discretă; frumoasă, fără a orbi cu frumuseţea ei; dispusă şi, totuşi, sfielnică la dragostea trupească; niciodată nu-l stânjenise pe Rubens cu destăinuiri despre viaţa ei intimă, după cum niciodată nu dramatizase şi nu transformase discreţia tăcerii sale într-un mister îngrijorător. Era o adevărată prinţesă a episodului.

Întâlnirea lutistei cu cei doi bărbaţi într-un mare hotel parizian a fost de-a dreptul captivantă şi impresionantă. Au făcut

dragoste în trei? Să nu uităm că lutista devenise pentru Rubens o „iubită dincolo de graniţele dragostei”; vechiul imperativ de a încetini cursul evenimentelor pentru ca dragostea să nu-şi epuizeze prea repede încărcătura sexuală se trezise din nou la viaţă. Cu puţin înainte de a o conduce spre pat, îi făcuse un semn discret prietenului său să părăsească încăperea pe nesimţite.

În timpul actului amoros, viitorul gramatical transformase, aşadar, încă o dată, cuvintele lor în promisiunea care, însă, n-avea să se împlinească niciodată: nu mult după aceea, prietenul M dispăru din orizontul lui şi captivanta întâlnire dintre doi bărbaţi şi o femeie a rămas un episod fără urmare.

Rubens se vedea cu lutista de două sau trei ori pe an, când i se ivea ocazia să plece la Paris. Pe urmă ocazia a încetat să mai apară, şi lutista dispăru din nou, aproape cu desăvârşire, din memoria lui.

15

Trecură anii şi, într-o zi, se aşează cu un coleg la o masă într-o cafenea din oraşul în care locuia, aflat la poalele Alpilor elveţieni. La o măsuţă din faţa lui remarcă o tânără fată care se uita la el. Frumoasă, cu buzele arcuite, cărnoase şi senzuale (i-ar fi plăcut să le compare cu gura unei broaşte, dacă se poate spune despre broaşte că sunt frumoase) şi i se părea că era exact femeia la care tânjise întotdeauna. Chiar şi de la trei sau patru metri distanţă, trupul ei i se părea a fi agreabil la atingere, şi în clipa aceea l-ar fi preferat tuturor celorlalte trupuri de femei. Se uita la el cu atâta insistenţă încât, captivat de privirile ei, nu mai auzea ce-i spune colegul său şi îşi spunea cu durere în sinea lui că peste câteva minute, când va părăsi cafeneaua, o va pierde pe această femeie pentru totdeauna.

Dar n-o pierdu, căci în clipa în care cei doi au plătit consumaţia şi s-au ridicat de la masă, s-a ridicat şi ea, îndreptându-se, ca şi ei, spre clădirea de peste drum, unde urma să aibă loc, peste puţin timp, o vânzare de tablouri, prin licitaţie. Traversând strada, se treziră la un moment dat atât de aproape unul de altul, încât el nu se putu stăpâni să nu-i adreseze un cuvânt. Tânăra reacţionă ca şi când s-ar fi aşteptat la acest lucru şi se angajă într-o discuţie cu Rubens, fără să-l ia

în seamă pe colegul lui care, descumpănit, păşi o dată cu ei, fără a scoate o vorbă, în sala de licitaţii. La sfârşitul licitaţiei se regăsiră singuri în aceeaşi cafenea. Neavând la dispoziţie mai mult de o jumătate de oră, se grăbeau să spună tot ce aveau să-şi spună. Peste puţin timp însă, constatară că n-aveau prea multe să-şi spună şi jumătatea de oră dura mai mult decât se aşteptase. Tânăra fată era o studentă australiană, un sfert din sângele ei era de origine neagră (ceea ce nu se vedea deloc în înfăţişarea ei, dar cu atât mai mult îi plăcea să vorbească despre el), frecventa la Zürich un curs de semiologie a picturii sub conducerea unui profesor de specialitate, şi în Australia îşi câştigase un timp existenţa dansând pe jumătate goală într-un local de noapte. Toate informaţiile erau interesante dar pentru Rubens atât de străine (de ce dansa cu sânii dezgoliţi în Australia? de ce studia semiologia în Elveţia? şi ce este această semiologie?), încât în loc să trezească în el curiozitatea, îl oboseau cu anticipaţie, ca un obstacol pe care va fi silit să-l depăşească. Aşa se face că se bucură când jumătatea de oră luă sfârşit; în clipa aceea renăscu în el entuziasmul iniţial (căci fata nu încetase să-i placă) şi stabili cu ea o întâlnire pentru a doua zi.

În ziua aceea îi merse totul pe dos: se trezi cu dureri de cap, poştaşul îi aduse două scrisori dezagreabile şi, într-o convorbire telefonică avută cu o autoritate, trebui să suporte vocea impertinentă a unei femei care refuza cu încăpăţânare să înţeleagă solicitarea lui. Când apăru studenta în pragul uşii, sumbra lui presimţire i se adeveri: de ce s-a îmbrăcat cu totul altfel decât ieri? Purta în picioare nişte bascheţi uriaşi, deasupra bascheţilor se vedeau nişte ciorapi groşi, deasupra ciorapilor nişte pantaloni de pânză de culoarea cenuşii, ce aveau darul să-i scurteze caraghios statura, deasupra pantalonilor o bluză de vânt; deasupra bluzei îi fu dat să-şi odihnească, în sfârşit, privirea pe buzele ei de broască, mereu la fel de frumoase şi atrăgătoare, dar cu condiţia să facă abstracţie de tot ceea ce se vedea sub ele.

Lipsa de eleganţă a unei asemenea vestimentaţii nu era, în sine, un lucru atât de grav (nu schimba cu nimic realitatea că era o femeie frumoasă), mai mult îl neliniştea ideea că nu era în stare s-o înţeleagă: de ce o tânără fată care se duce la o întâlnire cu un bărbat, cu care vrea să facă dragoste, nu se

îmbracă aşa fel încât s-o placă? Vrea poate să-i sugereze că vestimentaţia e ceva exterior, ceva lipsit de importanţă? Sau considera bluza ei o culme a eleganţei, şi bascheţii o puternică forţă a seducţiei? Ori, poate, nu are nicio consideraţie pentru bărbatul cu care vine să se întâlnească?

Vrând, poate, să obţină iertarea dacă întâlnirea lor n-avea să împlinească toate promisiunile, îi spuse direct că începuse ziua cu stângul: încercând să adopte un ton hazliu, îi enumeră toate supărările de care avusese parte din primele ceasuri ale dimineţii. Studenta schiţă un zâmbet larg, cu buzele sale frumoase, şi spuse: „Dragostea e leacul cel mai bun împotriva tuturor relelor!” Rubens fu surprins de cuvântul „dragoste”, de care se dezobişnuise. Ce înţelege ea prin asta? se întrebă intrigat. Actul dragostei trupeşti? Sau sentimentul dragostei? În timp ce reflecta, ea se dezbrăcă într-un colţ al camerei, pe urmă se strecură în pat, lăsând la repezeală pe un scaun pantalonii de pânză şi, sub scaun, bascheţii uriaşi cu ciorapii groşi introduşi în ei, bascheţi care aici, în apartamentul lui Rubens, se opriră pentru o clipă din îndelungata lor pribegie prin universităţile australiene şi oraşele europene.

Un act amoros neobişnuit de calm şi tăcut, de-a dreptul incredibil. Aş spune că Rubens revenise, deodată, la stadiul mutismului atletic, dar cuvântul „atletic” n-ar fi cu totul la locul lui, întrucât tinereasca sa ambiţie de odinioară, de a-şi demonstra forţa fizică şi sexuală, o pierduse de mult; activitatea căreia se dedicau cei doi părea să aibă mai curând un caracter simbolic decât atletic. Rubens n-avea habar ce anume trebuia să simbolizeze mişcările lor: duioşia? dragostea? sănătatea? bucuria de viaţă? prietenia? credinţa în Dumnezeu? ori, poate, o rugăciune pentru longevitate? (Tânăra studia semiologia picturii. N-ar fi fost oare mai bine să-i dezvăluie ceva din semiologia dragostei trupeşti?) Făcea nişte mişcări deşarte, şi pentru prima oară în viaţa lui nu ştia de ce le face.

În timpul pauzei (lui Rubens îi veni în minte că profesorul de semiologie făcea şi el, cu siguranţă, o pauză de zece minute între cele două ore de seminar), tânăra fată rosti (mereu cu aceeaşi voce calmă şi cumpătată) o frază în care răsună din nou neînţelesul cuvânt „dragoste”; şi Rubens visa, furat de această imagine: nişte splendori feminine, apărute din adâncul cosmic, vor coborî pe Terra. Trupul lor se va asemăna cu trupul femeilor

pământene, cu singura deosebire că al lor va fi perfect, întrucât planeta lor de origine nu cunoaşte boala, drept care corpul e, acolo, fără cusur. Dar trecutul lor extraterestru a fost şi va rămâne întotdeauna necunoscut bărbaţilor tereştri cu care se vor întâlni şi, drept urmare, aceştia nu vor înţelege psihologia lor; niciodată nu vor fi în stare să prevadă ce efect vor avea asupra superbelor creaturi spusele şi faptele lor; nu vor şti să ghicească niciodată senzaţiile ascunse în spatele acestor chipuri atât de frumoase. Cu fiinţe necunoscute în asemenea măsură, îşi spune Rubens în sinea lui, va fi cu neputinţă să faci dragoste. Pe urmă, se corectă; s-ar putea ca sexualitatea noastră să fie automatizată până acolo încât să înlesnească, în cele din urmă, dragostea trupească cu fiinţele extraterestre, dar această dragoste va fi în afara oricărei excitări, şi actul amoros va fi transformat într-un simplu exerciţiu de gimnastică fizică, lipsit de sentimente şi, deopotrivă, de desfrâul obscen.

Pauza era pe terminate, a doua parte a seminarului amoros trebuia să înceapă dintr-o clipă în alta, şi avea chef să spună ceva, o grosolănie fără margine, care s-o propulseze în afara echilibrului ei, dar totodată ştia că nu se va încumeta s-o facă. Se simţea ca străinul nevoit să întreţină o ceartă într-o limbă pe care abia o stăpâneşte; nu poate să strige măcar o înjurătură zdravănă, căci adversarul îl va întreba cu naivitate: „Ce-aţi vrut să spuneţi, stimate domn? Nu v-am înţeles!”… Şi astfel, nu proferă nicio grosolănie şi făcu din nou dragoste cu ea, în aceeaşi linişte mută şi echilibrată seninătate.

Pe urmă o conduse până în faţa casei (nu ştia dacă o satisfăcuse sau o dezamăgise, dar ea părea, mai curând, satisfăcută), şi hotărî să nu se mai vadă cu ea niciodată; ştia că decizia lui va avea darul s-o rănească şi va interpreta această subită pierdere a interesului pentru ea (căci remarcase, fără doar şi poate, în ce măsură îl fermecase în ziua precedentă) ca pe-o înfrângere, pe cât de dură, pe atât de greu de explicat. Ştia că din vina lui bascheţii ei vor pribegi prin lume cu un pas mai melancolic decât până acum. Se despărţi de ea abia în clipa când o văzu dispărând după colţul străzii şi în momentul acela simţi abătându-se asupra lui o puternică şi chinuitoare nostalgie a tuturor femeilor pe care le cunoscuse la viaţa sa. Era un simţământ brutal şi neaşteptat, ca o boală ce izbucneşte, neanunţată, într-o singură secundă.

Încetul cu încetul, se lămuri despre ce-i vorba. Pe cadran, acul atinsese o nouă cifră. Auzi ceasul bătând, şi ştia că deasupra marelui orologiu se deschide ferestruica pe care, datorită tainicului mecanism medieval, îşi face apariţia o marionetă în persoana unei tinere fete încălţate cu nişte bascheţi uriaşi.

Apariţia ei era un semn că dorinţa lui Rubens făcuse stânga-mprejur; de acum încolo nu va mai jindui niciodată după alte femei; va jindui doar după acelea pe care le avusese; de-acum încolo, dorinţa lui va fi obsesia trecutului.

Vedea mergând pe stradă femei frumoase, şi se minuna de faptul că nu le lua în seamă. Ba, mai mult, credea că multe dintre ele îl luau în seamă şi el nu ştia. Cândva tânjise după alte femei. Tânjise după ele cu atâta nerăbdare încât cu unele făcuse dragoste doar o singură dată, şi atâta tot. Ispăşind parcă pedeapsa pentru obsesia „noului”, pentru această nepăsare faţă de tot ce era durabil şi statornic, pentru nebunească sa nerăbdare care-l gonea înainte, voia acum să se întoarcă înapoi, să regăsească femeile trecutului său, să repete împreunările cu ele, să meargă până la capăt, exploatând din ele tot ce rămăsese neexploatat. A înţeles că marile excitaţii se aflau acum în spatele său şi dacă tânjea după noi excitaţii, va trebui să meargă să le caute în trecut.

16

În frageda-i tinereţe, era pudic şi sfielnic, şi prefera să facă dragoste pe întuneric. Şi totuşi, în acest întuneric ţinea ochii larg deschişi, ca să surprindă măcar ceva, mulţumită firavei raze de soare ce se furişa sub jaluzelele lăsate.

Pe urmă, se obişnui cu lumina, ba, mai mult, o pretindea. Dacă-şi surprindea partenera cu ochii închişi, o obliga să şi-i deschidă.

Într-o bună zi, îşi dădu seama cu uimire că făcea dragoste pe lumină, dar ţinea ochii închişi. Făcea dragoste şi se cufunda în amintiri.

Pe întuneric, cu ochii deschişi.

Pe lumină, cu ochii deschişi.

În plină lumină, cu ochii închişi.

Cadranul vieţii.

Se aşează în faţa unei foi de hârtie şi încerca să înscrie pe o coloană numele amantelor sale. Înregistra pe loc prima înfrângere. Prea puţine erau cele ale căror nume îi veneau în minte o dată cu prenumele, iar la altele nu-i venea niciunul. Femeile deveniseră (cu discreţie şi pe nesimţite) femei fără nume. Dacă ar fi întreţinut cu ele o corespondenţă mai susţinută, i s-ar fi întipărit în memorie numele lor, nu de alta, dar ar fi fost obligat să le scrie adeseori numele pe plicul scrisorii, numai că, „dincolo de graniţele dragostei”, nu se practică niciun fel de corespondenţă amoroasă. Poate dacă ar fi fost în obişnuinţa lui să li se adreseze cu numele lor de botez, le-ar fi ţinut minte, dar, de la nefericita întâmplare din noaptea nunţii sale, îşi băgase în cap să folosească, fără excepţie, nişte banale porecle drăgăstoase pe care orice femeie le poate accepta oricând, fără nicio bănuială.

Acoperi, aşadar, o jumătate de pagină (experimentul nu impunea o listă completă), înlocuind adeseori numele uitate cu o caracteristică („pistruiata” sau „profesoara” şi aşa mai departe), apoi se strădui să alcătuiască pentru fiecare un curriculum vitae. Altă înfrângere! mai grea! Nu ştia absolut nimic despre viaţa lor! Ca să-şi simplifice sarcina, se limită la o singură întrebare: cine erau părinţii lor? Cu excepţia unui singur caz (cunoscuse tatăl înaintea fiicei), n-avea despre ei nicio idee. Şi totuşi părinţii ocupaseră, fără doar şi poate, un loc fundamental în viaţa lor! Femeile îi vorbiseră, cu siguranţă, mult despre părinţii lor! Şi-atunci, ce preţ punea el pe viaţa prietenelor sale, de vreme ce nu era dispus să reţină măcar datele cele mai elementare ale biografiei lor?

Consimţi, în cele din urmă (nu fără o anumită jenă), că femeile nu reprezentaseră pentru el nimic altceva decât o experienţă erotică. Se opri, la întâmplare, asupra unei femei (fără nume) aşternută pe foaia lui cu denumirea „doctoriţa”. Ce s-a petrecut atunci când s-a culcat cu ea pentru prima oară? Reconstitui în minte imaginea apartamentului său din acea vreme. Abia trecuse pragul şi ea se repezi spre telefon; pe urmă, în prezenţa lui Rubens, se scuză faţă de cineva, spunându-i că e ocupată în seara aceea cu o obligaţie neprevăzută şi nu poate veni. Au râs amândoi de această scuză,

apoi au făcut dragoste. Ciudat e că râsul acela îl auzea şi acum dar, din actul amoro, nu mai vedea nimic: unde avusese loc? pe covor? În pat? pe canapea? Cum a fost ea în timp ce se iubeau? Şi de câte ori s-au mai văzut după aceea? De trei ori sau de treizeci de ori? Şi cum se face că a încetat să se mai vadă cu ea? Îşi mai aminteşte măcar un crâmpei din convorbirile lor, care umpluseră, fără îndoială, un spaţiu de cel puţin douăzeci, dacă nu de o sută de ore?! Îşi aduse aminte foarte vag că adeseori îi povestea despre logodnicul ei (bineînţeles, conţinutul acestor informaţii îl uitase cu desăvârşire). Curios lucru: logodnicul era singura amintire pe care o păstrase în legătură cu ea. Cu alte cuvinte, actul amoros avusese pentru el mai puţină importanţă decât prosteasca idee măgulitoare că, din pricina lui, femeia punea coame unui alt bărbat.

Se gândi, cu invidie, la Casanova. Nu la performanţele sale erotice, de astea, la urma urmei, sunt în stare mulţi bărbaţi, ci la incomparabila sa memorie. Aproape trei sute de femei smulse uitării, cu numele lor, cu chipul lor, cu gesturile lor, cu spusele lor! Casanova: utopia memoriei. Cât de amărât e, prin comparaţie, bilanţul lui Rubens! Cândva, la începutul maturităţii sale, după ce renunţase la pictură, se mângâia cu gândul că adevărata cunoaştere a vieţii va însemna pentru el mai mult decât lupta pentru putere. Viaţa colegilor săi în goană după succes i se părea agresivă, monotonă şi searbădă deopotrivă. Era încredinţat că aventurile erotice îl vor conduce în miezul vieţii, în viaţa reală şi plină, bogată şi misterioasă, fermecătoare şi concretă, pe care dorea s-o îmbrăţişeze. Şi, deodată, îşi dă seama că se înşelase:

În duda tuturor aventurilor sale amoroase, cunoştea oamenii exact aşa cum îi cunoscuse când avea cincisprezece ani. Se răsfăţase tot timpul cu certitudinea unei trăiri intense; dar expresia „trăire intensă” e o afirmaţie pur abstractă; când încerca să dezvăluie conţinutul concret al acestei intensităţi, nu descoperea decât un deşert în care hoinărea vântul.

Acul orologiului îl anunţa că de-acum încolo va fi obsedat de acest trecut. Dar cum să fii obsedat de trecut când nu vezi în el decât un deşert în care vântul goneşte câteva crâmpeie de amintiri? Să însemne asta că va fi obsedat de câteva crâmpeie? Da. Omul poate fi obsedat şi de câteva crâmpeie. Dar să nu exagerăm: în ciuda faptului că nu-şi amintea nimic ca lumea

despre tânăra doctoriţă, alte femei se expuneau în faţa ochilor săi cu o intensitate stăruitoare.

Dacă spun că se expuneau, cum trebuie să ne imaginăm această expunere? Rubens descoperea un lucru destul de ciudat: memoria nu filmează, memoria fotografiază. Tot ceea ce păstrase el de la fiecare dintre aceste femei erau, în cel mai bun caz, câteva fotografii mentale. Nu-şi vedea prietenele într-o mişcare continuă; nici gesturile scurte nu-i apăreau în toată durata lor, ci încremenite într-o fracţiune de secundă. Memoria erotică îi oferea un mic album de fotografii pornografice, dar niciun film pornografic. Şi când spun album, exagerez, fiindcă Rubens păstrase, cu totul, vreo şapte, sau opt: erau frumoase şi aveau darul să-l fascineze, dar numărul lor era totuşi întristător de restrâns; şapte-opt frânturi de secundă, la atât se reducea în amintirile lui întreaga sa viaţă erotică, căreia hotărâse, cândva, să-i consacre toată puterea şi talentul său.

Mi-l imaginez pe Rubens aşezat la masa lui, cu capul sprijinit în palme, aducând cu gânditorul lui Rodin. La ce se gândeşte? Resemnat că viaţa lui se reduce la o experienţă erotică, şi aceasta doar la şapte imagini încremenite, la şapte fotografii, voia să spere măcar că un colţ al memoriei sale mai păstrează, undeva, a opta fotografie, a noua, a zecea. De aceea sta la masa lui cu capul sprijinit în palme, evocând mereu, una câte una, alte femei, străduindu-se să găsească pentru fiecare în parte o fotografie uitată.

În timpul acestui exerciţiu, constată un lucru interesant: avusese amante neobişnuit de îndrăzneţe în iniţiativele lor erotice şi, totodată, nespus de atrăgătoare prin înfăţişarea lor; şi totuşi, acestea n-au lăsat în sufletul lui decât foarte puţine fotografii excitante, sau, pur şi simplu, niciuna. Cu mult mai mult îl ispiteau acum, în amintirile lui uşor înăbuşite, femeile a căror iniţiativă erotică era în înfăţişarea lor de o frumuseţe discretă: acelea pe care, la vremea respectivă, mai curând le subestimase. Ca şi când memoria (şi uitarea) ar fi realizat de-a lungul vremii o reconsiderare a tuturor valorilor, depreciind în viaţa sa erotică tot ceea ce fusese voit, intenţionat, ostentativ, planificat, în timp ce aventurile neprevăzute şi de factură modestă deveneau, în amintirea lui, valori de nepreţuit.

Se gândeşte la femeile pe care memoria sa le avansa în grad: una dintre ele depăşise cu siguranţă vârsta la care Rubens ar

mai fi dorit s-o vadă; iar modul de viaţă al altora făcea extrem de dificilă reîntâlnirea lor. Dar mai era, aici, lutista. Trecuseră opt ani de când n-o mai văzuse. Deodată, i se iviră trei fotografii mentale. În prima, lutista stătea în picioare, la un pas în faţa lui, cu mâna imobilizată în mijlocul unei mişcări menite parcă să-i şteargă chipul. A doua fotografie surprinde momentul în care Rubens, cu mâna pe sânul ei, o întreabă dacă mai fusese atinsă vreodată în felul ăsta, şi ea îi răspunde, cu o voce tăcută, „nu”, cu privirea aţintită undeva în gol. Şi, în sfârşit (această fotografie era cea mai captivantă dintre toate), o vedea stând în picioare între doi bărbaţi în faţa unei oglinzi, acoperindu-şi cu palmele sânii dezgoliţi. Ciudat e faptul că în toate cele trei fotografii, pe chipul ei frumos şi neclintit se citea aceeaşi expresie: privirea ei, aţintită înainte, ocolindu-l pe Rubens.

Căută numaidecât numărul telefonului ei, pe care, odinioară, îl ştia pe dinafară. Lutista îi vorbi ca şi când ieri s-ar fi despărţit. Rubens sosi la Paris (de data asta fără un prilej anume, venea numai pentru ea) şi se reîntâlniră în acelaşi hotel unde, cu mulţi ani în urmă, lutista stătea în picioare între cei doi bărbaţi, acoperindu-şi, cu palmele, sânii dezgoliţi.

18

Lutista avea aceeaşi siluetă, aceeaşi graţie în mişcări, iar trăsăturile feţei nu-şi pierduseră nimic din nobleţea lor. Totuşi, ceva se schimbase: văzută de aproape, pielea ei nu mai avea aceeaşi prospeţime. Lui Rubens nu putea să-i scape acest amănunt; dar, ciudat, momentele în care îl remarca erau foarte scurte, de câteva secunde doar; pe urmă, lutista revenea cu repeziciune la propria sa imagine, aşa cum fusese desenată cu mulţi ani în urmă de memoria lui Rubens: *ascunsă în spatele imaginii sale.*

Imaginea: Rubens ştia din totdeauna ce însemna. Adăpostit de spatele unui coleg aflat în banca din faţa lui, desenase, în taină, caricatura unui profesor. Pe urmă îşi ridicase privirea: chipul profesorului, animat de o mimică neîntreruptă, nu semăna cu desenul. Cu toate acestea, de îndată ce profesorul se îndepărta din câmpul său vizual, Rubens nu mai era în stare (nici atunci, nici acum) să şi-l imagineze altfel decât sub înfăţişarea acelei caricaturi. Profesorul *se pierduse pentru*

totdeauna în spatele imaginii sale.

La expoziţia unui fotograf celebru văzuse fotografia unui bărbat ridicându-se de pe trotuar cu faţa însângerată. Fotografie enigmatică, de neuitat! Cine era acest om? Ce i se întâmplase? Probabil, un accident stradal, lipsit de importanţă, îşi spusese Rubens; un pas greşit, o poticneală, o cădere, şi prezenţa neprevăzută a unui fotograf.

Nebănuind nimic, omul cu pricina s-a ridicat, şi-a spălat faţa la bistroul de peste drum şi s-a dus acasă la nevasta lui. În aceeaşi clipă, cuprins de euforia renaşterii sale, *imaginea lui s-a despărţit de el,* pornind în direcţia opusă, spre a-şi trăi propriile sale aventuri, spre a-şi împlini propriul său destin.

Te poţi ascunde în spatele imaginii tale, te poţi face nevăzut pentru totdeauna în spatele imaginii tale, te poţi despărţi de imaginea ta: nu eşti niciodată tu. Numai datorită celor trei fotografii mentale îi telefonase lutistei după opt ani de când n-o mai văzuse. Dar, de fapt, cine e lutista în afara imaginii sale? Prea puţine ştie despre ea, şi mai multe nu vrea să ştie. Îmi închipui întâlnirea lor după o întrerupere de opt ani: stau faţă în faţă la o masă, în holul unui mare hotel parizian. Despre ce vorbesc? Despre tot ce vrei şi ce nu vrei, cu excepţia vieţii pe care o duce fiecare. Căci o cunoştinţă reciprocă prea familiară ar face să se înalte între ei un zid de informaţii inutile, având darul să-i înstrăineze. Nu ştiu unul despre celălalt nimic altceva decât un minimum necesar şi sunt mândri de faptul că-şi ascunseseră unul celuilalt viaţa lor în penumbră, pentru ca întâlnirile lor să fie cât mai luminoase, desprinse din timp şi din orice context.

O învăluie pe lutistă cu o privire plină de duioşie, bucuros că, deşi uşor îmbătrânită, rămâne mereu apropiată de propria-i imagine. Cu un fel de cinism emoţionat, îşi spune în sinea lui: valoarea prezenţei fizice a lutistei constă în capacitatea ei de a se confunda întotdeauna cu propria-i imagine.

Şi aşteaptă cu nerăbdare momentul în care lutista va conferi acestei imagini trupul ei în carne şi oase.

19

Se întâlniră iar, ca odinioară, de două-trei ori pe an. Şi din nou trecură anii. Într-o zi o chemă ca s-o anunţe că peste două săptămâni va fi la Paris. Îi răspunse că nu va avea timp să-l

vadă.

„Pot să-mi amân călătoria cu o săptămână”, spuse Rubens.

„Nici atunci nu voi avea timp…”

„Şi când ţi-ar conveni?”

„Acum nu”, îi răspunse cu evidentă descumpănire; de-acum încolo, multă vreme nu…”

„S-a întâmplat ceva?” o întrerupse.

„Nu, nimic.”

Se simţeau amândoi stingheriţi. Se părea că lutista hotărâse să nu se mai vadă cu el niciodată, dar se jena să i-o spună direct.

În acelaşi timp, această ipoteză era atât de improbabilă (întâlnirile lor erau întotdeauna frumoase, senine, de nimic înnegurate) încât Rubens îi puse alte întrebări, al căror răspuns să-l facă să înţeleagă motivul refuzului ei. Dar, întrucât relaţia lor era întemeiată, de la bun început, pe absenţa totală a agresivităţii, excluzând chiar orice insistenţă, îşi impuse să n-o mai pisălogească nici măcar cu nişte simple întrebări nevinovate.

Puse capăt acestei convorbiri, mulţumindu-se să adauge: „Dar de chemat, pot să te mai chem?”

„Bineînţeles. De ce să nu poţi?” îi răspunse.

O rechemă peste o lună: „Nici acum n-ai timp pentru mine?”

„Nu te supăra”, îi replică lutista. „Nu e vorba de tine.”

Îi puse aceeaşi întrebare ca ultima oară: „S-a întâmplat ceva?”

„Nu, nu s-a întâmplat nimic.”

Rubens amuţi, neştiind ce să mai spună. „Cu atât mai rău”, rosti în cele din urmă, zâmbind melancolic în receptor.

„Crede-mă, nu-i nimic împotriva ta. Povestea asta n-are nicio legătură cu tine, te asigur, mă priveşte doar pe mine.”

Avu senzaţia că în aceste ultime cuvinte se întrezărea o rază de speranţă:

„În cazul ăsta, totul e-o prostie! Trebuie să ne vedem!”

„Nu”, interveni ea.

„Dacă aş fi sigur că nu vrei să te mai vezi cu mine, n-aş mai spune nimic. Dar tu spui că-i vorba de tine! Ţi se întâmplă ceva? Trebuie să ne vedem, să stăm de vorbă!”

Dar abia rostise aceste cuvinte, şi îşi spuse în sinea lui: nu, nu-i aşa! numai dorinţa ei de a-l menaja o împiedică să-i spună

adevăratul motiv al refuzului ei: pur şi simplu nu mai avea niciun chef să se mai vadă cu el. Această delicateţe o pune în încurcătură.

De aceea trebuie să renunţe la insistenta de a o îndupleca. Ar fi devenit în felul ăsta dezagreabil, şi ar fi încălcat convenţia lor nescrisă care interzicea cu desăvârşire exprimarea unor dorinţe neîmpărtăşite.

De aceea, după ce rostise încă o dată: „Nu, te rog, nu”, Rubens renunţă să mai insiste.

Lăsă receptorul în furcă şi, deodată, îi veni în minte studenta australiană cu bascheţii săi uriaşi. Era şi ea o refuzată din motive pe care nu putea să le înţeleagă. Dacă i s-ar fi oferit prilejul, ar fi consolat-o în acelaşi mod: „Tu n-ai nicio vină. Povestea asta n-are nicio legătură cu tine, te asigur, mă priveşte doar pe mine. Crede-mă.” Intuiţia îl făcu să înţeleagă că povestea cu lutista se terminase, şi el nu va afla niciodată de ce. După cum studenta australiană nu va înţelege nici ea vreodată de ce s-a terminat povestea ei. De acum încolo, încălţările lui Rubens vor pribegi prin lume cu o melancolie un pic mai mare decât până acum. La fel ca bascheţii uriaşi ai frumoasei australiene.

20

Perioada muţeniei atletice, perioada metaforelor, perioada adevărului obscen, perioada telefonului fără fir, perioada mistică, toate astea erau departe în urma lui. Acele făcuseră turul pe cadranul vieţii sale sexuale. Şi el se afla în afara timpului cadranului său. A te afla în afara cadranului nu înseamnă nici sfârşitul, nici moartea. Şi pe cadranul picturii europene sunase clopotul miezului de noapte şi totuşi, pictorii continuă să picteze. Când eşti în afara cadranului nu înseamnă, pur şi simplu, că de-acum încolo nu se va mai întâmpla nimic nou şi important. Rubens continua să se vadă cu femeile, dar acestea nu mai aveau pentru el nicio importanţă. Cel mai des se întâlnea cu tânăra G, care se remarca prin nespusa plăcere de a presăra convorbirea lor cu tot soiul de cuvinte grosiere. Multe femei le foloseau la vremea aceea. Era în spiritul vremii. Spuneau: căcat, mă fut, pizdă, ca să dea în felul acesta la iveală faptul că nu ţin de vechea generaţie, de educaţia conservatoare,

ci sunt libere, emancipate, moderne. Şi, totuşi, în clipa în care o atingea, G îşi dădea ochii peste cap, transformându-se într-o sfântă muţenie. Împreunările cu ea durau întotdeauna foarte mult, erau aproape interminabile, fiindcă G nu putea ajunge la orgasmul dorit cu atâta sete decât după eforturi prelungite până la extrem. Întinsă pe spate, cu trupul lac de apă şi cu fruntea brobonită de sudoare, lucra de zor. Cam aşa îşi imagina Rubens agonia: în febra delirantă, omul nu mai doreşte decât apropierea cât mai grabnică a sfârşitului, dar acesta se încăpăţânează cu înverşunare să nu vină. La primele două-trei întâlniri se străduise să grăbească sfârşitul, murmurându-i la ureche un cuvânt obscen, dar, în asemenea momente, G răsucea din cap, manifestându-şi astfel dezaprobarea, şi el era nevoit să tacă. În schimb ea, după douăzeci, treizeci de minute, îi spunea întotdeauna (cu o voce ce-i sugera lui Rubens nemulţumirea şi nerăbdarea): „Mai tare, mai tare, încă, încă!”, şi în clipa aceea el îşi dădea seama că nu mai poate, că actul amoros se prelungise prea mult şi într-un ritm prea rapid ca să-şi mai poată intensifica loviturile; de aceea, în asemenea momente, cobora de pe ea şi recurgea la un expedient ce i se părea o capitulare şi deopotrivă o virtuozitate tehnică demnă de a fi brevetată: adâncindu-şi cu nădejde mâna în pântecele ei, executa cu degetele nişte mişcări puternice de jos în sus; ţâşnea atunci din adâncul ei un gheizer, provocând o adevărată inundaţie, şi ea îl strângea în braţe şi-l copleşea cu vorbe duioase.

Asincronizarea orologiilor intimităţii lor era de-a dreptul şocantă: când el era dispus la gingăşie, ea profera cuvinte grosiere; când el era dornic să rostească vorbe grosiere, ea tăcea cu îndărătnicie; când el avea chef să doarmă şi nevoie de linişte, ea devenea, ca prin farmec, delicată şi flecară.

Era frumoasă, şi mult mai tânără decât el! Rubens presupunea (cu modestie) că numai datorită dexterităţii sale manuale venea la el ori de câte ori o chema. Nutrea pentru G un sentiment de recunoştinţă, pentru faptul că în decursul îndelungatelor momente de transpiraţie şi tăcere pe care ea îi îngăduia să le petreacă pe trupul ei, putea să viseze, în voie, cu ochii deschişi.

Lui Rubens îi căzuse într-o zi în mână un vechi album cu fotografii ale preşedintelui american John Kennedy: vreo cincizeci, pe puţin, toate color, şi în toate (fără excepţie!) preşedintele râdea. Nu zâmbea, râdea! Gura larg deschisă îi dezvăluia dantura. Nimic neobişnuit în povestea asta, aşa arată fotografiile în zilele noastre, dar faptul că preşedintele râdea *în toate* fotografiile şi în niciuna nu ţinea gura închisă, avu darul să-l înmărmurească pe Rubens. Câteva zile mai târziu plecă la Florenţa. Stătea postat în faţa lui *David* sculptat de Michelangelo şi în sinea lui îşi reprezenta acest chip de marmură la fel de hilar ca al preşedintelui Kennedy. David, acest model al frumuseţii masculine avea deodată aerul unui imbecil! Din clipa aceea începu să născocească adeseori pe feţele personajelor din tablourile celebre, o gură râzând! Imaginaţi-v-o pe Mona Lisa, al cărei zâmbet firav, abia perceptibil, se transformă deodată într-un râs care-i dezvăluie dinţii şi gingiile!

În ciuda faptului că nicăieri nu zăbovea atât de mult ca în galeriile de pictură, a trebuit să-i cadă în mână fotografiile lui Kennedy ca să-şi dea seama de un lucru atât de simplu: din Antichitate până la Rafael, poate până la Ingres, marii pictori şi sculptori au evitat să modeleze râsul sau chiar surâsul. E adevărat că feţele statuilor etrusce sunt toate surâzătoare, dar acest surâs nu e o reacţie mimică la o situaţie de moment, ci o stare permanentă a unui chip ce exprimă eterna beatitudine. Pentru sculptorii antici, şi pentru pictorii epocilor ulterioare, faţa frumoasă nu era de conceput decât în imobilitatea sa.

Feţele îşi pierdeau imobilitatea şi gurile se deschideau doar atunci când artistul voia să surprindă răul. Fie răul durerii: femei aplecate asupra trupului neînsufleţit al lui Isus; gura deschisă a unei mame pe tabloul lui Poussin *Masacrarea inocenţilor*, sau răul desfrânării: *Adam şi Eva* de Holbein. Eva cu faţa buhăită şi gura întredeschisă, lăsând să i se vadă dinţii care tocmai muşcaseră din mărul oprit. Lângă ea, Adam e omul care nu apucase încă să păcătuiască: e frumos, cu faţa liniştită şi senină, cu gura închisă. În tabloul lui Corregio intitulat *Alegoria viciilor desfrâului*, toată lumea râde! Ca să exprime viciul, pictorul a fost nevoit să pună în mişcare liniştea senină a feţelor nevinovate, să le întindă gura, să le deformeze trăsăturile cu surâsul. Un singur personaj râde pe această pânză: un copil! Dar râsul acesta nu e râsul fericirii pe care-l radiază copiii în

fotografiile publicitare favorizând lansarea celor mai recente mărci de ciocolată, de feşe şi chiloţei pentru nou-născuţii. Copilul acela râde fiindcă-i depravat.

Abia la olandezi râsul devine inocent: în *Bufonul* lui Hals, sau *Ţiganca* lui, căci pictorii de gen olandezi sunt, de fapt, primii fotografi. Portretele pictate de ei sunt în afara urâtului şi a frumosului. Zăbovind în sala olandezilor, Rubens se gândea la lutistă, spunându-şi în sinea sa: lutista nu poate fi un model pentru Frans Hels; lutista e modelul marilor pictori de altădată, care căutau frumuseţea în trăsăturile de pe suprafaţa neclintită a chipului. Pe urmă se ciocni de el un grup de vizitatori; toate muzeele din lume erau înţesate acum de tot felul de gură-cască, aşa cum erau invadate, odinioară, grădinile zoologice; turiştii însetaţi de atracţii se uitau la tablouri de parcă acestea ar fi fost nişte fiare în cuşcă. Pictura, îşi spunea Rubens, nu e la ea acasă în acest secol douăzeci, după cum nu e acasă nici lutista lui; lutista aparţine trecutului îndepărtat al omenirii, în care frumosul nu râdea.

Dar cum să explici faptul că marii pictori au exclus râsul din împărăţia frumosului? Şi Rubens îşi spuse: de bună seamă, chipul e frumos atunci când se citeşte pe el prezenţa gândirii, în timp ce, în momentul râsului, omul nu gândeşte. Să fie oare aşa? Nu e oare, râsul sclipirea fulgerătoare a gândului care tocmai în acea clipită a surprins comicul? Nu, îşi spune Rubens: în clipa în care a înţeles comicul, omul nu râde; râsul urmează *imediat după,* ca o reacţie fizică spontană, ca o convulsie, în timpul căreia nu mai există niciun gând. Râsul e o convulsie a feţei şi, în convulsie, omul nu mai e stăpân pe el, fiind el însuşi stăpânit de ceva ce nu e nici voinţă, nici raţiune. Iată de ce sculptorul antic nu *înfăţişa* râsul. Omul care nu-i stăpân pe sine (omul în afara raţiunii, în afara voinţei) nu poate fi socotit frumos.

Dacă epoca noastră, contrazicând spiritul marilor pictori, a făcut din râs o expresie privilegiată a chipului, asta înseamnă că absenta voinţei şi a raţiunii a devenit starea ideală a omului. S-ar putea obiecta că acea convulsie prezentă în portretele fotografice e simulată, şi deci, raţională şi voită: Kennedy, râzând în faţa obiectivului de fotografiat, nu reacţionează la o situaţie comică, ci, foarte conştient, îşi deschide gura şi îşi dezveleşte albeaţa dinţilor. Dar asta nu face decât să

demonstreze că această convulsie a râsului (stare în afara raţiunii şi în afara voinţei) a fost înălţată de oamenii zilelor noastre la rangul de imagine ideală, în spatele căreia au hotărât să se ascundă.

Şi Rubens îşi spune: râsul este, dintre toate expresiile fetei, cea mai democratică: trăsăturile fetei fac să ne deosebim unii de alţii, dar în convulsie suntem cu toţii la fel.

Un bust al lui Iulius Cezar cu chipul schimonosit de râs e de neconceput. În schimb, preşedinţii americani trec în eternitate ascunşi în spatele convulsiei democratice a râsului.

22

Reveni la Roma. La muzeul de arte plastice zăbovi îndelung în sala de pictură gotică. Un tablou avu darul să-l fascineze: o Crucificare. Ce vedea? În locul lui Cristos vedea o femeie pe care tocmai se pregăteau s-o răstignească. Aidoma lui Cristos, n-avea pe ea alt veşmânt decât pânza albă înfăşurată în jurul şalelor. Tălpile i se sprijineau pe o ieşitură de lemn, în timp ce călăii îi legau gleznele de stâlp cu nişte funii groase. Înălţată pe culmea unui deal înalt, Crucea se vedea de pretutindeni. În jurul crucii, o mulţime de soldaţi, oameni din popor şi tot soiul de gură-cască se zgâiau la femeia expusă vederii tuturor. Era lutista. Simţind atâtea priviri aţintite pe trupul ei, îşi acoperise sânii cu palmele. În stânga şi în dreapta ei se mai înălţau două cruci, şi de fiecare era legat un tâlhar. Primul se apleca spre ea, îi lua mâna în mâinile lui şi, îndepărtând-o încet de pieptul ei, îi întindea braţul până la extremitatea scândurii transversale a crucii pe care o atingea cu podul palmei sale. Al doilea îi apuca cealaltă mână, executând cu ea aceeaşi mişcare, încât lutista avea acum desfăcute ambele braţe. În timpul întregii operaţiuni, faţa ei rămânea neclintită, cu ochii fixaţi undeva în depărtări. Dar Rubens ştia că nu se uită în zare, ci într-o uriaşă oglindă imaginară instalată în faţa ei între cer şi pământ, în care vedea propria sa imagine, imaginea unei femei pe cruce, cu braţele desfăcute şi cu sânii dezgoliţi. Expusă vederii acestor mulţimi imense, zgomotoase, bestiale, era tulburată deopotrivă de aceşti oameni înrăiţi şi se vedea aşa cum o vedeau şi ei.

Rubens nu era în stare să-şi ia ochii de la această privelişte. Când izbuti, îşi spuse: clipa asta ar trebui să intre în istoria

religiei sub denumirea: *Vedenia lui Rubens la Roma*.

Trăi, până seara târziu, sub influenţa acestei clipe mistice. Trecuseră patru ani de când n-o mai sunase pe lutistă; de data asta însă, nu se mai putu stăpâni şi, de îndată ce ajunse la hotel, ridică receptorul şi făcu numărul ei. La celălalt capăt al firului se auzi o voce de femeie – o voce necunoscută.

Întrebă pe un ton şovăitor: „Aş putea să vorbesc cu doamna…?” şi dădu numele de familie al soţului.

„Da, eu sunt”, spuse vocea.

Rosti apoi prenumele lutistei, şi vocea feminină îi răspunse că doamna respectivă a murit.

„A murit?!” întrebă stupefiat.

„Da. Agnes a murit. Cine sunteţi?”

„Un prieten.”

„Aş putea să ştiu cum vă numiţi?”

„Nu”, răspunse, şi lăsă receptorul în furcă.

23

Pe ecranul cinematografului, atunci când moare cineva, răsună imediat o muzică elegiacă, în schimb, când moare în vieţile noastre cineva pe care l-am cunoscut, nu se face auzită nicio muzică. Foarte rare sunt decesele ce pot să ne răscolească profund: două-trei de-a lungul întregii vieţi, mai mult nu. Moartea unei femei care n-a fost decât un episod, avu darul să-l surprindă pe Rubens şi să-l întristeze, dar nu-l răscoli, cu atât mai mult cu cât această femeie ieşise din viaţa lui cu patru ani în urmă şi lui nu-i rămăsese nimic mai bun decât să se împace cu acest gând.

Chiar dacă n-o făcea pe lutistă cu nimic mai absentă în viaţa sa, această moarte a fost de natură să schimbe totul. De fiecare dată când îşi aducea aminte de ea, Rubens nu se putea stăpâni să nu-şi pună întrebarea: ce s-a întâmplat cu corpul ei? A fost depus într-un sicriu şi coborât în pământ? A fost incinerat? Îi venea în minte faţa ei neclintită, cu ochii mari ce se priveau într-o oglindă imaginară. Vedea pleoapele acelor ochi închizându-se încet şi, deodată, faţa ei era o faţă moartă. Datorită faptului că era atât de senină şi atât de liniştită, trecerea din fiinţă în nefiinţă era fluentă, armonioasă şi frumoasă. Pe urmă însă, Rubens îşi imagină ce s-a întâmplat mai departe cu această

faţă. Şi asta era cumplit.

Într-o zi, veni la el tânăra G. Se apucară, ca de obicei, să facă dragoste, îndelung şi pe tăcute şi, ca întotdeauna, în timpul acelor clipe interminabile, îi apăru în minte lutista: ca întotdeauna, postată în faţa oglinzii, cu sânii dezgoliţi, uitându-se drept înainte cu o privire crispată. În clipa aceea Rubens îşi spuse că era moartă, poate, de doi sau trei ani; că părul i se dezlipise de pe ţeastă şi ochii se înfundaseră în adâncul orbitelor găunoase. Voia să scape, să se scuture de această sumbră imagine, ştiind că altfel nu va fi în stare să continue actul amoros. Izgoni din minte amintirea lutistei, silindu-se să se concentreze asupra nesăţioasei G, asupra suflării acesteia accelerate, dar gândurile nu-i dădeau ascultare şi, parcă de-al dracului, îi scoteau mereu înaintea ochilor imagini pe care nu voia să le vadă. Şi când, în sfârşit, se hotărâră să-i dea ascultare încetând să i-o mai înfăţişeze pe lutistă în sicriul ei, i-o arătară cuprinsă de flăcări într-o postură anume, pe care o ştia din auzite: corpul ei, cuprins de flăcări (datorită unei misterioase forţe fizice pe care el n-o înţelegea), se ridica în capul oaselor, şi în această poziţie lutista *şedea* în cuptorul crematoriului. În toiul acestei viziuni a cadavrului ce ardea *şezând,* se auzi deodată o voce imperioasă, stăruitoare, ce trăda nemulţumirea: „Mai tare! mai tare! Încă! Încă!” Se văzu nevoit să întrerupă împreunarea şi să-şi ceară scuze pentru lipsa de formă.

După care îşi spuse în sinea lui: din toate câte am trăit, mi-a rămas o singură fotografie, înglobând, poate, tot ce-a fost mai intim şi mai adânc ascuns din viaţa mea erotică – poate însăşi esenţa ei. S-ar putea ca în ultima vreme să fi făcut dragoste doar pentru a stârni reînvierea acestei fotografii. Iar acum, această fotografie e mistuită de flăcări, şi chipul liniştit se crispează, se chirceşte, se înnegreşte, şi se năruie prefăcându-se în cenuşă.

G trebuia să vină din nou la el peste o săptămână, şi Rubens se temea de pe acum de imaginile ce puteau să-l asalteze în timpul actului amoros. Vrând s-o izgonească pe lutistă din gândul său, se aşeză din nou la masă cu capul sprijinit în căuşul palmelor şi începu să caute în memoria sa alte fotografii care ar fi putut să-i înlocuiască obsedanta fotografie a lutistei. Regăsi câteva, şi avu plăcuta surpriză să constate că erau frumoase şi tulburătoare. Dar, în adâncul sufletului, era încredinţat că

memoria va refuza să i le arate atunci când va face dragoste cu G şi, în locul lor, îi va strecura, ca într-o glumă macabră de prost-gust, imaginea lutistei *aşezată* în viitoarea flăcărilor. Şi nu se înşelase. Trebui, şi de data asta, să-i ceară scuze lui G în toiul actului amoros.

Îşi spuse atunci că n-ar fi rău să întrerupă, pentru un timp, relaţiile sale cu femeile. Până la noi ordine, cum se spune. Numai că această pauză se prelungea, cu săptămânile, cu lunile. Până când, într-o bună zi, îşi dădu seama că alte „noi ordine” nu vor mai veni niciodată.

PARTEA A ŞAPTEA
Sărbătorirea

1

Oglinzile mari ale sălii de gimnastică răsfrâng de multă vreme braţe şi picioare în plină mişcare; de şase luni, sub presiunea imagologică, oglinzile au invadat şi pereţii piscinei; din trei părţi eram asediaţi de oglinzi, a patra parte fiind ocupată de o imensă suprafaţă de geamuri prin care se puteau vedea acoperişurile Parisului. Stăteam amândoi în costum de baie, la o masă aflată în preajma bazinului de înot, din care se auzea gâfâitul înotătorilor. Între noi se înălţa o sticlă de vin pe care o comandasem eu în vederea unei aniversări.

Avenarius era atât de prins de noua sa idee, încât nu apucase măcar să mă întrebe ce anume sărbătoream: „închipuieşte-ţi că ai avea de ales între două posibilităţi: să petreci o noapte de dragoste cu o femeie frumoasă de renume mondial, să zicem cu Brigitte Bardot sau Greta Garbo, cu singura condiţie ca nimeni să nu afle vreodată acest lucru; sau să te plimbi cu ea pe strada principală a oraşului tău natal, cu braţul petrecut pe după umerii ei, cu singura condiţie să nu te culci cu ea niciodată. Tare aş vrea să cunosc procentajul exact al celor ce ar opta pentru fiecare dintre aceste două variante. Asta presupune o metodă statistică adecvată. De aceea m-am adresat câtorva birouri de sondare a opiniei publice, dar toate m-au refuzat.”

„N-am înţeles niciodată prea bine în ce măsură trebuie luat în serios ceea ce faci.”

„Tot ce fac trebuie luat în serios, fără rezervă.”

Am continuat: „Mi te închipui, de pildă, în timp ce expuneai în faţa ecologiştilor planul tău de distrugere a maşinilor: oricum, nu cred că îţi imaginai că-l vor accepta!”

Am făcut o scurtă pauză. Avenarius tăcea.

„Credeai, poate, că te vor aplauda?”

„Nu”, răspunse Avenarius, „n-am crezut asta niciodată.”

„Şi-atunci de ce le-ai expus proiectul tău? Ca să-i demaşti? Ca să le demonstrezi că, în ciuda gesticulaţiei lor nonconformiste şi contestatare, fac parte din ceea ce numeşti tu Diabolum?”

„Nimic nu-i mai inutil”, spuse Avenarius, „decât să vrei să le demonstrezi ceva unor imbecili.”

„Atunci, nu rămâne decât o singură explicaţie: ai vrut să faci puţină băşcălie. Dar şi în cazul ăsta, comportamentul tău mi se pare lipsit de logică. Doar n-ai contat pe ideea că printre ei se va găsi vreunul care să te înţeleagă şi să râdă de gluma ta!”

Avenarius răsuci din cap, şi-mi replică uşor întristat: „Nu, n-am contat. Diabolum se distinge printr-o totală absentă a simţului umorului. Comicul, în ciuda faptului că există mereu, a devenit invizibil. A glumi, a face băşcălie, nu mai are niciun rost.” Şi, după o scurtă pauză, ţinu să adauge: „Lumea asta ia totul în serios. Şi, curios, chiar şi pe mine.”

„Eu, dimpotrivă, am impresia că nimeni nu ia nimic în serios. Toată lumea caută, mai curând, să se amuze, şi nimic altceva!”

„E acelaşi lucru. Atunci când măgarul absolut va fi obligat să anunţe la radio declanşarea unui război atomic, sau a unui cutremur de pământ la Paris, va face asta, de bună seamă, străduindu-se să fie spiritual. S-ar putea să caute de pe acum nişte calambururi convenabile pentru asemenea ocazie. Dar asta nu are nimic comun cu simţul comicului, căci, în acest caz, comic e omul care caută calambururi pentru a anunţa un cutremur de pământ. Iar omul care caută calambururi ca să anunţe un cutremur de pământ, ia căutările sale în serios şi nici prin gând nu-i trece cât e de caraghios în această postură. Umorul nu poate exista decât acolo unde oamenii mai ştiu să desluşească frontiera dintre important şi neimportant. Or, această frontieră a ajuns azi de nedesluşit.”

Îmi cunosc bine prietenul, adeseori mă amuz imitându-i felul de a vorbi şi preluându-i ideile şi observaţiile; cu toate acestea, îmi scăpa mereu câte ceva. Comportamentul lui îmi place şi mă fascinează, dar nu pot spune că-l înţeleg întru totul. Într-o zi, am încercat să-i explic că esenţa uneia sau alteia dintre fiinţele umane poate fi surprinsă numai cu o metaforă. Cu fulgerarea revelatoare a unei metafore. De când îl cunosc pe Avenarius, caut, în zadar, acea metaforă care l-ar surprinde cel mai bine şi m-ar face să-l înţeleg.

„Dacă toată povestea a fost ca să faci puţină băşcălie, de ce a trebuit să le expui proiectul tău? De ce?”

Înainte de a apuca să-mi răspundă, am fost întrerupţi de o exclamare: „Profesorul Avenarius! E cu putinţă?”

Dinspre intrarea în piscină, un bărbat chipeş, între cincizeci şi şaizeci de ani, se îndrepta spre noi în costum de baie. Păreau

amândoi emoţionaţi de această revedere şi îşi strângeau mâna îndelung.

În sfârşit, Avenarius mi-l prezentă. Am înţeles că în faţa mea se afla Paul.

2

Se aşeză la masa noastră, şi Avenarius începu, arătând cu mâna spre mine: „Dumneata nu cunoşti romanele lui? De pildă, *Viaţa e în altă parte*! Trebuie neapărat să-l citeşti! Soţia mea pretinde că-i un roman excelent!” Într-o subită iluminare am înţeles că Avenarius nu-mi citise romanul; când mă silise, cu mult timp în urmă, să i-l aduc, făcuse asta fiindcă soţia lui, care suferea de insomnii, simţea nevoia să consume în pat kilograme de cărţi. Faptul, în sine, avu darul să mă necăjească.

„Am venit să-mi răcoresc capul în apă şi să-mi împrospătez ideile”, spuse Paul. Pe urmă, văzând vinul pe masă, uită de apă: „Ce beţi?” întrebă, şi luând sticla în mână, cercetă cu atenţie eticheta, după care, reluă: „Azi am început să beau de dimineaţă.”

Da, se vedea asta pe faţa lui, şi am rămas surprins. Niciodată nu mi-l imaginasem ca beţiv. I-am cerut chelnerului să aducă un al treilea pahar.

Am început să vorbim despre una, despre alta, despre ce vrei şi ce nu vrei. Avenarius a mai făcut câteva aluzii la romanele mele pe care nu le citise, provocându-l astfel pe Paul la o remarcă, a cărei lipsă de bunăcuviinţă la adresa mea m-a făcut aproape să înlemnesc:

„Eu nu citesc romane. Memoriile sunt mult mai amuzante şi chiar mai instructive. Da, şi biografiile.

În ultima vreme am citit nişte cărţi despre Salinger, despre Rodin, despre iubirile lui Franz Kafka. Şi o superbă biografie a lui Hemingway! Ce impostor. Ce mincinos. Ce şarlatan. Ce megaloman a fost acest om”, spuse Paul cu un zâmbet fericit, grăbindu-se să adauge: „Impostorul. Sadicul. Macho-ul. Erotomanul. Misoginul.”

„Dacă, în calitate de avocat, sunteţi gata să apăraţi nişte asasini, de ce nu luaţi apărarea unor autori care, în afara cărţilor pe care le-au scris, nu s-au făcut vinovaţi cu nimic?” l-am întrebat eu.

„Fiindcă mă calcă pe nervi”, îmi replică Paul cu veselie în glas, umplându-şi cu vin paharul pe care chelnerul tocmai îl aşezase în faţa lui.

„Soţia mea îi adoră pe Mahler”, spuse apoi. „Mi-a povestit că, înainte cu paisprezece zile de a avea loc premiera cu *Simfonia a şaptea*, s-a închis într-o cameră zgomotoasă de hotel şi toată noaptea a trudit refăcând întreaga orchestraţie.”

„Aşa e”, am confirmat eu. „Asta s-a întâmplat la Praga, în anul 1906. Hotelul se numea *La steaua albastră.”*

„Mi-l imaginez adeseori în camera aceea de hotel, printre vrafuri de partituri”, reluă Paul, nelăsându-se întrerupt. „Era convins că opera sa ar fi deteriorată dacă în mişcarea a doua melodia ar fi cântată de clarinet şi nu de oboi.”

„Întocmai”, am intervenit din nou, gândindu-mă la romanul meu.

Paul continuă: „Aş vrea ca această simfonie să fie cântată cândva în faţa unui public alcătuit din cei mai iniţiaţi specialişti – mai întâi, cu corecturile din acele ultime paisprezece zile şi, pe urmă, fără modificări. Garantez, şi sunt în stare să pariez, că nimeni nu va fi în stare să deosebească o versiune de cealaltă. Înţelegeţi-mă: e, fără îndoială, minunat ca motivul din mişcarea a doua, cântat de compartimentul viorilor, să fie reluat, în ultima mişcare, de un flaut. Totul e pus la punct, gândit şi lucrat cu temeinicie; pătruns de simţăminte; nimic nu-i lăsat la întâmplare, dar această gigantică perfecţiune ne depăşeşte – depăşeşte capacitatea memoriei noastre, capacitatea noastră de concentrare, încât nici ascultătorul cel mai fanatic, oricât de atent ar fi, nu va percepe din această simfonie mai mult decât o sutime şi, cu siguranţă, tocmai pe aceea la care Mahler ţinea cel mai puţin.”

Această idee de o justeţe atât de evidentă avea darul să-l înveselească, în timp ce eu deveneam din ce în ce mai trist: dacă cititorul sare o singură frază din romanul meu, nu-l va înţelege – şi totuşi, unde mai există pe lumea aceasta un cititor care nu sare niciun rând? Nu sunt oare eu însumi cel mai mare săritor de rânduri şi pagini întregi?

„Nu contest perfecţiunea simfoniilor”, continuă Paul. „Contest doar *importanţa* acestei perfecţiuni. Aceste simfonii, *arhisublime,* nu sunt decât nişte catedrale ale inutilului, sunt inaccesibile omului. Sunt inumane. Le-am preamărit exagerând

importanţa lor şi ele ne-au insuflat un sentiment de inferioritate.

Europa a redus Europa la cincizeci de opere geniale pe care niciodată nu le-a înţeles. Gândiţi-vă bine la această revoltătoare inegalitate: milioane de europeni neînsemnând nimic în faţa a cincizeci de nume care reprezintă totul! Inegalitatea dintre clase e un accident minor în faţa acestei inegalităţi metafizice, jignitoare, ce ne transformă pe unii în firicele de nisip, în timp ce pe alţii îi învesteşte cu sensul fiinţei."

Sticla era goală. I-am strigat chelnerului să ne aducă alta. Rezultatul: Paul îşi pierdu firul ideilor.

„Vorbeaţi despre biografii", i-am suflat.

„Ah, da", îşi aduse aminte.

„Eraţi bucuros că, în sfârşit, puteţi citi corespondenta intimă a morţilor." „Da, ştiu", încuviinţă Paul, vrând parcă să preîntâmpine obiecţiile părţii adverse. „Credeţi-mă, şi eu socot că e curată murdărie să-i scotoceşti cuiva prin corespondenţa intimă, să-i interoghezi fostele amante, să convingi nişte doctori să trădeze secretul medical, ei, da, asta e, într-adevăr, curată murdărie. Biografii sunt drojdia societăţii şi niciodată n-aş putea să mă aşez la aceeaşi masă cu ei, aşa cum mă aşez cu voi. Nici Robespierre nu s-ar fi aşezat la masă cu gloata care jefuia şi avea orgasme colective în timp ce se hrănea cu odiosul spectacol al execuţiilor, dar el ştia că nimic nu se poate face fără această scursoare a societăţii. Da, pleava societăţii este instrumentul justificatei un revoluţionare."

„Ce găsiţi revoluţionar la Hemingway, ca să fie urât?" am întrebat.

„Eu nu vorbesc de ura faţă de Hemingway. Eu vorbesc de *opera lui*! De *operele* lor! Trebuia, în sfârşit, să se spună, o dată pentru totdeauna, şi cu voce tare, că a citi *despre* Hemingway e de o mie de ori mai amuzant şi mai instructiv decât a-l citi pe Hemingway. Trebuia demonstrat că opera lui Hemingway nu-i decât viaţa camuflată a lui Hemingway, că această viaţă e la fel de amărâtă şi de nesemnificativă ca a oricăruia dintre noi. Trebuia tăiată bucăţele-bucăţele simfonia lui Mahler şi folosită ca decor sonor pentru o reclamă de hârtie igienică. Trebuie să se termine o dată pentru totdeauna cu teroarea nemuritorilor. Să fie răsturnată puterea arogantă a tuturor *Simfoniilor a noua* şi a tuturor *Fauştilor*!"

Ameţit de propriul său discurs, se sculă de la masă şi, ridicând

paharul, spuse: „închin acest pahar pentru sfârşitul unei epoci!”

3

În oglinzile ce se răsfrângeau reciproc, Paul era multiplicat de douăzeci şi şapte de ori, şi oamenii de la masa învecinată se uitau plini de curiozitate la mâna lui. Doi grăsani, care tocmai ieşeau de la masajul subacvatic din micul bazin al piscinei, se opriră şi ei şi nu-şi mai dezlipeau ochii de pe cele douăzeci şi şapte de braţe suspendate în aer ale amicului Paul. Mai întâi am crezut că încremenise aşa pentru a conferi un plus de solemnitate dramatică discursului său; pe urmă însă, zări o doamnă în costum de baie, care tocmai intrase în sală: o femeie de circa patruzeci de ani, bine făcută, faţa frumoasă, picioarele cam scurte, dar perfect rotunjite, fundul, deşi un pic prea mare, lăsat în jos, ca o săgeată groasă. După această săgeată am recunoscut-o imediat.

Nu ne văzuse din prima clipă, şi păşea nestânjenită spre bazinul de înot. Dar privirile noastre o fixau cu atâta intensitate, încât până la urmă o captară pe a ei. Roşi. Frumoasă privelişte oferă femeia roşind; în momentul acela trupul nu-i mai aparţine; nu-l mai stăpâneşte, şi ea rămâne la bunul lui plac; ah, nimic nu-i mai frumos decât privelişte a unei femei violată de propriul său corp! Abia acum începeam să înţeleg slăbiciunea lui Avenarius pentru Laura. Îl cercetam cu insistentă: fata lui rămânea neclintită, dezvăluind o perfectă nepăsare. Această stăpânire de sine mi se păru că-l trădează mai mult decât o trăda pe Laura roşea ţa din obrajii ei.

Îşi reveni şi, cu un zâmbet binevoitor, se apropie de masa noastră. Ne-am ridicat toţi trei în picioare şi Paul ne-o prezentă pe soţia sa. Continuam să-l cercetez pe Avenarius. Ştia că Laura era soţia lui Paul? Mi se părea că nu. Aşa cum îl cunoşteam, se culcase cu ea o singură dată, şi de atunci n-o mai văzuse. Dar nu ştiam asta cu toată certitudinea şi, de fapt, nu eram sigur de nimic. Când îi întinse mâna, făcu o plecăciune de parcă o întâlnea pentru prima oară. Laura se despărţi de noi (cam prea repede, mi-am spus în sinea mea) şi sări în piscină.

Deodată, vioiciunea lui Paul se risipi: „Sunt fericit că aţi avut ocazia s-o cunoaşteţi”, spuse cu melancolie. „E, cum se spune, femeia vieţii mele. Ar trebui să mă felicit. Viaţa e scurtă şi cei

mai mulţi dintre bărbaţi n-apucă să-şi găsească niciodată femeia vieţii lor.” Chelnerul aduse o altă sticlă, o deschise în faţa noastră şi, umplându-ne paharele cu vin, îl făcu pe Paul să-şi piardă pentru a doua oară firul ideilor.

„Vorbeaţi de femeia vieţii dumneavoastră”, i-am suflat, după ce se îndepărtă chelnerul.

„A, da”, îşi aminti: „Am cu ea o fetiţă de trei luni. Şi mai am o fiică din prima căsătorie, care mi-a plecat de acasă acum un an, fără să-şi ia rămas-bun. Am suferit mult din pricina asta, căci o iubesc. Vreme îndelungată n-am avut nicio veste de la ea. Acum două zile s-a întors – a lăsat-o baltă prietenul ei, după ce i-a făcut un copil – tot o fetiţă. Da, prieteni, am o nepoţică! Acum sunt patru femei în jurul meu!” Imaginea celor patru femei părea că-i sporeşte energia: „Iată de ce beau întruna, de azi dimineaţă. Beau pentru regăsirea noastră! Beau pentru sănătatea fiicei mele şi a nepoatei mele!”

Sub noi, în piscină, Laura înota în compania altor femei, şi Paul zâmbea. Era un zâmbet ciudat, obosit, care avu darul să-mi inspire compasiunea. Aveam impresia că îmbătrânise pe neaşteptate. Pletele sale viguroase, frumos încărunţite, aduceau deodată cu coafura unei doamne bătrâne. Vrând parcă să înfrunte cu voinţă asaltul slăbiciunii, se ridică din nou în picioare, cu paharul în mână.

În acest timp, din piscină se auzeau bătăile zgomotoase ale braţelor în luciul apei. Cu capul ieşit din apă, Laura înota crawl; cu stângăcie, dar cu atât mai pătimaşă – a se înţelege cu atât mai furioasă.

Fiecare dintre aceste bătăi mi se părea că lovea în capul lui Paul ca un an suplimentar: îmbătrânea văzând cu ochii. Avea acum şaptezeci, în clipa următoare optzeci de ani şi, cu toate acestea, se ţinea drept, întinzând înainte paharul, ca pe un scut menit să-l protejeze în faţa acestei avalanşe de ani ce cădeau pe capul lui: „îmi aduc aminte de o frază ce se repeta mereu în anii tinereţii mele”, spuse, deodată, cu o voce spartă: „ «*La femme est l’avenir de l’homme.*» De fapt, cine a spus asta? Nu mai ştiu. Lenin? Kennedy? Nu, nu. Un poet…”

„Aragon”, i-am suflat.

Avenarius interveni morocănos: „Ce vrea să însemne asta: femeia e viitorul bărbatului?!? Că bărbaţii vor deveni femei? Nu înţeleg această frază stupidă!”

„Nu-i o frază stupidă! E o frază poetică!” se împotrivi Paul.

„Cu alte cuvinte, literatura va pieri şi stupidele fraze poetice vor dăinui rătăcind mai departe prin lume?” am întrebat eu.

Paul nu-mi acordă nicio atenţie. Tocmai în clipa aceea îşi surprinse chipul multiplicat de douăzeci şi şapte de ori în oglinzile din jur, şi nu era în stare să-şi desprindă ochii de pe ele. Întorcându-se, pe rând, spre fiecare dintre chipurile sale reflectate, începu cu o voce slabă şi piţigăiată, de doamnă bătrână: „Femeia e viitorul bărbatului. Asta înseamnă că lumea creată cândva pe imaginea bărbatului va fi remodelată, de acum încolo, pe imaginea femeii. Cu cât va deveni mai tehnică şi mai mecanică, mai metalică şi mai rece, cu atât mai mult va avea nevoie de acea căldură pe care numai femeia ne-o poate da. Dacă vrem să salvăm această lume, trebuie să ne adaptăm, să ne modelăm după femeie, să ne lăsăm conduşi de femeie, să ne lăsăm pătrunşi de acel *Ewigeweibliche,* altfel spus, de eternul feminin!”

Istovit parcă de aceste cuvinte profetice, Paul îmbătrâni deodată cu alţi zece ani, aducând cu un moşneag între o sută douăzeci şi o sută cincizeci de ani, sfrijit şi sleit de puteri. Nemaiputând să ţină nici paharul în mână, se prăbuşi pe scaun, după care spuse cu sinceritate şi tristeţe în glas: „S-a întors acasă fără să mă anunţe. O urăşte pe Laura – şi Laura o urăşte, la rândul ei, pe fiica mea. Maternitatea le-a făcut pe amândouă mai agresive. Povestea reîncepe: dintr-o cameră se aude vacarmul lui Mahler, din cealaltă vacarmul rock-ului. Au pornit războiul. Şi când se bat femeile, războiul nu mai încetează.” Apoi, aplecându-se spre noi, reluă pe un ton confidenţial: „Nu mă luaţi în serios, bunii mei prieteni. Ceea ce voi spune acum, nu-i adevărat.” Şi, cu o voce scăzută, ca şi când ne-ar fi dezvăluit un mare secret, continuă: „Mare noroc a avut omenirea că războaiele au fost purtate până azi de bărbaţi. Dacă ar fi fost purtate de femei, acestea ar fi dat dovadă de atâta consecvenţă în cruzimea lor, încât n-ar mai fi rămas pe planetă nicio fiinţă omenească.” Şi, vrând parcă să ne facă să uităm pe loc ceea ce spusese, izbi cu pumnul în masă şi strigă cu voce tare: „Bunii mei prieteni, în ceea ce mă priveşte, mi-aş fi dorit ca muzica să nu fi existat niciodată! Mi-aş fi dorit ca tatăl lui Mahler, atunci când şi-a surprins odrasla masturbându-se în tren, să-i fi tras micuţului Gustav o palmă zdravănă peste

ureche, atât de zdravănă, încât să-l asurzească de-a binelea, ca să nu mai fie în stare să deosebească toată viaţa bubuitul tobei de sunetul viorii. Şi, în sfârşit, aş dori ca toate chitarele electrice să fie deconectate şi curentul să fie introdus în scaunele de care, eu însumi, i-aş lega, cu mâinile mele, pe respectivii chitarişti.” După care, se grăbi să adauge cu o voce aproape stinsă: „Şi aş mai vrea, scumpii mei prieteni, să fiu de zece ori mai beat decât în clipa aceasta!”

4

Şedea prăbuşit pe scaun şi spectacolul era atât de întristător încât nu puteam să-l privim. Ne-am ridicat şi, apropiindu-ne de el, am început să-l batem uşor pe spate. Şi, în timp ce-l băteam aşa, o vedem deodată pe soţia lui ieşind din apă şi, trecând nepăsătoare prin preajma noastră, se îndreptă spre uşă, prefăcându-se că nu ne vede.

Să fi fost ea atât de supărată pe Paul încât să nu fi vrut să-i arunce măcar o privire? Ori, poate, era descumpănită de întâlnirea neaşteptată cu Avenarius? Oricum ar fi fost, pasul cu care a trecut pe lângă noi trăda ceva atât de viguros şi atât de atrăgător, încât am încetat să mai dăm cu palma în spatele lui Paul şi toţi trei ne uitam după ea.

Când ajunse în dreptul uşii batante ce dădea din sală spre vestiare, se petrecu un lucru neaşteptat: întoarse brusc capul spre masa noastră şi îşi lansă braţul în aer cu o mişcare atât de uşoară, atât de graţioasă şi atât de vioaie, încât aveam impresia că vedeam zburând dintre degetele ei un balonaş de aur ce rămânea suspendat deasupra uşii.

Un surâs spontan lumină în clipa aceea faţa lui Paul, care strânse cu putere braţul lui Avenarius: „Aţi văzut? Aţi văzut? Aţi văzut această mişcare?”

„Da”, răspunse Avenarius cu privirea fixată pe balonaşul de aur, care sclipea sub plafon ca o amintire a Laurei.

Pentru mine era cât se poate de limpede că gestul Laurei nu era destinat bărbatului ei doborât de băutură. Nu era gestul maşinal al despărţirii cotidiene, era un gest deosebit şi bogat în semnificaţii, ce nu putea fi adresat altcuiva decât lui Avenarius.

Bineînţeles, Paul nu bănuia nimic. Anii se risipeau de pe trupul lui ca prin farmec şi curând redeveni superbul quincvagenar,

mândru de pletele sale frumos încărunţite. Se uită spre uşa deasupra căreia sclipea balonaşul de aur, şi spuse: „Ah, Laura! Asta-i ea toată! Şi gestul ăsta! Da, asta-i Laura.” După care începu să povestească, emoţionat, cu o voce înduioşătoare: „Aşa mi-a fluturat, pentru prima oară, când am condus-o la maternitate. Ca să poată avea copilul, a trebuit să facă mai întâi două operaţii. Ne temeam de această naştere. Ca să mă scutească de emoţii, mi-a interzis s-o însoţesc la spital. Stăteam în faţa maşinii şi ea se îndrepta spre intrare; ajunsă în prag, şi-a răsucit capul şi mi-a fluturat din mână, exact ca acum. Întorcându-mă acasă, m-a cuprins o tristeţe cumplită, îmi lipsea, mi-era dor de ea şi, ca să-i simt prezenţa, am încercat să imit, pentru mine, gestul acela sublim cu care m-a vrăjit. Dacă m-ar fi văzut cineva în clipa aceea, s-ar fi tăvălit de râs. M-am postat cu spatele spre oglindă, mi-am avântat braţul în sus şi, în acest timp, îmi zâmbeam mie însumi privindu-mă, peste umăr, în oglindă. Am făcut asta de treizeci sau, poate, de cincizeci de ori, şi mă gândeam la ea. Eram Laura care îmi flutura din mână şi, deopotrivă, eu însumi, care o priveam cum mă salută. Un lucru însă mi se părea ciudat. Această mişcare făcea din mine un comic caraghios, de o stângăcie iremediabilă.”

Se ridică de pe scaun, şi se întoarse cu spatele spre noi. Pe urmă, îşi aruncă braţul în aer şi începu să ne privească pe deasupra umărului. Da, avea dreptate. Era, într-adevăr, un comic caraghios. Explozia noastră de râs avu darul să-l încurajeze, şi-l îndemnă să mai repete această mişcare de câteva ori.

Apoi spuse: „Ştiţi, gestul ăsta nu i se potriveşte bărbatului, e un gest de femeie. Cu gestul ăsta femeia ne spune: hai, vino, urmează-mă, şi dumneata nu ştii unde te invită; de fapt, nici ea nu ştie, dar te invită cu convingerea că merită oboseala s-o urmezi. De aceea, vă spun: una din două – ori femeia va deveni viitorul bărbatului, ori întreaga omenire va pieri, căci numai femeia e în stare să nutrească în ea o speranţă cu nimic fundamentată, şi să ne invite într-un viitor îndoielnic, în care, fără femei, am fi încetat de mult să mai credem. Toată viaţa am fost dispus să urmez îndemnul vocii lor, chiar dacă această voce e nebună, iar eu, credeţi-mă, sunt tot ce vreţi, numai nebun nu sunt. Dar, pentru cel ce nu-i nebun, nimic nu-i mai frumos pe lumea asta decât să meargă spre necunoscut, condus de o voce

nebună!” Şi în clipa aceea rosti, din nou, cu solemnitate, câteva cuvinte nemţeşti: *„Das Ewigweibliche zieht uns hinan*! Eternul feminin ne trage în sus!”

Ca o trufaşă gâscă albă, versul lui Goethe bătea din aripi sub bolta piscinei, în timp ce Paul, reflectat de trei oglinzi imense, se îndrepta spre uşa batantă deasupra căreia sclipea mereu globul de aur. În sfârşit, îl vedeam pentru prima oară sincer fericit. Făcu câţiva paşi, apoi îşi întoarse capul spre noi şi îşi avântă braţul în aer. Zâmbea. Se mai întoarse o dată şi ne salută fluturând din mână. Pe urmă ne mai prezentă, pentru ultima oară, acea stângace imitaţie bărbătească a gestului feminin, după care se făcu nevăzut în spatele uşii batante.

5

Am spus: „Paul ne-a vorbit foarte frumos despre gestul Laurei. Dar eu, unul, cred că s-a înşelat. Laura n-a ispitit pe nimeni s-o urmeze în viitor ci, pur şi simplu, a vrut să-ţi atragă atenţia că se află aici pentru tine şi te aşteaptă.”

Avenarius tăcea şi chipul lui nu trăda nimic.

L-am întrebat pe un ton de reproş: „Ţie nu ţi-e milă de el?”

„Ba da”, răspunse Avenarius. „Îl iubesc cu toată sinceritatea. E inteligent. E nostim şi plin de haz. E spiritual. E complicat. E trist. Şi, mai cu seamă, nu uita: mă ajută!”

Pe urmă se aplecă spre mine ca şi când n-ar fi vrut să lase fără răspuns reproşul meu subînţeles: „Ţi-am povestit despre proiectul meu de a pune oamenilor următoarea întrebare: cine ar vrea să se culce «în taină» cu Rita Hayworth, şi cine ar prefera să apară cu ea în public şi atâta tot. Bineînţeles, rezultatul sondajului e cunoscut cu anticipaţie: toată lumea, până la cel mai amărât dintre amărâţi, ar declara că doreşte să se culce cu ea. Căci fiecare vrea să apară în propriii săi ochi, în ochii soţiei sale sau ai copiilor săi, ba, chiar şi în ochii funcţionarului chelbos al sondajului, ca nişte hedonişti. Dar asta nu-i decât o iluzie a lor. Cabotinajul lor. În zilele noastre nu mai există hedonişti.” Rostise ultimele cuvinte cu o anumită gravitate, după care se grăbi să adauge zâmbind: „în afară de mine.” Şi continuă: „Indiferent ce-ar declara, dacă ar avea într-adevăr de ales, te asigur că toţi, fără excepţie, ar prefera nopţii de dragoste, o plimbare cu ea în piaţa mare a oraşului. Căci pe

toţi îi interesează admiraţia, nicidecum voluptatea. Aparenţa, şi nu realitatea. Realitatea nu mai reprezintă nimic pentru nimeni. Absolut pentru nimeni. Iar pentru avocatul meu nu reprezintă nici cât negrul sub unghie." Pe urmă, reluă cu un fel de duioşie: „Iată de ce pot să-ţi promit solemn că nu i se va întâmpla nimic supărător: coamele pe care le poartă vor rămâne invizibile. Vor avea culoarea azurului pe vreme frumoasă şi a cenuşiului când va ploua." Şi mai ţinu să adauge: „Ca să nu mai spun că niciun soţ nu poate bănui că un bărbat despre care se ştie că violează femeile cu cuţitul în mână ar putea fi amantul soţiei sale. Aceste două imagini nu se împacă una cu alta…"

„Şi el crede, *cu adevărat*, că ai vrut să violezi nişte femei cu cuţitul în mână?" l-am întrerupt.

„Ţi-am spus doar."

„Am crezut că glumeşti."

„Îţi închipui, poate, că i-am dezvăluit secretul meu!?!… Şi-apoi", se grăbi el să adauge: „chiar dacă i-aş fi spus adevărul adevărat, tot nu m-ar fi crezut. Dacă m-ar fi crezut, ar fi încetat pe loc să se mai intereseze de cazul meu. Pentru el eram interesant numai ca violator. S-a ataşat de mine cu acea dragoste misterioasă pe care numai marii avocaţi ştiu s-o nutrească pentru marii răufăcători."

„Şi ce explicaţie ai dat?"

„Niciuna. Am fost eliberat pentru lipsă de probe."

„Cum, adică, lipsă de probe? Şi cuţitul?!…"

„Nu neg că a fost foarte greu", răspunse Avenarius, şi eu am înţeles că nu voi mai afla nimic de la el."

Am tăcut un timp, după care am reluat: „Pentru nimic în lume n-ai fi mărturisit povestea cu pneurile?"

Răsuci din cap în semn că nu.

M-a cuprins o emoţie ciudată: „Aşadar, erai dispus să fii arestat ca violator, doar pentru a nu-ţi trăda jocul…"

Şi în clipa aceea l-am înţeles pe prietenul Avenarius: dacă nu putem acorda importanţă unei lumi ce se crede importantă şi dacă nu descoperim în lăuntrul acestei lumi ecoul râsului nostru, nu ne mai rămâne decât o singură soluţie: să luăm lumea în întregul ei, să facem din ea un obiect pentru jocul nostru; o jucărie. Avenarius se joacă, şi pentru el jocul e unicul lucru important într-o lume lipsită de importanţă. Numai că jocul acesta nu va stârni râsul nimănui, şi el ştie acest lucru. Când şi-

a expus proiectele în faţa ecologiştilor, n-a făcut-o pentru a-i amuza pe aceştia, ci pentru propriul său amuzament.

I-am spus: „Te joci cu lumea ca un copil melancolic care nu are un frăţior.”

Da! Iată metafora pe care o caut pentru Avenarius, de când îl cunosc! În sfârşit, am găsit-o.

Avenarius surâdea ca un copil melancolic. După un timp, spuse: „Eu n-am un frăţior, în schimb te am pe tine.”

S-a ridicat de pe scaun – m-am ridicat şi eu, şi se părea că după ultimele sale cuvinte nu ne mai rămânea altceva de făcut decât să ne îmbrăţişăm.

Ne-am dat seama însă că eram în chiloţi de baie, şi ne-am speriat de ideea atingerii intime a burţilor noastre despuiate. Cu un râs trădând descumpănirea, ne-am dus la vestiare, unde o voce stridentă de femeie zbiera din megafoane atât de tare încât ne-a pierit cheful să mai stăm de vorbă. Am intrat în ascensor. Avenarius se ducea la subsol, unde-şi parcase Mercedesul, şi eu l-am părăsit la parter. De pe cinci afişe enorme, agăţate în holul clădirii, rânjeau spre mine cinci chipuri cu dinţii identic dezveliţi. De teamă să nu mă muşte, am ieşit repede în stradă.

Carosabilul era ticsit de maşini care claxonau neîncetat. Motocicletele urcau pe trotuare croindu-şi drum printre pietoni. Mă gândeam la Agnes. Erau exact doi ani de când, zi de zi, mă gândeam la ea aşa cum mi-o imaginasem pentru prima oară, în timp ce, întins pe un şezlong, îl aşteptam pe Avenarius sus, în sala clubului de natataţie. Acesta-i motivul pentru care comandasem astăzi sticla de vin. Terminasem romanul şi voiam să-l sărbătoresc acolo unde se născuse prima sa idee.

Maşinile claxonau de zor şi peste vacarmul lor se auzeau strigătele trecătorilor înfuriaţi. Într-o asemenea atmosferă dorise Agnes, cândva, să cumpere o floare de nu-mă-uita, un singur fir de nu-mă-uita; îşi dorise să-l tină în faţa ochilor ca o ultimă trăsătură a unei frumuseţi abia vizibile.

Terminat în decembrie 1988
la Reykjavik

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI.....2
Chipul.....2
PARTEA A DOUA.....48
Nemurirea.....48
PARTEA A TREIA.....91
Lupta.....91
PARTEA A PATRA.....197
Homo Sentimentalis.....197
PARTEA A CINCEA.....227
Întâmplarea.....227
PARTEA A ŞASEA.....279
Cadranul.....279
PARTEA A ŞAPTEA.....337
Sărbătorirea.....337